

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL XI, Nr. 1—3

IANUARIE—MARTIE, 1966

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PEA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

Pag.

STUDII

Teologie exegetică

† NICOLAE, Mitropolitul Banatului

și

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Sărăcia și lupta împotriva ei în
perspectiva Evangheliei

1—22

Teologie istorică

Prot. Dr. VASILE COMAN: Mitropolitul Ioan Mețianu — la 50 de ani
de la moarte

23—37

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Sinodalitatea ortodoxă în secolele XIX
și XX

38—53

VICTOR HIN BUNEA: Sfântul Sofronie de la Vraja

56—67

Teologie sistematică

Arhim. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Personalitatea morală creștină

Pr. Prof. Dr. CORNELIU SIREU: Noutăți din Istoria Religiei

81—99

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Predica apostolică

100—103

Pr. Conf. Dr. ALEXANDRU MOISIU: Din sfaturile omiletice și pasto-
rale ale Sf. Grigorie Dialogul

109—120

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Arhim. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Predică la Duminică după Botezul
Domnului

121—122

Prot. Dr. SIMION RADU: Despre iertarea creștină (predică)

123—125

Protos. ARSENIE OBANCEA: Meditație în Postul Patruzecimii

126—130

— Predică la Duminică a II-a din Post

130—132

(Continuare în p. III a covertei)

URME DIN TRECUT

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Călugărul Visarion Sarai, mobiliza-	
torul conștiinței ortodoxe în Ardeal la anul 1744	133—137
— Popa Cosma din Deal	137—141
— Preotul Lupu Șandru din Borșa Maramureșului, luptător	
împotriva tătarilor	141—145
CORNELIU CREANGĂ: Contribuția lui Consta în Brîncoveanu la zi-	
direa unei biserici în Ocna Sibiului	146—155
Prof. Dr. I. JIANU și C. I. BERCUS: George Barițiu și școala lui Davila	155—160
AUREL I. GHEORGHIU: Biserica din lemn din Sîngeorzul Năsăudului	160—169
Prof. VICTOR BRĂTULESCU: Danciul Vornicul, tatăl lui Matei Basarab	
și scl al lui Mihai Viteazul în Ardeal	170—175

RECENZII

SP. CÂNDEA: <i>Silviu Dragomir</i> , Avram Iancu	176—178
Prot. AUREL RADU: <i>Gh. Șincai</i> , Învățătură firească spre surparea su-	
perstiției poporului	178—179
MIRCEA PĂCURARIU: <i>N. Iorga</i> , Pagini alese (2 volume)	179—181
Preot ION BUNEA: <i>Dimitrie Cantemir</i> , Istoria ieroglifică	181—185
Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: <i>Lucrări teologice ortodoxe bulgare</i>	185—191
M. BASARAB: <i>B. Davidson</i> , Redescoperirea Africii vechi	192—195

VIATA BISERICESCA

D. CĂLUGĂR: Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului	197—202
Prot. GHEORGHE SIMU: Adunarea Eparhială a Episcopiei Clujului	202—205

INSEMNĂRI

REDACȚIA, GR. M. și M. ȘESAN: „Între noi să nu mai fie decât flori	
și armonie“. — Știri ecumeniste. — Din Mitropolia ortodoxă ceho-	
slovacă. — Activitatea irenică de la Agape. — Colaborarea dintre	
slovaci și români	206—208

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai, nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului“.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citet, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Socialiste România.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile, cifrice să fie scrise deslușit, alii cele în românește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Metropolitană Sibiu

ANUL XI, Nr. 1—3

IANUARIE—MARTIE, 1966

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

SĂRĂCIA ȘI LUPTA ÎMPOTRIVA EI ÎN PERSPECTIVA EVANGHELIEI

„...pe săraci pururea îi aveți cu voi...”
(Ioan 12, 8)¹

Cu ceva înainte de patimi și moarte — într-un context bine cunoscut — Mîntuitorului Hristos i se unseseră picioarele cu mir de mult preț. Viitorul trădător, Iuda,² insinuă că prețul acelei miresme putea fi folosit spre ajutorarea săracilor. Ținînd scutul în apărarea ofrandei ce i se adusese, Fiul lui Dumnezeu întrupat a rostit atunci memorabilele cuvinte: „...pe săraci pururea îi aveți cu voi...”.

Precum se știe, cu aceasta Mîntuitorul voia să spună că sărăciile, rămînînd mereu între oameni, vor putea fi ajutați ori cînd, pe cînd El, părăsind fizic lumea, nu putea să mai fie obiect de cinstire în felul celei la care a recurs Maria,³ în casa din Betania.

Cuvintele citate ar putea să pară, la primă vedere, că ar constitui o sentință divină prin care lumea e oarecum osîndită

1 În unele msse străvechi, textul din Ioan 12, 8 nu figurează. Cel mai important dintre acestea este Codex D (Bezae Cantabrigiensis) din sec. 6. Apare însă în Papyrus-ul Bodmer II (P 66), care este apropiat de Codex D. Bultmann (Com. la Ioan 12, 8; în: Meyer's Komm, ed. 15, Göttingen 1957) îl socotește o glosă marginală. — E o opinie personală care nu obligă, cu atît mai mult cu cît textul respectiv este o reluare a lui Mt. 26, 11 și a lui Mc. 14, 7.

2 Mt. 26, 8 zice: „ucenicii lui...”; Mc. 14, 4 precizează: „unii”, deci nu toți (ucenicii); Ioan 12, 4 duce precizarea pînă la ultimele ei consecințe: „Iuda al lui Simon Iscariotul”.

Și din acest amănunt rezultă cu evidență că ordinea scrierii Evangheliilor canonice este: Mt., Mc., (Lc.), In.

3 Ne dezinteresăm aci de amănunte privitoare la locul (casa) în care s-a săvîrșit miruirea, ca și de identitatea persoanei (dacă ea este Maria, sora Martei și a lui Lazăr, sau Maria Magdalena, sau una și aceeași persoană). E prea multă cutezanță să te socotești mai bine informat asupra faptelor evanghelice decît Evangheliștii înșiși — zice F. Prat: *Jésus-Christ*. I. ed. 8, Paris, 1938, p. 306).

Este vrednic de remarcat faptul că Sf. Luca nu pronunță numele păătoasei iertate din episodul — similar sau paralel — pe care îl înregistrează în 7, 36 urm. De ce oare? Socotim că din pură delicatețe creștinească: unui păcătos iertat și îndreptat nu-i impută în continuare vicii pe care nu le mai are. Cel ce o face, se pune în conflict cu miezul învățăturii Evangheliei. După legile omenestii, așa ceva e șantaj. E drept că din Lc. 8, 2 s-ar putea deduce că păătoasa iertată este Maria Magdalena, dar cu cuvinte exprese nu se spune niciunde acest lucru. Așa că delicatețea la care ne refeream rămîne ireproșabilă.

ca veșnic să fie măcinată de flagelul sărăciei, săracii reprezentând o stare de permanență în sînul societății omenești. De aceea, referindu-se la cuvintele în cauză, scriitorul Georges Bernanos spunea⁴ că ele sînt cele mai triste din cîte se puteau scrie.

Dar aceste spuse ale Mîntuitorului ar fi și mai descurajante pentru omul zilelor noastre, care — cu forțe imense, științific organizate — a pornit o luptă necruțătoare împotriva sărăciei, cum și pentru toți aceia care angrenînd energii umane inepuizabile, pun temeliile unei lumi în care, mai devreme sau mai tîrziu, vor dispărea atît pricinile care generează existența săracilor cît și însăși sărăcia.

Să fi voit, oare, Mîntuitorul să decreteze dăinuirea peste veacuri a sărăciei? Aceasta este întrebarea căreia am vrea să-i dăm un răspuns care să fie nu numai o probă de corectă exegeză, ci mai ales o mărturie a valabilității soluțiilor oferite de Evanghelie problemelor cu care sînt confrunțați în viața lor de fiecare zi cei ce au îmbrățișat-o cu toată convingerea.

*

Înainte de orice am vrea să precizăm un lucru asupra căruia interpreții sînt oarecum de acord: cuvintele Mîntuitorului n-au avut — în intenția Celui ce le-a pronunțat — un caracter social.⁵ Rostite în preajma patimilor și morții Sale silnice, ele constituiau o nouă prevestire a celor ce aveau să se întîmple. De aceea Domnul și face o comparație între El — Cel ce avea să moară, mirul de mult preț fiind o anticipare a ritualului de înmormîntare — și săracii care puteau fi ajutorați cu contravaloarea mirodeniei consumate și care aveau să continue să existe și după aceea.

Dar precum Iisus n-a munit pentru a rămîne mort, tot astfel și săracii despre care s-a spus că vor coexista alături de creștinii tuturor veacurilor — alternativa se impune de la sine — nu pot dăinui pururea. E adevărat că Mîntuitorul utilizează la acest loc cuvîntul „pururea” (*πάντοτε*), dar sensul său nu coincide în ultima analiză cu acela de „veșnic”. În cazul de față, una din legile fundamentale ale Ermineuticii ne consiliază să ținem seamă de context și în funcție de el să lămurim înțelesul expresiei în discuție. Iar în funcție de context, *πάντοτε* poate să

4 G. Bernanos, *Journal d'un curé de campagne*. Paris, Plon, 1936, p. 74.

5 A. Durand, (*Ev. s. St. Jean*, Ed. 27, Paris, 1938, la loc) afirmă lămurit acest lucru. Alți exegeți, evită să se pronunțe.

însemneze numai „neîntrerupt“.⁶ Când Mîntuitorul spune: „pe mine nu mă aveți pururea“ (Ioan 12, 8b), El se referă la pa-timi, moarte, înviere și înălțare. În numele acestei „lipse“ El apără fapta Mariei, atrăgînd atenția cîrtitorului pe cale de-a deveni vînzător — și, eventual, celor ce i-ar fi împărtășit opinia⁷ — că săracii nu vor fi privați de dreptul lor la ajutorare, ei fiind la dispoziție și atunci cînd Iisus n-o să fie disponibil „în trup“ pentru astfel de omagii.

Prin urmare, Mîntuitorul Hristos n-a osîndit lumea să fie măcinată în veșnicie de flagelul sărăciei. Mai ales El nu putea face așa ceva — El, cel ce a fost atît de revoltat împotriva celor ce năpăstuiau pe săraci, El, cel ce s-a aplecat cu atîta afecțiune către nevoiașii vremii Întrupării, făcînd ceea ce nimeni altul nu s-a gîndit să facă: să-i f e r i c e a s c ă !⁸

Și dacă totuși cuvintele citate ale Mîntuitorului ar lăsa încă deschisă posibilitatea interpretării lor în sensul sumbru la care se referea G. Bernanos, va trebui să precizăm că sărăcia care poate să persiste mereu în viața oamenilor nu este nicidecum sărăcia existentă în primele decenii ale erei noastre — și cum ea există și astăzi, din păcate, în întinse regiuni nedezvoltate ale planetei noastre ori acolo unde mai dăinuie crunta exploatare a omului de către om.

Omenirea nu va consimți ca sărăcia să dăinuiască la ne-sfîrșit, iar noi, creștinii, refuzăm să credem că Mîntuitorul ar fi nutrit o concepție atît de îngustă încît să vadă în sărăcie o realitate fatidică, un dat existențial cu neputință de înlăturat vreodată. Săracii la care s-a putut gîndi Mîntuitorul nu sînt desigur flămînzii, zdrențăroșii, dezmoșteniții sorții care își tî-

6 Fr. Rienecker (Sprachl. Schlüssel zum Griech. N. T., Neumünster 1938, la loc) redă prin immerdar, überall.

Mîntuitorul — zice Lagrange (Com. la loc., ed. III, 1927), menține ca ceva obișnuit interesul față de săraci, dar în cazul de față se face o excepție.

În același sens se pronunță Fr. Büchsel (Com. la loc. Ed. II. Göttingen 1935).

F. Godet (Com. la loc. T. III, ed. II. Paris-Genève-Neuchâtel 1877) spune: „Dacă săracii sînt realmente obiectul solitudinii voastre, va fi destul timp să exercitați față de ei dărnicia voastră, însă persoana mea va fi cu adevărat în-cîntată de grijile preventivoare ale dragostei voastre (scil.: față de ea)“.

Nu socotim necesar să continuăm ancheta.

7 În cazul cînd Iuda ar fi fost doar purtătorul de cuvînt al altora, care-î împărtășeau oblecîiunea: „ucenicii“ (Mt. 26, 8), sau „unii“ din ei (Mc. 14, 4). Dar și în acest caz, trebuie să facem distincție între „ei“ (cei de bună credință), și „el“ (cel plin de răutate). De-altcun, distincția o face Sf. Ioan. De aceea în 12, 4 reține numai numele viitorului vînzător al Domnului.

8 Cf. Mt. 5, 3.

rau existența jalnic de greu în Palestina de altădată, așteptînd fără nici o perspectivă senină sosirea salvatoarei morți. „Săraci“ vor putea fi totdeauna, dar depinde ce se va înțelege prin acest substantiv. Analiza atentă a sensurilor lui biblice ne va deschide perspective clare și asupra posibilelor lui semnificații ulterioare.

*

Elasticitatea noțiunii de „sărac“ transpare — și apare — încă în Vechiul Testament,⁹ așa încît contemporanii palestinieni ai „plinirii vremii“ erau dedați cu ea. E ceea ce rezultă, între altele, din remarca pe care o face înțeleptul autor al Pildei lui Solomon: „Unii se dau drept bogați și n-au nimic, alții trec drept săraci cu toate că au multe averi“ (17, 7). Cîtă vreme bogatul e bogat prin avuțiile sale, săracul poate fi bogat prin știința și înțelepciunea sa (cf. Iisus Sirah 10, 33. 26). Și unul și altul poate fi „bogat“ sau „sărac“ în temerea iubitoare de Dumnezeu (cf. idem 10, 25).

O nuanță vrednică de luat în seamă exprimă cu privire la relativitatea conceptului de „sărac“ alt înțelept întru totul lăudat al V. T., cînd sfătuiește să ne aducem aminte de foamete în vremea săturării și de sărăcie și lipsă în zilele avuției (Iisus Sirah 18, 25). E evident că sînt încurajate aci virtuțile cruțării și prevederii, spiritul de economie, simțul gospodăresc: ele consolidează tihna traiului cîstit din multiple puncte de vedere, inclusiv — și mai ales — cel religios-moral. Tihna aceasta socotim că este avută în vedere și în aprecierea stilizată în 29, 25: „Mai bună este viața săracului sub acoperămînt de scînduri decît ospețe luminate între străini“ (scil.: în palate).

Încărcată cu înțelesuri multiple trece în Noul Testament noțiunea de „sărac“ (πτωχός) și celelalte piese componente ale respectivei familii de cuvinte.

Înțelesul fundamental al expresiei πτωχός în terminologia neotestamentară este acela de lipsă. El ridică prompt întrebarea: În ce constă lipsa pe care o semnalează și indică adjectivul πτωχός?

Aci apar feluritele articulații de sens ale noțiunii în discuție. Încercăm să le stabilim analizînd texte neotestamentare care exemplifică — direct, sau în subtext — situația corespunzătoare.

⁹ Amănunte, la Fr. Hauck (†) și Ernst Bammel: πτωχός, πτωχεΐα, πτωχεύω art. în: Kittel's Theol. WB. VI, p. 885 urm.

1. — Înțelesul comun — cel mai frecvent, — al expresiei „sărac“ este acela de om care duce lipsă de cele trebuincioase traiului: îi este foame și sete, n-are adăpost, ș.a.m.d. El este ilustrat în Sfintele Evanghelii de bine-cunoscuta pericopă a confruntării bogatului nemilostiv cu crunta mizerie a săracului Lazăr (vezi Luca 16, 19 urm.), iar practic, de văduva care jertfise templului doi codranți, „din sărăcia sa, tot ce avea pentru trai“ (Luca 21, 4).

Desigur că și beneficiarii îndreptării de care a avut parte Zaheu vameșul, în urma întâlnirii lui cu Mîntuitorul Hristos, tot în această nuanță se încadrează (vezi Luca 19, 1 urm.).

2. — Săraci — adică lipsiți de avuție — în înțelesul propriu al cuvîntului, sînt apoi cei ce de bunăvoie s-au sărăcit, din considerente de perfecționare religioasă-morală. Unii ca aceștia au apucat pe calea pe care a ezitat să se angajeze tînărul avut din Evanghelie (cf. Matei 19, 16 urm.; Marcu 10, 17 urm. și Luca 18, 18 urm.). Sărăcindu-se de propriile lor averi — sărăcăcioase avuții — au devenit avuți în bogăție colectivă, comunitară — și mai ales în recunoștința cu care li s-a răsplătit mărinimia.

Dar calea aceasta — „strîmtă“ și anevoioasă — n-a rămas pustie. A bătătorit-o cumpănitul levit cipriot care avea să devină Sfîntul Iosif Varnava, ulterior soțul de osteneli misionare al Apostolului neamurilor și „nașul“ lui de evanghelizare. „Avînd țarină, vînzînd-o, a adus prețul și l-a pus la picioarele (scil.: la dispoziția) apostolilor“ (F. Ap. 4, 37), spre a-l valorifica în beneficiul săracilor aflați în subzistența Bisericii-Mame din Ierusalim. Pe aceeași cale — strîmb călcînd — Anania și Safira au pierdut și omenia, și viața, și raiul (cf. F. Ap. 5, 1 urm.).

Fericîți, cu adevărat, erau săracii aceștia: ei sînt „săraci“ de-o factură nouă, săraci care departe de-a duce lipsuri, sînt îndestulați cu tot ceea ce este necesar unui trai demn, prin lucrarea caritativă a comunității din care făceau parte. Ei „erau laolaltă și aveau toate deobște. Și își vindeau moșiile și averile lor și le împărțeau pe ele tuturor, după trebuința fiecăruia. Și în toate zilele stăruiau, într-un cuget, în templu și frîngeau pîinea prin case, primindu-și hrana cu bucurie și cu inimă nevino-vată, lăudînd pe Dumnezeu și fiind bine primiți de tot poporul... Iar Apostolii mărturiseau cu mare putere de învierea Domnului Iisus, și mare har era peste ei toți. Și nimeni nu era lipsit între

ei, căci toți cîți aveau țarini sau case le vindeau și aducînd prețul celor vîndute, îl puneau la picioarele Apostolilor; și se da fiecăruia după cum avea trebuință" (F. Ap. 2, 44—47 combinat cu 4, 33—35).

Pe urmele acestora calcă toți cei ce au depus voturile monahale (cf. Matei 19, 21 și loc. par.) — și nu numai ei — perpetuînd peste punți de veacuri întruchipările înfrînării creștinești.

Pentru ca săracii de specia aceasta să nu ducă lipsuri nedemne de specia umană aduna prinoase Sfîntul Apostol Pavel, cu colaboratorii săi (cf. Gal. 2, 10), primeau Duminică de Duminică ofrande benevole bisericile din Macedonia și Ahaia (cf. I Cor. 16, 1—4; Rom. 15, 25—27; cf. II Cor. 8, 1 urm.; 9, 1 urm.), pe care apoi oameni de încredere le duceau periodic la destinație (vezi locurile citate). Bucuria celor ce participau la această lucrare a dragostei prisosea și „sărăcia lor cea adîncă" (ἡ κατὰ βάθος πτωχεία αὐτῶν II Cor. 8, 2) a sporit spre bogăția dărnicii lor curate". Dărnicia inimii face acum minuni care depășesc capacitatea de intervenție altruistă a ceea ce numim „dare de mîină". Și ei răspundeau la participările care nasc actele de caritate, fapt care le agonisește nu numai răsplată dumnezeiască și mulțumită frățească, ci și vibrantă laudă apostolească (cf. II Cor. 8, 3 urm.).

3. — Apropiată ca sens — dar cu o nuanță manifest aparte față de cea identificată mai sus — este expresia „săraci cu duhul" (πτωχοὶ τῷ πνεύματι; Matei 5, 3). Pe tablele de lege nouă ale Predicii de pe Munte ei dețin poziția capului de coloană în ceata pe care-i ferește Mîntuitorul pentru parcela de virtute care constituie — sau poate constitui — lauda vieții lor în trup: „Fericiți (sînt) cei săraci cu duhul..."; împărăția cerurilor este la dispoziția lor. Făgăduința — cu profil de dispoziție divină — care însoțește „fericirea" întîia îi proclamă solemn, cu anticipație, moștenitori ai acelei împărății.

Sensul expresiei „săraci cu duhul" a părut atît de dificil de stabilit încît istoria interpretării „fericirilor" înregistrează un întreg fascicol de înțelesuri date de exegeți.¹⁰

¹⁰ Socotim că nu e necesar să transcriem interpretările la care se aliniază comentatorii pe care i-am consultat.

Instructivă — ca istorie a exegezei textului respectiv — este lucrarea lui Vladimir Rodzianko (Înțelesul textului de la Matei 5, 3; în: *Studia Evangelica*. II. Ed. F. L. Cross. Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur. B. 87. Berlin 1964, p. 229—235; vezi rev. „Mitropolia Banatului", XIV, 1964, nr. 11—12, p. 836 urm.), dar poziția sa exegetică apare nesigură și întrucitva excentrică.

Din capul locului înlăturăm — ca inadmisibilă și ofensatoare pentru spiritul drept al învățaturii Mântuitorului — acele interpretări excentrice pînă la trivialitate care pun în ecuație expresiile „sărac cu duhul“ și „deficitar mintal“ (sau cel puțin „mărginit“ la minte).¹¹ Nici Vechiul Testament și nici Noul Testament nu fac, niciunde, elogiul deficiențelor care pot vămui, unde și unde, integritatea trupească și sufletească a făpturii omenești. În afară de aceasta: Mântuitorul nu și-ar fi început nicidecum Predica de pe Munte cu o „laus stultitiae“. El avea în fața Sa un auditoriu care se interesa de mîntuirea sufletului. Fiul lui Dumnezeu întrupat ar fi făcut asupra acestor oameni o impresie cu desăvîrșire derutantă dacă ridica glas de preamărare a infirmității sufletești. Nici infirmitățile trupesti nu le tolera, ci le tămăduia cu puterea-i divină ori de cîte ori îi apăreau în cale. Este aceasta o mărturie elocventă a prețului deosebit pe care Mântuitorul îl punca pe integritatea omului: unde lipsea, o restaura, la nivel de capodoperă a creației „din nimic“. De aceea s-a întrupat, a ostenit, a murit și a înviat: ca să restaureze ceea ce cutremurele păcatelor au surpat.

Pentru înțelegerea dreaptă a expresiei „săraci cu duhul“ socotim că este necesar să simplificăm pînă la esență procedura exegetică, ținînd seamă de următoarele două realități:

a) Mîntuitorul se limitează să enunțe, El nu explică expresia în discuție;

b) Sfîntul Luca evită s-o reproducă în formularea mateiană; în acest scop, el operează o înregistrare reductivă: „Fericîți sînteți, săracilor, că a voastră este împărăția lui Dumnezeu“ (6, 20).

Nici unul, nici altul din aceste amănunte nu este întîmplător. Combinate, ele oferă cheia exegezei corecte și complete a expresiei discutate cu atîta aprindere. Iată cum:

ad a) Auditoriul Predicii de pe Munte era alcătuit din fel de fel de oameni: oameni din popor, indigeni palestinieni care gîndeau evreiește, cu formație religioasă monoteistă, de profil mozaic. Dacă Mîntuitorul face să răsunе în scoica urechilor unor astfel de oameni expresia în discuție, aceasta dovedește că înțelesul ei, pentru omul „de rînd“ din Palestina plinomeșianice, era ceva de sine-nțelese, care nu necesita explicații suplimentare. E cert, deci, că în cazul de față avem de-a face cu o *expresie uzuală*, de circulație curentă.

¹¹ Împotriva lor ia poziție viguroasă exegetul ortodox român Dr. Vasile Gheorghiu (Com. la loc. 1925—1933), ș. a.

Exactitatea acestei deducții este adevărată, indirect, de faptul că

ad b) autorul Evangheliei a treia înregistrează o variantă simplificată prin reducere a expresiei „săraci cu duhul“. Reducția îi aparține, nu i-a impus-o vreo sursă literară de tip proto-evangelic. De ce va fi operat sfântul medic Luca această reducere?

I-o impunea caracterul expresiei și poziția socială a destinatarului prim. Teofil era patrician roman (*κράτις* Luca 1, 3). Poziția sa față de creștinism era aceea a aristocratului care se documentează — faza incipientă, a luării de contact, a informării, fusese depășită — înclinînd spre o convertire care se va produce cîteva luni mai tîrziu, cu ceva înainte de a-i fi fost dedicat al doilea „cuvînt“ scripturistic lucanic (cf. F. Ap. 1, 1).

Intellectual rafinat — ca toți grecii culți ai antichității — Sfîntul Luca redactează o expunere evanghelică *pentru Teofil*. În textul ei, evită cu grijă orice element care — prea viu colorat local fiind — ar fi putut isca nedumeriri ce pretindeau explicații ample și, eventual, penibile. Avem un astfel de caz aici: „săraci cu duhul“ este o expresie particulară specific iudaică. Pentru dreapta ei înțelegere erau necesare educație religioasă și stagiul specific monoteiste mozaice, adică tocmai ceea ce-i lipsea lui Teofil.

...Lui Teofil, în măsură mult mai pronunțată decît credincioșilor creștini ai vremurilor ulterioare, căci noi *avem* tangențe substanțiale cu Vechiul Testament, parte constitutivă a Bibliei *noastre*.

Există o concepție profetică despre „săraci“ și „sărăcie“ căreia Mîntuitorul i-a recunoscut funcție mesianică și a acceptat-o cu valabilitate programatică. Textul din Isaia 61, 1—3 — și uzul pe care-l face de el Mîntuitorul în sinagoga din Nazaret (cf. Luca 4, 14 urm.), îndată după întreita ispitire — o pune în lumină deplină.

„Săracii“ gîndirii religioase profetice nu sînt cei lipsiți de avere, ci cei evlavioși, credincioșii iudei care au conștiința stării de păcat — a lor și a altora — o intuiesc real și exact și o resimt cu neplăcerea pe care o pricinuiesc poverile greu de purtat. Rîvna de-a curma robia păcatului — prin îndreptare, aici, prin mutarea întru odihna cea fericită, dincolo — constituie aspirația lor permanentă și supremă.¹²

12 Ceva analog, la L. Munteanu: Predica de pe Munte. Cluj 1932, p. 16 urm.

În mentalitatea străveche iudaică, bogăția cu evlavie și sărăcia cu vina sînt identice. Patriarhii Vechiului Testament și cei dintîi regi ai evreilor constituie cel mai grăitor exemplu în această privință: bogăția lor se împăca atît de bine cu ascultarea de Dumnezeu încît era socotită de-a dreptul ca răsplată a acesteia.

După exil, conținutul noțiunii de „sărac” suferă o deplasare de sens. Cum bogățiile celor înstăriți au fost spulberate de volbura evenimentelor istorice, noii „bogați” ai lui Israil sînt oamenii de carte, cărturarii, nomodidascalii, învățătorii de Lege — în primul rînd fariseii, din rîndurile cărora se recrutau aceștia cu precădere — iar „săracii” sînt oamenii fără știință de carte, cei „neînvățați”.

La Întrupare, Mîntuitorul Hristos găsește în Israil două feluri de oameni: vîrfurile conducătoare și grosul norodului. Cele dintîi socotesc că dețin nu numai monopolul științei divine și al evlaviei, ci și certitudinea dobîndirii cetățeniei cerurilor. Conștiința instalării lor definitive și irevocabile în jețurile imanente ale stării de „dreptate” îi face să se îngîmfe într-o astfel de măsură încît confundă *genealogia* din Avraam cu *analogia* vieții virtuoaase a impunătorului patriarh. Apostrofele Mîntuitorului îi nimeresc ca o ploaie de săgeți ascuțite, încercînd să-i trezească la realitate, la pocăință, la săvîrșirea de fapte bune, încredințîndu-i că Dumnezeu poate făuri fii ai lui Avraam și din pietrele pustiei, fără ca originea să le asigure intrarea necondiționată în „sînul lui Avraam”. Pentru aceasta, este necesar „duh umilit și inimă înfrîntă”. Avraam le avea pe amîndouă, în măsură prisositoare. Lor le lipseau — le lipsea astfel esențialul, ceea ce le era strict necesar.

Diametral opuși acestora erau „săracii” vremii. Specificul pozițional al acestor două categorii umane este pus în lumină clară de partenerii situației pe care o imaginează Mîntuitorul în parabola celor doi „rugători”, vameșul și fariseul (cf. Luca 18, 10 urm.).

Așa cum categoria umană reprezentată prin fariseu recoltează fulgerele apostrofelor Mîntuitorului, ceilalți sînt obiectul compasiunii sale perpetui. Pe cei dintîi, Mesia întrupat țintește să-i aducă la îndreptare. Pe ceilalți, îi copleșește cu fapte de divină — adică neprecupețită — ajutorare. Și pe unii și pe alții îi ridică „din moarte la viață”, îi unifică în dobîndirea beneficiilor legate de întîlnirea lor cu „Cerul pe pămînt”.

Priviți în perspectivă istorică, temporal-contemporană, „sărării” pe care-i fericește Mîntuitorul în muntele Kurun Hattin sînt păcătoșii pocăiți, cu sufletele dogorite de căință, cu cugetele fripte de remușcări. Că-i cheamă Zaheu, Levi vameșul sau Maria din Magdala, interesează mai puțin aici. Important este faptul că pe ruinele acestor epave, intervenția drept-îndreptătoare a lui Mesia întrupat ridică tot alîtea capodopere de fapte noi. Cu voia lor și răspunzînd rîvnei lor de îndreptare, participării lor libere și conștiente la propria lor reabilitare.

Ca să înlătore orice echivoc posibil, Mîntuitorul precizează că obiectul divinei Sale omagieri și răsplătiri sînt acea specie de sărmani — fără îndoială: elita săracilor — pe care graiul popular îi definește „săraci cu duhul”. Trufia fariseică, îngîmfarea celor ce socoteau că dețin monopolul stării de dreptate erau complet străine de ei. „Sărării cu duhul” sînt „oile cele rătăcite ale casei lui Israil”, elementele cele mai receptive față de mesajul pliomiei mesianice, a cărui zguduitoare prefață s-a scris prin fulminanta apariție a Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan. Preferințele Mîntuitorului s-au îndreptat fățiș spre unii ca aceștia. Ei sînt „poporul” de care Domnul spunea că-i e milă (cf. Matei 9, 36). O spunea fără să-i umilească. O spunea hotărît să-i copleșească necurmat cu binefacerile Sale hărăzite lor copios, întru cuvînt și faptă.

Mentalității utilitariste a patricianului roman, Teofil, nuanțata „teologie” iudaică distilată în conținutul expresiei „sărării cu duhul” i s-ar fi părut desigur prea complicată ca să merite să-și bată capul cu descurcarea ei. El știa că a fi bogat e o virtute sau cel puțin un merit — meritul celui capabil să agonisească și să consume cît mai convenabil prisosuri de bunuri materiale. Prin contrast, a fi sărac era tot una cu a culege nu numai inconvenientele lipsei de confort, dar și ciulinii desconsiderării publice. La romani — ca și la evreii perioadei post-exilice a istoriei lor zbuciumate — „bogat” și „sărac” era și un contrast religios.¹³ Zeii nu sînt favorabili calicilor, iar sărării din Israil sînt oamenii de la care Iahve și-a întors fața Sa. E adevărat că încă în cartea lui Iov¹⁴ s-au ridicat proteste contra opiniei dure care identifică pe omul lipsit de evlavie cu cel sărac și nefericit, dar această zvîcnire reparatoare a fost înneacă

¹³ Cf. P. Dausch, *Com. la loc.* Ed. III. Bonn, 1923.

¹⁴ Cartea lui Iov — *toată*, nu numai texte ca 34, 11 și 19.

de larma preocupărilor obștești din preajma „plinirii vremii“. E adevărat că infiltrații ale acestei concepții deviate s-au înșurubat în mentalitatea a destui credincioși creștini care socotesc — eronat, firește — că săracul e „bătut de Dumnezeu“, că privațiunile pe care le îndură i-ar fi fost impuse de Părintele cerească, care „l-a dat uitării...“.

Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos a lovit direct în inimă această intervertire a adevăratei moralități.

...Dar nici El n-a preamărit sărăcia ca atare. N-o putea face deoarece realitatea dovedește că nici un sărac nu e fericit fiindcă e lipsit de minimul necesar unei existențe demne. Fericit poate fi nu săracul lipsit, ci numai cel ce s-a sărăcit în chip deliberat, de bunăvoie, din considerente superioare, de desăvîșire religioasă-morală. Unul ca acesta este incomparabil mai disponibil pentru preocupări spirituale decît bogatul egoist căruia simpla evidență de catastif a avuțiilor sale îi pricinuieste dezagremente organice, îi confiscă aproape tot timpul și, mai ales, îi răpește iremediabil tihna firească, înecîndu-i-o în valurile tulburi ale grijilor care nu cunosc odihnă.

Biserica creștină primară a făcut experiențe amare cu „bogații“ vremii. Teofil promitea să facă excepție de la regulă și maniera frățească în care i se adresează Sfîntul Luca în prologul F. Ap. (1, 1), tutuindu-l, dovedește că după lectura Evangheliei a treia n-a pregetat a se converti la Hristos.

Ne exprimăm convingerea — e, deci, vorba mai mult decît de-o presupunere — că, între alte, reducția operată în textul primei fericiri l-a zguduit și l-a determinat să se decidă. După surprinderea pe care trebuie să-i fi pricinuit-o dumnezeiască aclamare a săracilor (în Luca 6, 20b), ochii lui întîlneau, cîteva fraze mai tîrziu, confirmarea îndreptățirii ei într-o apostrofă violent colorată interjecțional: „Dar vai vouă bogaților...“ (Luca 6, 24—26).

Onest, Sfîntul Luca nu poate fi decît drastic — de pe poziție creștină — cu bogații. Teofil, care ține de tagma lor, e bine să fie prevenit. Opulența nu este soră bună cu cumpătarea, nici sfetnic înțelept care recomandă prevedere. În schimb, ea lesne generează acte de nedreptate și instalează egoismul acolo unde s-ar cuveni să troneze considerația față de semenii; creștinește vorbind: iubirea de aproapele, concretizată în acte de caritate, în fapte bune, care sînt treaptă solidă pe scara mîn-

tuirii. Așadar adevărata religiozitate nu se sprijinește nici pe bogăție, nici pe sărăcie, ci pe *lepădarea de sine*, pe spiritul de renunțare voioasă la ceea ce deși îți aparține ție, i se cuvine semenului — cu respectarea riguroasă a normelor morale și a convențiilor sociale, firește.

În această perspectivă privită, expresia „săraci cu duhul” apare ca mod stilistic al deplinei lipse de deficite morale și materiale, deopotrivă. Prin cele dintâi, am înțeles exercițiul normal al virtuților care constituie podoaba „omului nou” (cf. Efeseni 2, 15; 4, 24; Col. 3, 10; II Cor. 5, 17; Gal. 6, 15).¹⁵ Prin celelalte — îndestularea cumpătării și mărinimia caritabilă. Destinatarul prim al scripturilor lucanice — și toți cei de condiția lui — puteau asimila fără dificultăți această variantă a lecției divine care a răsunat sub soarele Muntelui Fericirilor. Pericopa care confruntă pe bogatul nemilostiv cu săracul Lazăr și pe amîndoi cu porunca a doua din Decalog — îi servea ca exemplificare. Credem că nu întâmplător a fost înregistrată ea în repertoriul Evangheliilor canonice de către Sfîntul Luca (16, 19 urm.) Laolaltă cu precursoarea ei teoretică din Predica de pe Munte, ele proclamă tranșant, fără ocol, incompatibilitatea servirii paralele și simultane lui Dumnezeu și Mamonei, iubirii față de semen și „vițelului de aur”.

4. — Un înțeles aparte îmbracă expresia „sărac”, socotim noi, în rechizitoriul pe care Domnul preainălțat întru mărire îl face — cu îndurerată înverșunare — „îngerului” (episcopului și) bisericii din Laodiceia. Obștea mădulelor ei — la verificarea de fond a stării ei religioase-morale, ce i s-a făcut atunci — a fost găsită, cu ocîrmuitori cu tot, vinovată de grave și costisitoare deficiențe. Cu întristată iubire și cu consecventa-i voință de ajutorare în scop de îndreptare, Domnul Apocalipsei i se adresează „îngerului” (episcopului, adică) bisericii culpabile așa cum Sf. Ioan a înregistrat în Apoc. 3, 15—22.

Este evident că în contextul acestei blînde, dar ferme chemări la pocăință *πρωτός* are înțelesul de „căldicel”, indiferent din punct de vedere religios-moral, încrezut în starea și bunăstarea sa — ca bogatul nebun din Evanghelie (vezi Luca 12, 16 urm.). Cu alte cuvinte, credincios sărac în avuție lăuntrică, în agonisită sufletească, fără „comori în cer”.

Este, acesta, un înțeles specific creștin al expresiei în chestiune, care se pretează la valorificări de efect în pastorație.

¹⁵ Amănunte, la Grigorie Marcu, *Antropologia Paulină*. I. Elementele. II. Esența. III. Originea și originalitatea. Sibiu 1941, p. 265—267, ș. a.

Cele pînă aci spuse arată cît de elastic este termenul „sărac” în accepțiunea sa neotestamentară. Este clar că unele din sensurile ce i s-au dat oarecînd se potrivesc și astăzi.

Astăzi, ca și acum două mii de ani, săracul este omul flămînd, gol și fără adăpost. Astăzi, mai vădit decît înainte cu două milenii în spațiul de răspîndire a creștinismului, ne dăm seama că ceea ce specialiștii numesc „gradul zero al sărăciei” — adică „a muri de foame”¹⁶ — este o cruntă realitate pe o respectabilă porțiune a suprafeței globului pămîntesc, o realitate asupra căreia s-a dat alarma la nivel de organizații politice și social-culturale internaționale. Lipsa resurselor necesare existenței normale ia, în zilele noastre, proporții de plagă. Sînt regiuni ale Pămîntului în care trebuințele calificate de economiști și moraliști „primare” — trebuințe de hrană, de îmbrăcăminte, de adăpost, de căldură, de salubritate, etc. — constituie o cruntă realitate.¹⁷ Cei ce pătinesc de astfel de lipsuri — elementare — sînt și ei frații noștri, în înțelesul creștinesc al cuvîntului. Noțiunea de aproapele s-a dilatat pînă la limitele stabilite de Mîntuitorul: ea cuprinde pe *orice om, de ori unde și de oricînd*. În conținutul ei intră cu precădere săracii avuți în vedere mai sus, săracii propriu-ziși, deoarece noțiunea de aproapele, în cea mai autentică reprezentare creștină a ei, este nedezlipită de ideea de ajutorare iubitoare. Săracii sînt în primul rînd avizați la beneficiile feluritelor forme de sprijin frățesc.

Dar astăzi — ca și în veacul de apariție a creștinismului — mai există și alte specii de săraci: unele, generate tocmai de condițiile de viață schimbate pe prăcursul celor două milenii de istorie creștină.

Astăzi, mai vizibil decît în epoca Noului Testament, noțiunile de „sărac” și „sărăcie” au un conținut manifest flotant. Este de înțeles: ceea ce, bunăoară, îndestula pe om înainte de descoperirea focului și transformarea lui în telegar al progresului, astăzi nu reușește să acopere nici nevoile elementare de

16 Cf. Henri Bars: *Pour servir à éclairer la notion d'Eglise des pauvres*; în: *Les pauvres ces autres frères séparés*. Paris 1963, p. 63.

17 Savantul brazilian Josue de Castro a atras atenția asupra acestor realități în faimoasa sa „Geografie a foamei”. El a fost, precum se știe, președinte al Organizației pentru alimentație și agricultură a O.N.U. Acum, conduce Centrul internațional de dezvoltare de la Canisy (Franța), unde savanți din toată lumea — cu concursul unor guverne — elaborează programe pentru înlăturarea foamei și subnutriției.

trai. Astăzi, cel constrâns de lipsuri să se sature cu alimente crude ar resimți cu grea amărăciune degradarea sa silnică la nivel de ierbivor, înafară de cazul când dieta aceasta e dictată de medic sau de capricii personale.

Astăzi — cu deosebire în marile aglomerări citadine — sînt destui care locuiesc mizerabil și duc lipsă de aer și soare patru anotimpuri din an.

Dar săracii nu sînt numai oamenii cu posibilități scăzute inadmisibil pentru satisfacerea necesităților biologice elementare, pentru că omul nu-i numai trup, ci și suflet, nu este — cum se exprimă un cercetător contemporan¹⁸ — o combinație dintr-o jumătate biologică supraetajată de altă jumătate, spirituală. El este un tot și orice dereglaj în debitul lui funcțional conturbă și periclitează unitatea întregului, amenință să mutileze această unitate. Ca atare, omul are aspirații superioare, de durată și intensitate variabile. Prin ele tinde să se perfecționeze mereu, să-și ridice nivelul de trai. Adevărata viață zace în a te depăși¹⁹ fără contenire și fără slăbire. Cunoscedeliciile ei toți cei încinși de dogorile arderilor lăuntrice ale temperaturilor urcate și le exercită din plin atîta vreme cît gustul confortului nu înăbușe în sufletul lor capacitatea de afirmare a efortului.

Dar și această specie de săraci își are precursora ei creștină străveche. Epistolele sobornicești — cu deosebire cea a Sfîntului Iacob — sînt deosebit de sensibile față de păcatul social al nesocotirii săracului și al lingușirii bogatului, le denunță și le înfierează fără cruțare, cu creștinească indignare, și instigă la curmarea lor necruțătoare.²⁰ Faptul e explicabil: *toți* autorii inspirați ai Epistolelor sobornicești au fost martori direcți ai considerației pe care Mîntuitorul o arăta săracilor, iar după înălțarea Lui la cer, *toți* au participat la generoasa experiență a Bisericii-Mame din Ierusalim, de asanare a sărăciei prin efectele pilduitoare ale educației creștinești a lepădării de sine.

Evocînd situația examinată de Sfîntul Iacob, constatăm că întîiul episcop stabil al Ierusalimului pretinde cititorilor primi ai epistolei sale să dovedească adevărată iubire față de aproa-

18 Henri Bars: Studiul citat, p. 69.

19 Considerații detaliate în acest sens — utile și avîntate — la Mgr. Chevrot: *L'éternelle actualité de l'Evangile. La vie de l'homme nouveau*. Paris (1939), p. 10 urm.

20 Mai pe larg, la Grigorie Marcu: *Actualitatea Epistolei Sf. Iacob*; în rev.: „Mitropolia Ardealului“ (Sibiu), II, 1957, nr. 1—2, p. 26—52.

pele. În manifestarea acestei iubiri, creștinul trebuie să fie imparțial, să nu caute la fața omului. Această sensibilitate a autorului epistolei față de cei săraci este explicabilă la un combatant al creștinismului practic, de talia sa. „Privirea la fața omului“, desconsiderarea unora și favorizarea prin nimic justificată a altora — detestabilă în toate vremurile — era un defect esențial al acelei epoci, în care existau atâtea inegalități și inechități în societatea civilă și în care Biserica își recruta credincioșii nu numai „din toate neamurile“, ci și din toate păturile sociale, sclavii inclusiv.

Intervenția energică a Sfântului Iacob în favoarea săracilor — pe seama căroră pretinde din partea tuturor creștinilor un tratament cu adevărat frătesc — este justificată prin egalitatea lor cu bogații în fața lui Dumnezeu. Bogații sînt sever — și pe drept — apostrofați pentru nedreptățile pe care le fac săracilor lipsiți de apărare, ca și pentru defăimarea „numelui celui bun“ (τὸ καλὸν ὄνομα; Iacov 2, 7) pe care îl poartă creștinii. Sf. Iacob le impută celor bogați acte de silnicie comise împotriva săracilor, tîrîrea acestora în fața instanțelor judecătorești ale vremii, care pîrtinesc de obicei pe cei înstăriți, asuprindu-i pe ceilalți.

Dar înafară de săracii care furnizează nefericitele victime ale foamei și subnutriției, societatea modernă și contemporană dispune de un număr considerabil de săraci în știința de carte. Analfabetismul este expresia acestei „sărăcii“ de specie acidă pentru reputația bine-stabilită — în atîtea domenii de înaintare pe front larg și pe verticala valorilor progresiste — a marelui nostru veac de propășire fără precedent.

În Israilul biblic al perioadei post-exilice, a fi bogat era tot una cu a fi instruit. Astăzi sentința din popor „ai carte, ai parte“ circulează cu valabilitate generală. Eradicarea analfabetismului este înscrisă de revoluțiile moderne și contemporane în repertoriul aspirațiilor lor de frunte. Acuitatea ei a fost ridicată la rang de preocupare majoră a unor organisme internaționale de specialitate (ca: U.N.E.S.C.O.). Experiența izbutită făcută în această direcție de țări cu un nou ritm de viață — printre care România poate fi citată la loc de frunte — este adoptată și valorificată de organismele amintite, cu pondere de precursorare și cu folos de netăgăduit.

În sfîrșit, omenirea contemporană nu duce lipsă nici de echivalența sau varianta biblicului „sărac cu duhul“. Unul ca

acesta este produsul de frunte al educației religioase-morale creștine; dar, cu ajustări de rigoare care nu anulează echivalența, poate fi întâlnit și-n afara Bisericii lui Hristos.

Cum se prezintă el astăzi? Care-i profilul contemporan al „săracilor cu duhul”?²¹

„Săracii cu duhul” sînt credincioșii cărora Sf. Pavel nu le-ar mai spune: „Să aveți în voi simțirea care era și întru Hristos Iisus” (Fil. 2, 5), fiindcă o au, autentică și deplină, la nivel de imitare izbutită a Modelului. Unii ca aceștia sînt cu adevărat smeriți, nu sînt plini de ei înșiși, nu se îngîmfă, nu se trufesc.

„Credinciosul smerit e un om cu sufletul deschis și primitor. E gata să primească mereu învățătură și e bucuros ca din ceea ce are, să dea și semenilor săi. Recunoscînd puținăta-
tea binelui săvîrșit, el se frămîntă și se încordează mereu pen-
tru a îndeplini tot altele și alte fapte bune.

În timp ce omul îngîmfat crede că a înfăptuit destule lucruri bune ca să se mai simtă obligat la încordare și muncă sporită, credinciosul smerit vede mereu că ceea ce a realizat e prea puțin pe lîngă ceea ce urmează să înfăptuiască în viitor. El imită pe Sfîntul Apostol Pavel, care făcea filipenilor creștini această profesiune de credință: „Dar una fac: uitînd cele ce sînt în urma mea, alerg înainte, la semn, la răsplata dumnezeieștii chemări de sus a lui Dumnezeu în Hristos Iisus” (Fil. 3, 13—14).

În vreme ce omul plin de el însuși se uită cu dispreț la cei din jur, refuză să le asculte sfaturile și să se asocieze cu ei la muncă, credinciosul smerit e mereu cu băgare de seamă la ceilalți, le ascultă bucuros povața și e bucuros să se întovărășească cu ei la muncă pentru a face să sporească mai repede și mai ușor binele tuturor.

Cunoscînd pustiirile pe care trufia le pricinuiește în suflet, Domnul n-a pregetat a atrage atenția ascultătorilor Săi de-a se feri de acest păcat primejdios și de-a se lăsa călăuziți în toată viața lor de dumnezeiasca virtute a smereniei. El vrea ca credincioșii creștini să nu fie oameni potrivnici mergerii înainte a vieții — cum sînt, faptic, cei plini de ei înșiși — ci să fie dispuși la lupta fără răgaz pentru necurmata lor propășire și pentru îmbunătățirea, înfrumusețarea și înlesnirea întregii vieți din

21 Mai pe larg la Pr. Prof. Dumitru Belu: „Fericirile”, în: „Foaia Bunului Creștin”, anul 1955, nr. 13—14 (Sibiu).

jurul lor. Răsplata acestora este împărăția cerurilor, „adică acea comunitate de viață în care purtarea și legăturile dintre membri sînt întocmai cele cerute și voite de Domnul însuși. Iar cei ce se poartă potrivit poruncilor Domnului gustă încă din această viață bucuria de-a se ști părtași vieții celei de veci“.

O altă variantă este aceea a omului care n-are aerul de sărac, dar este realmente astfel. Conștiința demnității proprii a ajuns la unii ca aceștia într-un stadiu de atîta acuitate încît nu-și permit să arboreze lipsurile.

Nici echivalența biblică a unora ca aceștia nu lipsește. Ea are o întru chipare de talie apostolică: „Nu ... vorbesc ca fiind în lipsă, căci eu m-am deprins să mă îndestulez cu cele ce am. Știu și să mă smeresc, știu să am și de prisos; întru totul și întru toate m-am învățat și să mă satur și să flămînzesc, și să am de prisos, și să fiu lipsit. Toate le pot în Hristos, cel ce mă întărește“, scrie Sf. Apostol Pavel creștinilor din Filipi (Fil. 4, II—13). Mulțumindu-le, delicat, pentru mărturiile concrete ale grijii ce i-o purtau credincioșii din capitala Macedoniei, Sf. Pavel desfășoară aci — de pe sulul de aur al unei înțelepciuni încercate — fișile de lumină pură a ceea ce am putea numi „teologia acceptării prinoaselor“.

*

„...pe săraci pururea-i aveți cu voi“ (Ioan 12, 8) — a zis Domnul. Ca credincioși creștini, ceea ce poate să ne intereseze cînd stăm — ca acum — în fața acestei declarații a Mîntuitorului, este înregistrarea ei ca atare, nu însă fără a-i înțelege cum se cuvine sensul.

Noi putem cuteza să trecem la desfășurări de detaliu ale acestei situații — căci ceea ce afirmă Fiul lui Dumnezeu e situație, nu „vîinare de vînt“ — încercînd să imaginăm sau să anticipăm moduri viitoare, perene, ale „sărăciei“, care vor impune omenirii permanente acțiuni de reacții în lanț pentru asanarea lor.

Este incontestabil că omenirea merge în spre instalarea pe Pămînt a unei „ere a belșugului“. Dificultățile care se ivesc mereu în calea marșului ei impetuos în spre zările visatului paradis terestru pot să încetinească ritmul escaladării creștelor, dar nu vor reuși niciodată să-l curme. Repetatele „alarme mondiale“ care fac să se cutremure bolțile de speranță și măreție creatoare ale contemporaneității, cu privire la profilul și volumul obstacolelor, reale sau posibile, sînt tot atîtea invitații la

efort de dimensiuni și eficiență pancosmică pentru definitivă lor înlăturare. Omenirea contemporană vrea să fie arhitectul unor superbe realizări viitoare. Le va clădi, cu o forță pe care cea a uriașului din basme ar invidia-o și cu o iscusință care va dovedi cât de nelimitate sînt capacitățile ei creatoare.

Oamenii vor avea nevoie totdeauna să fie ajutați — să se ajute reciproc — să nu se simtă rău pe Pămînt. Din cîte știm, Dumnezeu nu ne-a hărăzit alt sălaș vremelnic între puzderia de aștri și pogoanele de galaxii care dau iluzia că umplu imensitatea infinitului existențial, decît planeta pe care stăm.

Avem cel mai mare interes — un interes exclusiv — să facem viața terestră cât mai acceptabilă. Interesul acesta necesită transformarea omenirii întregi *într-o omenire care se ajută, o omenire care nu mai suportă carențe de durată*, deci nici sărăcia. Eradicarea sărăciei se face prin ajutorarea săracului. Un sărac ajutat încetează de-a mai fi sărac.

Dar oricît de numeroase și de eficiente vor fi organismele statale și mondiale care construiesc „era belșugului“, nu se poate prevedea că ele au să fie vreodată excedentare. Parcela de contribuție pe care Biserica cea una a lui Hristos — în toate multiplele ei articulații confesionale-cultice — o poate aduce la opîntirea mondială de asanare a sărăciei va fi, de aceea, nu numai bine venită, dar și necesară. Fără a-și unilateraliza doctrina și misiunea ei supranaturală în clocotul cotidian al vremelniceii, Biserica lui Hristos va putea adevăra — în exploziile de inedit creator ale epocii contemporane — cât de adevărat este că „*Cerul e o marfă și o negustorie: dai pîine și capeți Paradisul*“ (Sfîntul Ioan Hrisostom).²²

Accentuînd fără sfială că creștinismul își găsește de veacuri vocația majoră în a servi pe om nu numai în cele materiale, ci și în cele spirituale, Biserica creștină poate ajuta omenirea contemporană să se elibereze de flageluri mai ales impunîndu-i — cu dragoste de om și adevăr — o generoasă și energică *cură de idei*, de pe urma căreia egoismul și îmbuibarea unora să se stingă înecate de rușine și de remușcare, iar cumpătarea și spiritul de comuniune să triumfe ca zorile care spintecă beznele nopții. Știm — da — că la actualul ritm de creștere în anul 2.000 populația mîndrei noastre planete se va dubla, probabil cu depășire. Pîine va fi destulă — și pentru toți. Perspec-

²² În volumul: Predici despre pocăință. Traducere de prof. univ. St. Bezdechi. Sibiu 1938, p. 23.

tiva nu ne sperie: pînă la istovirea celui de al doilea mileniu al erei după care creștinii facem numărătoarea anilor, producția mondială de alimente se poate tripla — și rafinatele metode agrotehnice actuale vor săvîrși „minunea”, căci omenirea are interes arzător ca ea să se săvîrșească fără rebut. Concedem și aceea că milostenia — care nu numai în secolul Sfîntului Ioan Hrisostom era „mare lucru”²³ — va deveni o operație obiectivă de repartitie științifică. Bisericele creștine o vor desfășura prin propovăduire și prin inefabile pilde de conduită ireproșabilă din punct de vedere moral.

Aceasta, însă, nu va fi nici act de izolare, nici operație de repliere îmbulnată pe poziții exclusiviste. Ea nu va face concurență nici unei alcătuirii omenești de nu importă ce specie, care se ocupă special cu probleme de natura aceasta, dar va colabora cu toate forțele sociale care-și înhamă hergheliile de căputere la carul însorit al progresului general. Participarea ei va fi totală și sinceră, cu profil de *identificare*, căci ceea ce se face acum — și de-acum încolo — pentru punerea în valoare a măreției omului, pentru salvarea lui din genunea înjosirii, pentru ridicarea lui din incertul mediocrității, *de către nu importă cine*, este — cu ochi creștini văzută — o contribuție la realizarea învățăturii Mîntuitorului.

Noi considerăm că este utilă eliberarea de programe caritabile proprii. Ele izolează și distanțează de organismele specializate în combaterea flagelurilor sociale. Programele concepute de aceste organisme sînt din ce în ce mai prestigioase. Ele lasă destul loc de desfășurare și intervențiilor samaritene ale Bisericilor creștine. Acestea devin inevitabile mai ales atunci cînd — și acolo unde — lipsesc instituții care să practice caritatea, sau cînd cele ce există nu răzlesc să facă față unor situații date. Este cazul ilustrat de episodul evanghelic care l-a determinat pe Mîntuitorul să dispună Apostolilor Săi: „Dați-le voi să mănînce” (Matei 14, 16) noroadelor care n-aveau mîrînde și nici surse apropiate de aprovizionare.

*

Departe de a cuprinde într-însele un neadevăr, cuvintele Mîntuitorului Hristos: „pe săraci pururea îi aveți cu voi” conțin germenele unui adevăr evident: Omul tinde mereu în spre mai mult și de-a pururea va fi ceva în viața societății care se va cere împlinit și întregit. Sărăcia are, din acest punct de vedere, un

23 Idem, ibidem.

sens care se schimbă de la o epocă la alta, îndemnînd la strădania de a o înlătura.

Isus Hristos nu constată pur și simplu faptul dăinuirii unei situații oarecare, ci îndeamnă la remedierea ei. Ce s-a făcut pentru El înaintea morții Sale ca om — și de cît sprijin n-ar fi avut El trebuință în suferințele Sale! — aceea e necesar să facem noi, contribuind cu tot ce avem mai bun la îndreptarea a tot ce se cere îndreptat.

Facerea de bine e un proteu cu infinite forme de realizare, ca și viața. Ea nu se va stinge în veac, tocmai fiindcă țintește să stingă suferințe nedemne de coroana creației din nimic, care „chip și asemănare“ a lui Dumnezeu este.

Maria din Betania — păcătoasa iertată — a adus ofrandă „cu bun miros“ pentru îngroparea vremelnică a Mirelui mesianic.

Primind-o, Mirele ne-a prevenit — delicat și deslușit — că „îngroparea“ sărăciei din lume va pretinde ofrande, mai ales de la cei ce-l mărturisim de MINTUITOR și MODEL al nostru.

Bătălia împotriva sărăciei a și început. Ea se adîncește și se extinde mereu. Sărăcirea lumii de arme e numai una din formele ei.²⁴ Spălarea petelor de ură și vrajbă pe care trecutul le-a lăsat pe obrazul făpturii însuflețite, de asemenea reclamă energii și eforturi adînci și de durată.²⁵ Aci poate ajuta Biserica lui Hristos, nepregetînd și neobosind să planteze în inimile credincioșilor ei stîlpii de boltă ai prisositoarei iubiri de semen.

Pînă cînd?

Pînă se va instala pe Pămînt era Celui ce anunță irevocabil: „*Iată, noi le fac toate*“! (Apocalipsă 21, 5). Atunci nu va mai fi nici plîns, nici altă lacrimă decît a bucuriei; nu va mai fi strigăt, nici durere și nici moarte; despre toate unele ca acestea se va spune „au trecut“... (Apoc. 21, 4).

Atunci, cu adevărat, va căpăta trup viziunea proorocului care zice: „*Am cutreierat Pămîntul și iată, Pămîntul era locuit și liniștit*“! (Zaharia 1, 11).

† NICOLAE

Mitropolitul Banatului

și

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

²⁴ Înțelegem prin aceasta dezarmarea generală și totală.

²⁵ Nu e vorba numai de stîrpirea „războiului rece“, ci mai ales de promovarea năzuinței spre unitate (de tip ecumenist, pacifist, etc.).

MITROPOLITUL IOAN MEȚIANU

— LA 50 DE ANI DE LA MOARTE —

La 3 februarie 1966 se împlinesc cincizeci de ani de la trecerea la cele veșnice a mitropolitului Ioan Mețianu.

Tot în acest an, la 13 mai, se împlinesc șasezeci ani de la terminarea și sfințirea Catedralei din Sibiu, opera cea mai însemnată care a încununat îndelunga și rodnică lui activitate. Două popasuri în istoria Mitropoliei ardelenе, pline de învățăminte.

În întâmpinarea cu vrednicie a acestor împliniri de jumătate de veac, Mitropolia Ardealului, din îndemnul și cu purtarea de grijă a Înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae Colan — cinstitor de înaintași, păstrător și înfrumusețător de datini și locașuri sfinte, făclier de cultură și limbă românească — s-a străduit să cinstească memoria mitropolitului Ioan Mețianu prin restaurarea și pictarea Catedralei din Sibiu.

La împlinirea acestor aniversări socotim că nu este fără interes să înfățișăm viața și activitatea vrednicului ierarh, măcar în linii generale, mai ales că pînă în prezent, după cîte știm, istoriografia noastră bisericească nu a dat o lucrare mai temeinică despre el.¹ Aceasta se datorește și faptului că el însuși, fiind în viață, a refuzat orice serbări pentru sine cu ocazia împlinirii a 50 de ani de preoție, sau cînd a împlinit 25 și mai tîrziu 40 de ani de păstorire ca arhieru. El și-a consacrat întreagă viața Bisericii și școlii, binelui obștesc și neamului său, care în acea vreme, în Ardeal, lupta pentru obținerea de drepturi și libertăți și pentru afirmarea independenței naționale.

Ioan Mețianu a văzut lumina zilei la 9 mai 1828, în comuna Zîrnești, de sub sprînceana pietrei Craiului, dintr-o fa-

¹ Datele pe care le folosim în studiul prezent sînt luate în parte din manuscrisul care cuprinde viața și activitatea Mitropolitului Ioan Mețianu, de V. Păcățeanu; p. 156; donat de Dr. I. Garoiu, arhivei Bisericii Sf. Nicolae din Brașov-Schei.

milie a cărei obîrșie s-a putut urmări pînă la începutul veacului XVI de către istoriograful Ioan Cavaler de Pușcariu. Tatăl său, Bucur Mețianu, a fost învățător și cîntăreț al bisericii. El a decedat în anul 1831, cînd fiul său, Ioan, avea doar vîrsta de 3 ani. De atunci a rămas în grija mamei sale evlavioase, Maria, fiică a protopopului Bartolomei Baiul, un distins slujitor al altarului.²

Clasele primare le-a făcut în Zîrnești și Brașov. A urmat apoi liceul din Brașov și Cluj. Peste tot s-a distins ca un element eminent.

Avînd sădit adînc în suflet sentimentul religios de la mama sa, se pregătește pentru misiunea preotească. Urmează Seminarul teologic din Sibiu, pe care-l absolvă în chip strălucit în anul 1850. După absolvire, ocupă postul de protonotar al Branului, de unde trece în anul următor la Zîrnești, în acelaș post, pînă în anul 1853.

Calitățile alese ale tînărului absolvent, zelul său la învățătură, n-au scăpat ochiului ager al episcopului Andreiu Șaguna, care îl hirotonește la 4 și 5 noiembrie 1853 întru diacon și apoi preot pentru fruntașa parohie Rîșnov, de unde era soția sa, Maria, născută Nan. Vreme de 4 ani păstorește cu mult zel credincioșii din Rîșnov, care aveau să-i păstreze o amintire frumoasă tot timpul.

În anul 1857 devenind vacantă una din parohiile din Zîrnești, credincioșii de acolo îi fac postirea să vină preot la ei, mai ales că se găseau într-o grea încercare de pe urma unui proces prin care magistratul din Brașov voia să ia averile și pădurile comunei Zîrnești. Preotul Ioan Mețianu era socotit omul indicat să apere cauza dreaptă a Zîrneștenilor și, într-adevăr, a reușit să ridice sechestrul.

Calitățile superioare, zelul său pastoral, dragostea și munca pentru binele semenilor de care a dat dovadă tînărul preot, au atras atenția episcopului Andreiu Șaguna, care îl numește în 1858 administrator protopopes, cu reședința în Zîrnești.

La numai doi ani după această numire, preoțimea tractului Bran îl cere în unanimitate ca protopop definitiv, ceea ce episcopul Andreiu o și face, socotindu-l *„înzestrat cu însușiri și învățături corespunzătoare, care și pînă aici a dezvoltat o activi-*

² Cf. C. Mușlea: Protopopi de altă dată ai Brașovului, III: Bratu Baiul și fiul său Nicolae. Extras din „Țara Birsei”. Brașov 1936.

„tute destul de lăudabilă atât în treburile bisericești, cât și în cele școlare spre îndestularea mai marilor săi, a preoșimii alina-toare și a poporului din întreg tractul“. Hirotesia întru proto-presbiter s-a făcut la 23 octombrie 1860.

El a condus tractul protopopesic al Branului cu înțelepciune, cu tact, cu bărbăție și dragoste de oameni, timp de 17 ani. „N-a scăpat nimic din vedere din ceea ce știa că se cuvine să facă pentru binele și fericirea credincioșilor și ce credea că poate să aibă influență binefăcătoare asupra înaintării poporului pus sub păstorie sa“.

Cheia de boltă a activității lui ca protopop era înaintarea poporului român pe toate tărîmurile de activitate, dar mai ales pe tărîm cultural. Cum Biserica și școala erau, în acea vreme, citadele ale vieții poporului român din Transilvania, protopopul Ioan Meșianu, urmînd îndemnurile marelui ierarh de la Sibiu, și-a pus toată pulerea de muncă, toată dragostea și priceperea pentru ridicarea acestor așezăminte la adevăratul lor rost. Neobosit în străduințele sale, a înființat în toate comunele din protopopiat școli populare cu cîte 2, 3 sau chiar 4 învățători. În Bran a înființat o școală centrală, la nivelul celor de la Brașov.

Ieșit din mijlocul poporului și trăind în mijlocul lui, el știa cum să trateze cu poporul: ca un părinte. Îi înțelegea năzuințele și era neobosit în susținerea dreptății lui.

Cum școala era atunci sub oblăduirea Bisericii, protopopul Ioan Meșianu s-a îngrijit deopotrivă de înzestrarea materială atât a Bisericii cât și a școlii și a reușit să obțină de la autoritățile de stat, pentru bisericele și școlile din protopopiatul său, drepturi și beneficii materiale, ca și reprezentanții celorlalte culte.

După apariția memorabilei Diplome de la 20 octombrie 1860, prin care se proclama egală îndreptățire politică și națională a tuturor cetățenilor, protopopul Ioan Meșianu a devenit exponentul poporului său pentru obținerea practică a acestor drepturi date pe hîrtie.

Socotind că dobîndirea unor asemenea drepturi pentru locuitorii din Bran ar fi mai repede obținute dacă ar ieși de sub autoritatea administrativă a magistraturii din Brașov, el inițiază și conduce o mișcare de formare a unui inspectorat al Branului, cu circa 17.000 suflete, care să se încorporeze la districtul Făgărașului. Această dorință a celor 13 comune din cercul Branului s-a îndeplinit în anul 1863, cînd domeniul Bran,

comunele Tohanul Vechi și Nou, Zîrnești, Vlădeni și Țințari, s-au încorporat la ținutul Făgărașului. Acesta fusese un mare succes al protopopului Ioan Meșianu, care dorea prin aceasta să audă cu un ceas mai devreme, în toate comunele românești din tractul său, vorbindu-se limba română. Cît de înaintată era concepția lui în această privință se vede din aceea că el spunea că *„dragostea și respectul de Patrie se poate arăta și manifesta cu atît mai vîrtos, cu cît se respectă dreptul la limba și datinile popoarelor care o alcătuiesc“*.

În toate adunările populare, în congrese și ședințe era exponentul cauzelor drepte ale poporului „susținute de conducătorii națiunii noastre de la anul 1848 încoace“. Era trist cînd aceste cauze erau părăsite și cînd conducătorii poporului erau împărțiți în susținerea lor.

În ziua de 31 martie 1867 intervine în viața protopopului Ioan Meșianu o mare durere. Pierde pe soția sa, Maria, și rămîne cu îndatorirea să crească pe cei patru copii minori.

Dar această durere a înfruntat-o cu tăria cu care înfruntă vijeliile stîncile Pietrei Craiului și nu a frînt elanul lui creator. A ieșit mai întărit, și grija pentru cei patru copii nu a micșorat grija și munca lui pentru binele și propășirea Bisericii și a păstoriților săi.

Munca sa de pînă aici, rezultatele obținute, înțelepciunea și experiența de care a dat dovadă în rezolvarea atîtor probleme, dragostea lui față de popor și abnegația în susținerea dreptelor lui năzuințe au făcut să crească prestigiul lui în fața credincioșilor săi.

Mitropolitul Șaguna, obținînd autonomia Bisericii ardelenе, îl prețuia în chip deosebit pe vrednicul protopop de la Zîrnești. Într-o corespondență, destul de bogată, ce s-a purtat între ei, îi împărtășea gîndurile și planurile de viitor, adeseori îi cerea sfat și informații care să-l pună în contact cu realitatea, ceea ce ne face să socotim pe protopopul Ioan Meșianu de la Zîrnești și pe protopopul Bartolomei Baiulescu de la Brașov între sfetnicii apropiați ai arhiereului Andreiu Șaguna.

Relevăm doar cuprinsul uneia dintre aceste scrisori. La 18 decembrie 1866 mitropolitul Șaguna îi mulțumește lui Meșianu pentru informațiile pe care i le-a trimis prin scrisoarea din 10 ale lunii curente. Cît privește îndemnul acestuia de a răspunde dușmanilor printr-o demonstrație, Șaguna răspunde: *„Nu aflu consult a întreprinde pre-o lucrare demonstrativă, căci așa ceva*

nu s-ar potrivi cu pozițiunea mea, nici ar conveni convingerilor mele morale, care este baza lucrărilor și întreprinderilor mele. Apoi, cunosc eu lumea noastră, care prea mult seamănă cu luna cea palidă. Eu însă trebuie să fiu ca și soarele de vară care produce roade“.

Protopopul Ioan Mețianu s-a dovedit un bărbat inimos și cuminte, bun organizator al vieții bisericești din tractul său, de aceea este ales în toate corporațiunile bisericești ale diecezei, în Congresul național al Mitropoliei Ardealului, în comisia de studiere a Regulamentului Organic.

În ședința Congresului din 13/25 oct. 1870 este ales consilier (asesor) în senatul restrâns bisericesc al Consistorului.

Ani în șir era raportor al comisiilor bisericești, unde a prezentat rapoarte temeinice privind activitatea bisericească a mitropoliei, organizarea și îmbunătățirea retribuirii preoților.

În anul 1865 este ales deputat în dieta din Cluj, unde a apărut cu dârzenie drepturile la libertate și propășire ale popoului său. El a împărtășit convingerea activiștilor, adică poziția intelectualilor ardeleni care militau pentru obținerea drepturilor pe seama popoului român prin participarea lor în organele de conducere ale statului. În toate problemele naționale și-a spus cuvântul său înțelept și cumpătat. A militat pentru obținerea autonomiei bisericești, pe care o socotea drept cheazășie a independenței politice și naționale de mai târziu. În corporațiunile bisericești s-a dovedit bărbat capabil, cu dragoste de Biserică, aducând contribuții prețioase în toate chestiunile mai importante.

Aceasta l-a ridicat în ochii tuturor, de aceea Congresul Național Bisericesc îl alege cu 66 voturi comisar pentru alegerea de mitropolit în anul 1873, la 28 august.

Curînd după aceea, la 13/25 aprilie 1874, în urma alegerii lui Miron Romanul ca episcop la Arad, protopopul Ioan Mețianu este ales vicar la Oradea, unde stă numai pînă în 1875, cînd este ales episcop al Aradului.

IOAN MEȚIANU. CA EPISCOP AL ARADULUI

La 2/14 februarie 1875 s-a întrunit sinodul eparhial electoral al eparhiei Aradului și la 3/15 februarie a ales cu 43 voturi, din 55 exprimate, ca episcop pe vicarul de la Oradea, Ioan Mețianu. Acum, el era persoana asupra căreia se îndreptau privilegiile tuturor și pe care îl socoteau vrednic să ocupe scaunul ar-

hieresc de la Arad, în urma trecerii episcopului Miron Romanul ca mitropolit al Ardealului.

Impunătorul și vrednicul protopop al Branului pleacă din cuibul de făclieri și apărători ai legii strămoșești din Țara Bîrsei înzestrat cu o bogată experiență și cu un sporit elan de muncă, să vestească credincioșilor din cîmpia Mureșului, de lîngă apele Crișurilor, aceeași dragoste de lege și neam și să contribuie la propășirea lor religioasă, morală, materială și națională.

La 3 februarie 1875 este tuns în monahism la mănăstirea Hodoș-Bodrog, păstrîndu-și numele de Ioan din botez. La 11 martie, mitropolitul Miron Romanul îl face protosincel, iar la 2 martie îl ridică la rangul de arhimandrit.

La 30 martie a fost hirotonit ca episcop în biserica din Sibiu-Cetate de către mitropolitul Miron Romanul și episcopul Ioan Popazu de la Caransebeș. Era în anul al 22-lea de preoție.

Cu prilejul hirotoniei ține o impresionantă cuvîntare despre dragostea de Dumnezeu și de oameni. „*Ea este aceea, spune noul episcop, care mă face să aduc noi sacrificii pentru clerul și poporul nostru și în viitor, ea mă face să fiu nu numai învățător și păstor, dar și amic și părinte al clerului și poporului încredințat mie*”.

Înscăunarea s-a făcut la 20 aprilie 1875.

Conștiința răspunderii și scopul pe care îl va urmări în noul cîmp de activitate se pot vedea din următoarele cuvinte rostite cu acel prilej: „*Putea-voi eu să scot pe poporul meu din robia mizeriei, lipsurilor și necazurilor care îl apasă astăzi, mai ales în urma rămîinerii lui înapoi în cultură? Mă întreb: fi-voi în stare a duce poporul meu în pămîntul făgăduinței, adică a-l face să nu decadă sub greutatea năcazurilor sale?*”. Și mărturisindu-și toată încrederea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, în dragostea față de popor, pornește la o activitate intensă, multilaterală și rodnică în eparhia Aradului vreme de 24 ani. Din această îndelungată activitate vom aminti aici numai momentele principale și acele așezăminte cărora le-a dat viață, care alcătuiesc lucrarea centrală a păstoriei lui arhieresci. Ele l-au ridicat la vrednicia de ctitor al eparhiei Aradului.

Cu simțul său practic și realist a început activitatea prin a-și vizita clerul și credincioșii în parohiile lor, cunoscîndu-le situația, necazurile, bucuriile, realizările și doririle. În acest scop a început vizitarea parohiilor din dieceză, așa cum făcuse la Oradea în calitate de vicar.

Edificat asupra stării morale și materiale a păstoriților săi, episcopul Ioan Mețianu a purces la formarea viitorilor preoți și învățători.

În 1877 a înființat foaia săptămînală „Biserica și școala“, dorind să deștepte prin ea *„simțul religios-moral și respectul cuvenit bisericii și sfințelor ei așezăminte, a înainta bunăstarea școlilor și respectiv învățămîntul poporal, pentru scopul culturii și luminii celei adevărate naționale“*.

În același scop a purces la ridicarea unei clădiri, lîngă catedrala episcopală, destinată să adăpostească institutul teologic și pedagogia, căci știa că numai un așezămînt înzestrat cu toate cele necesare poate forma un corp destoinic de preoți și învățători. A luat măsuri pentru alcătuirea unui nou plan de învățămînt pentru școlile poporale, ținînd seamă de toate progresele și experiența cîștigată în domeniul învățămîntului public.

Pentru îmbunătățirea stării materiale a preoțimii și mai ales pentru ajutorarea preteselor văduve episcopul Ioan Mețianu a înființat „Fondul de ajutorare preoțesc“, așezămînt de mare binefacere și într-ajutorare pentru care preoțimea din dieceză avea să-i păstreze o nestrămutată recunoștință și să vadă în el pe „păstorul cel bun“ de care avea trebuință. Pentru augmentarea acestui fond a ținut în 2/14 aprilie 1877 o adunare cu toți protopopii și cîte doi preoți din fiecare protopopiat, în care a arătat scopul acestui fond și a hotărît ca venitul sesiilor din parohiile vacante să se scrie la acest fond.

„Acest fond — a spus reprezentantul preoțimii, protopopul Constantin Gurban — va vesti în veci numele tău. El va fi nepieritorul monument ce se va pune de posteritate în amintirea ta“.

Grijile materiale pentru Biserică și școală nu au epuizat energia creatoare a sufletului său, ci el se preocupă mai departe cum să-și poată îndeplini aceste năzuințe rostul lor însemnat în viața poporului. Pentru aceea a înființat în 1877 mai multe premii pentru cele mai bune cărți școlare, a înființat cursuri de perfecționare pentru învățători și preoți și a dat neîncetat circulare prin care îndemna părinții să-și trimită copiii la școală.

„Spuneți părinților, scria într-o circulară din anul 1877, că chiar dacă i-am putea da noi poporului toate bunătățile pămîntului, dar nu-l vom cultiva prin școală, nu i-am făcut nici un bine mare, căci fără învățătură n-ar ști nici întrebuiința, nici conserva acele bunătăți“.

În 1879 episcopul Mețianu anunță sinodul diecezan că a înființat cu propriile sale mijloace o tipografie diecezană, ca „*să fim în stare a înzestra școlile noastre cu cele mai bune și ieftine cărți și așa să răspîndim în publicul nostru în general și în special în clerul și în corpul nostru didactic, tot mai multă lumină. Această tipografie care mai tîrziu va înlesni și tipărirea cărților bisericești, chiar acum se pune în funcțiune, în condițiuni modeste, dar corespunzătoare unui început bun. Deci pe cînd cu adevărată plăcere o dedic diecezei mele, destinez venitul ei pentru înființarea și susținerea unui institut superior de cultură sau un gimnaziu, pe care în scurt timp, sper să-l pot înzestra și cu un alt fond necesar, pentru a ajunge cît mai curînd la înființarea și destinațiunea sa*”.

Ce gînd măreț și binefăcător pentru poporul român din Ardeal, în acea vreme!

În 1885 anunță că greutățile pentru înființarea unui gimnaziu au fost înlăturate și ceea ce s-a contemplat în 1882 s-a realizat în acest an, cînd s-a deschis prima clasă gimnazială. Dar, pînă la urmă, guvernul n-a aprobat funcționarea gimnaziului, motivînd că „în Arad este deja un liceu de stat, pe care-l pot cerceta și elevii de naționalitate română”.

Totuși răzbătătorul episcop nu s-a dat bătut. Cu ocazia adunării eparhiale din 1885, făcînd bilanțul realizărilor în cei zece ani de păstorire, anunță cu deosebită bucurie construirea unei clădiri noi, destinată pentru seminarul teologic. Terenul pentru această clădire a fost donat de Ifigenia Sina din Viena, iar fondurile pentru ridicarea lui s-au strîns prin colectă de la parohii încă din anul 1883. Construcția a început în anul 1884 și în anul 1885 a fost dat destinației.

Împreună cu ceilalți ierarhi, episcopul Ioan Mețianu ia cuvîntul în casa magnaților de mai multe ori și apără drepturile poporului român din Ardeal. Ei s-au opus proiectului de lege din anul 1891 pentru înființarea grădinițelor de copii, pentru că așa cum era alcătuit acest proiect, nesocotea drepturile populației nemaghiare de a-și crește generațiile tinere în limba maternă și se tindea la maghiarizarea celorlalte naționalități din țară.³

În anul 1895, la împlinirea a douăzeci ani de păstorire a eparhiei, arăta realizările din acest timp, creșterea și dezvoltarea

3 Despre legile școlare din epoca dualismului, prin care se tindea la înlăturarea limbii române din școală și oficiile publice, a se vedea: „Din istoria Transilvaniei”, vol. II. Editura Academiei, p. 234 și urm.

tarea aşezămintelor întemeiate în primii zece ani, la care se adăuga înfiinţarea şcolii normale de fete, dar în acelaşi timp a arătat şi greutăţile prin care a trecut poporul român în urma legilor reformatoare care l-au aşezat într-o stare de nedreptate politică, economică şi religioasă în stat. Din expunerea lui se vede simţul de răspundere de care era călăuzit, dar şi patriotismul său luminat. „*Cu cât mai mult trăiesc naţionalităţile unui stat în bună înţelegere şi în respectul drepturilor lor naturale, cu atât este mai deplină dragostea de patrie*”, spunea în acea vreme episcopul Ioan Meţianu.

Mobilul tuturor acţiunilor religioase, culturale şi patriotice ale episcopului Meţianu era dragostea lui pentru popor. În vorbirea cu care a deschis adunarea eparhială din anul 1878 s-a adresat intelectualilor şi le-a spus: „*Trebuie să fim tot cu mai multă atenţiune faţă de popor, să fim cu mare alipire către el, desfăşurînd o activitate tot mai intensă şi mai rodnică, nu numai pe terenul religios-moral, ci şi pe acela al deşteptării, cultivării şi luminării lui, interesîndu-ne tot mai mult de soarta lui*”... „*Să ne îngrijim ca şcolile noastre să fie la înălţimea chemării lor*”...

IOAN MEȚIANU CA MITROPOLIT

Sfîrşitul veacului XIX înscrie în istoria mitropoliei Ardealului trei fapte însemnate: aniversarea a 25 ani de la moartea mitropolitului Andreiu Şaguna la 14/26 iunie 1898, moartea mitropolitului Miron Romanul la 4/16 oct. 1898 şi alegerea episcopului Ioan Meţianu ca mitropolit în locul rămas vacant, la 29/31 decembrie acelaşi an. Membrii Congresului Bisericesc s-au pronunţat 64 pentru Ioan Meţianu şi 41 pentru Nicolae Popea.

Alegerea a fost primită cu mare însufleţire deoarece prin lunga sa activitate în sînul Bisericii şi pentru binele poporului îşi cîştigase un prestigiu incontestabil şi era considerat omul cel mai competent să conducă destinele ortodocşilor din Transilvania în acest sfîrşit de veac şi început de veac nou care avea să fie de-altfel sfîrşit de umilinţe şi început de speranţe pentru poporul român. Eparhia Aradului s-a grăbit — prin organul ei „Biserica şi Şcoala” — să înfăţişeze personalitatea noului mitropolit.

În zilele de 6—8 martie 1899 au loc la Arad întruniri în care mulţimea de credincioşi se strîng să-şi ia rămas bun de la

cel ce le-a fost păstor bun vreme de 24 ani și să-și exprime recunoștința pentru activitatea lui bogată în fapte: „Știm că cu cinste ai intrat la noi, cu dragoste ne-ai condus și acum vrem noi ca, cu dragoste să ne despărțim de tine“, — a spus reprezentantul clerului. „Cinstit nume ai avut, cât ai petrecut între noi, îndoită cinste și recunoștință îți aducem noi acum la despărțire“.

În 8 martie 1899 a plecat spre Sibiu, fiind însoțit de o numeroasă delegație și întâmpinat în toate gările de către credincioșii din parohiile diecezei Aradului. În Miercurea Sibiului mitropolitul și-a întrerupt călătoria, poposind în casa protopopului Ioan Droc.

În 9 martie 1899 a sosit la Sibiu, unde a fost întâmpinat de o delegație bisericească și civilă în frunte cu arhimandritul Dr. Ilarion Pușcariu.

Înscăunarea a avut loc Duminică 12 martie 1899, cu care prilej a făcut făgăduință nouă de a lucra pentru binele și luminarea poporului și al Bisericii. Cuvîntarea sa program a fost trimisă, sub formă de pastorală, tuturor parohiilor.

La cea dintîi adunare eparhială mitropolitul a pus în discuție construirea catedralei. Acesta era gîndul rămas neîmplinit pînă acum al întemeietorului mitropoliei Ardealului. Cum Ioan Meșianu a fost ca protopop colaborator intim al acestuia și apoi, ca episcop, continuator al vastului program de muncă început de el, socotea că a sosit vremea să se împlinească acest gînd și să se ridice în Sibiu o catedrală vrednică de orașul de reședință al Mitropoliei Ardealului. Drept aceea, cea dintîi adunare eparhială prezidată de noul mitropolit hotărăște să se publice concurs pentru planul bisericii catedrale. S-a mai hotărît trimiterea de bursieri la Facultatea teologică din Cernăuți, dintre absolvenții seminarului teologic din Sibiu, care mai tîrziu au adus bune servicii Bisericii ca profesori și în alte funcții bisericești de la centrul eparhial.

În anul 1900, pe lîngă alte probleme pe care le rezolvă adunarea eparhială — ca de exemplu admiterea salarizării preoților de stat cu condiția ca banii să fie împărțiți de către arhiepiscopie, ca și aceea a păstrării dreptului bisericii Sf. Nicolae de a primi în continuare o rentă de 38.500 lei anual de la Statul român — se hotărăște ca noua catedrală să se ridice în centrul orașului, lîngă reședința mitropolitană. Este meritul mitropolitului Ioan Meșianu că impunătoarea catedrală s-a ridicat în

mijocul oraşului, deoarece o bună parte dintre membrii adunării eparhiale erau pentru aşezarea ei înafara oraşului, aproape de parc, unde avea mitropolia un teren intravilan. A biruit părerea lui Ioan Meţianu faţă de perspectiva — zisă pitorească — susţinută de o parte din membrii adunării eparhiale.

În şedinţa Congresului bisericesc din 14 oct. 1900 s-a luat în dezbatere înfiinţarea a încă trei episcopii ortodoxe române şi anume la Cluj, Oradea şi Timişoara. Referitor la această problemă însemnată mitropolitul a spus: „Aceasta este singura chestiune rămasă pînă acum nerezolvată, deşi ea a fost de multe ori dezbătută în Congres. Nu este permis să o înmormîntăm, ci trebuie să facem un pas înainte, fără a ne teme de insuccese, căci cîtă vreme vom avea ţinuta corectă de pînă acum, să sperăm şi să fim convinşi că vom avea şi sprijinul celor competenţi, — care vor înţelege că dezvoltarea noastră este nu numai în interesul Bisericii, ci şi al ţării“.

În anul 1902, la 5/18 august, s-a pus piatra fundamentală a catedralei din Sibiu, cu care prilej mitropolitul Ioan Meţianu o ţinut o interesantă cuvîntare în care a spus că punerea acestei pietre fundamentale „*simbolizează o operă de cea mai mare însemnătate şi o sublimă menire... Ea simbolizează începutul unei noi ere de progres pentru noi şi ai noştri*“...

La împlinirea a cinci ani de cînd a venit în fruntea mitropoliei, cu prilejul adunării eparhiale din 17 aprilie 1904, mitropolitul constata cu satisfacţie că lucrările de construire a catedralei înaintează mulţumitor şi că fondurile pentru clădirea ei s-au mărit prin multe donaţii, mai ales prin donaţia familiei Mocioni.

În sfîrşit, catedrala — operă care a încununat activitatea lui bogată — a fost terminată şi s-a sfinţit în 13 mai 1906, cu care prilej a rostit o memorabilă cuvîntare, publicată în broşură. Era desigur ziua cea mai însemnată din activitatea sa arhierască de mitropolit al Ardealului, la care a luat parte mulţime multă de credincioşi din toate părţile mitropoliei.

Ajuns pe această culme a activităţii lui şi la venerabila vîrstă de aproape optzeci de ani, mitropolitul Ioan Meţianu dădea de-acum muncii sale accente profetice. Simţămîntul datoriei şi al răspunderii faţă de poporul pe care îl păstorise şi îndrumase mai bine de o jumătate de veac şi iubirea lui fierbinte de neam, îl făcea să fie nelipsit cu cuvîntul şi fapta ori unde era vorba de apărarea cauzei poporului său.

Protestatar față de proiectul de lege referitor la reforma învățământului — prin care se ținea la înlăturarea limbii române din învățământ — el este în același timp neobosit povătuitor al poporului pe drumul propășirii prin cultură.⁴ La 1 noiembrie 1911 a trimis preoților și învățătorilor din arhiepiscopie o circulară în care îi obligă să țină cursuri de iarnă cu analfabeții din comună, instruindu-i în arta scrisului și a cititului. Cu toată vârsta înaintată, nu pregeta să meargă ori unde se cerea pentru susținerea drepturilor legitime ale poporului.

Între realizările din urmă ale mitropolitului Ioan Mețianu se cuvine să amintim construcția actualei clădiri în care funcționează Institutul teologic, — construcție ridicată în anul 1913, pentru care s-a înscris însuși cu o donație de 300 coroane. El a ținut să se facă această clădire, în locul celei vechi, aproape de reședință și de catedrală, opunându-se propunerii ca să se construiască la marginea orașului. Cu acest prilej a declarat că niciodată nu va consimți și nici nu va binecuvînta zidirea unui seminar departe de biserică și de celelalte așezăminte bisericesti.

Nu a scăpat atenției sale de păstor nici grija pentru credincioșii din Ardeal, care din cauza vitregiei vremurilor s-au dus în America. În anul 1914 trimite acolo un comisar consistorial să organizeze parohiile și să aplaneze orice neînțelegeri dintre credincioșii de-acolo.

Ultima ședință pe care o ține la locuința sa cu consistorul arhidiecezan este la 4/17 ianuarie 1916, ședință în care s-a discutat înființarea unui orfelinat în Sibiu. De atunci, n-a mai părăsit reședința. În ziua de 3 februarie, la orele 5,30. a trecut la cele veșnice. De față era episcopul Papp, care îi citise rugăciunea de dezlegare înainte de a-și da obștescul sfârșit.

Ca un patriarh încărcat de ani și de fapte vrednice pentru binele Bisericii și al poporului său, mitropolitul Ioan Mețianu pleacă din această lume. Regretele au fost adânci în inimile credincioșilor, care aveau lipsă de un păstor bun și cu dragoste de ei în vîltoarea anilor de război care au urmat.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de 8 februarie 1916, în Catedrală, de către episcopii Ioan Papp și Miron Cristea, cu un numeros sobor de preoți. În cortegiu funebru este condus trupul lui neînsuflețit la biserica din Iosefin, unde este așezat

4 „Învățământul în limba română se făcea mai mult în cele vreo 2.200 școli confesionale“. Cf. Din istoria Transilvaniei, vol. II, p. 236.

în mormînt alături de mormîntul mitropolitului Miron Romanul.

Presa bisericească din Transilvania și cea de peste hotare au însemnat acest eveniment și au elogiat viața și activitatea mitropolitului Ioan Mețianu.

Dăm aici cîteva crîmpeie din cele scrise în presă, cu acest prilej:

„Telegraful Român“, în nr. 8 din 5 februarie 1916, scrie următoarele: „E mare pierderea ce o avem prin moartea înțeleptului, bunului și activului nostru arhiepiscop și mitropolit Ioan și cu sinceră durere deplîngem trecerea lui din lumea a-aceasta vremelnică, în cea mai bună și veșnică, pentru că ar pierdut pe capul Bisericii noastre naționale din Transilvania, care totdeauna și în toate împrejurările a fost la locul său cînd a fost vorba ca interesele și drepturile Bisericii noastre și ale neamului să fie apărute... Știm cu toții cu cîtă înțelepciune a condus nava Bisericii noastre prin marea furtună la limanul mîntuirii... Începînd din frunțașă comună Rîșnov ca preot, Zîrnești ca protopop, Oradea ca vicar, Arad ca episcop, Sibiu ca arhiepiscop și mitropolit, Ioan Mețianu a avut mîna binecuvîntată și de ce s-a apucat, aceea a isprăvit în cinste, spre fala Bisericii... O asemenea viață bogată în fapte mărețe va fi eternizată după cuvîntă în istoria Bisericii noastre“.

Ziarul „Gazeta Transilvaniei“ din Brașov, publică sub titlul „S-a stins un patriarh, Ioan Mețianu“, următoarele:

..., „În acest patriarh al vremurilor noastre vedeam un Moisi al poporului și Bisericii românești care să treacă teafăr prin Marea Roșie a însîngerării de azi, idealul neamului dincolo de urmărirea faraonilor“... „Vărsînd o lacrimă pentru cel ce ca și Moise, nu i-a fost dat să intre în Canaan, dar a dorit totuși din depărtare să-l vadă, îngrijorările noastre se îndreaptă spre noul Iosua care va realiza intrarea în pămîntul promisiunii“.

Ziarul „Drapelul“ din Lugoj îl prezenta astfel pe mitropolitul Ioan Mețianu: „..., Bărbat înzestrat cu un deosebit sens pentru situațiuni, a priceput rostul vremurilor, știind totdeauna să se conformeze curenților ieșiți la suprafață... N-a ezitat a exploată toate acele conjuncturi pe care le vedea favorabile pentru ajungerea scopului ce-l avea înaintea sa... A dat dovadă de un deosebit simț practic. Energie în executarea voinței sale... A înțeles pe deplin importanța decisivă a puterii materiale în lupta pentru realizarea ideilor și de aceea ne întîlnim aproape în fie-

care manifestațiune a sa cu sfatul stabil ca atît singuraticii cît și corporațiunile bisericești să caute a se întări în cele materiale ca să poată face față vremurilor grele. Sfat pe care l-a urmat și singur cu o voință de fier. Pe urma lui rămîne atît dieceza Aradului cît și arhidieceza cu considerabile forțe materiale, care activității lui are a se mulțumi“.

„Biserica și Școala“ din Arad a publicat cu acest prilej următoarele:„Din preot de mir l-au ridicat calitățile sale extraordinare la cea mai înaltă treaptă a preoției și i-a dat toaigul ocîrmuirii sufletești a românilor ortodocși. Agerimea minții, energia de oțel și farmecul exteriorului au fost calitățile ce i-au dat puterea creatoare... Noi n-am pierdut numai pe mitropolitul nostru, ci pe acela care 24 de ani ne-a fost episcop, în vîrstă cînd era în plină putere a forțelor sale spirituale și fizice, din care au izvorît creațiunile lui mari. Seminarul diecezan, tipografia diecezană, fondul preoțesc și întreg complexul instituțiilor pe care astăzi se zidește mai departe propășirea diecezei“.

Ziarul „Foaia Poporului Român“ care apărea la Budapesta, a publicat următoarele:

„...În mitropolitul Ioan Mețianu am pierdut pe reprezentantul cel mai demn și mai cu autoritate al bisericii noastre ortodoxe naționale... Lucrînd în spiritul marelui său predecesor, mitropolitul Ioan Mețianu a făcut tot ce i-a stat în putință pentru întărirea, prosperarea și înflorirea bisericii noastre naționale... A vegheat pururea ca drepturile ei să nu fie știrbite, să-și păstreze autonomia și independența“.

Amintim, mai la urmă, cele scrise în ziarul „Românul“ din Arad, care, deși nu împărtășea în unele privințe vederile mitropolitului Ioan Mețianu, totuși vede în el pe bărbatul cu adevărat istoric „căci prin înțelepciunea, prevederea și energia sa, aproape din nimic a înființat instituțiuni care vor fi izvoare de mîngîiere și de lumină pentru credincioșii acestei biserici... Ioan Mețianu a fost viața lui întreagă cel mai fervent apostol al învățăturii, al școlii, căci cele mai valoroase înfăptuiri ale lui au ca obiect învățătura ... învățătura pentru viață, cum toată firea lui se distinge prin nota dominantă a simțului realității. La capătul perspectivei tuturor planurilor sale atît de multe și variate, ochiul ager al istoriografului va distinge cele două instituțiuni: Biserica și Școala. Prin acestea el știa că fortifică ființa noastră națională. Simțul realității îi spunea că la temelia acestor insti-

tuțiuni ideale trebuie să vegheze suficiența materială și de aceea este prin excelență întemeietor de fonduri și fundațiuni“...

*

Am înfățișat în studiul nostru câteva fragmente din oglinda vieții și activității mitropolitului Ioan Mețianu, de la a cărui moarte se împlinesc în aceste zile cincizeci de ani. Imbrăcarea catedralei din Sibiu în haină nouă este prin sine un act de omagiu adus tuturor celor ce au gândit și au muncit pentru zidirea ei, între care mitropolitul Ioan Mețianu ocupă loc de frunte.

Dacă menirea Bisericii lui Hristos este să acorde peste vremi și locuri voința și viața oamenilor cu voia cea sfântă a lui Dumnezeu, se poate spune că mitropolitul Ioan Mețianu a fost ierarhul care a înțeles în vremea sa sufletul și viața poporului său, cu cele mai adânci și mai legitime dorințe și drepturi ale lui și s-a silit să-l călăuzească pe căile de lumină și propășire după voia ui Dumnezeu.

Trăind în plin veac de iluminism și într-o epocă cu „vînt de libertate“ pentru toate popoarele din Europa, cu deosebire el a luat din aceste fîntîni ale vremii tot ceea ce a fost trebuitor și folositor pentru neamul său. Aceasta face vrednică pomenirea lui și trainice așezămintele pe care le-a dăruit posterității.

Prot. Dr. VASILE COMAN

SINODALITATEA ORTODOXĂ ÎN SECOLELE XIX ȘI XX

Schimbările istorice din secolul XVIII din Europa răsăriteană (vezi Șesan M., Biserica ortodoxă din sec. XVII pînă azi, Mitropolia Ardealului 1/2 1964, și Sinodalitatea ortodoxă în sec. XVII—XVIII, id., nr. 9—10/1965), nu au afectat întru nimic continuitatea sinodalității ortodoxe, ci chiar au stimulat-o. În sec. XIX au luat ființă apoi unele Biserici locale exempte (autonome) noi, precum: Mitropolia sîrbă din Belgrad (1832), Mitropolia greacă (1833), Patriarhia sîrbă de Karloviț (1848), Mitropolia românilor ardeleni (1864), Exarhatul bulgar (1870), Mitropolia Bucovinei și Dalmației (1873), Mitropolia Română (1885), și, în secolul XX, s-au mai creat: Patriarhia sîrbă (1920), Mitropolia polonă (1925), Patriarhia Română (1925), Mitropolia albaneză (1937), Mitropolia cehoslovacă (1951) și Patriarhia bulgară (1953) care toate vin cu sinodalitate proprie locală.

Acest fapt a determinat și sporirea sinodalității interortodoxe și panortodoxe, de a se strînge contactul reciproc dintre Bisericile ortodoxe surori și de a se lua măsuri în comun. Cu aceasta se ocupă cercetarea de față.

1769/79 — Karloviț

După desființarea Patriarhiilor de Ipek și Ohrida, Mitropolia sîrbă din Ungaria Habsburgilor, condusă de mitrop. Nenadovici, a ținut la Karloviț, în 1769, un sinod episcopal și un Sobor bisericesc pentru votarea Regulamentului de organizare. A fost creat și un fond de ajutorare. Dar guvernul împ. Maria Tereza, din epoca „Reformcatolicismului” terezian (vezi L. Winter, Der Josefismus, Berlin 1962, p. 85ss) nu a acceptat aceasta și de aceea împ. Tereza a dat în 1770 un Regulament propriu, care a nemulțumit. La protestele sîrbilor, Regulamentul a fost modificat în 1777 și apoi revizuit în Declarația din 1779, care însă cuprindea numeroase elemente iluministe ale „iosefinismului” (Gruici, Srpska crkva, p. 282s).

1779 — Rusia

Mișcarea rascolnică s-a tot îndepărtat de învățătura Bisericii ortodoxe. Deoarece măsurile de represiune pornesc de la țar, patriarhi, episcopi și clerici, adunarea rascolnică din 1779 de la Rogojiki a produs ramura celor fără clerici (bezpopoviți), potrivit interpretării tendențioase a Apocalipsei, că în 1660 s-ar fi împlinit dominația fiarei cu cifra 666, așa că rascolnicii ar începe epoca cea nouă a bisericii. Firește că sinodul Bisericii ortodoxe ruse a dat cuvenitul răspuns de condamnare (Smolitsch J., *Geschichte der Russ. Kirche*, 1962).

1782/4 — Constantinopol

Sinodul patr. Gavriil IX (—1785) a recunoscut solemn autonomia Arhiepiscopiei din Sinai față de Patriarhia Ierusalimului și a dispus felul hirotoniei acestuia. S-a reconfirmat decizia din 1575, prin care Arhiepiscopul autocefal din Sinai primea numai hirotonia din partea patriarhului ierusalimitean (Karonikon dikaion..., Constantinopol 1868, p. 136s; Gedeon, *Diataxeis I*, p. 266s; Rallys, *Syntagma canoanelor V*, p. 529).

1784 — Rusia

Sinodul de la Petrograd a rînduit felul revenirii rascolnicilor „popoviți” la Biserica ortodoxă; s-a îngăduit mitropolitului Platon al Moscovei și ep. Nichifor Theotoki din Poltava să sfințească preoți pentru acești reveniți, cu îngăduința să folosească vechile cărți de ritual (Popovici Eus., *Istoria bis. universală*, IV, p. 350).

1790 — Karloviț

Mitropolia din Karloviț a ținut un Congres național bisericesc în care s-a resimțit spiritul iluminismului iosefin, spre a înlătura vechile influențe bizantine și ruse din viața creștinilor sîrbi austriaci. Pentru colegiile mixte s-au precizat unele dispoziții, între care și aceea ca reprezentarea să fie de 1/3 clerici la 2/3 mireni. Apoi s-a discutat: egalitatea episcopilor ortodocși cu cei romano-catolici, admiterea scrisului cirilic ortodox, organizarea unui Seminar teologic, a unei tipografii, publicarea de catehisme și suprimarea denumirii de „schismatici” pentru credincioșii ortodocși și de „popă” pentru clericii ortodocși; parohul urma să fie ales de parohieni; ca mitropolit a fost ales Ștefan Stratimirovici (Șaguna, *Istoria Bisericii Ortodoxe*, vol.

2, Sibiu 1860, p. 292ss; Hudal, Die serbisch-orth. Kirche, p. 46).

1795 — Constantinopol

Sinodul patriarhului Gherasim a dispus ca episcopii să nu hirotonească clerici înainte ca aceștia să fi împlinit vârsta canonică pentru respectiva treaptă ierarhică (Gedeon, Dia'axeis I, p. 295ss).

1798 — Constantinopol

Sinodul patr. Grigorie V a hotărât cu privire la clericii care se ocupă cu afaceri lumești, dispunând ca episcopii să nu hirotonească clerici, care nu sînt pregătiți corespunzător pentru această misiune duhovnicească. Tot atunci s-a mai hotărât aprobarea Pidalionului canonic, prezentat în 1793 de Nicodim Aghioritul, drept codice oficial al Bisericii Ortodoxe, și s-a dat binecuvîntarea pentru tipărirea lui. Patr. Grigorie V a mai emis un Tomos sinodal cu privire la dările bisericesti pentru proprietăți care erau supuse transferului sau schimbării destinației (Gedeon, p. 410s; Milaș, Kirchenrecht, p. 185).

1808 — Rusia

Sinodul' dirigent al Bisericii Ortodoxe ruse a instituit un Comitet special spre a pregăti, la cererea țarului Alexandru I, o nouă organizare a școlilor bisericesti. Comitetul constituit din doi ierarhi, doi protoierei, oberprocurorul țarului și un secretar teolog a înaintat în iunie 1808 programul reformei, care a fost aprobat de țar și de sinod (Lopuchin A., Istoria christianski terkvi, vol. 2, 1901, p. 516ss).

1815 — Constantinopol

Patriarhul Ciril VI a dispus sinodal înlăturarea episcopului Daniil din Ujite pentru că este „înșelător, care vinde pe Dumnezeu și face comerț cu Hristos“, făcînd din tainele dumnezeiești mijloace de cîștiguri necinstite (Gruici, p. 262s).

1822 — Grecia

Eteria grecească împotriva stăpînirii turcești, care a costat viața patriarhului ecumenic Grigorie V și a mii de clerici și zeci de mii de credincioși, a dus la întrunirea Adunării naționale grecești de la Epidaurus, care a proclamat Biserica ortodoxă drept maică a Bisericii oficiale a Greciei eliberate. Dar cu

această ocazie nu s-a pomenit despre jurisdicția Patriarhiei ecumenice. Această decizie a fost confirmată și la Adunarea națională din 1827, cu precizarea că Biserica greacă va depinde de Sinodul episcopilor ei și nu de Patriarhia ecumenică, ce se află în stat turcesc (Papadopoulos Chrys., *Ekklesia Hellados*, p. 50s).

1822 — Cipru

Eteria grecească a izbucnit și în Cipru. Represaliile pașei Kudzuk Mehmet au fost sîngeroase; mitropoliții din Larnaca, Pafos, Mition și Kirion, clerici și credincioși au fost uciși, în iulie. Astfel nu s-a mai putut întruni nici un sinod local pînă a reușit patriarhul Antiohiei să rînduiască alți ierarhi (în *Jurnalul Patriarhiei din Moscova* 7, 1964, p. 48).

1822 — Sîrbia

Paralel cu eteria grecească s-a eliberat și Sîrbia de sub jugul turcesc, prin Miloș Obrenovici. La 14 decembrie 1822 s-a întrunit Adunarea națională bisericească la Krușevaț, care a instituit un Consistoriu dirigent, confirmat apoi de Congresul național bisericesc din 9 martie 1823 și din 21 mai 1836 (e completat la congresul din 23 august 1847, cf. Milaș, p. 150).

1832 — Constantinopol

Văzînd că sultanul Mohamed II a acordat Sîrbiei autonomie locală, ca despotat, patriarhul ecumenic Constantin a decis în sinod local să acorde Mitropoliei sîrbe din Belgrad autonomie bisericească, cu rezerva ca mitropolitul să fie confirmat de patriarhul ecumenic (Mitrovici C., *Prvi srsпки zakon*, Belgrad 1909).

1833 — Constantinopol

Sinodul patriarhal, condus de Constantin I, din 17 aprilie—2 mai, a discutat problema autocefaliei bisericii grecești, susținută de prof. Farmakidis, pe baza canoanelor 34 și 37 apostolice, 5 al sinodului I ecum., 6 de la sinodul II ecum., 19 de la sinodul IV ecum., 8 cvinisext și 3—6 de la sinodul VII ecum.; precum pe can. 20 Antiohia și 14 Sardica, spre a acorda autocefalia și a fi delimitate eparhiile respective (Papadopoulos, op. cit., vol. 1, 1920, p. 72ss).

1833/4 — Grecia

Ca ecou al discuțiilor despre autocefalia Bisericii grecești în sinodul patriarhal, Sinodul ierarhiei grecești, întrunit la Nau-

plia, la 23 iulie 1833, a proclamat autocefalia. În consecință, în toamna lui 1834, s-a constituit Sinodul dirigent, deși unii, din cadrul „eteriei ortodoxe“ doreau să se rămână la jurisdicția Patriarhiei ecumenice (Papadopoulos, p. 186ss).

1836/8 — Constantinopol

Pentru a combate prozelitismul protestant, săvârșit prin școli și biblii în limba greacă, sinodul patriarhal condus de Grigore VI a respins nu numai propaganda protestantă, ci și pe autorii protestantismului, în Enciclica sinodală de îndemn către ortodocșii de pretutindeni spre a se feri de numeroasele învățături străine (cf. Karmiris, *Ta dogmatika mnemeia*, 1952, p. 871ss).

Și prozelitismul romano-catolic a fost respins în mod sinodal prin enciclică, purtând semnătura patriarhilor Grigore VI, Ierotei al Alexandriei, Metodie al Antiohiei și Atanasie al Ierusalimului, ca și a 11 membri ai sinodului; erau combătute: filioque, botezul prin stropire, amânarea mirungerii, azîma, postul sîmbetei, celibatul, purgatorul, primatul, infailibilitatea, indulgențele și jubileele romane (Anul sfînt). (Cf. Mansi, *Collectio conciliorum* 40, 269ss; Karmiris, p. 793ss).

1839 — Rusia

După împărțirea Poloniei în 1772, 1793 și 1795, în 1830 s-a dat prilej uniților să revină la Ortodoxie. În acest sens a activat Iosif Semașko, încît soborul clerului de la Polotsk, din 12 februarie 1839, din Duminica Ortodoxiei, din eparhiile Lutsk, Polotsk și Brest, a declarat că revine la Biserica Ortodoxă mamă. Actul revenirii l-a primit oberprocurorul Protasov și Sinodul dirigent, la 6 martie (Lopuchin, p. 596ss).

1839 — Constantinopol

Pentru ca să fie feriți credincioșii ortodocși de alunecare eterodoxă, datorită erorilor de tipar sau explicărilor eronate a Sf. Scripturi, sinodul endemic, cuprinzînd pe patr. ecum. Grigore VI, pe patr. Atanasie al Ierusalimului și doi foști patriarhi ecumenici Constantin I și Constantin II, ca și 15 ierarhi, a decis la 1 martie 1839, ca explicarea Sf. Scripturi și editarea acesteia să cadă exclusiv în seama Bisericii, prin organele ei competente. Dispoziția a fost apoi lărgită și la confecționarea sf. icoane și orice fel de imagini bisericesti și s-a transmis și altor biserici surori locale. Apoi a mai fost emis Tomosul matrimonial, care

reglementa încheierea căsătoriei și impedimentele. În continuare s-a discutat și problema autocefaliei Bisericii grecești (Gedeon, *Diataxeis* II, p. 287s; Rallys V, p. 164ss; Milaș, p. 382).

1841 — Grecia

În cadrul discuțiilor pentru autocefalie, sinodul grecesc s-a ocupat în 1841 cu erorile comise pe teren teologic de Teofil Kairis, și în continuare cu erorile protestantului Th. King, respingînd prozelitismul nepermis. Totodată s-a hotărît înștiințarea către Bisericile ortodoxe surori despre proclamarea autocefaliei (Papadopoulos, p. 438s).

1846/7 — Constantinopol

La un sinod patriarhal, condus de patr. Antim VI, mitropolitul Veniamin Costache al Moldovei a fost proclamat „patronul Moldovei și al Bisericii Ortodoxe și făclia Orientului“.

1848 — Karloviț

În dezvoltarea Mitropoliei a intervenit Congresul național bisericesc din 1848, care a propus ca mitropolitul sîrb Iosif Raia-cici (—1861) să fie proclamat patriarh; propunerea a fost aprobată de împăratul Francisc Iosif al Austriei, prin patentul din 15 decembrie 1848, dar fără avizul canonic al Patriarhiei ecumenice (Hudal, p. 47).

1848/9 — Constantinopol

La apelul papii Piu IX din 6 ianuarie, ca ortodocșii să se supună către Roma, sinodul interpatriarhal din mai 1848, compus din patr. ecum. Antim VI, Ierotei al Alexandriei, Metodie al Antiohiei și Ciril II al Ierusalimului, și 12 ierarhi, a răspuns în mod negativ printr-o enciclică specială „în numele unei, sfinte, catolicești și apostolice Biserici“, adresat „către ortodocșii de pretutindenea“ (Rallys V. p. 617ss; Karmiris, p. 902ss).

1850 — Constantinopol

Deoarece sultanul Abdul Megid a reconfirmat independența Greciei, patr. ecum. Antim IV a întrunit la 16 iunie 1850 un sinod interpatriarhal, la care au mai participat și expatriarii Constantin I, Constantin II, Grigore VI, Gherman II și Antim VI, apoi patr. Ciril II al Ierusalimului și 12 ierarhi. La 29 iunie s-a compus Tomosul sinodal respectiv, dar teologul grec Farmakidis a cerut unele schimbări (Rallys V, p. 177s; 602s; Papadopoulos I, p. 354 ss).

Cu această ocazie s-a compus și Lista scaunelor eparhiale pentru toate tronurile patriarhale și autocefale, precum urmează: 1. Patriarhia ecumenică (100) și supuse ei în Mitropolia din Ipek (8), Mitropolia Ohridei (10), Muntenia (4), Moldova (4), Sîrbia (4), Insulele Ionice (8 și Veneția), total 139. — 2. Patriarhia Alexandriei (4). — 3. Patriarhia Antiohiei (14). — 4. Patriarhia Ierusalimului (14). — 5. Biserica Ortodoxă Rusă (61). — 6. Catolicatul Georgiei-Gruziei (4). — 7. Mitropolia Ciprului (4). — 8. Biserica ortodoxă din Austria Habsburgică (10, sîrbi și români). — 9. Arhiepiscopia Sinaiului (1) și 10. Mitropolia greacă (24). Total: 274 episcopii (Rallys V. 513ss).

1852 — Atena

Sinodul Bisericii grecești și-a însușit în ședința din mai 1852 Tomosul patriarhal de recunoaștere a autocefaliei și apoi a combătut raționalismul lui Papulakis, Kairis, Laskaratos și Makrakis (Papadopoulos 1, p. 389ss).

1855 — Muntenegru

Teritoriul fiind eliberat de turci din 1766, a fost condus de un prinț-mitropolit de Cetinie, care își lua hirotonia la Belgrad sau în Rusia (cum era și cazul mitropoliților sîrbi din Bosnia, Herțegovina și Croația), spre a evita jurisdicția Patriarhiei ecumenice, aflată în teritoriu turcesc. Se bucura deci de poziție exemptă, recunoscută tacit.

Prințul Danilo Petrovici Njegoș, eliberînd demnitatea de mitropolit pentru o persoană bisericească, a emis în 1855 un Cod legislativ, în care a prevăzut și dispoziții bisericești și anume: clerul să-și îndeplinească regulat îndatoririle sale canonice (art. 66); căsătoria (consimțămîntul miresei) și divorțul să se facă după prevederile canonice (art. 67, 68); serviciile divine să fie libere de orice stingherire (art. 79, 84) (Milaș, p. 284; Hudal, p. 34).

1860 — Constantinopol

Pentru reglementarea situației Patriarhiei ecumenice în cadrul statului turc, după războiul Crimeii, potrivit cu Hattihumaium lui Abdul Megid din 18 februarie 1856, Poarta turcească a cerut Patriarhiei, în aprilie 1857, să constituie un Consiliu provizoriu, care să elibereze un proiect de Regulament interior al patriarhiei. Acest consiliu, sprijinit de un sinod, a alcătuit Regulamentul, în ședințele din decembrie 1859 și ianuarie

1860, și el a fost aprobat de sultan în septembrie 1860. El cuprinde 7 canonisme privitoare la: patriarh, episcopi, Sf. Sinod, comisia mixtă, venituri, salarizări și monahism. Drepturile bisericești au fost separate de cele civile. Primele au trecut asupra sinodului, compus din 12 mitropoliți, și cele civile asupra Comisiei mixte, compuse din 4 mitropoliți și 8 mireni (Genikos kanonismos..., Constantinopol 1868; Milaș, p. 131).

1860 — Atena

Sinodul ierarhilor greci, întrunit la 5 iulie 1860, la Atena, a precizat, pe baza canoanelor: 4 Antiohia și 12 și 20 Cartagina, că episcopul este judecătorul suprem în eparhia sa și că prevederile art. 9 din Legea de organizare a sinodului (că episcopul e ajutat în consistor de 4 membri) nu trebuie înțelese că votul membrilor majorează pe cel al episcopului, ceea ce contrazice canoanele, ci că acest vot este numai consultativ (Milaș, p. 342, nota 34).

1861 — Țările Române

Guvernul Kogălniceanu a convocat la 17 ianuarie un sinod de 12 arhierei, potrivit Regulamentului organic din 1834, spre a judeca pe mitropolitul Sofronie Miclescu, intrat în conflict cu principele Cuza Vodă (Manual de Istoria Bisericii Române, vol. 2, 1958, p. 502s).

1861 — Constantinopol

În discuția asupra „chestiunii bulgare” dintre Patriarhia ecumenică și bulgari, s-a ținut sinod interpatriarhal la Constantinopol, la 4 februarie 1861, participând patr. ecum. Ioachim II, patriarhii din Alexandria, Antiohia și Ierusalim, doi ex-patriarhi ecumenici și 21 episcopi, între care și 3 bulgari. S-a constatat că delegații bulgari cerînd autocefalie, au călcat can. 31 și 35 apostolice și 5 Antiohia, și deci au fost condamnați. Totuși s-au propus 15 condițiuni, exprimate în enciclica din 9 martie care prevede unele drepturi pentru bulgari, în cadrul Patriarhiei ecumenice, precum: propunerea de chiriarii, școală teologică bulgară, ordonanțe, învățămînt și servicii divine în limba bulgară, admiterea cărturarilor bulgari în comisiile patriarhale etc. Ne-fiind bulgarii satisfăcuți, sinodul a continuat dezbaterile și în iunie 1861, căci s-a cerut reînființarea Patriarhiei vechi de Ohrida (Gedeon, Engrafa patriarchika peri tu bulgariku zetematos, 1908, p. 81ss).

1861/4 — *Karloviț*

Pentru reorganizarea Patriarhiei, patr. Iosif a întrunit la 2 aprilie 1861 un sobor, fiind de față 75 episcopi, arhimandriți, clerici, mireni. Au fost discutate privilegiile din 1690, Declarația din 1779 și dispozițiile din 1848. Discuțiile s-au continuat apoi în Adunările naționale bisericești ulterioare, cu privire la consistoriile episcopale și parohiale, la venituri, parohii și mănăstiri, care să fie colective-mixte, cu 1/3 clerici și 2/3 mireni; propunerile au produs multe frământări (*Deiania srbskog narod. sobora, Karloviț 1861, 1864*).

1863 — *Karloviț*

Românii ortodocși, prin ep. Andreiu Șaguna, au cerut o Mitropolie ortodoxă. Cu această problemă s-a ocupat sinodul de la Karloviț din august 1863, de care depindeau românii ortodocși din Transilvania. După discuții și lămuriri se aprobă înființarea Mitropoliei ortodoxe române de Sibiu, separată de Patriarhia din Karloviț și se organizează Eparhia Bucovinei, care în 1873 devine și ea Mitropolie exemptă; aprobarea împ. Francisc Iosif s-a dat la 27 decembrie 1863 (*Manual I.B.R. 2, p. 489ss, 510ss; Milaș, p. 285s*).

1864 — *București*

Principatele Române cuprindeau Mitropoliile Munteniei și Moldovei și chiriarhii lor s-au întrunit în sinod comun. Apoi decretul organic din 6 decembrie 1864 al lui Cuza-Vodă a creat un Sobor mixt de clerici și mireni (arhierei, decani, rectori de seminarii etc) cu sarcina de a: propune pe arhierei, organiza parohiile, cerceta cărțile bisericești, îngădui călugăria, supraveghea clerul, a-l judeca și a primi apeluri, stînd în ajutor guvernului cu sfat lămuritor.

Patriarhia ecumenică s-a ținut de-o parte, căci considera măsurile drept „necanonice“, mai ales în urma secularizării averilor mănăstirilor închinat, care lovea în interesele patriarhiilor vechi, ale Athosului și Sinaiului (*Izvoreanu Șt., Sinoadele de sub regimul lui Cuza Vodă, B.O.R., 7/8 1960, p. 658ss*).

1870 — *Constantinopol*

În aprilie 1864 Adunarea patriarhală a discutat propunerile bulgare, la intervenția Rusiei pe lângă sultan. În 1866 bulgarii au propus 6 puncte de discuții, la care patr. ecum. Grigore VI a răspuns prin alte 18, admițînd autonomie locală, la avizul pa-

triarhilor Antim IV, Cîril VII și Sofronie, cu reprobare din partea patr. Antim VI. Refuzul a fost apoi confirmat în sinodul patriarhal extraordinar din 6 noiembrie 1868, precum și în Adunarea patriarhală din 15 noiembrie. Despre aceasta a informat sinodul patriarhal din 16 decembrie, prin epistolă circulară, bisericile din Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Cipru, Rusia, Grecia, Sîrbia și România, cerînd totodată aprobarea pentru convocarea unui sinod ecumenic ortodox, care să discute problema. Dar propunerea a fost refuzată de Sinodul rus și de cel sîrb, pe motiv că problema poate fi rezolvată direct de Patriarhia ecumenică, care este în cauză. Astfel răspunsul patriarhal din 1 iunie 1869 către Marele vizir a nemulțumit, așa că la sinodul din 30 iunie s-au admis concesiuni. Atunci marele vizir Ali Pașa a emis un firman, la 12 martie 1870, prin care cu de la sine putere, și cu sprijinul Rusiei, proclama constituirea Exarhatului bulgar autonom, definind în 11 puncte drepturile lui și supunîndu-i 14 eparahii. Patr. Antim VI a protestat (Reinhardt E., Entstehung des bulg. Exarchats, Erlangen 1912; Zankov Șt., Geschichte der bulg. Kirche, Sofia 1939 passim).

1867/70 — Alexandria

Pentru problemele locale, agravate de o islamizare forțată, patr. Nicanor, fost apocrisiarh la Moscova, a întrunit un sinod, la 24 iulie 1867, la Ramle în biserica Sf. Ștefan; dar a fost combătut de arhim. Evghenie Dankos, susținut de patriarhul ecumenic și de Biserica grecească. De aici s-a născut un conflict grav, care atingea autocefalia Patriarhiei alexandrine, căci intervenția Patriarhiei ecumenice era respinsă pe baza canoanelor 35 apostolic, 6-I ecumenic și 3-II ecumenic. De aceea soborul l-a înlocuit pe Evghenie cu Neilos, fost la mănăstirea Esfigmenu din Athos. Atunci patr. ecum. Grigore VI a reînnoit critica, în martie 1869, deși patriarhii din Antiohia și Ierusalim erau de partea patr. Nicanor. Spiritele s-au potolit abia după alegerea ca patriarh alexandrin, în iunie 1870, a lui Sofronie IV, fost înainte patriarh ecumenic (—1899) (Lopuchin, op. cit., vol. 2, p. 225ss).

1868/70 — Karloviț

Sîrbii nemulțumiți au reușit ca la Adunarea-Congresul național bisericesc din august 1868 să fie aprobat noul Regulament, propus în 1864 și să obțină încuviințarea împ. Francisc Iosif prin Rescript special, care a înlocuit Declarația din 1779.

Discuțiile s-au mai continuat și la congresele din 1869 și 1870, accentuându-se elementul laic în administrația bisericească (Ruvaraț D., Nacalo srpsk, crk. nezavisimosti, Karloviț 1899 p. 213ss).

1868/9 — Sibiu

Pentru organizarea Mitropoliei ortodoxe române din Sibiu, mitropolitul Andreiu Șaguna a întrunit la Sibiu, la 28 sept. 1868, Adunarea națională bisericească, la care se votează Statutul organic din 1864, care a fost apoi aprobat de împăratul Fr. Iosif la 28 mai 1869 și confirmat după completări, de Adunarea din aprilie 1870 (Manual I.B.R. 2, p. 512; Milaș, p. 146s).

1871/2 — Constantinopol

S-a întrunit Adunarea națională bisericească a Exarhatului bulgar, la Constantinopol, în mai 1871, spre a elabora Statutul de organizare. Dar patr. ecum. Antim VI a convocat un sinod patriarhal, la 25 mai—16 sept. 1872, cu prezența patriarhilor din Alexandria și Antiohia, și a condamnat etnofilismul în biserică și pe exarhul bulgar Antim, deși patriarhul Ciril din Alexandria și Arhiepiscopul din Cipru erau împotriva. Astfel a început „schisma bulgară”, care a durat pînă în 1945 (Praktiká a sinodului patriarhal în problema bulgară, Constantinopol 1880; Zankov, op. cit., 1939; Milaș, p. 147, 286; Statut Exarhata, Filipopole 1885).

1872 — Rusia

Reformele social-culturale ale țarului Alexandru II au atins și poziția Sinodului dirigent, în privința Oberprocurorului. În 1872 țarul a stabilit pe lângă Sinodul dirigent o Cancelarie sinodală apoi o Cancelarie de stat pentru control și Cancelaria oberprocurorului. Astfel activitatea s-a amplificat în direcția culturii, a învățămîntului și economiei. Sinodul episcopal care a aprobat această schimbare, însă nu s-a asociat la inaugurarea „schismei bulgare” din partea Patriarhiei ecumenice (Lopuchin, p. 635ss).

1873 — Constantinopol

Patriarhul ecumenic Antim VI și sinodul său au recunoscut Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, după prevederile Legii din 1872, ceea ce echivala cu admiterea autocefaliei (Manual I.B.R. 2, p. 520ss).

1874 — Karloviț

Congresul național bisericesc sîrb s-a întrunit la 4 iulie, la Karloviț, pentru a discuta sedisvacanța mitropolitană. Apoi l-a ales ca patriarh pe episc. Arsenie, dar întîmpinînd opoziția curții austriace, votul s-a oprit asupra mitrop. Procopie Ivașcovi, care a fost confirmat la 23 iulie. În continuare, Congresul din 1875 și apoi din 1879 a definit Statutul de organizare, favorabil sîrbilor (Ruvaraț, Nacialo..., 1899, p. 215ss).

1875 — Ierusalim

Sinodul local al patr. Procopie a compus, în ședințele din februarie 1875 Statutul patriarhiei. El cuprinde 17 articole cu privire la: drepturile patriarhului, ale sinodului, alegerea patriarhului și a episcopilor și altele. A fost alcătuit în grabă pentru ca după prevederile lui să poată fi ales patr. Ierotei, în cadrul tensiunii dintre ortodocșii arabi, sirieni și greci; a fost aprobat de sultan (În Ekklesia X, ed. Siegmund-Schultze, 1939, p. 112; Manual de Istoria Bisericească Universală 2, 1956, p. 411).

1879 — Constantinopol

După războiul ruso-turc, sultanul Abdul Hamid a acordat independență deplină Sîrbiei. Atunci sinodul patr. ecum. Ioachim III, din 20 octombrie, a recunoscut și autocefalia Bisericii ortodoxe sîrbe și l-a recunoscut ca mitropolit independent pe Mihail Iovanovici (Mitr. Mihail, Nezavisimost srpske srkve, Belgrad 1880, p. 22ss).

1882 — București

La epistola sinodală a patr. ecum. Ioachim III din 10 iulie, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a răspuns la 23 noiembrie prin declarația: Noi apărăm autocefalia Bisericii noastre de orice presiune dinafară, dar nu voim a ne despărți de întregimea Bisericii Ortodoxe. Păstrăm aceeași doctrină bisericească, aceeași disciplină, același cult divin, care le-am moștenit de la părinții noștri și care sînt comune Bisericii Ortodoxe din toate țările. În urmare, la 20 aprilie 1885 s-a cerut patr. ecum. Ioachim IV să recunoască direct autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, existentă de mai de mult (Sîrbu C., Din trecutul unității ortodoxe, în Mitropolia Ardealului 3/4 1959, p. 209s).

1882 — Rusia

Țarul Alexandru III și Sinodul au legiferat la 8 mai 1882 înființarea „Asociației misionare ortodoxe pentru Palestina” și

Orientul apropiat (Levant). În continuare țarul a admis ca din 1883 Sinodul dirigent să fie compus numai din mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi, fiind excluși din el clericii și mirenii (Lopuchin, p. 762).

1883 — *Exarhatul bulgar*

Deși se afla sub anatema Patriarhiei ecumenice, Exarhatul bulgar, condus de exarhul Iosif, și-a ținut primul sinod, la Constantinopol, în 1883, spre a vota Statutul exarhal. Dar s-a constituit alt sinod, la Sofia, care a cerut ca sediul exarhatului să fie pe pământ bulgar și nu în Turcia, aceasta fiind mai canonic (Zankov, op. cit., p. 124s).

1884 — *Dalmația*

La ședința comună a mitropolitului Bucovinei cu episcopii dalmatini din Zara și Cattaro la Viena, la 21 august 1884, a fost elaborat Statutul de organizare al Mitropoliei (Hudal, p. 74; Milaș, Das synodal. Statut der griech. ort. Metropole der Bukovina und Dalmatiens, Mainz 1885).

1894/5 — *Constantinopol*

Creindu-se divergențe între sinodul exarhal bulgar de la Constantinopol și sinodul bulgar de la Sofia, patriarhul ecumenic Neofit VIII a cerut iar convocarea unui sinod ecumenic ortodox pentru soluționarea problemei. Același lucru l-au cerut mai apoi și patriarhii Antim VII și Constantin V (Zankov, p. 125s).

1895 — *Constantinopol*

Patr. ecum. Antim VII, văzînd enciclica papii Leon XIII „Praeclara gratulationis” și străduința unionistă (prin supunere) a acestuia, a întrunit un sinod, în august, la care s-a răspuns prin Enciclica sinodală, ortodocșii fiind avertizați de pericolul prozelitismului papal. Biserica Ortodoxă este păstrătoare a adevărului revelat de Hristos. Textul a fost propus de prof. Gh. Karavanghelis, aprobat de 3 mitropoliți și apoi de sinod; se impută 10 inovații latine și anume: filioque, primatul, infailibilitatea, botezul prin stropire, azimele, consacrarea darurilor fără epicleză, refuzul potirului la împărtășire, purgatorul, indulgențele, teza despre fericirea deplină după judecata parțială și imaculata concepție a Fec. Maria (Demetrescu Drag., Enciclica sinodală a Patriarhiei ecumenice de Constantinopol, B.O.R. XIX 1895; Karmiris, p. 930ss).

1898 — *Antiohia*

Tensiunea dintre sirienii și grecii ortodocși a dus la mari

greutăți pentru întrunirea de sinoade locale. Astfel în 1898 a trebuit patr. Spiridon, fiind grec, să demisioneze și sinodul, dominat de sirieni și arabi, a ales patriarh pe sirianul Meletie Dumani. Dar patriarhii din Constantinopol, Alexandria și Ierusalim au rupt temporar legătura cu el. Pentru administrația internă a fost aprobat un Regulament, care prevede compoziția Congresului național bisericesc cu 1/3 clerici și 2/3 mireni (Manual I.B.U. 2, p. 410).

1900 — Cipru

La Adunarea bisericească, convocată de arhiep. Ciril II, s-a stabilit Statutul de organizare, care a fost apoi aprobat de sinodul ierarhilor ciprioți.

1900 — Alexandria

Patr. Fotie (—1925) a reușit să modernizeze sistemul administrativ, așa că la sinodul local din 1900 a transformat vechiul sistem absolutist patriarhal în unul colectiv-sinodal (Manual I.B.U. 2, p. 408).

1911 — Karloviț

Patriarhul Lucian Bogdanovici a reușit să se voteze în sinod: Statutul sinodal, pentru administrarea patriarhiei, cu colaborarea clericilor din fiecare eparhie (Guici, p. 286).

SECOLUL XX

După primul război mondial, încheiat în 1918, a început epoca sinodalității ortodoxe locale pentru organizarea și reorganizarea Bisericilor ortodoxe naționale.

Paralel însă cu aceasta a sporit și străduința după sinoade comune, interortodoxe și panortodoxe, la care să participe cât mai multe Biserici locale (Șirbu C., Din trecutul unității ortodoxe, Mitropolia Ardealului 3/4 1959; idem, Unitatea ortodoxă, Ortodoxia 1, 1961; Florea L., Participarea și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la conferințele interortodoxe, Ortodoxia 1/2 1962).

1923 — Constantinopol

La inițiativa Patriarhiei ecumenice, prin mitrop. Dorotei de Brusa s-a publicat în 1920 Enciclica: Koinonia ton ekklesion — Comuniunea bisericilor, care cerea necesitatea apropierii dintre creștini. De aceea mitropolitul primat Miron Cristea a propus, la 18 martie 1920, un program de teme de discuție interortodoxă

(Chestiunea unui nou sinod ecumenic al Bisericii ortodoxe răsăritene, București 1920). Și astfel, în zilele de 10 mai—21 iunie 1923 a fost inaugurat primul sinod interortodox, de către patr. ecum. Meletie IV, participînd delegați din Bisericile grecești, cipriotă, sîrbă și română. S-a discutat despre: crearea unui sinod permanent interortodox, îndreptarea calendarului, recăsătorirea preoților văduvi, aniversarea primului sinod ecumenic în 1925, probleme de ordin economic, de vîrstă pentru clerici, căsătorie, monahism, sărbători și post (Procese verbale, Constantinopol 1923; Florea, op. cit., p. 183ss cu amănunte).

1930 — Athos

În vederea realizării unei întruniri cu adevărat panortodoxe, la inițiativa Patriarhului român Miron Cristea s-au început discuțiile cu Bisericile ortodoxe rusă, bulgară, albaneză, polonă etc. spre a se înlătura divergențele vechi de ordin istoric. Dar convocarea pentru 20 mai 1926 a unui sinod comun din partea patr. ecum. Vasile III, a trebuit să fie amînată pentru pregătirea temeinică a programului. În fine patr. ecum. Fotie II a convocat sinodul la Muntele Athos, în mănăstirea Vatoped, pentru zilele de 8—23 iunie 1930. Au participat delegați din vechile patriarhii și din Bisericile cipriotă, sîrbă, română, greacă și polonă. S-au discutat 20 de teme din care au fost defalcate 17, ca să fie discutate mai atent la prosinodul următor (Procese Verbale, Vatoped 1930; revista Candela 4/12 1931; Florea, p. 189ss).

De fapt asupra unității panortodoxe s-a discutat în 1931 la primul congres pelenistic al teologilor ortodocși și apoi la prosinodul de la Vatoped, din 19 iunie—19 august 1932, constătîndu-se imensitatea lucrului ce trebuie realizat, atît în vederea înlăturării unor dificultăți de ordin istoric, cît și în vederea stabilirii tematicii precise (Florea, p. 191s).

1936 — Atena

Pentru definirea tematicii pentru întrunire panortodoxă, s-a realizat primul congres al teologilor ortodocși de la Atena, din zilele de 22 noiembrie—5 decembrie 1936, cu delegați greci, români, poloni, bulgari, sîrbi și ruși. S-au discutat 8 probleme: 1. Convocarea unui sinod ecumenic; 2. Revizuirea canoanelor și codificarea lor; 3. Problema calendarului; 4. Editarea unei reviste de teologie ortodoxă; 5. Strîngerea relațiilor dintre Facultățile de teologie; 6. Fixarea principiilor fundamentale ale

Ortodoxiei; 7. Misiunea internă și externă a Bisericii ortodoxe, și 8. Biserica și problemele sociale, precum și Biserica și cultura. Cu această ocazie s-a discutat dacă viitorul sinod comun interortodox va fi „ecumenic“ sau numai „panortodox“ (H. Alivisatos, D. Balanos, Șt. Zankov, F. Granici, V. Șesan; vezi Șesan, Curs de drept bisericesc, ed. IV, 1942, p. 118s; Stăniloae D., Autoritatea Bisericii, Studii Teologice 3/4 1964, p. 213 notă; referate în Proces Verbau, Atena 1939; B.O.R. 9/10 1939, p. 497ss; idem, 3/4 1941, p. 209ss; Sîrbu, M. A. 3/4. 159, p. 215s; Florea, p. 192ss).

Dar activitatea ulterioară a fost stînjinită de izbucnirea războiului al doilea mondial, pînă în 1945.

1948 — Moscova

Aniversarea a 500 de ani de la proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse a fost prilej de întrunire cu adevărat panortodoxă, venind la serbările de la Moscova, din 8—18 iulie, delegații tuturor Bisericilor ortodoxe autocefale. S-au discutat următoarele probleme: Vaticanul și Biserica ortodoxă, Validitatea hirotoniilor anglicane, Problema calendarului și Relațiile Bisericii Ortodoxe cu Mișcarea ecumenistă (Aktă, 2 vol., Moscova 1949/50; Ortodoxia I, 1949; Sîrbu, p. 219; Mitropolia Ardealului 7/8 1963, p. 503s; Florea, p. 194s).

Contactele de caracter panortodox au continuat prin vizite reciproce, corespondență și colaborări. Momente deosebit de importante au fost jubileul Patriarhiei din Ierusalim în 1952, înființarea Patriarhiei bulgare în 1953, Mileniul bibliotecii patriarhale din Alexandria, aniversarea Sf. Serghie din Radonej și aniversarea a 70 de ani de la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu generalizarea unor sfinți (B.O.R. 8/9 și 10/12 1955). Paralel, s-a lucrat la alcătuirea unui catalog al temelor pentru sinodul panortodox (B.O.R. 1/2 1957; Sîrbu, p. 221ss).

1958 — Moscova

La aniversarea împlinirii a 40 de ani de la restabilirea Patriarhiei ruse, a avut loc la Moscova, în zilele de 10—16 mai o conferință panortodoxă, la care s-au prezentat delegații din toate cele 14 Biserici ortodoxe autocefale. S-a semnat și un Apel comun pentru pacea lumii (Jurnalul Patriarhiei din Moscova 5/6 1958; B.O.R. 7/8 1958, p. 587ss).

Contactele s-au continuat la aniversarea Sf. Grigore Palama de la Salonic din noiembrie 1959 (B.O.R. 3/4 1960).

1961 — Rhodos I

În zilele de 22 sept.—2 oct. 1961 s-a întrunit prima conferință panortodoxă de la Rhodos pentru pregătirea temelor de discutat la viitorul sinod panortodox. Au fost de față 130 delegați, dintre care 43 episcopi. S-au stabilit temele, grupate în 6 capitole și anume: 1. Credință, dogmă și cult; 2. Administrație bisericească și Biserica în lume; 3. Relațiile dintre Bisericele ortodoxe surori; 4. Probleme teologice și social-creștine; 5. Relațiile cu bisericile eterodoxe orientale; și 6. Relațiile Bisericii ortodoxe cu bisericile occidentale (protestante și romano-catolică). Se apelează la „unitate în Hristos” pentru pace (B.O.R. 9/10 1961).

A fost o întrunire care a avut ecou larg în lumea creștină. Astfel s-a accentuat opinia că Biserica ortodoxă poate convoca singură un sinod ecumenic (Episc. Emilian Timiadis, I. Karmiris, vezi la Stăniloae, op. cit., p. 213 nota). (

Contactele au continuat la Mileniul Muntelui Athos, din iunie 1963 și la jubileul de 50 de ani de arhierie a P. F. Patriarh al Moscovei Alexei, în iulie 1963 (B.O.R. 7/8 1963, și 9/10 1963).

1963 — Rhodos II

Între 26 sept și 1 oct. 1963 s-a întrunit o nouă consfătuire panortodoxă (B.O.R. 9/10 1963, p. 898ss; Mitropolia Moldovei și Sucevei 11/12 1963, p. 681s).

Discuțiile asupra tematicii panortodoxe s-au continuat la consfătuirea delegaților Facultăților de teologie ortodoxă la București, din iunie 1964, în vederea stabilirii capitolului principal de discuție la Congresul II al teologilor ortodocși („Telegraful Român” 25/26 1964; B.O.R. 9, 1964), precum și la Conferința generală Syndesmos a tineretului ortodox, din Finlanda, ținută în august 1964 (Cesky Zpas 38, Praga 1964).

1964 — Rhodos III

În zilele de 1—19 noiembrie s-au întrunit, la chemarea S. S. Patriarhului ecumenic Athenagora, aproape 100 delegați din cele 14 Biserici ortodoxe locale pentru a discuta felul în care va putea fi susținut un dialog cu celelalte biserici creștine. S-a arătat că Biserica Ortodoxă dorește să aibă legături bune cu toate bisericile și confesiunile creștine spre zidirea unității creștinilor într-o Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Bise-

rică a Domnului. Se recunoaște apoi că fiecare dintre Biseriile ortodoxe locale este liberă, în numele ei propriu, să continue a cultiva legături frățești cu alte biserici, spre a fi eliminate în mod treptat dificultățile existente. S-a precizat că în consecința contactelor și lucrărilor anterioare poate să înceapă imediat dialogul cu Biserica anglicană și Biserica vechilor catolici, constituindu-se în acest scop comisii interortodoxe pentru continuarea discuțiilor teologice.

CONCLUZIE

Sinodalitatea ortodoxă, locală, endemică, interpatriarhală, interortodoxă și panortodoxă este mijlocul cel mai potrivit și eficace pentru a se dovedi unitatea Bisericii ortodoxe întru Hristos Mântuitorul, păstrată de-altfel prin dogmă, cult, morală și canoane. Ea nu a încetat niciodată, oricât de frământate ar fi fost vremile din punct de vedere istoric. Ea se mai manifesta și prin: consensul bisericilor, prin aderarea succesivă a Bisericilor autocefale la hotărârile luate într-o Biserică locală sau la un sinod endemic. Astfel aceste hotărâri au primit caracter general, panortodox, fiind în stare să asigure cunoașterea și aplicarea adevărului ortodox.

În acest mod se puteau împlini cuvintele Mântuitorului: „Căci unde sînt doi sau trei adunați întru numele meu, acolo sînt și eu în mijlocul lor“ (Mat. 18, 20), și „de nu va asculta cineva de martori, să-l spui Bisericii (soborului)“ (Mat. 18, 17). Și în acest sens se realizează principiul inaugurat de Sfinții Apostoli, întruniți la primul sinod apostolesc din anul 51, de a se lua hotărâri în comun, în sobor, cu valabilitate generală, potrivit cu principiul: „Sfîntul Duh și noi am găsit cu cale“ să hotărîm... (Fapte 15, 28).

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

SFÎNTUL SOFRONIE DE VRAȚA

Ziua de 24 martie 1965 a fost pentru Biserica Ortodoxă Bulgară o măreață zi de sărbătoare, pentru că în această zi a intrat în rîndurile pleiadei de mărturisitori ai credinței ortodoxe numele unei mari personalități din istoria poporului bulgar: Sofronie, episcop de Vrața. Prin actul canonizării Sfîntului Sofronie Biserica Ortodoxă Bulgară acordă cinstea cuvenită unui vrednic fiu al ei, pentru munca și lupta neobosită pe care acesta a dus-o pentru răspîndirea și apărarea credinței ortodoxe străbune, în timpuri cînd această credință a fost supusă la grele încercări de vicisitudinile vremii. Prin acest act Biserica Bulgară își exprimă recunoștința ei față de teologul și păstorul sufletesc, așa cum istoricii își exprimă recunoștința față de activitatea lui istorică, filologii față de activitatea lui literară, fiind unul dintre fondatorii limbii literare bulgare, alții față de activitatea lui politică închinată operei de eliberare a poporului bulgar de sub robia agarenilor și făuritorii noii culturi de azi față de pedagogul, învățătorul și editorul primei cărți tipărite în limba bulgară populară.

De aceea nu e lipsit de importanță să știm mai multe lucruri despre viața acestei luminoase personalități, cu atît mai mult cu cît Sfîntul Sofronie, ca militant pe tărîmul Ortodoxiei, aparține într-o oarecare măsură și Bisericii Ortodoxe Române, deoarece ultimii ani ai vieții sale i-a petrecut pe pămînt românesc și a încetat din viața pămîntească la București, unde aflase un adăpost ospitalier pentru a-și trăi ultimii ani ai vieții sale.

Date și informații despre viața zbuciumată a Sfîntului Sofronie ne oferă el însuși în autobiografia intitulată „Jitie i stradanija grešnago Sofronia“ (Viața și suferințele păcătosului Sofronie).¹

¹ Această autobiografie a fost scrisă de autor la București în anul 1803 și a fost publicată pentru prima dată de marele revoluționar bulgar Gheorghe Sava Racovski în revista „Lebăda dunăreană“, anul II, nr. 55—61, anul 1861, care apărea în limba bulgară la Belgrad. Pentru a doua oară autobiografia a văzut

Născut în anul 1739² în satul Cotel (azi orașelul cu același nume), așezat în trecătoarea din Balcani care leagă orașul Sliven cu partea de nord a țării, Stoicu Vladislavov — căci așa era numele lui de mirean — din cea mai fragedă copilărie a cunoscut suferința, rămânând orfan de mamă la vârsta de 3 ani. Mama lui mașteră „care era aspră și zavistnică, se îngrijea numai de copilul ei, iar pe mine mă tot alunga“, mărturisește el în autobiografie.³

Arătînd o deosebită sîrguință la învățătură, Stoicu începe la vârsta de nouă ani să învețe carte grecească în satul natal, Cotel, unde era deja creată o tradiție în ale învățămîntului.⁴ Abia „învățase Octoihul“ și cînd să înceapă Psaltirea „veni vestea că tatăl său a murit la Țarigrad de ciuma din anul 1750“. Rămas orfan, el întrerupe școala și învață meseria de abagiu.⁵ Greutățile și suferințele încep să se abată asupra lui neconținut, dar pe toate Sfîntul le suportă cu răbdare, socotindu-le ca răsplată pentru păcatele lui. Acestea nu sînt numai suferințe familiare, ci și suferințe ale întregului popor bulgar, înrobît și chinuit pînă la sînge de turcii musulmani. La vârsta de 18 ani, încă prea „tînăr și prost“, rudele îl forțează să se căsătorească și îi aruncă în spate toate datoriile unchiului său din partea tatălui, care îl înfiase înainte de a muri. „Și pînă să plătesc acea datorie, cîtă sărăcie am mai tras; cîte blamări am suferit de la nevasta mea pentru că era puțin mîndră“. ⁶ Neștiind cum să

lumina tiparului la Brăila, în 1872, fiind publicată în „Revista periodică“, V—VI, p. 52—77, organul „Societății literare bulgare“ din localitate.

Autobiografia prezintă importanță nu numai prin faptul că e prima operă de acest gen literar în literatura bulgară nouă, ci și prin faptul că, împreună cu celelalte lucrări literare ale Sf. Sofronie, pune bazele limbii bulgare moderne și în același timp e un document important istoric. În această calitate autobiografia prezintă evenimentele din 1750 pînă la 1803, aruncînd o lumină vie asupra situației economice, politice și sociale a imperiului otoman din această perioadă. Vezi Prof. A. Teodorov Balan, Sofronie Vraceanski, Sofia 1906, p. 3—39 și p. 43—44; Dr. P. N. Oreșkov, Autobiografia lui Sofronie Vraceanski, Sofia 1914, p. 13—20 și p. 47—74.

² După unii cercetători s-ar fi născut mai devreme, în 1737. Cf. V. S. Kiselcov, Sofronie Vraceanski: Viața și activitatea, Sofia 1963, p. 40. Această presupunere se face avîndu-se în vedere anul hirotoniei lui ca preot, 1762, cînd, după data noastră, tînărul Stoicu Vladislavov ar fi avut numai 23 de ani și ar fi fost prea tînăr pentru a i se încredința o parohie.

În autobiografie, însă, sfîntul mărturisește că în 1750, cînd tatăl lui a murit de ciumă la Țarigrad (Istanbul), el avea doar 11 ani, de unde anul nașterii 1739. Cf. Jitie i stradanija grešnago Sofronia, stih 1, la Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit., p. 6; și „Jitie...“ 35, 39, la Dr. P. N. Oreșkov, op. cit., p. 47.

³ „Jitie...“, stih 1, la Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit., p. 6.

⁴ S. Kiselov, op. cit., p. 18—36.

⁵ M. Arnaudov, Bălgarski obrazi (Figuri de bulgari), Sofia 1944, p. 52.

⁶ „Jitie...“, stih 5, la Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit., p. 8.

scape de situația grea în care se afla familia lui, Stoicu era gata să plece prin satele învecinate să-și câștige pâinea cu merseria pe care o avea, când consătenii lui vin și-l roagă să le fie preot în sat. A treia zi, venind „vlădica nostru“ din Sumen (azi Kolarovgrad), au strâns oamenii 100 de groși și rugându-l, acesta l-a hirotonit pe Stoicu ca preot la 1 septembrie 1762”.⁷ Din acest moment începe activitatea obștească a preotului Stoicu Vladislavov și cu aceasta i se înmulțesc grijile și suferințele. Conștient de misiunea pe care o avea, Sfântul se îngrijea cu multă dragoste de turma care îi era încredințată. Slujea cu osîrdie în fiecare zi utrenia și vecernia și predica în limba înțeleasă de tot poporul, înfruntând toate peripețiile care îi ieșeau în cale. Nu o dată a fost aruncat în temniță pe nedrept și pus în lanțuri, sau a fost nevoit să mărturisească credința sa în fața pistolului și sabiei turcești, sau cu frînghia la gât dus la spînzurătoare de oamenii pașei. Și „de cîte ori m-au prins, m-au bătut, barba au vrut să mi-o smulgă, capul mi l-au spart și voiau să mă omoare. Păzește, Doamne, de bătaia bostangiului,⁸ nemilostivă”.⁹

Dar din toate Dumnezeu l-a scăpat, căci asculta rugăciunea supusului său. A avut de suferit nu numai din partea autorităților turcești care îl trăgeau la răspundere pentru toate cele ce se întîmplau în sat, ci și din partea consătenilor lui, a elevilor lui pe care îi învățase la „învățătură cărturărească“, și care acum îl răsplăteau cu intrigi și invidie. Când paharul suferinței s-a umplut, preotul Stoicu a fost nevoit să părăsească satul natal și să plece în eparhia Anhialei (azi orașelul Pomorie, pe litoralul Mării Negre), în martie 1792.¹⁰ Era deja văduv, iar cei trei copii ai lui erau mari. În curînd însă aici îl ajunge mînia pașei Mehmed Serbezoglu, dușmanul lui mai vechi din Cotel și el se vede nevoit să caute adăpost în satul Arhănași, de lîngă Tîrnovo, unde mai înainte s-au stabilit copiii lui. Aici a sosit în 13 martie 1794, „și am șezut așa fără slujbă pînă în iulie, într-o mănăstire“. În iulie, același an, preotul Stoicu a îmbrăcat haina monahală și a fost numit egumen la mănăstirea Căpi-novski de către mitropolitul Tîrnovei, Matei.¹¹ Nu după mult

⁷ Ibidem, stih 6, p. 9.

⁸ bostangiu=soldat din garda sultanului sau a pașilor, străjeri.

⁹ „Jitie...“, stih 9, p. 10; stih 16. p. 15.

¹⁰ „Jitie...“, stih 21, p. 21; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 50; M. Arnaudov, op. cit., p. 55.

¹¹ V. S. Kiselcov, op. cit., p. 56—57.

tiimp s-a întâmplat ca episcopul Serafim din Vrața să moară, iar mitropolitul Matei a propus egumenului Sofronie că ia conducerea acelei eparhii... „Iar eu refuzam, căci nu sînt vrednic de acest rang: întîi că sînt bătrîn cu anii și al doilea că auzeam de acea eparhie că e împrăștiată în multe sate mici și trebuie multă slujire“. Convins pînă la urmă de trimisul mitropolitului, arhidiaconul chir Teodosie, care îi spunea: „Ascultă, părinte, noi slujim cîte douăzeci de ani și nu ne învrednicim să primim arhieria, iar alții dau mită și trimit mijlocitori; ție ți-a venit acest dar fără mită și fără mijlocitori și tot nu-l vrei“, precum și de copiii săi care spuneau: „De ce, părinte, nu vrei să le promiți, dacă te roagă; să avem și noi tată arhieru“,¹² călugărul Sofronie se duce la Tîrnovo, unde mitropolitul Matei, împreună cu alți patru episcopi, îl hirotonește arhieru la 17 septembrie 1794.¹³ După trei luni primește firman și poruncă de la Țarigrad și la 15 decembrie „m-am ridicat să mă duc în eparhia mea“.

Epoca în care episcopul Sofronie¹⁴ a preluat conducerea eparhiei de Vrața se caracterizează printr-o extremă instabilitate politică internă și dezorganizare administrativă a imperiului otoman. Peste tot bîntuiau horde înarmate de cîrjalii,¹⁵ care prădau și omorau tot ce le ieșea în cale. Viața omului și mai ales a creștinilor nu era asigurată de nici o lege, ci depindea de dispoziția rea sau bună a turcilor înarmați. Eparhia de Vrața era în acel timp arena de luptă între armatele „regulate“ ale sultanului și trupele bine înarmate ale separatistului Osman Pazvantoglu (1759—1807), pașa Vidinului, care în 1794 a cucerit Vidinul și s-a declarat independent. Eparhia era sleită de jefuirea cîrjaliilor și a ostașilor sultanului, iar oamenii fugeau prin munți sau luau drumul pribegiei prin țările vecine. Toate acestea episcopul Sofronie le descrie mai tîrziu cu lux de amănunte în autobiografia sa, fiind el însuși martorul acestor evenimente.

În astfel de condiții era imposibil să se lucreze ceva constructiv și de aceea episcopul Sofronie n-a putut să rămînă mult timp în orașul de reședință Vrața, ci a fost nevoit să pibe-

12 „Jitie...“, stih 22, p. 22—23, la Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit.

13 P. Cilev, *Strata condica na Tărnovscata mitropolia*, revista B.A.N. III, 1912, p. 151—152 și 157; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 57—58.

14 După V. S. Kiselcov numele de călugărie al sfintului ar fi fost Serafim, iar cu numele de Sofronie el s-ar fi numit abia după stabilirea la București în anul 1803, cf. op. cit., p. 58—58, p. 79—80.

15 cîrjaliu-hoț, tîlhar, armată neregulată.

gească din loc în loc, adăpostindu-se la mănăstirile din jur sau refugiindu-se în localitățile Plevnen (Plevna), Sviștov, Nicopole, Oreahovo, pentru a scăpa din mâinile pașilor, care „dacă mă prind, cu zece pungi nu mă pot elibera, iar eu nu am nici 100 de groși; și nu fugeam eu ca și când aș fi făcut ceva rău, dar numele meu e mare: vlădică”. Pe unde mergea, împărțea mângâiere și arhieriești binecuvântări poporului chinuit, „iar creștinii mă primeau cu bucurie și mergeam la biserică Duminică și la sărbători și spuneam învățătură în limba noastră bulgărească. Iar acei creștini, dacă n-au mai auzit de la alt arhieru asemenea învățătură, mă aveau ca pe un filozof”.¹⁶

În felul acesta episcopul Sofronie a păstorit turma care-i era încredințată și a împărțit soarta poporului său pînă la anul 1800. În acest an, aflîndu-se în orașelul Nicopole de la Dunăre și fiind pus în imposibilitate de a se întoarce în eparhia sa din cauza trupelor turcești care din 1796 atacau în permanență Vidinul fortificat, episcopul Sofronie trece Dunărea înghețată la Turnu Măgurele și se îndreaptă spre Zimnicea.¹⁷ Iarna era grea, bani de cheltuielă nu avea, de la mitropolie îi cereau datoria. Din această situație grea episcopul Sofronie se gîndește să scape cerînd ajutorul călugărului Calinic,¹⁸ un vechi cunoscut al lui, despre care auzise că se află la Vidin și era omul de încredere al lui Osman Pazvantoglu. Pe acesta episcopul Sofronie îl roagă să intervină pe lîngă pașă ca să-i dea o scrisoare, cu care să se poată întoarce în eparhia sa, la Vrața.¹⁹ Calinic, care în tot momentul aștepta permisiunea de la Patriarhia din Țarigrad pentru a ocupa scaunul mitropoliei din Vidin în locul mitropolitului Grigorie, s-a gîndit că s-ar putea folosi de episcopul Sofronie pînă îi vine aprobarea de la Patriarhie. De aceea, cu o scrisoare semnată de pașă, el îl cheamă la Vidin sub

16 „Jitie...”, stih 24, p. 24.

17 „Jitie...”, stih 42, p. 34; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 64—65.

18 Despre acest călugăr grec Calinic, episcopul Sofronie spune că el a fost egumenul mănăstirii Mărcuța de lîngă București, însă din cauza neascultării a fost pedepsit de mitropolitul Ungrovlahiei Dositei Filitis (1793—1810) și pus în închisoare. De la București Calinic a trimis un om la Vidin, la pașă Pazvantoglu, cu promisiunea că va da pașei 40 de pungi (20 mii de groși) dacă-l face mitropolit al Vidinului. Pașă Osman, care din anumite cauze îl ura pe mitropolitul Vidinului, Grigorie, îl destituie pe acesta și-l primește pe Calinic, punîndu-l „la mitropolie să șadă în locul arhierului pînă îi va aduce permisiunea de la Patriarh ca să-l facă vlădică”, cf. „Jitie...”, stih 43, p. 35. Nu se știe însă de unde episcopul Sofronie avea cu acest Calinic „prietenie din vreme veche”.

19 Se pare că în acel timp eparhia de Vrața, care se afla sub jurisdicția mitropoliei de Țirnovu, era controlată politicește de trupele lui Osman Pazvantoglu și de aceea episcopul Grigorie e nevoit să ceară de la acesta scrisoare de recomandare.

pretextul să slujească acolo două-trei luni și să orînduiască eparhia. În felul acesta începe prizonieratul de trei ani al episcopului Sofronie la Vidin (1800—1803). „Și eu săracul — scrie sfîntul — că rău m-am legat și am șezut la Vidin trei ani: Și cîte am mai tras eu de la acel Calinic călugărul! Ședeam la el ca cel mai de jos slugă. Nu vroia să mă știe nici măcar ca om, dar decum ca arhiereu! Nu mă lăsa nicăieri să merg, numai la biserică și atunci cu un oarecare preot“. Pe lîngă suferințele proprii din timpul șederii sale la Vidin,²⁰ episcopul Sofronie descrie în mod plastic în autobiografia sa și marele asediu al Vidinului din 1801—1802, precum și incursiunile făcute de trupele de cîrjalii pe teritoriul românesc, cînd acestea „cu permisiunea lui Pazvantoglu au trecut Dunărea și au incendiat Craiova și sate multe; mulți oameni au omorît. Atunci a fugit Mihail Voievod la Brașov și mitropolitul Ungrovlahiei și toți boierii și episcopii valahi de frica cîrjاليilor. Și au făcut pace cu Pazvantoglu“.²¹

Din capcana de la Vidin episcopul Sofronie a reușit să scape abia în 1803 cînd, după pacea cu Bucureștii, Pazvantoglu a cerut domnitorului Constantin Ipsilante să-l convingă pe mitropolitul Dositei Filitis ca să hirotonească pe protejatul său Calinic în episcop și să mijlocească pe lîngă patriarhul Calinic V de la Constantinopol să-l recunoască pe acesta ca mitropolit al Vidinului.²² Călugărul Calinic a fost hirotonit episcop la București, în 9/21 aprilie 1803, iar în luna mai s-a întors la Vidin și a eliberat pe Sofronie de datoriile pe care acesta le avea acolo. După atîtea suferințe și frică episcopul Sofronie, care era deja înaintat în vîrstă și în eparhia sa nu se putea întoarce tot din cauza armatelor turcești și a cîrjاليilor, s-a gîndit să-și caute un loc de refugiu mai liniștit. „Și m-am gîndit să merg la Craiova să șed acolo că tare m-am plictisit de acel Vidin. Și am șezut la Craiova vreo 20 de zile. Și multă cinste mi-a făcut caimacanul, care era Costache Caragea“. Dar liniștea căutată nici aici nu o poate găsi că „într-o zi veni veste că vin cîrjاليii la Craiova și în acea noapte au fugit caimacanul din Craiova, boierii și negustorii, călugării și preoții. Am rămas eu singur la episcopie și voiam să fug dar n-am găsit căruță“, căci îl duceau picioarele, încă de cînd era la Vidin. De aceea el pără-

20 „Jitie...“, stih 44, p. 36.

21 Ibidem, stih 45, p. 36—37.

22 Ibidem, stih 46, p. 37; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 68—69.

sește Craiova și se îndreaptă spre București care îl atrăgea și prin faptul că acolo locuiau de prin 1799 unii dintre membrii familiei lui: fata lui, Maria, cu soțul și copiii ei. Nepoții episcopului Sofronie, Ștefan și Atanasie Vogoridi, învățau la Academia domnească de la „Sf. Sava”.²³

Felul cum a fost primit și cinstea ce i s-a făcut din partea autorităților bisericești și politice de la București sînt redată prin cuvinte duiioase de către episcopul Sofronie în autobiografia sa: „Și m-am dus și m-am înfățișat sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, care era cu numele Dositei, om bătrîn cu anii, învățat și cu înțelepciune dăruit. El m-a primit amabil și m-a condus la beiu, care era Constantin Voievod Ipsilante și la alți cîțiva boieri. Și le-am spus cum am șezut la Vidin trei ani și cîte nevoi și scîrbe am tras. Și m-a chemat la mitropolie și mi-a dat chilie să șed acolo la el și în fiecare zi să fiu la trapeza lui”. Mitropolitul Dositei a ascultat și plîngerea confratelui său Sofronie, care din cauză că de 4 ani nu mai fusese în eparhia sa datora Patriarhiei 80 de pungi și de aceea „l-a rugat pe beii (domnitor) să-mi scoată de la sinod dezlegare, să fiu eliberat de eparhia aceea. Iar beiu, Dumnezeu să-l dăruiască cu mulți ani, l-a ascultat și mi-a adus scrisoare dezlegătoare”.

Firul autobiografiei ne conduce pînă la acest eveniment din viața episcopului Sofronie, anul 1803, cînd, eliberat de greutățile eparhiei, el se dedică muncii cărturărești. Despre restul vieții sale aflăm cîte ceva din documentele timpului. Astfel, mitropolitul Dositei Filitis — pe lîngă primirea pe care i-a făcut-o ca unui frate și cinstea acordată ca unui arhieru — i-a dat episcopului Sofronie și dreptul de a sluji în bisericile bucureștene. Recompensa primită pentru slujbele oficiate de el trebuia să-i fie mijloc de întreținere, căci nu avea altă sursă de venituri. În acest scop episcopul Sofronie dispunea de un arhieratikon slavon pe care s-a iscălit personal și pe care — în cîmpurile albe ale acestuia — a făcut multe traduceri din slavonește în limba română.²⁴ Aceste traduceri n-au fost făcute fără rost și probabil că de ele se folosea cînd oficia slujba în limba română. În virtutea permisiunii de slujire pe care mitropolitul Dositei i-a dat-o, episcopul Sofronie a săvîrșit în București și hirotonii. În „Catagrafia bisericilor din Mitropolia Ungrovlahiei” din 1810 sînt înscrise — în perioada 24 decembrie 1802 pînă la

²³ Ibidem, op. cit., p. 38—39, 86; „Jitie...”, stih 48, p. 38.

²⁴ Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit., p. 50—51; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 70.

7 octombrie 1809 — 60 de hirotonii săvârșite de „prea sfințitul arhiereu Sofronie Vraceanski”.²⁵ Vedem deci că el era socotit ca arhiereu în funcțiune al Bisericii Ungrovlahiei și în această calitate a luat parte activă chiar și la alegerile de episcopi care se făceau și la alegerea mitropolitului. „Condica sfântă” a lui Ghenadie Craioveanu (București 1886) păstrează patru acte electorale semnate și de Πρώην βράτσας Σωφρόνιος, perioada 3 iulie 1806—7 martie 1813.²⁶

În timpul războiului ruso-turc din 1806—1812 episcopul Sofronie a desfășurat o intensă activitate, militând activ pentru eliberarea poporului bulgar de sub turci. În calitate sa de membru și mai târziu de președinte al Comitetului bulgar din București, care avea ca scop să urmărească desfășurarea evenimentelor și să organizeze rezistența partizanilor bulgari împotriva turcilor, el ținea legătură directă cu generalii ruși comandanți ai armatelor rusești la Dunăre, dându-le informații despre situația poporului bulgar.²⁷ Tot în această calitate el scrie și tipărește la București, în 1810 — la cererea și sub îndrumarea generalului rus graful N. M. Kamenski, care își pregătea armatele pentru trecerea Dunării — cunoscuta „Proclamație către poporul bulgar”,²⁸ prin care cerea acestuia să întâmpine cu dragoste și să acorde tot ajutorul posibil armatelor rusești care vor veni să-l elibereze. Prin activitatea sa episcopul Sofronie și-a câștigat încrederea și stima autorităților rusești de la București, care l-au luat sub protecția lor. De aceea, în noiembrie 1810, simțindu-se bolnav și îmbătrânit, el îl rugă pe generalul rus N. M. Kamenski²⁹ să intervină pe lângă exarhatul moldo-valah

25 După V. S. Kiselcov, data 14 decembrie 1802 e greșit pusă în loc de 14 decembrie 1803; cf. idem, ibidem, p. 70; Prof. St. Romanski, Bălgărite vāv Vlașco i Moldova (Bulgarii în Valahia și Moldova), Documente, Sofia 1930, p. 5—6.

26 Cf. Mitropolia Ungrovlahiei. Condica sfântă. Publicată după original de arhiereul Ghenadie Craioveanu, vol. I, București 1886; protocoale nr. 165 (p. 336—338), 174 (p. 356—357), 175 (p. 358—360), 189 (p. 377—379); Boniu St. Angheliv, Sofronie Vraceanski, Materiale despre viața și activitatea lui, în Izvestia na Inst. za bălgarska literatura VII, 1958, p. 326.

27 V. N. Zlatarski, Le rôle politique de Sophroni, évêque de Vratst, pendant la guerre russo-turque de 1806 a 1812, dans Annuaire de l'Université de Sofia, Faculté historico-philologique, tom. XIX, Sofia 1923, p. 3 și urm.; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 72—80; Nicola Traicov, Sofronie Vraceanski i Rusia, în Tirkoven vestnic, anul 57, nr. 9 1956, p. 2.

28 Textul proclamației la Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit., p. 53—55; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 77—79.

29 Textul scrisorii episcopului Sofronie către Kamenski e redat de V. D. Konobeev, Rusko-bolgarskie otnoșenie, în Sbornic, Iz istorii rusko-bolgarskik otnoșenii, Moscova 1958, p. 202, cit. după V. S. Kiselcov, op. cit., p. 81.

din Iași³⁰ ca acesta să designeze o mănăstire din cele două principate, unde „să-și petreacă liniștit ultimele zile ale vieții sale, să șadă acolo și să se întrețină“. Dicasteria exarhială ia în considerare intervenția generalului rus și hotărăște să propună mitropolitului Ungrovlahiei, Ignatie, să îndeplinească această dorință a bătrînului episcop bulgar.³¹ Se pare că Ignatie i-a dat episcopului Sofronie chiar egumenia unei mănăstiri din jurul Bucureștiului, căci la 28 aprilie 1811 el semnează, în locul al doilea, în calitate de egumen, un document grecesc prin care egumenii mănăstirilor din jurul Bucureștiului se obligă în fața exarhatului moldo-valah să întrețină un spital pentru soldații ruși răniți.³² Care a fost această mănăstire, nu se știe cu exactitate, însă după tradiția orală păstrată de colonia bulgară de la București pînă la începutul sec. XX, această mănăstire ar fi fost Mărcuța, unde episcopul Sofronie a și încetat din viață în septembrie 1813.³³ Locul unde a fost înmormîntat de asemenea nu se cunoaște.

Într-un articol apărut în ziarul sîrbesc „Serbsca novina“ din Budapesta (nr. 4 din 12 septembrie 1838) se amintește, printre altele, că Sofronie „stă înmormîntat la mănăstirea Șerban Vodă din București“. Aceasta e probabil biserica Șerban Vodă, reconstruită în 1897 de Măgureanu, al cărui nume îl poartă azi.³⁴ După alții ar fi fost înmormîntat chiar la mănăstirea Mărcuța, însă urme n-au fost semnalate în nici un loc.

Avînd în vedere șederea de zece ani (1803—1813) la București a episcopului Sofronie de Vrața și mai ales perioada 1811—1813 petrecută la mănăstirea Mărcuța din apropierea Cernicăi, ca și perioada din viața Sfîntului Calinic, petrecută la Cernica (din 1808 înapoi), mulți dintre cunoscătorii istoriei bisericești își exprimă părerea că cei doi sfinți, dacă n-au fost chiar prieteni, au fost cel puțin buni cunoscuți. Felul lor de viață evlavioasă i-a atras, indiferent de faptul că unul era deja episcop

30 Exarh al sinodului rus în Principate în acel timp era Gavriil Bănulescu, iar mitropolit al Ungrovlahiei era Ignatie (de la 15 ianuarie 1810); cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. III, București 1932, p. 213—215.

31 Hotărîrea a fost luată de dicasteria exarhială în ședința din 31 decembrie 1810, iar protocolul a fost înscris în „Jurnalul Moldovlahiiskoi exarșeskoj dicasterii“, foaia 460, păstrat azi la Chișinău, cf. N. Traicov, op. cit., p. 1.

32 V. S. Kiselcov anunță că acest document se păstrează la Biblioteca națională „Kiril și Metodie“ din Sofia, sub cota II B. Nr. 9277.

33 Idem, V. S. Kiselcov, op. cit., p. 87, p. 494, care fixează data morții în 1815 sau 1816.

34 Cf. Prof. A. Teodorov-Balan, op. cit., p. 56—57.

(Sofronie), iar celălalt (Calinic) numai diacon sau preot (din 13 februarie 1813).³⁵

Am amintit mai sus că după sosirea la București, în 1803, episcopul Sofronie s-a dedicat muncii cărturărești și aceasta el o face mînat de conștiința curată pe care o are față de turma părăsită, după cum singur mărturisește: „Am însă o durere și mă tem de Dumnezeu să nu mă osîndească fiindcă am luat acea turmă pe umerii mei și am lăsat-o. Dar iară nădăjduiesc la Dumnezeu atotmilostivul că nu am lăsat-o pentru odihna mea, ci de mare nevoie și datorie grea cu care m-am încărcat și nu mă cred că lumea e ruinată și mai mult, acea parte care e aproape de Vidin, care e cuib de barbari și haiduci. De aceea mă trudesc ziua și noaptea să scriu cîteva cărți în limba noastră bulgărească; căci dacă nu mi-e posibil să le spun cu gura mea, să asculte de la mine păcătosul vreo învățătură folositoare, măcar să citească scrierea mea și să se folosească“.

Activitatea literară episcopul Sofronie și-a început-o încă pe timpul cînd era preot și dascăl de școală în satul său natal, Cotel. Acolo el a copiat un „damaschin“ și trei ceasloave pentru necesitățile școlii și ale bisericii unde slujea. Însă cea mai importantă lucrare pe care a săvîrșit-o în acel timp e copierea „Istoriei Slaveano-bolgarshaia“ a lui Paisie din Hilandar, în 1765. Sfîntul Paisie Hilendarski,³⁶ care a terminat de scris prima istorie a poporului bulgar în 1762, a venit cu cartea sa de la Aton în Bulgaria și a petrecut iarna lui 1764—1765 la Cotel, luînd legătură directă cu preotul Stoicu Vladislavov. Acesta a și săvîrșit prima copiere a istoriei. A doua copiere a acestei cărți el a făcut-o în 1768, cu scopul de a avea un exemplar pentru folosința personală.³⁷ În 1794, cînd era deja hirotonit ca episcop, el a copiat un „Arhieraticon“, tot pentru folosința personală. În timpul șederii sale forțate de trei ani, la Vidin (1800—1803), episcopul Sofronie și-a fructificat timpul pregătind două sbornice „folositoare de suflet“. Primul cuprindea 79 de predici și cuvîntări folositoare pentru creștini, traduse din grecește, iar al doilea avea un conținut cu caracter moral-filo-

35 Cf. Viața și faptele Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, Episcopul Rîmnicului, ed. II, București 1955; V. Dudu, Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica. Noi date biografice, în Mitropolia Olteniei XVI, nr. 5—6, 1964, p. 464—467.

36 Cuviosul Paisie de Hilandar a fost canonizat ca sfînt de Biserica Ortodoxă Bulgară la data de 2 iulie 1962. Amintirea lui se prăznuiește la data de 19 iunie—2 iulie împreună cu cuviosul Paisie cel Mare.

37 V. S. Kiselcov, op. cit., p. 92—93; 114—126.

zotic, cuprinzînd: 1. Povestiri edificatoare, 2. Mitologia lui Sintip filozoful, 3. Basmele lui Esop, 4. Înțelepciuni filozofice sau povestiri moralizatoare.³⁸ Limba folosită în cele două sbornice e cea populară, amestecată cu multe arhaisme și cuvinte străine (grecești, turcești, slavone etc.) pentru a reda mai exact sensul textului tradus. Pe lângă traduceri autorul aduce și un element personal, prezentînd de multe ori situații contemporane, sau acomodînd motivele basmelor la timpul în care trăia. În felul acesta s-a afirmat și ca un scriitor talentat. Episcopul Sofronie și-a manifestat însă mai mult talentul de scriitor în perioada de la București, unde a desfășurat o bogată activitate literară. Aici el a tradus vestitul lui „Chiriadromion” sau „Nedelnic”, pe care l-a tipărit la tipografia episcopiei din Rîmnic-Vîlcea „cu permisiunea lui Dositei, mitropolitul Ungrovlahiei, cu ajutorul episcopilor și al evlavioșilor creștini din timpul episcopului Nectarie în leato (anul) 1806”.³⁹ Aceasta a fost prima carte tipărită în limba bulgară nouă, punînd astfel bazele noii literaturi bulgare. Tot la București el compune sau traduce și alte cărți, rămase însă în manuscris. Astfel, în 1805, termină de scris „Învățăture duminicale și catehezis al credinței ortodoxe”, iar după această dată alcătuiește o „Carte despre cele trei religii — creștină, iudaică și mohamedană”. Tot în perioada 1803—1805 scrie și vestita sa autobiografie: „Jitie i stradanja greșnago Sofronia”.⁴⁰

Iubitor de popor și mereu căutător al unei mai mari dreptăți sociale, episcopul Sofronie apare și ca primul sociolog bulgar. În 1809 el traduce lucrarea cu conținut politic-social a cunoscutului profesor de teologie din sec. XVIII, Ambrosie Marliano, „Theatrum politicum”. Traducerea a fost făcută după textul grecesc al acestei lucrări și a intitulat-o „Grajdanskoe pozoriște”.

Prin această activitate bogată episcopul Sofronie și-a atras stima cîntemporanilor și recunoștința urmașilor, afirmîndu-se

³⁸ Ibidem, p. 131—148.

³⁹ Cf. Prefața în fotocopia a „Chiriadromionului”, la V. S. Kiselcov, op. cit., p. 171. Pe a doua foaie, după prefață, se dă o listă a acelor care au ajutat cu bani tipărirea cărții. Printre aceștia, în primele locuri sînt notați: 1. Dositei mitropolit-București — 500 groși, 2. Iosif episcop-Argeș — 200 groși, 3. Constantin episcop-Buzău — 300 groși, 4. Nicodim arhimandrit — 50 groși, 5. Grigorie Drisda — 50 groși, 6. Nicolae Logofăt — 30 groși, 7. Ignatie-egumen — 50 groși și alții.

⁴⁰ Aceste trei manuscrise legate împreună sînt păstrate azi la biblioteca „Saltikov-Scedrin”, din Leningrad în colecția lui Pogodin sub nr. 1204; cf. Boniu St. Angheliv, op. cit., p. 309; V. S. Kiselcov, op. cit., p. 149—166; 202—217.

ca un militant pe tărîm teologic, cultural, literar și politic-social. Iar pentru viața sa evlavioasă, îmbinată cu rugăciuni calde către Dumnezeu, care i-au fost totdeauna ascultate fiind scăpat din cele mai grele împrejurări, pentru îndeplinirea conștiință și cu dragoste a datoriilor față de turma cea cuvîntătoare care i-a fost încredințată, pentru jertfirea de sine în folosul aproapelui, pentru bunătatea lui sufletească, pentru primirea fără cîrtire, asemenea dreptului Iov, a tuturor peripețiilor vieții, pentru bunul exemplu de viață pe care l-a dat urmașilor și pentru meritele sale pe tărîmul culturii teologice, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a hotărît (cu protocolul nr. 23 din 1 decembrie 1964) să-i acorde cinstea cuvenită trecîndu-l în rîndurile sfinților naționali bulgari. Canonizarea a avut loc în 24 martie 1965, iar amintirea lui se prăznuiește în fiecare an la data de 11/24 martie.

VICTOR HIN BUNEA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

PERSONALITATEA MORALĂ CREȘTINĂ

1. INDIVID, INDIVIDUALITATE, PERSOANĂ

În viața morală creștină credinciosul este angajat cu întreaga lui persoană. De aceea formarea lui ca personalitate morală cere luarea în considerare a lui ca întreg unitar în raport cu Binele, revelat în Iisus Hristos.

În perspectiva aceasta integralistă el este definit întâi ca individ. Ce idee se cuprinde în acest cuvânt? Etimologia cuvântul „individ” derivă din echivalentul latin al cuvântului grec „atom” și înseamnă neîmpărțibil, ceea ce nu se poate împărți. În domeniul fizic atomul era socotit (în sec. XIX și în antichitate) o particulă indivizibilă de materie. În domeniul biologic individul este o unitate de sine stătătoare, care deci e separată de alte unități și nu poate fi împărțită fără a nu înceta să fie ceea ce este. Ea are viață în sine și se manifestă în chip unitar. Orice specie e formată din mai mulți indivizi; ea nici nu există decît în indivizi. Așa și omul: natura umană apare în concret în indivizi. Individul este o noțiune mai mult cantitativă; ea vrea să exprime numai faptul că cutare ființă este o unitate de sine stătătoare între mai multe unități similare. Individul este un număr între alte numere. El nu are nici o altă caracteristică decît unitatea.

Această unitate la om este de natură psiho-fizică. Sufletul, după concepția creștină, este principiul de viață, principiul unitar și formativ. El animează și îndrumază trupul, avînd funcțiuni vegetative, sensitive și spirituale. Sufletul este deci și principiul individuațiunii; individul se formează prin lucrarea sufletului, care dă unitate diferitelor elemente. Individul este unitate în multiplicitate. Fiecare individ este însă și o individualitate. Ce este individualitatea? Individualitatea, la caracterul de unitate neîmpărțibilă, de sine stătătoare și diferențiată de alte

unități similare, adaugă și caracterul de unicitate sau specificitate. Individualitatea presupune: unitate interioară și unicitate calitativă. Individualitatea nu este deci o noțiune cantitativă (ca individul), ci una calitativă. Ea arată ceea ce distinge un individ de alt individ, specificul fiecărui individ, care îi aparține numai lui și nimănui altuia. Fiecare om este unic, are un fel de a fi propriu, care nu se mai găsește la nici un alt om. El este *el*. Natura omenească apare astfel nu numai împărțită în o mulțime de indivizi (unități numerice, cantitative), ci și în o varietate infinită de individualități (unități calitative unice). Individualitatea este o structură psiho-fizică specifică. Din punct de vedere creștin această structură rezultă din ereditate și din faptul că Dumnezeu îl creează pe fiecare cu pecetea sa proprie. Așa cum lumina solară reflectată într-un bob derouă, se răsfrânge în o mulțime de culori, acțiunea creatoare a lui Dumnezeu dă expresii concrete de o infinită varietate naturii umane.

Omul însă „privit ca întreg” e și persoană. Ce se înțelege sub numirea de persoană, care se atribuie numai omului? În primul rînd faptul că el este o ființă spirituală. Cînd zicem „spirit”, înțelegem natură rațională și liberă, care se cunoaște pe sine și se determină pe sine. Dar „persoană” nu înseamnă numai spirit, ci și ipostaz, adică unitate de sine stătătoare, un întreg care-și are centrul existenței și vieții în sine însuși. Persoana e deci ființă spirituală „ce stă în sine și de sine și formează un întreg unitar”. (H. Andrusos: Dogmatica Bis. Ort. Răsăritene, Sibiu 1930, p. 192).

Persoana devine astfel subiect care are viață proprie și ia inițiative dinăuntru în mod liber. Se înțelege că persoana — după învățătura creștină — există prin sine și pentru sine numai în sens relativ, întrucît aceasta e posibil pentru o creatură. Fiecare persoană este o unitate de sine stătătoare (individ) și are specificul ei unic între celelalte persoane (individualitate). Dar în persoană atît unitatea (individul), cît și specificitatea (individualitatea) sînt ridicate la gradul maxim posibil; domeniul persoanei e domeniul celei mai minunate varietăți spirituale.

Cu toată prețuirea ce se acordă persoanei, ea nu înseamnă izolare. Dimpotrivă, ultimele cercetări asupra persoanei scot în evidență tendința spre comuniune, ce este esențială persoanei. Persoana e intenționalitate spre comuniune, adică ea tinde să intre în relație cu alte persoane, ca astfel să se realizeze pe sine. Deci, pe de o parte, persoana își are centrul în sine însăși, pe

de altă parte e orientată spre comuniune cu alte persoane. În această comuniune ea nu se pierde pe sine, ci se desăvârșește. În primul rînd, creștinul este în relație cu persoanele Sfintei Treimi; în al doilea rînd cu semenii sau alte ființe spirituale create. În această încadrare în lumea persoanelor necreate și create este întreg destinul lui. De aici rezultă însă că persoana, ca ființă spirituală și chip al lui Dumnezeu, este purtătoare de valori și tinde spre realizarea lor. Ea, deci, cuprinde în sine toate valorile și este orientată spre valorile obiective, care — după concepția creștină — sînt întrupate în chip absolut în Dumnezeu. Binele, Adevărul, Frumosul, etc., există în Dumnezeu, dar există și în fiecare persoană. Astfel că tendința spre comuniune se identifică cu tendința spre relație cu diversele valori.

Vom vedea deci în noțiunea de persoană următoarele elemente: spirit rațional și liber, unitate de sine stătătoare și unică, tendință spre comuniune, purtătoare de valori și deschisă spre valori. Cuprinzînd toate acestea elemente, vom zice că persoana este *un ipostaz spiritual, purtător de valori, care tinde să participe la lumea valorilor prin comuniune.*

În ce sens, deci, putem vorbi de om ca *persoană morală*? De obicei se înțelege prin aceasta faptul că omul este ființă rațională, liberă și responsabilă de actele sale. La aceste caractere trebuie să adăugăm și bunătatea ființei sale și îndreptarea ei spre bine. Deci, omul — după învățătura creștină — este o persoană morală, întrucît este o ființă spirituală care are în sine pecetea Binelui și tinde spre Bine.

2. TRĂSĂTURILE FUNDAMENTALE ALE PERSONALITĂȚII

Omul este individ, individualitate, persoană și persoană morală prin naștere, prin fire. Pornind de la cele primite, el tinde să devină personalitate, iar în domeniul moral: personalitate morală. De aceea trebuie să zăbovim asupra caracterelor fundamentale ale personalității în genere și ale personalității morale în special.

Cuvîntul „personalitate” — ca și cel de „persoană” — derivă din latinescul „persona”, care designa masca ce o purtau artiștii în antichitate, cînd își jucau rolul pe scenă; artistul se identifica în felul acesta cu rolul lui. De aici cuvîntul „persona” a primit și înțeles de rol și s-a transpus și asupra vieții sociale, în sensul că personalitatea este o persoană care e capabilă să

joace și joacă în realitate un rol de seamă în viața omenirii. Fiecare om are un rol în societate; cel ce se identifică deplin cu acest rol, realizându-l în chip desăvârșit, devine o personalitate. La această concluzie ne duce etimologia cuvîntului.

Aceasta scoate în evidență aspectul social de îndeplinire a rolului respectiv. Dar personalitatea nu presupune numai un rol social, ci și o bogăție de viață spirituală, care constituie o lume lăuntrică specifică și se revarsă înafară cu o neobișnuită putere creatoare. Așadar, personalitate nu poate fi orice om care se încadrează mecanic în funcțiunea ce o ocupă, ci numai acela care, în rolul ce-l are, se pune în slujba valorilor sociale și le realizează într-un mod personal și creator. El nu înțelege „rolul” în sens îngust, ci în sens larg, ca a fi în slujba unor valori. Personalitate înseamnă originalitate creatoare pe linia diferitelor valori. Ea presupune în primul rînd originalitate. O personalitate nu poate fi confundată cu alta; ea posedă un specific spiritual, care își pune pecetea peste toate manifestările ei. E specificul ce-i aparține în chip natural ca persoană cu o anumită individualitate spirituală și care se dezvoltă și-si ajunge desăvîrșirea în personalitate. Nu-i o originalitate căutată, artificială, ci originalitatea naturală, inerentă persoanei, care ajunge la împlinire în personalitate. Personalitatea este *ea-însăși*, în toată gîndirea, simțirea, voirea ei, în toate atitudinile și acțiunile ei.

Al doilea caracter al personalității e forța ei creatoare. Ea își însușește valorile într-un chip activ, în chip personal, în conformitate cu propria individualitate spirituală — și devine creator, înnoitor, contribuind la progresul societății pe linia acelor valori. Ea nu se mărginește să consume ceea ce-i oferă societatea, ci asimilînd valorile într-un fel propriu, creează noi valori, devenind generator de viață nouă. Personalitatea înseamnă forță de creație personală, de creație originală, care este un factor activ în progresul culturii umane.

Acest caracter ne indică pe cel următor: slujirea comunității. Originalitatea și forța creatoare privesc personalitatea în bogăția vieții lăuntrice, care se manifestă înafară. Personalitatea nu este izolare, ci slujire. Toată bogăția spirituală a personalității este pusă în slujba comunității. Există un raport de reciprocitate între comunitate și personalitate. Comunitatea oferă personalității mediul prilenic de dezvoltare, iar personalitatea îmbogățește comunitatea prin forța ei creatoare. Personalitatea nu întrupează în sine în mod personal valorile respective ca să

le păstreze pentru sine, ci ca să contribuie la progresul societății. Personalitățile sînt în lume — după cuvîntul Mîntuitorului — ca lumea „viață să aibe și mai multă viață”. Astfel că, dacă personalitatea crește prin comunitate, și comunitatea este fructificată de personalitate.

Un alt caracter al personalității este tăria voinței, consecvența. Ea stă mereu în fruntea progresului, rămînînd mereu ca o flacăra vie a idealurilor ce strălucesc înainte.

În sfîrșit, personalitatea își dezvoltă toate capacitățile într-un desăvîrșit echilibru; ea nu e unilateralitate, ci dezvoltare armonică, bogăție spirituală.

Aceste caracteristici sînt valabile pentru toate personalitățile. În toate vom găsi aceste trăsături fundamentale: originalitate, forță creatoare, slujirea comunității, consecvență și echilibru. Ele realizează într-un fel propriu și creator valorile vieții: personalitățile religioase — valoarea religioasă, personalitățile morale — valoarea morală, personalitățile artistice — valoarea estetică, personalitățile științifice — valoarea teoretică (adevărul) etc.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

3. PERSOANĂ ȘI PERSONALITATE MORALĂ

Personalitatea morală întrupează, deci, în mod personal Binele. Ea este întruparea liberă și personală a Binelui într-o dezvoltare consecventă și armonică a întregii ființe și în participare creatoare la viața morală a omenirii.

Ce raport există între persoană și personalitate morală?

Persoana este temelia personalității. Nu poate deveni personalitate cel ce nu e persoană. De aceea personalitatea este ceva ce aparține numai omului, întrucît numai el este persoană. Persoana însă este un dat; omul se naște persoană. Ea înseamnă: spirit rotunjit într-o existență de sine stătătoare, individualitate spirituală, purtător de valori și tendință spre valori, intenționalitate spre comuniune. Toată această dotație, care constituie persoana, trebuie să se dezvolte pînă la desăvîrșire prin libera deciziune a persoanei respective, prin autoformare. Persoana este temelia personalității, personalitatea este realizarea de sine a persoanei. Persoana are în sine năzuința de a deveni personalitate. Persoana e germenul din care crește, prin auto-deciziune, arborele uriaș al personalității.

Cum devine persoana personalitate? Persoana devine personalitate prin acceptarea și cultivarea liberă și personală a va-

lorilor care-i sînt inerente și spre care ea se îndreaptă prin slujirea idealurilor sociale superioare. Îndreptîndu-se în mod liber și în solidaritate cu alții spre aceste valori, spre aceste idealuri, și asimilîndu-le în mod personal, persoana se maturizează, își dezvoltă potențialitățile devenind personalitate. Astfel, persoana morală devine personalitate morală, prin orientarea ei integrală și permanentă spre Bine. Personalitatea morală este deci persoana morală ajunsă la desăvîrșire prin întruparea Binelui într-însa. Și aici, mai mult ca oricînd, se poate vorbi de întrupare. Fără nici o îndoială, și personalitatea artistică, spre exemplu, se identifică cu valoarea estetică, dar ea întrupează această valoare în culori, sunete, cuvinte, piatră, lemn ș. a. Zbuciumul creației constă în năzuința de a da trup sensibil cît mai desăvîrșit viziunii artistice. Personalitatea morală identificată cu Binele, nu-l întrupează în cuvinte, sunete, culori sau alte materii, ci materialul pe care-l prelucrează, pe care-l transfigurează, este omul însuși, persoana însăși. Ea nu cioplește versuri, marmură sau lemn, ci își cioplește propria ființă, voind ca într-însa să tremure pretutindeni lumina Binelui, așa cum în opera artistică tremură lumina Frumuseții. Capodopera personalității morale nu este o întrupare exterioară lui, ci este ea însăși. Astfel că personalitatea morală este realizarea de sine a persoanei morale, în ceea ce aceasta are esențial. Căci Binele nu este numai o valoare spre care tinde persoana morală, ci este o calitate ființială a ei. Persoana este bună în esența sa. Ca atare, personalitatea morală dezvoltă și desăvîrșește ceea ce este esențial în persoana morală. Ea este întruparea supremă a umanității din noi. Natural, că această desăvîrșire morală nu e posibilă decît în solidaritate și în slujba comunității.

Zbuciumul creației constă în revelarea cît mai desăvîrșită a Binelui pentru sine și în lupta de a-l întrupa în propria viață, în propria persoană și a-l promova în comunitate. Persoana este deci izvorul personalității, personalitatea morală este persoana morală ajunsă la desăvîrșire prin aderența liberă și permanentă la Bine. Persoana morală, purtătoare și năzuitoare a Binelui, este personalitatea morală în virtualitate, iar personalitatea morală este persoana morală ca actualitate, ea este desăvîrșita împlinire a persoanei morale prin realizarea Binelui.

De aici rezultă că fiecare persoană morală(=om) poate deveni o personalitate morală. Natural, fiecare pe măsura dota-

ției lui. Nu toți pot deveni mari personalități morale, în care caracteristicile personalității ies puternic în evidență, mai ales caracterul ei original și creator. Dar toți pot deveni, în conformitate cu persoana lor și cu condițiunile sociale ale vieții lor, personalități morale. Fiecare își are spicificul său spiritual, care îl face capabil să întrupeze valorile morale într-un fel propriu și creator, chiar dacă nu în aceeași proporție cu marile personalități. Fiecare trebuie să fie consecvent cu sine însuși, să nu renunțe la propria persoană, ci să o dezvolte în personalitate. Fiecare trebuie să se dezvolte în mod armonic. Și fiecare poate sluji progresul moral-social.

Valorile ce le oferă societatea nu trebuie asimilate mecanic, ci însușite personal și astfel fiecare poate contribui cu ceva personal la progresul acestor valori. „Există între tumultul vieții sociale și coeficientul original al fiecărei conștiințe un permanent schimb de valori. Omul primește un nivel de gândire, pe care-l nuanțează prin reflecție personală și la a cărei propășire poate contribui printr-un indice personal“ (I. Biberi: Individualitate și destin, București 1945, II, p. 92). Și dacă marile personalități morale se remarcă prin o forță creatoare excepțională, la progresul și consolidarea vieții morale generale o contribuție fundamentală aduce mulțimea personalităților morale, ce țin în taină, în modestia vieții lor, haina de lumină a moralității omnirii. Marile personalități se ridică și se hrănesc din fondul general moral și numai în legătură cu acest fond și prin el, ele pot fi roditoare, pot fi celule active, alături de altele —, prin care viața morală a societății se înnoiește mereu și progresează mereu. Căci deși, — cum spune Sf. Apostol Pavel — una este strălucirea soarelui, alta a lunii și alta a stelelor și stea de stea se deosebește, totuși în toate e aceeași lumină și aceeași flacără. Așa și personalitățile morale: deși una e strălucirea marilor personalități și alta strălucirea celorlalte personalități, totuși e aceeași lumină a Binelui, care iradiază din toți și biruiește mereu.

De aceea idealul fiecăruia este să devină o personalitate morală, prin întruparea personală a Binelui în slujba comunității.

4. PERSONALITATEA MORALĂ CREȘTINĂ

În viața creștină suprema realizare a personalității morale creștine o găsim în sfinți. „Sfințenia“ a fost la început o noțiune

religioasă; sfânt însemna a fi ales dintre celelalte lucruri sau persoane și a fi consacrat lui Dumnezeu, a fi pus în slujba Lui. Așa erau sfinte în Vechiul Testament: preoții, templul cu toate cele ce aparțin cultului divin. Aceasta mai însemna a fi despărțit de „lume” și curat. Curățenia aceasta era totuși mai mult rituală. Începînd, însă, cu profeții se pune din ce în ce mai mult accentul în noțiunea de sfințenie și pe valoarea morală: nu-i suficient să fii sfânt în sens „ritual”, ci trebuie să fii sfânt în sensul de curățenie morală deplină. Faptul că ai fost ales de Dumnezeu, implică obligația de a te asemăna în puritate morală lui Dumnezeu. „Fiți sfinți căci eu, Domnul, sînt sfânt” (Levitic 11, 45; cf. I Petru 1, 16), este un ideal care îmbină în mod armonios religiosul cu moralul. În Noul Testament toți credincioșii sînt declarați sfinți, adică aleși de Dumnezeu ca să-i slujească Lui; ei au devenit în Botez o creatură nouă ce participă la sfințenia lui Hristos. Aceasta e sfințenia baptismală (=sacramentală). Pe temeiul ei, toți creștinii sînt chemați la sfințenie, adică să devină desăvîrșiți și din punct de vedere moral precum desăvîrșit este Tatăl nostru cel din ceruri. Sfințenia baptismală trebuie fructificată, dezvoltată în sfințenie morală, precum din sămînță crește copacul. Modelul neîntrecut al sfințeniei este Iisus Hristos, care este desăvîrșirea divină întrupată în chip de om. Însemnează că tot credinciosul care vrea să ajungă la sfințenie trebuie să privească la persoana și viața lui Iisus și să pășească pe urmele Lui, întrupînd fiecare în mod personal pe Hristos-Binele absolut întrupat. Toți pot spune asemenea Sfîntului Apostol Pavel: „Fiți următori mie precum și eu sînt lui Hristos” (I Cor. 11, 1). Natural, această urmare a lui Hristos are un caracter spiritual, adică ea însemnează rîvna de a se lăsa plăsmuit de spiritul lui Hristos, de a avea „simțămintele” pe care le-a avut Hristos (Fil. 2, 5), dragostea, bunătatea, blîndețea, smerenia, răbdarea, jertfelnicia Lui.

Astfel sfîntul întrupează în chip desăvîrșit, într-o unitate deplină, valoarea religioasă creștină și valoarea morală creștină. Sfințenia este piscul care împreunează cele două valori într-o unitate supremă. Deci sfîntul este personalitatea religios-morală creștină care întrupează în mod liber și personal, pe Hristos într-o dezvoltare consecventă și armonică a întregii ființe și în participarea creatoare la viața comunității. El stă ca ideal de realizat pentru toți creștinii. Căci sfîntul nu e decît creștinul ca persoană înnoită în harul baptismal, care a atins deplina

realizare de sine. Sfântul e creștinul desăvârșit. Și așa cum fiecare persoană este chemată să devină personalitate morală, fiecare creștin este chemat să devină sfânt, adică personalitate religios-morală creștină.

5. PURIFICARE ȘI SPIRITUALIZARE

Să vedem acum care sînt mijloacele ce pot fi folosite pentru formarea personalității religios-morale creștine. Lăsăm de-o parte influența educativă a mediului, a Bisericii și amintim numai cîteva din mijloacele pe care le întrebunțează creștinul însuși în lucrarea pentru desăvîrșire. Căci personalitatea creștină este produsul persoanei respective, ceea ce desigur presupune în totdeauna ca un factor esențial și lucrarea harului divin și ca factor necesar și acțiunea comunității. Scopul este desăvîrșirea propriei ființe prin asemănarea cu Hristos. Și așa cum sculptorul cioplește marmora, înlăturînd tot ce este de prisos și scoțînd la lumină liniile chipului ce-l are în minte, tot așa creștinul ciopliind propria lui ființă, înlătură tot ceea ce este nefolositor și nepotrivit și scoate în lumină liniile chipului ce-i strălucește ca un ideal în față, dar care e cuprins și în propria lui ființă. Aristotel socotea că marmora are în sine liniile chipului și că artistul numai elimină tot ceea ce este materie informă, ca să rămînă chipul curat. Cu mai multă dreptate putem spune despre creștin că el are în sine liniile chipului (el e „chip al lui Dumnezeu”) pe care trebuie să le dezvolte pînă la desăvîrșire (=la „asemănare cu Dumnezeu”, cu Iisus Hristos), pe de-o parte înlăturînd tot ceea ce nu-i corespunde, pe de altă parte cultivînd tot ceea ce îi este conform. Vom avea, deci, două lucrări în opera de formare morală: lucrarea de purificare și lucrarea de spiritualizare. Una elimină ce este rău, alta dezvoltă ce este bun. Ambele aceste lucrări se sprijinesc una pe alta, îmbinîndu-se armonic, în așa fel încît fiecare acțiune de purificare contribuie la progresul spiritualizării și fiecare acțiune de spiritualizare contribuie la progresul purificării. Accentul trebuie să cadă însă pe acțiunea pozitivă de spiritualizare. Desigur, întîi trebuie deșteptată în suflet setea după desăvîrșire. Ea să cuprindă sufletul întreg, așa încît întreaga noastră ființă să fie aprinsă de dorul desăvîrșirii. Această sete după desăvîrșire să nu fie însă un simplu vis, ci un ideal pe care să-l vedem în mod concret și pentru a cărui realizare să fim decisi a folosi toate mijloacele necesare și a acționa cu hotărîre și îndelungă răb-

dare. Dorul acesta trebuie să domine toată viața creștinului, să fie permanent și practic.

De asemenea trebuie să ne dăm seama de caracterul desăvârșirii creștine. Desăvârșirea creștină are un orizont infinit; niciodată nu poți spune că ai făcut destul, întotdeauna starea de fapt, oricât ar fi de progresată, trebuiește depășită. Conștiința nedesăvârșirii și deci tendința de autodepășire continuă este inherentă năzuinței creștine spre desăvârșire. Aceasta, și pentru că ținta propusă: a fi asemenea cu desăvârșirea divină, întrupată în Iisus Hristos, este infinită, și pentru că forțele spirituale ale creștinului (renăscut în har) sînt în permanentă înnoire. Ele nu se epuizează, ci se îmbogățesc mereu. Cel ce este dominat de setea acestei desăvârșiri creștine va accepta și mijloacele necesare pentru realizarea ei. Desigur, aceste mijloace sînt multiple și potrivite după puterile fiecăruia. Noi am amintit de lucrarea purificatoare și de lucrarea spiritualizatoare. Lucrarea purificatoare urmărește purificarea firii de orice păcat și înclinare spre păcat; ea elimină tot ceea ce este rău sau atrage spre rău. Mijloacele care sînt în slujba acestei lucrări sînt cuprinse sub termenul general de „asceză”. Lucrarea spiritualizatoare urmărește spiritualizarea firii, pătrunderea ei de „duhul lui Hristos”, dezvoltarea ei după asemănarea lui Hristos. Ea are ca mijloc principal: comuniunea cu Hristos și semenii și imitarea lui Hristos. Să arătăm succint în ce constau aceste mijloace.

6. MIJLOACELE FORMĂRII MORALE

a) *Asceza*: — Cuvîntul „asceză” derivă de la grecescul *ασκησις*, care înseamnă „exercițiu”. Termenul de „asceză” avea sensul de exercitare metodică în vederea unui scop. Așa erau numite exercițiile militarului, antrenamentele atletului, exercițiul pentru dobîndirea virtuților morale. Asceza — ca mijloc pentru desăvârșirea morală — este deci exercitarea tuturor forțelor psiho-fizice în vederea disciplinării lor, a combaterii tuturor primejdiilor ce amenință progresul moral și a punerii acestor forțe în slujba desăvârșirii, în slujba Binelui.

În acest scop ea se folosește de mijloace externe și mijloace interne, căci ea are un caracter integral, tinzînd să purifice și trupul și sufletul. Mijloacele externe cuprind pe de-o parte crearea unor deprinderi, pe de altă parte diferite renunțări; astfel: stabilirea unei ordine de viață în care fiecare zi să-și aibă programul său. Se creează astfel o regulă a vieții. Tot așa munca

fizică sau intelectuală. Pe urmă obișnuirea trupului cu o disciplină, un cumpăt în ce privește hrana, îmbrăcămintea, odihna, temperatura etc. Deprinderea unei vieți sănătoase în care forțele trupului să fie mereu supuse spiritului și folosite în muncă și exerciții variate, are o mare importanță pentru progresul ascetic.

Renunțările se referă nu numai la plăcerile rele sau periculoase, ci uneori și la plăcerile îngăduite. Fără de astfel de renunțări nu pot fi stăpânite poftele și nu se poate menține dominația spiritului. Așa este d. ex. postul, care este renunțarea voluntară la anumite mâncări și băuturi (uneori — când e ajun — renunțarea totală) pentru disciplinarea instinctului de hrană, potolirea poftelor trupesti, întărirea voinței și ușurarea progresului spiritual. (Tot așa înfrînarea altor pofte).

Ca mijloc extern se numără și disciplinarea simțurilor.

Mijloacele interne ascetice sînt cuprinse sub numele general de „priveghere“ sau atenție. Aceasta constă în o atenție vie și neobosită la toate mișcările dinăuntru ale firii. Deci: atenție la mișcările gândului, sentimentului, voinței, emoțiilor, fanteziei, memoriei, patimilor și îndreptarea sufletului întreg spre realizarea Binelui. Prin această priveghere creștinul ajunge să se cunoască pe sine, cu toate slăbiciunile și toate calitățile sale, să cunoască pricinile nereușitelor lui morale și să găsească mijloacele cele mai potrivite pentru îndreptare și progres. În slujba acestei cunoașteri de sine stă meditația, în care credinciosul se judecă pe sine în lumina învățăturii creștine și ia hotărîri concrete de îndreptare și lucrare. Această adîncire în sine se face sau cu ocazia citirii Sf. Scripturi și altor cărți de zidire sufletească, sau cu alte prilejuri. Creștinul se oglindește atunci în oglinda desăvîrșirii morale, își dă seama ce-i mai lipsește și și orientează acțiunea în conformitate cu concluziile la care a ajuns. Meditația trebuie făcută în fiecare zi. O cercetare mai largă a conștiinței se face cu ocazia spovedaniei și a retragerilor spirituale, cînd sufletul în liniște se recunoaște pe sine sub lumina lui Dumnezeu.

Mijloacele interne trebuie să aibă precădere față de cele externe, căci creștinismul cere întîi curățirea vasului pe dinăuntru. Mijloacele externe sînt folosite numai în măsura în care sprijinesc și slujesc purificarea internă.

b) *Comuniune și imitare*: Lucrarea de spiritualizare se realizează prin comuniune și imitare. Comuniune înseamnă unire

spirituală așa de intimă încît cei doi devin una; eu trăiesc în celălalt, el trăiește în mine. Puterile spirituale se revarsă reciproc din unul în altul. Așa prin comuniune cu Hristos, viața lui Hristos se revarsă în credincios, cu toate puterile ei divine, în așa fel încît creștinul poate mărturisi cu Sf. Apostol Pavel: „acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“ (Fil. 1, 21).

Mijloace ale comuniunii cu Hristos sînt: cultul dîvin, în-deosebi Sf. Taine — importanță centrală avînd Sf. Euharistie (Sf. Liturghie) —, Sf. Scriptură și rugăciunea. Prin toate acestea intrăm în relație spirituală cu Dumnezeu, cu Iisus Hristos și prin revărsarea luminilor divine în ființa noastră ne spiri-tualizăm. Această comuniune poate atinge culmi negrăite în ve-derea spirituală a luminii divine necreate, care transformă pe cei văzători după asemănarea lui Hristos. Dintr-înșii iradiază lumina lui Hristos.

Dar comuniunea cu Hristos nu exclude comuniunea cu cei-alți semenii ai noștri, ci numai o face mai nobilă, mai pură, mai înaltă. Prin Hristos îi putem iubi pe semenii în mod spiri-tual. Această comuniune — fie de la persoană la persoană, fie încadrată în comunitate — îmbogățește sufletul, ajutînd la dez-voltarea personalității morale. În special fructuoase sînt relațiile cu marile personalități.

Imitația — după cum am mai amintit — nu e tot una cu copierea. E firesc, cînd e vorba să realizezi Binele, să-ți alegi un model de imitat, pentru că Binele se întrupează în persona-lități morale. Așa cum cel ce vrea să devină poet nu se mărgi-nește să constate că are talent, ci și-l cultivă prin lectură, tot așa cel ce vrea să devină personalitate morală nu se mărginește să constate forțele morale ce le posedă, ci le exercitează după anumite modele. Modelul desăvîrșit este Iisus Hristos. În jurul lui stau cetele nenumărate de sfinți, în care strălucește în mod variat sfințenia Lui și care oferă de-asemenea modele vrednice de imitat. Imitarea are ca scop însușirea în mod personal a du-hului lui Hristos. Ea vrea să sălășluiască în fiecare creștin puri-tatea, iubirea, smerenia, bunătatea, jertfelnicia etc. pe care a avut-o Hristos și care s-a manifestat în toți sfinții în diferite feluri. Imitarea aceasta tocmai de aceea nu reduce pe toți creș-tinii la același tip, ci este creștere în conformitate cu specificul spiritual al fiecăruia, creînd personalități morale distincte.

Nu trebuie să uităm în această sumară trecere în revistă a mijloacelor formării morale nici deprinderile religios-morale, care însă trebuie să evite atât extrema formalismului (deprinderea pur externă, fără suflet) cât și aceea a fixismului (deprindere incapabilă de progres).

Folosind toate aceste mijloace și altele, după indivizi și împrejurări, îmbinând lucrarea de purificare cu lucrarea de spiritualizare, creștinul va păși din treaptă în treaptă pe scara ce duce la sfințenie, la personalitatea religios-morală. Și astfel își va desăvârși propria persoană și va deveni un izvor de viață nouă religios-morală în sînul comunității. În desăvârșirea lui spirituală, el va sta în slujba lui Hristos și a Bisericii, în slujba Patriei și a omenirii, fiind în stare să meargă pînă la jertfa vieții numai ca lumea viață să aibă, cît mai multă viață. În felul acesta, desăvârșindu-se pe sine prin conlucrarea cu harul divin, creștinul va lucra în duhul lui Hristos, duhul iubirii, dreptății și păcii și va sprijini strădania omenirii după progres social, înfrățire și pace.

Arhim. Dr. NICOLAE MLADIN
Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropoliei Ardealului

NOUTĂȚI DIN ISTORIA RELIGIILOR

DESCOPERIRI PRIVIND ISTORIA RELIGIILOR ÎN URMA SĂPĂTURILOR
ARHEOLOGICE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ÎN ANUL 1964.

Ca în fiecare an, dl Dorin Popescu publică — într-o prezentare sumară — rezultatele săpăturilor arheologice din anul precedent (1964), pe care o face în ordine cronologică, pe localități. De notat că și de data aceasta — pentru mai multă precizie — notele au fost întocmite de către responsabilii săpăturilor sau de către un membru al colectivului care a executat lucrarea.

Din această prezentare, se desprind o seamă de noutăți importante privind istoria religiilor pe pământul Patriei noastre. În cele ce urmează, redăm aceste noutăți.

Printr-un sondaj efectuat la 5 km de satul Olari (rn. Criș, reg. Crișana), s-au descoperit două morminte cu schelete în poziție chircită, din epoca bronzului. Inventarul unuia dintre morminte consta dintr-un colier compus din 400 de mărgelile din pastă.

Continuându-se săpăturile la Cernica (or. București), și anume în cuprinsul necropolei neolitice, s-au descoperit 85 de morminte cu scheletele în mare majoritate întinse pe spate și conținând în mare parte diferite obiecte de lucru sau podoabe depuse, iar ca ofrande dăltițe de piatră, silexuri, obiecte de os ș. a. Mormintele aparțin culturii Boian.

Prin săpăturile de salvare de la Boian-Vărăști (comuna Dorobanți, raionul Călărași, reg. București), s-au cercetat încă 7 morminte neolitice din cadrul necropolei gumelnițene de pe malul de nord al grindului Grădiștea Ulmilor.

Mulțumită săpăturilor făcute în așezarea neolitică de la Căscioarele (raionul Oltenița, reg. București), s-au descoperit 5 morminte de copii, unele în cel mai vechi strat gumelnițean și cel puțin unul aparținând fazei Spanțov a culturii Boian.

Săpăturile din necropola tumulară de la Miloștea (comuna Slătioara, raionul Horezu, reg. Argeș), datînd de la începutul epocii bronzului, au mijlocit cercetarea unui tumul foarte mare,

al cărui mormînt era împrejmuit cu un inel de pămînt pardosit cu bolovani.

La Sălacea (raionul Marghita, reg. Crișana), a fost secționat un tumul din care s-a scos un material ceramic foarte sărac, care aparține fazei III a culturii Otomani din epoca bronzului. La 3,60 m adîncime în centrul tumulului, s-au găsit urmele unei vetre, avînd în jurul ei cantități mari de cenușă și oase calcinate.

Secționîndu-se valurile de apărare ale unei cetăți hallstättiene tîrzii de la Arsura (raionul Huși, reg. Iași), s-au găsit 5 morminte de inhumatie cu inventar din secolul X d.Hr.

La Ferigile (comuna Costești, raionul Horezu, reg. Argeș), s-au mai săpat 12 morminte în necropola de incineratie plană de la sfîrșitul primei epoci a fierului. În același raion, și anume la Vaideeni, s-a efectuat un sondaj în doi tumuli distruși, de tip Ferigile.

În cadrul cimitirului biritual celtic, descoperit în anul 1960 la Ciumești-Berea (raionul Carei, reg. Maramureș), săpăturile din 1962 și 1964 au dus la descoperirea a 28 de înmormîntări, dintre care 24 celtice. Din acest grup sînt 19 morminte de incineratie în groapă, 2 înmormîntări în urnă, iar 5 morminte sînt de inhumatie. Inventarul este specific epocii Latene (Reinecke) și datează începînd, probabil, din primul sfert al sec. II d.Hr. În zona cimitirului celtic și a așezării corespondente lui, s-au surprins și cîteva morminte de incineratie în urnă, Otomani I și III.

Prin săpăturile efectuate de-a lungul anului 1964 în necropola dacică (sec. II—III d.Hr.) din apropierea așezării corespunzătoare de la Văleni (raionul Roman, reg. Bacău), au fost descoperite în total 153 morminte.

În cimitirul din secolele X—XI, care se suprapune peste așezarea din sec. VIII—IX de la Noșlac (raionul Aiud, reg. Cluj), au fost cercetate 6 morminte.

În sectorul Bazilicii creștine, extra muros, de la Histria (raionul Istria, reg. Dobrogea), s-au continuat săpăturile în necropola romană tîrzie și bizantină. Astfel, în campaniile dintre anii 1961—1964 au fost cercetate 74 morminte, toate de inhumatie, avînd un inventar modest. S-au adus precizări privind fazele de dezvoltare cronologică a necropolei. În imediata vecinătate a bazilicii creștine, s-a descoperit un mormînt din epoca bizantină timpurie, al cărui inventar e compus din o pereche

de catarama, limbi de curea și aplici, toate de aur. Acesta ridică în primul rînd problema apartenenței etnice.

Continuîndu-se în anul 1964 săpăturile pe șantierul arheologic Mangalia (or. Constanța, reg. Dobrogea), în necropola romană tîrzie, au fost dezvelite 17 morminte de înhumăție. În cîte un mormînt erau uneori 2—3 schelete, depuse fie în gropi simple, fie în gropi acoperite cu țigle sau în morminte „cistă”. Printre obiectele de inventar figurează: cercei mici, simpli, din sîrmă de aur, brățări și inele de bronz și monede romane.

Totodată, s-a săpat restul unei movile din sec. II d.Hr., în care s-au descoperit 10 morminte din sec. IV d.Hr., introduse ulterior în movilă, lipsite aproape cu totul de inventar. Mormîntul principal al movilei n-a fost găsit.

La marginea vestică a cimitirului roman de la Potaissa (or. Turda, reg. Cluj), s-au descoperit trei sarcofage.

Săpăturile în necropola feudală timpurie de la Izvorul (fost Cacaletii) (raionul Giurgiu, reg. București), au dezvelit 37 morminte de înhumăție și 7 de incinerație. Cele de înhumăție sînt de obicei orientate V—E, unele din ele avînd ca inventar o oală de lut din speța roșie, cercei, inele, brățări ș. a. Ca ofrande, apar oase de ovi-caprine, ouă și păsări de curte. Cele de incinerație sînt în groapă simplă și constau dintr-un pumn sau doi de oase arse, fără inventar.

Prin sondajul efectuat în necropola de înhumăție din sec. IV—V d.Hr. de la Nichiteni (com. Cotușca, raionul Săveni, reg. Suceava), s-au descoperit o seamă de morminte avînd un inventar bogat de vase ceramice, podoabe ș. a.

Săpăturile făcute la punctul numit „Rădaia” de la Brateiu (raionul Mediș, reg. Brașov), au descoperit un cimitir cu morminte de incinerație și de înhumăție, care datează din sec. VII—IX d.Hr. și aparțin populației băștinașe.

În cimitirul plan, biritual, de tip slav (sec. IX—X d.Hr.) de la Ocna Sibiului (raionul Sibiu, reg. Brașov), au fost dezvelite alte 43 morminte, dintre care 40 de incinerație în urnă fără capac și 3 de înhumăție. Pînă acum au fost descoperite în acest cimitir 112 morminte.

S-au continuat cercetările în necropola de incinerație din epoca feudală timpurie de la Păuleasca (com. Frumoasa, raionul Zimnicea, reg. București), fiind cercetate încă 89 de morminte. Pînă acum s-au găsit aici 241 morminte.

În cimitirul din secolele XI—XII d.Hr. din incinta cetății

feudale de la Dăbîca (raionul Gherla, reg. Cluj), au fost dezvelite 127 morminte.

În punctul numit „Hînsuri“ de la Archiud (raionul Bistrița, reg. Cluj), s-au descoperit două morminte de incinerare daco-celtice (sec. III—II î.Hr.), avînd ca inventar fibule, brățări, coliere, vase celtice și un vas dacic lucrat cu mîna și prevăzut cu apucătoare triumphiulare.

În punctul numit „Mănăstire“ de pe teritoriul comunei Cuhea (raionul Vișeu, reg. Maramureș), a fost cercetat un cimitir feudal cu două faze de funcționare. Faza mai nouă a cimitirului, datată cu monede începînd din prima jumătate a sec. XIV, se află în jurul unei biserici de piatră în formele specifice perioadei timpurii a stilului gotic. O parte a zidurilor monumentului, dezgropate sub o movilă, au fost consolidate și protejate.

La poalele unei cetăți de pămînt de la Lerești (raionul Muscel, reg. Argeș), au fost identificate rămășițele unui monument de cult. Biserica în formă de navă, cu absida poligonală în exterior, are pereții căzuți, dar păstrează pe latura de sud ferestrele cu ancadrame de piatră. Au fost descoperite elemente arhitectonice, podoabe, monede (sc. XIV).

La Alba Iulia (reg. Hunedoara), s-au început săpăturile preliminare de determinare a locului unde a fost zidită, în anul 1597, Mitropolia lui Mihai Viteazul în imediata apropiere a cetății feudale pătrate. În urma primelor sondaje, executate pe locul indicat pe planul arhitectului italian Giovanni Modando Visconti, au apărut cîteva morminte, datate prin monedă, de la începutul sec. XVI.

Un sondaj efectuat la Almaju (raionul Craiova, reg. Oltenia) a surprins un cimitir din sec. XVIII.

Prin primele sondaje efectuate în incinta bisericii romanice de la Cîsnădioara (or. Cîsnădie, raionul Sibiu, reg. Brașov), au fost identificate urme de cultură materială dacică iar în interiorul bisericii fragmente ceramice databile în sec. XIII.

Cercetările făcute în beciul clădirii din Sebeș-Alba (reg. Hunedoara), datată în 1716, azi sediul consistorului distric-tual evanghelic C.A., au dus la descoperirea urmelor unei capele databile spre sfîrșitul primei jumătăți a veac. XIV și care ar putea fi eventual „Capela Sancti Iacobi“, pomenită într-un document din anul 1382.

Continuarea lucrărilor de la Mănăstirea Voroneț (raionul

Gura Humorului, reg. Suceava) a dus la descoperirea și precizarea urmelor unei foste biserici, cu plan de mari dimensiuni, construită din lemn pe un soclu scund de piatră, cu pardoseli interioare de cărămidă, ce a fost distrusă de un incendiu puternic la o dată puțin anterioară anului 1488.

Lucrările de la Străulești-Măicănești din cuprinsul Bucureștiului (raionul 30 Decembrie) au dus la constatarea existenței celei de a doua necropole medievale din sec. XIV—XV. Tot aici, și anume la Tinganu (raionul 23 August), s-au dezvelit fundațiile bisericii ridicată de voievodul Radu cel Frumos în a doua jumătate a sec. XV. (După Dorin Popescu: Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1964, în revista „Studii și cercetări de istorie veche”, tomul 16, 3/1965, p. 587—605).

Din cele expuse mai sus, se poate vedea că cele mai multe descoperiri privind istoria religiilor, făcute prin săpăturile arheologice din anul 1964, se referă la cultul morților. În al doilea rând, vin lăcașurile de cult. Pentru noi, se impun în mod deosebit atenției lucrările de la Alba Iulia, care urmăresc determinarea locului în care a fost zidită — la 1597 — Mitropolia lui Mihai Viteazul.

URME ALE CULTULUI SOARELUI LA GEȚI?

În marea stațiune getică de la Popești pe Argeș (raionul Drăgănești-Vlașca, reg. București), identificată conjectural cu Argedava lui Burebista, s-au descoperit de curînd două boluri (vase cu figuri în relief) fragmentare cu figuri antropomorfe. Dintre acestea primul fragment de boluri pare să constituie un vestigiu al cultului soarelui la geți. El a fost găsit în pămîntul de arătură din lunca Argeșului, provenind din pămîntul surpat din așezare, la circa 50 m de poalele cetății getice. În consecință, nu poate fi — din punct de vedere stratigrafic — atribuit vreunui nivel anumit.

Din forma acestui fragment se poate deduce că vasul întreg avea un diametru de 0,19 m și o înălțime de circa 0,10 m. Suprafața ornamentală a vasului este bine lustruită și de culoare brun-cenușiu închis. Fragmentul este puțin corodat mai ales în partea ornamentală.

Pe umăr se pot distinge butoni mici în șir, care este încadrat de două linii paralele orizontale. Sub acestea, se pot ob-

serva siluete umane, dintre care una este aproape întreagă. Realizarea schematică a figurilor și starea mediocră de conservare a fragmentului îngreunează distingerea conturului și detaliilor figurilor. La toate cele trei reprezentările păstrate pe fragmentul în discuție, se poate distinge în jurul capului un șir semicircular de proeminențe mici, care formează un fel de aureolă. Această „aureolă“ este bine conservată în jurul capului figurii din partea dreaptă, dar prezența proeminențelor este vizibilă parțial și la celelalte două figuri. Nu se poate stabili cu precizie dacă acest motiv are semnificația de aureolă sau dacă nu cumva avem de-a face cu capetele firelor de păr — cum este cazul la simulacrele solare de pe mănușile de amforă găsite în aceeași stațiune. Trupul este învălit într-o hlamidă, ale cărei falduri oblice sugerează dinamismul unei mișcări de dans. Faptul că zona pieptului este reliefată face să se creadă că avem de-a face cu figuri feminine. De asemenea, este reliefată partea de jos a hlamidei. Reprezentate în mod schematic, mâinile sînt îndoite din cot și cu toate cele cinci degetele desfăcute. Asemenea mâinilor, picioarele par a fi goale. Ele vor să indice o mișcare de la stînga spre dreapta.

Modelat cu mîna liberă, motivul figural este reprezentat de două ori. Capetele figurilor umane sînt încadrate de proeminențe mari crestate radial în chip de rozete. În partea inferioară se distinge un motiv în formă de frunză, ale cărei nervuri sînt tocite. Prezența aparent asimetrică — în stînga capului figurii din dreapta — a unei proeminențe mari, cu decor spiralic, pare să indice capătul unui grup simetric de trei, care s-ar repeta — în acest caz — de trei ori.

Ca tip, fragmentul acesta se situează, în linii generale, în secolele II—I î.Hr.

Semicercul punctat din jurul capetelor și rozetele par să indice celebrarea unui *cult solar*. Căci, la fel cu toate popoarele indo-europene, *geții adorau și soarele*. (Vezi în acest sens V. Pîrvan: *Getica*, p. 156 și 641, precum și studiul recent al d-lui H. Daicoviciu: *Le monument-calendrier des Daces de Sarmizegetusa*, în *Nouvelles études d'histoire*, II, București 1960, p. 57 și 58). În epoca bronzului, soarele constituia obiectul cultului principal în spațiul carpato-danubian. Astfel, ipoteza că reprezentările de pe fragment ar putea sugera *un dans în cinstea soarelui*, pare plauzibilă. Nu este exclus ca și rozetele să se refere tot la un simbol solar, iar figurile feminine să execute un

dans legat de o sărbătoare solară. (După Alexandru Vulpe: Re-prezentări umane pe cupele dacice de la Popești, în revista „Studii și cercetări de istorie veche”, tomul 16, 2/1965, p. 341—349).

O CARTE NOUĂ DEPRE ISLAMISM

Este vorba despre lucrarea lui G. E. von Grunebaum: *Der Islam im Mittelalter* (Islamul în Evul Mediu). Artemis Verlag, Zürich und Stuttgart 1963, 651S. Operă savantă, ea constituie un izvor bogat pentru cunoașterea islamismului. Tratează despre persoana lui Mohamed și despre esența islamismului în măsura în care s-a dezvoltat în Evul Mediu. Un sfert din carte constă din note cu indicații de izvoare și multe comunicări necunoscute. Un index de 44 pagini ajută la deslușirea cuprinsului cărții.

Autorul cercetează mai întâi raportul dintre Creștinism și islamism, prezentînd și liniile de despărțire care au fost trase față de Creștinism. Capitolele „Revelație” și „Evlavie” descopăr rădăcinile religiei islamice și caută, între altele, să arate și temeiurile rezultatelor obținute de Mohamed. După aceea, sînt tratate limba arabă, Coranul după conținut și forma de stil, precum și rugăciunea. Multe cunoștințe noi oferă capitolele intitulată „Comunitatea politică” și „Ordinea socială”. Unul dintre cele mai însemnate capitole din punct de vedere teologic este acela despre: „Idealul uman”, din care desprindem: „Individul se despersonalizează” și: „De la început islamismul adusese omului atenție neînsemnată”. Acest chip al omului cîștigă culoare prin dovezi din literatura islamică. Pe primul plan stau aici următoarele tipuri: „Credinciosul ca luptător al credinței”, „Savantul ca model al ființei și faptei umane”. Alte capitole introduc pe cititor în bogata literatură. Pe lîngă aceasta, sînt tratate preluarea și dezvoltarea mai departe a elementelor iudaice, budiste, creștine, inde și elenistice. (După recenzia din „Lutherische Rundschau”, 2/1965, p. 239).

O CARTE NOUĂ DESPRE RELIGIA ISRAELITĂ

Profesorul Dr. C. Th. Vriezen, specialist în Testamentul Vechi din Țările de jos, și anume de la Utrecht, a publicat acum 2 ani o nouă prezentare a istoriei religiei israelite în timpul Testamentului Vechi: *De godsdienst von Israel* (Serviciul divin din Israel). Zeist: Hann; Arnhem: van Loghum Slaterus 1963, 261S.

Scopul acestei cărți este determinat de colecția în cadrul căreia a apărut: Palladium Paperbacks, care urmărește să ofere unui cerc mai larg de cititori interesați din punct de vedere cultural prezentări calificate științific din diferite domenii de specialitate. Astfel, în 219 pagini de text și 32 pagini de note, care conțin cele mai însemnate indicații de literatură, se zugrăvește desfășurarea generală a istoriei religiei lui Israel de la începuturi pînă în timpul Macabeilor.

Caracterul conținutului cărții, și anume acela de prezentare menită unei înțelegeri generale, face ca expunerea să nu cuprindă surprize științifice: se redau în esență rezultatele ce corespund stadiului actual al cunoștințelor generale despre religia lui Israel, deși — în anumite locuri — sînt reliefate punctele de vedere proprii ale autorului, și anume în confruntare cu opiniile deosebite de ale sale.

În ansamblu, cartea oferă cititorului o privire temeinică, ușor de citit și totuși adîncă în mersul multiplu al istoriei religiei israelite. În expresia „godsdiens”, locuitorul din Țările de jos are o noțiune cuprinzătoare (care nu se poate reda suficient nici prin „religie”, nici prin „credință”, nici prin „cult”), sub care se înțeleg atît formele de cult externe cît și fenomenul intern al credinței. Ambele elemente sînt luate în considerare aici în carte și puse în relație unul cu altul; de aceea, persoanele ce intervin aici acționînd: Moise, Samuil, profeții, apar pe primul plan.

Chiar în introducere (p. 7—18) sînt formulate cîteva principii determinante pentru expunere. Astfel, se accentuează foarte corect că religia lui Israel nu este o dimensiune statică, ci e străbătută de o dezvoltare; de aceea, trebuiesc deosebite diferitele ei faze (p. 9). Cu toate acestea, se poate stabili o unitate cel puțin în ce privește istoria propriu-zisă a credinței lui Israel, care se poate fixa abia în clipa cînd Israel a ajuns la unitate în țara sa. Înainte de toate religia străbunilor aparține preistoriei și — astfel — aici multe lucruri rămîn nesigure. În rest, însă, se impune încercarea de a înțelege credința lui Israel ca pe o dimensiune de sine stătătoare, chiar și în fața fundalului lumii religiilor orientale vechi, care o înconjoară (p. 11). Abia comparația cu acestea poate pune în lumină corectă caracterul specific al lui Israel. Din acest motiv, se dă mai întîi o amănunțită privire de ansamblu asupra religiilor din raza Testamentului Vechi (Cap. II, p. 19—65). Aici se spun mai întîi unele lucruri de principiu despre relația lui Israel cu lumea înconjurătoare, și, în fața fundalului unor paralele induse ca exemplu, se accentuează *caracterul specific al credinței israelite*, care — după Vriezen — constă în următoarele 3 puncte: 1. Caracterul personal al credinței; 2. Profeția; 3. Relația divinității față de apunerea orașului sfînt (Jahwe nu e legat de acesta în chip egal, p. 22). În continuare, urmează o fenomenologie generală a religiilor orientale vechi, în cadrul căreia se accentuează atît legăturile existente cît și deosebinile dintre ele (p. 26—37), încît trebuiesc anexate prezentări singuratică ale diferitelor religii (egipteană, babiloniană, feniciană-canaanită, arameică, cea de la răsărit, de Iordan, edomită, arabă de nord), care se varsă într-o caracteristică generală a religiei lui Israel (p. 37—65). Pentru aceasta, autorul stabilește 3 trăsături deosebitoare, și anume: 1. Lipsa elementului sexual; 2. Lipsa și respingerea magiei; 3. Rolul central al istoriei în locul ideii de divinitate ce moare și învie (p. 61).

Pe baza indiciilor luate din istoriile Saul-David născute în timpul respectiv, se dă apoi o expunere a vieții religioase a lui Israel în jurul anului 1000 î.Hr. (Cap. III, p. 66—84). Această perioadă este prezentată ca caracteristică pentru timpul mai vechi. Abia după aceea se anexează prezentarea generală următoare dedicată desfășurării istorice din preistorie pînă la sfîrșitul din timpul Macabeilor (Cap. IV—XI, p. 85—225).

Pentru că autorul se mișcă cel mai mult pe un teren cunoscut, este cazul să fie relevate aici trăsăturile specifice ale acestei perioade. Astfel, în ce privește tradițiile străbunilor, Vriezen dorește să impună din nou indiciile cu privire la relațiile sudsemitice, spre deosebire de unii cercetători din ultimul timp care au pus pe primul plan relațiile cu lumea mesopotamică de nord. Tot aici arată legăturile locale ale multor tradiții din Palestina de sud, precum și relațiile cu Egiptul și cu semințiile de sud (keniții, edomiții, ismaeliții) (p. 89—97sq.). Pentru prezentarea timpului lui Moise, poziția critică a lui Vriezen față de Form-und Traditionsgeschichte este dătătoare de măsură. Acest lucru se vede deja în confruntarea cu teza lui Rad (și a lui Noth) că tradiția despre ieșire și luarea țării și tradiția despre Sinai ar fi originar două tradiții strict deosebite. Din păcate, în această confruntare Vriezen face și afirmații discutabile. (După recenzia lui Henning Graf Reventlow din „Theologische Literaturzeitung“, 6/1965, col. 424—427).

RELIGIILE DE MISTERII GRECEȘTI ȘI CREȘTINISMUL

Acesta este subiectul cărții renumitului cercetător și profesor Johannes Leipoldt: *Von den Mysterien zur Kirche* (De la misterii la Biserică). *Gesammelte Aufsätze*. Leipzig: Koehler und Amelgang, 1961.

Numărînd 404 pagini, volumul cuprinde 13 lucrări înrudite din punct de vedere al conținutului și rînduite după timpul în care au fost elaborate. Primele două lucrări sînt de caracter fundamental și sintetic, pe cînd cele trei de la sfîrșit vor să actualizeze pentru prezent materialul de istoria religiilor. Cartea e destinată nu numai pentru teologi ci și pentru creștinii laici culți și de aceea este turnată într-un stil ușor de înțeles și intuitiv. Prin toate articolele străbate o linie mare, pe care o exprimă titlul: Însemnătatea religiilor de misterii grecești pentru istoria Creștinismului trebuie văzută și afirmată pentru valoarea religioasă și socială pe care o conțin.

Cele două alcătuiuri introductive fundamentale (Misteriile-Biserica timpurie în lumina științei religiei) ocupă aproape o treime din volum. Prezentarea Bisericii timpurii accentuează activitatea de dinainte de Paști a lui Iisus și reliefează puternic această activitate față de fundalul iudaic. „Sentimentul unității cu Dumnezeu și puterea iubirii de aproapele“ a lui Iisus sînt misterul personal al lui Iisus; pe ele se bazează puterea Sa continuă“ (p. 62). Din această perspectivă ar fi determinată predica și viața lui Iisus cu rezultatul că religia legalistă iudaică este biruită. Creștinismul iudaic recidivează — în puncte de seamă — în iudaism. Din contră, Creștinismul grec timpuriu

continuă tăcut drumul lui Iisus, începe predica printre păgâni liberă de lege, dezvoltă cultul divin liber de jertfele de cult, este „creator al zilei Domnului“ (p. 69). Când în confruntările teologice este amenințat să devină nesigur, Pavel asigură drumul început și devine teologul conducător. Însă în prima linie Pavel se simte misionar și „mijlocul principal al lui Pavel de a câștiga greci îl oferă misterii grecești“ (p. 72). Botezul și Cina Domnului le-ar explica Pavel pe bază de misterii, cultul divin prin cuvânt ar corespunde serbărilor dionisiace, iar Hristologia l-ar desena pe Iisus ca pe „Domnul misterului creștin“ (p. 77). Dacă originea elementului creștin propriu-zis este afirmată cu Iisus ca ceva nou și ca ceva ce nu se poate deduce din altceva, în schimb misterii creează și oferă „forma externă, în care Creștinismul cucerește o bună parte a lumii“ (p. 49), după ce ele mijlociseră deja mai înainte iudaismului rezultate misionare (p. 44—47). Însă misterii ar putea deveni și simburile religiei creștine, fiindcă existau structuri analoage.

Contribuțiile următoare sînt de natură să întemeieze și să sprijinească — din diferite laturi — astfel de teze.

Micul articol despre „Rugăciune și vrajă în Creștinismul străvechi“ slujește detașării iudaismului și păgînismului grecesc — dar parțial și Creștinismului iudaic — de Iisus și Pavel; aici este clar separată rugăciunea de vrajă, acolo nu. Este, firește, discutabil, dacă folosirea de forme de rugăciune tradiționale și o concretă certitudine de ascultare în cadrul rugăciunilor de cerere pot fi — cum face autorul — devalorizate în direcția spre „vrajă“.

Poate cea mai de seamă tratare singuratică este cea care se ocupă cu „istoria timpurie a învățaturii despre inspirația divină“. După părerea autorului, și în Testamentul Vechi există prelungiri ale evlaviei dionisiace, dar mai puternică și mai consecventă este o astfel de reprezentare în Grecia (p. 121), cu Platon și Plutarch ca interpreți principali. Philo reprezintă Sinagoga elenistă, mădularul de legătură în direcția spre Creștinismul primordial. Dar autorul ar voi să accepte și influențe dionisiace directe. Contribuția următoare, intitulată: „Despre traduceri și traducători“, dă un exemplu interesant despre conștiința privind inspirația în Egiptul elenist.

„Biruința Creștinismului asupra religiilor lumii vechi“ se explică prin aceea că corespunde dorințelor timpului în noțiu-

nea de Dumnezeu (înălțime și totuși apropiere), în spiritualizarea cultului ș. a. (p. 179) și prin aceea că era superior tuturor celorlalte religii (și misterii și iudaismului) prin legătura vie dintre religie și moralitate. Etica ce sapă adânc a Creștinismului nu este ușoară credinciosului și nu duce repede la rezultate, dar duce totuși la o vedere lungă. Autorul socotește principal că „în dezvoltarea omenirii se impune de regulă, dacă nu totdeauna, elementul cel mai deplin din punct de vedere cultural“ (p. 195).

Proximul articol ia în considerare „referatele despre înviere din punct de vedere al istoriei comparate a religiilor“. „Iudeul nu cunoaște nimic comparabil“ (p. 197). Dar nici legende despre zeii ce mor și învie nu pot — ca întreg — fi atrase în discuție. Cu toate acestea, Leipoldt atrage atenția asupra unor motive analoage singuratic: învierea lui Orisis în ziua a treia sau după trei zile și trei nopți, căutarea după Orisis și bucuria găsirii lui; prelucrarea romanțioasă a mitului în descoperirea mormântului gol al lui Kallirrhoe din romanul „Chariton“; la acestea se adaugă apoi legenda-Romulus și legenda despre apariția lui Apolloniu de Tiana ce-și ia rămas bun. După impresia lui Leipoldt, aici, ca și în istoriile de Paști, se desemnează o formă transmisă.

În continuare, o altă contribuție tratează despre „desprinderea Creștinismului timpuriu de iudaism“; ea nu se împlini de-a dreptul, ci cu ocazia a două atacuri îndreptate împotriva lui Iisus și apoi cu prilejul atacului împotriva cercului lui Ștefan, urmate de fiecare dată de reacțiuni, mai întâi în cadrul celui mai vechi Creștinism iudaic și apoi în sânul Bisericii păgine postpauline.

Poate că contribuția cea mai puțin convingătoare este cea intitulată „Despre Botezul vechi creștin“. Botezul „n-a fost numai transformat în detalii, ci conceput integral din nou în Creștinismul grec“ (p. 231) și la acest fapt au înrîurit religiile de misterii grecești; acest lucru se întemeiază prin 17 puncte de argumentare, pe când spre iudaism indică 6 contra-dovezi. Aici autorul face comparație cu botezul prozelitilor și numai incidental cu mult mai însemnatul botez al lui Ioan; de aceea, ignorează faptul că în Creștinismul grecesc nou testamentar Botezul este totdeauna Botez central al convertirii spre iertarea păcatelor; ceea ce se compară cu miturile aparține unui timp mai târziu și nu privește substanța lucrurilor. Unele analogii sînt

foarte slabe. Foarte însemnat este indiciul spre Rom. VI, 3sq. Dar aici n-a exercitat influență nici un rit de mister cunoscut, ci numai un mod de gândire misterios, și nici asta cu certitudine. Pentru tema generală a volumului lui Leipoldt, acest articol este — firește — de importanță hotărîtoare.

Urmează încă o contribuție de dimensiuni mai mici: „Elemente de istoria religiilor despre elevația elementelor Cinei“. Elevația este dedusă din indicii lui deiknymena la misterii și ilustrată printr-un tablou de perete din Herculaneum.

Dintre cele trei contribuții finale actualizatoare, cea dintîi, care se întitulează: „Iisus este copilul unor oameni săraci“, stă sub tema: „Sărac și bogat“. Observațiile despre structura socială a Creștinismului timpuriu sînt ocazional valorificate teologic. Oamenii mici se simt ușor ca frați și surori... În această lume a oamenilor mici crește Iisus. De aceea, pentru El este de sine înțeles că trebuie să fie iubirea activă față de aproapele“ (p. 265). În esență se desfășoară un material expresiv.

Cele două contribuții următoare sînt dedicate temei: „Război și pace“. Sub titlul: „Chipul războiului în lumea greacă“ este prezentată înrădăcinarea reală și larga răspîndire a chipului războiului în elenism; influența greacă este acceptată peste tot acolo unde sînt folosite — în domeniul religios — tablouri și noțiuni soldățești, chiar în cultul lui Mithra. Iisus compară misiunea Sa cu serviciul militar, dar aceasta o face în mod independent de elenism; din contră, influența greacă devine clară de exemplu în Rom. VII (p. 292). Aici autorul dovedește că vorbirea figurativă despre războiul spiritual stă în legătură cu refuzul războiului în sens literal.

După articolul de încheiere „Biblia și ideea de pace“, nu-ul față de război a fost principial exprimat încă în Testamentul Vechi. Iisus refuză pentru misiunea Sa și pentru slujba ucenicilor orice întrebuintare a puterii. Lui îi urmează primii creștini, care în timpul persecuțiilor refuzau o apărare violentă (armată) chiar și atunci cînd ea putea făgădui rezultate pozitive (p. 328sq.). Un program pentru desființarea războiului nu are nici Iisus și nici Pavel, fiindcă ambii nu puteau pretinde o influență asupra deciziilor pentru război și pace (p. 328). Cum trebuie să acționeze un creștin, dacă există o astfel de posibilitate de influență, rezultă clar din propovăduirea lui Iisus (p. 333).

Sîntem de acord cu aprecierea de ansamblu a recenzentului Harald Hegermann: „Înalta valoare a acestei publicații constă

în prezentarea intuitivă a unui material comparativ de istoria religiilor și în exemplul unui efort intensiv de valorificare a lui pentru teologi și existența creștină, deși adeseori trebuiesc întâmpinate cu îndoială valorificările alese de Leipoldt. Rămîne, de asemenea, discutabil dacă se lămurește cititorului vederea (perspectiva) generală a cărții — „De la misterii la Biserică“. Dar el va avea din folosirea operei în continuu un câștig bogat“. (După recenzia lui Harald Hegermann, Leipzig, în: „Theologische Literaturzeitung“, 6/1965, col. 440—442).

NOI DESCOVERIRI LA MASADA

Lucrările de dezgropare și de restaurare a cetății de pe stînci, cu o vechime de două milenii, Masada de la Marea Moartă, au progresat atît de mult, încît — după prevederile celor competenți — istorica construcție va putea fi făcută accesibilă publicului în cel mai tîrziu un an de zile. Atunci puternica construcție va putea fi văzută în starea sa originală.

Cetatea Masada a fost ridicată în jurul anului 150 î.Hr. Cu aproximativ două sute de ani mai tîrziu, ea era — după dărîmarea Ierusalimului — ultimul loc de refugiu al poporului iudeu în fața romanilor. După trei ani de asediu prin 6.000 de legionari romani, Masada căzu în 15 aprilie 73 d.Hr., după ce în total 967 de bărbați, femei și copii, care se găseau în cetate, comiseră o sinucidere colectivă. Se admite că Masada deveni în curînd un fel de *sanctuar național*. Deja în timpul lucrărilor de dezgropare, multe mii de oameni întreprinseră lunga călătorie la Marea Moartă și vizitară istoricul loc.

Cu ocazia lucrărilor de dezgropare, a fost descoperită recent la Masada o *scriere biblică* pe pergament, care are o vechime de peste 1900 de ani. Este vorba despre un sul scris, care conține capitolele opt pînă la unsprezece a celei de-a treia cărți a lui Moise. El începe cu consacrarea mijloacelor de trai îngăduite și interzise, care sînt și azi observate de către iudeii ortodocși ca prescripție de hrană.

Acest sul a fost descoperit de o expediție condusă de către arheologul profesor Yigael Yadin de la Universitatea Ebraică din Ierusalim, între palatul lui Irod cel Mare și depozitele acestuia, descoperite între timp.

Tot cu ocazia lucrărilor de dezgropare, au mai fost descoperite 15 tăblițe de lut cu inscripții și 50 de monete metalice, care se trag din timpul de dinainte de anul 73 d.Hr. (După revista „Die Zeichen der Zeit“, 6/1965, p. 234).

DESPRE RELIGIA GRECILOR

Despre unele aspecte ale religiei grecilor tratează cele două volume de articole și conferințe ale savantului Walter F. Otto: 1. Das Wort der Antike (Cuvîntul antichității), hrsg. und mit einem Vorwort versehen von K. v. Fritz. Stuttgart: Klott-Verlag

1962, 394s; 2. *Mythos und Welt* (Mit și lume), hrsg. und mit einem Vorwort versehen von K. von Fritz. Text. revision u. Bearb. d. Anhangs v. E. Schmalzriedl. Ibidem 1962, 217s.

Cele două volume interesează nu numai istoria religiilor în general ci și pe teologi.

Este meritul savantului Walter F. Otto de a fi contribuit în mod esențial ca știința despre antichități să depășească critica pur pozitivistă a religiei și viziunea pur istorică. El s-a angajat cu pasiune în dezbaterile problemelor fundamentale de istorie și de filozofie a religiunii și astfel din nici unul dintre articolele sale nu lipsește elementul angajamentului personal. Faptul acesta îl face pe Otto să alunece adeseori pe panta unei polemici cu trăsături pasionante. Cu toate acestea, se găsesc în cele două volume ale sale și cercetări în care iscusința filologică stă cu totul pe primul plan. Ceea ce constituie caracteristica proprie a cercetării și gândirii lui Walter F. Otto este tocmai legătura vie dintre privirea esențială în filozofia religiunii și precizia muncii de detaliu filologic.

Cît privește cuprinsul și structura celor două volume, trebuie să spunem că orînduirea materiei nu se face cronologic, ci pe grupe de chestiuni. În acest procedeu nu stă nici un desavantaj, iar cronologia se lasă supraprivită neobosit cu prilejul dovedirii fenomenelor. În schimb, ies în relief cîteva domenii mai clar orînduite, care aveau o importanță deosebită pentru munca de cercetare a lui Walter F. Otto. În volumul prim, cercurile de teme sînt determinate mai întîi de figurile de zei, și anume înainte de toate de către Apollon, apoi de tragedia clasică și în fine de mythos; în volumul al doilea, de Goethe, Hölderlin, Nietzsche și, apoi, iarăși de mythos. La acestea se adaugă — în volumul al doilea — cîteva elemente personale, care arată totdeauna legătura lui Otto cu celelalte domenii de știință; aici sînt a se menționa în special aprecierea lui Leo Frobenius ca și necrologul lui Richard Wilhelm.

Din bogatul conținut al celor două volume, desprindem cîteva date și elemente de interes pentru istoria religiilor.

Volumul prim este deschis cu articolul „Proveniența omului grec”, în care este vorba despre cotitura homerică în cadrul religiozității grecești. Zeii Greciei au „apărut” pentru prima dată în viața eroilor, iar în poezia homerică vom găsi martori despre „revelația primordială a zeilor olimpici”, înainte de toate a zeului unic, pe care elinii l-au adus cu sine din Nord în noua patrie, a lui Zeus. Noul stă în faptul că acum acești zei, de la Homer încoace, „au o ființă care nu mai corespunde propriu-zis cultului” (p. 24), adică cultului din timpul predoric. În vechiul cult, omul restabilește prin unirea cu divinitatea în celebrarea ospățului — „timpul de aur”; totuși în noua relație omul întâlnește divinul în „absoluta libertate a umanului” (p. 38). În această libertate zace cea mai mare apropiere de zei, dar totodată și cea mai mare depărtare de zei; aici „religia” s-a sfîrșit propriu-zis și de aici mai este numai un pas spre „libera cugulare” (p. 39). Că acest aspect prezintă interes și pentru teologie, este un lucru asupra căruia nu este nevoie să stăruim.

În contrast cu punctul de vedere al unor specialiști de istoria religiilor, Apollon a fost totdeauna pentru Walte F. Otto un zeu al soarelui. Ceea ce se întemeiază în două articole detaliate, înainte de toate printr-o analiză istoric instructivă a cognomenelor Smintheus și Karneios (Apollon Karneios nu este „zeu al păstorilor” ci „zeu vizionar”, care conduse odinioară pe dorienii în Peloponez. (Cuv. antichit., p. 83). Ca zeu al soarelui pregrecesc, Apollon este înrudit cu Șamaș și Horus și tocmai această relație din urmă lasă să vină la lumină corectă și mitul despre naștere: cu această problemă se ocupă articolul despre Leto și balaur.

Numărul haosului este de cinci; un articol despre Hesiod prezintă cinci zilele creațiilor nocturne și dovedește astfel autenticitatea unor părți însemnate ale theogoniei.

De interes deosebit pentru teologi este ultimul articol al primului volum, care tratează despre mit și cuvânt. Logos-ul este cuvântul ca „slujitor gândit, chibzuit spre persuasiune” (p. 357); deci, în cele din urmă, ca raționalul, consecventul. Epos, vox este cuvântul ca „anunțare a giasului”. Mythos, însă, este mai mult. Mythos este „istoria” în sensul a „ceea ce s-a întâmplat” sau a „ceea ce se întâmplă”, în sensul „conformului cu existența”, este „ceea ce a fost raportat o singură dată, însă după esența sa atemporal, etern”. (Cuv. antichit., u. 358). Mythos este în cele din urmă „adevăratul” și așa zace în el „experiență primordială, care poate fi numită și revelație” (p. 359). Reținem și amănuntul că azi primilivii fac o cu totul exactă deosebire între „mituri originare și autentice” și „pure prezentări și povestiri spirituale și visătoare”.

Cu adevărul originar al mitului se ocupă Walter F. Otto și în articolul „Mitul originar în lumina simpatiei cu privire la om și lume” din volumul II (p. 230sq.). El vede greșala fundamentală a interpretării moderne a mitului în presupunerea că mitul ar trebui redus la un „mod de a gândi” special, prelogic. În mit se descoperă, din contră, supraumanul: „Nu o oarecare realitate, chiar dacă ea este așa de însemnată și de importantă pentru viață, ci ființa (existența) de care este purtată toată realitatea” (p. 240). De aceea, trebuie să fie posibil a deveni în mod originar sigur de adevărul mitului originar.

Walter F. Otto caută să facă mai consistentă această teză printr-o analiză comparativă adânc pătrunzătoare a trei mituri: a celui despre Orfeu, despre Edip și despre Kronos și Uranos. El dovedește mai decisiv în cazul mitului despre Orfeu, în comparație cu plasmuirile de mai târziu — și anume pînă departe la opera lui Gluck — ceea ce este, la acesta, cunoștință străveche a omenirii” (p. 245) și ceea ce este — în contrast cu aceasta — numai alegere de basm sau fabuloasă. În prezentarea mitului despre Uranos-Kronos se găsesc ample comparații între redacția Hesiod și redacția feniciană (Ugarit) și cea hitito-hurită, prin care Walter F. Otto ajunge la concluzia că Hesiod a stabilit sensul cel mai originar. Un argument principal în această direcție îl vede Walter F. Otto, între altele, în faptul că dacă indicații cu privire la ceea ce este originar în mit, și care (parte originară din mit) „revine în cult” (p. 258). „Cultul indică originalitatea și autenticitatea mitului”. (După recenzia lui Ulrich Mann din „Theologische Literaturzeitung”, 1/1965, col. 19—22).

ASPECTE DIN CADRUL UNOR RELIGII

Interesanta carte a d-lui Aurel Dîmboiu: „De la piatră la hirtie“, București, Editura științifică 1964, remarcabilă prin erudiția ei, cuprinde și o mulțime de date privind istoria religiilor. Din acestea reținem numai câteva dintre cele mai interesante.

Consultarea voinței zeilor la chinezi. — Consultarea voinței zeilor era un obicei adînc înrădăcinat în spiritul vechilor chinezi. Împăratul nu lua nici o hotărîre importantă fără a consulta părerea zeilor, strămoșii lui. Astfel, această consultare se practica în toate ocaziile, fie că era vorba de a începe un război, fie de a implora ajutorul zeilor pentru a scăpa de o secetă.

În cazul unei secete cumplite, lume multă se aduna în marele templu al palatului imperial ca să afle ce sentință vor da zeii pentru ca țara să scape de seceta îngrozitoare ce le pustia ogoarele. După un ceremonial scurt, în timpul căruia fumul lemnului de santal se ridica spre „locașul strămoșilor marelui uanș“ (împărat), împăratul ia în mînă o carapace de broască țestoasă și o așează pe rugul aprins. După un timp oarecare, carapacea încinsă e scoasă și aruncată într-un vas cu apă, spre a se răci brusc.

Pe suprafața carapacei apar o mulțime de crăpături curioase, care redau sfaturile zeului străbun. Aceste crăpături sînt studiate cu atenție de către unul dintre „înțelepții“ de la curte, care emite sentința: „Să se ardă de viu un sclav pentru ca ploaia să cadă pe pămînt“.

După ce sacrificiul a fost adus, pe fața crăpată a carapacei au fost gravate — cu ajutorul unui stil metalic — motivul cererii de ajutor și textul sentinței divine. Apoi, carapacea a fost depusă cu mare grijă în depozitul imperial.

La mai mult de 3.000 de ani după aceea, și anume între anii 1928 și 1937, cercetătorii Institutului de istorie și filologie al vechii „Academii Sinice“ au descoperit această carapace și au descifrat mesajele pe care le purta.

De multe ori, în locul carapacelor de broască țestoasă, consultarea voinței zeilor se făcea prin intermediul oaselor de bovine sau de cerbi, săvîrșindu-se în acest caz ceremonialele oaselor-oracol (p. 21—24).

Ceremonia stranie de inițiere a războinicilor samniți. — Pe plaiurile Italiei de odinioară, și anume în regiunea Samnium, se practica o ceremonie stranie de inițiere a războinicilor.

În anul 326 î.Hr., în tabăra samnită din Ayuilonia s-a strîns un număr impresionant de soldați spre a înfrunta expansiunea Romei. Ca să-și asigure victoria, conducătorii samniți — neîncrezători numai în tăria armelor strălucitoare — au apelat la ajutorul divin. În acest scop, pe o colină din mijlocul taberei a fost înălțat un cort uriaș acoperit cu pînză de în. În acesta, s-a desfășurat strania ceremonie de inițiere a războinicilor, pe care Titus Liviu o relatează astfel în analele sale:

„În interiorul cortului s-au făcut sacrificii după toate regulile prescrise de un vechi ritual scris pe pânză de in. Sacerdotul care îl citea era un bătrîn numit Ovius Pactius. El susținea că aceste formule sacre erau moștenite de la vechea religie samnită și că aceleași ritualuri s-au folosit de strămoșii lor atunci cînd au hotărît, în secret, să cucerească de la etrusci orașul Capua. După terminarea sacrificiului, comandantului taberei a chemat, printr-un ofițer, soldații cei mai renumiți prin naștere și virtute. Ei au intrat în cort unul cîte unul. În afară de faptul că întreg misterul sacrificiului era în stare să umple de groază sufletul celui care intra, în mijlocul cortului s-au înălțat altare înconjurare de victimele sacrificate și de centurioni care stăteau în picioare cu săbiile în mînă. Soldatul intrat se apropia cu groază de altar și semăna mai mult o victimă decît cu unul care participă la ritual; aici era obligat să se angajeze prin jurămînt că nu va spune nimic din tot ce vedea sau va auzi în continuare. Apoi, era constrîns să pronunțe un blestem teribil contra lui, a familiei și a copiilor săi dacă nu s-ar duce în orice loc de luptă în care l-ar fi trimis conducătorii lui, dacă ar dezerta de pe cîmpul de luptă sau dacă n-ar ucide imediat pe cel care ar încerca să fugă. Unii au refuzat, la început, să pronunțe acest blestem; au fost imediat uciși în jurul altarelor. Cadavrele lor, care zăceau printre victimele sacrificate, au constituit pentru ceilalți argumentul de a se supune...

Numele celor care au depus jurămîntul era scris, de marele preot, pe o „filă“ nouă de pânză de in; corpul lor era îmbrăcat în armuri strălucitoare, iar pe cap aveau dreptul să-și pună un coif cu pană, semn distinctiv al celor care făceau parte din nobila „legiune pînzată“ (p. 39—41).

Practica aceasta scoate în relief caracterul *inuman* al războiului și al mijloacelor folosite în direcția *constrîngerii* morale și fizice ale soldaților de a purta războiul.

Folosirea hîrtiei în cadrul unor practici religioase. — La popoarele vechi, hîrtia nu se folosea numai pentru scriere, ci juca un rol deosebit de important în cadrul unor ceremonii legate de cultul religios.

Astfel, la sărbătoarea zeului focului Hueheuteotl, aztecii atîrnau de un stîlp foarte înalt, pe care îl duceau balansîndu-l în mînă, benzi de hîrtie late de o jumătate de braț (80 cm) și lungi de zece brațe (16,7 m), cărora le dădeau apoi foc în iața altarului. La sărbătoarea zeului Huitzilopochtli, aztecii foloseau hîrtie în dimensiuni și mai mari, care ajungeau pînă la 16 brațe lungime (33,5 m) și o lățime de un braț (1,67 m). În luna a treisprezecea a anului aztec, numită Tepeilhuitl (luna munților), hîrtia se folosea în cadrul jertfelor aduse în cinstea munților înalți din Mexic. La începutul sărbătorii munților, aztecii alegeau patru femei și un bărbat, pe care îi îmbrăcau în hîrtii colorate și stropite cu ulli (un fel de ulei aromatic) sfințit. Pe aceste

jertfe umane le purtau apoi, în litiere luxoase, pînă în vîrfurile primului munte, unde erau ucise.

În primele zile ale celei dintîi luni, pe care o numeau „At-laoalo“, aztecii țineau sărbătorile Anului nou. În cadrul acestora, ei făceau ceremonii impunătoare dedicate lui Tlaloc, zeul apelor și al mărilor. Cu această ocazie, ei ucideau un număr mare de copii pe diferite vîrfuri de munți. Apoi înălțau în toate casele și palatele stîlpi, în vîrfurile cărora atîrnau hîrtii stropite ușor cu picături de ulli. Copiii uciși pe primul munte erau împodobiți cu hîrtie vopsită în roșu, iar pe cei uciși pe al doilea munte îi îmbrăcau în hîrtii colorate în negru. Pe al treilea munte ucideau o fată, pe care o îmbrăcau în hîrtie albastră. Pe al patrulea pisc sacrificau copii, pe care îi împodobeau cu hîrtie stropită cu ulli. Cadavrele din cel de-al șaselea loc de sacrificiu erau învelite în hîrtii jumătate roșii și jumătate cafenii. În fine, cadavrele celor sacrificați pe al șaptelea pisc erau împodobite cu hîrtie de culoare cafenie (p. 131—132).

Aztecii folosesc hîrtia și cu ocazia înmormîntării. Dintr-un vas de lut, scot cîteva hîrtii tăiate în mod special pentru această ceremonie. Pe acestea le aruncă apoi pe corpul defunctului, căruia îi spun: „vezi, astea îți vor folosi ca să treci peste lanțurile celor doi munți înalți, care se împreună la capăt“. După aceea, se aruncă pe trupul mortului alte hîrtii și se dau alte sfaturi: „Cu acestea vei putea trece peste drumul păzit de marele Șarpe; cu acestea vei putea merge pe drumul pe care se plimbă numai Xochitonal, șopîrla cea verde; cînd vei ajunge în fața demonului Michtlantecutli, îi vei oferi aceste hîrtii, care îți vor deschide drumul spre locul numit Chicunamictlan, unde vei rămîne pentru veșnicie“ (p. 133—134).

Chinezii încă au rezervat hîrtiei un rol destul de important în cadrul unei serii de ceremonii religioase. Astfel, după descoperirea hîrtiei, banii de argint destinați morților au fost înlocuiți cu bucățele de hîrtie argintată. Un document spune: „curteni îndemînatici taie hîrtia în formă de monede și o oferă spiritelor în locul adevăraților bani de argint și aramă“.

Cu vremea, banii adevărați au fost înlocuiți cu hîrtii și în ceremoniile dedicate divinităților ocrotitoare ale celor vii. Astfel, la sacrificiile aduse în templele curții imperiale a început să se ardă bancnote din hîrtie false, în locul bancnotelor veritabile.

Unul dintre chinezii care au luptat împotriva obiceiului de a aduce false sacrificii, a văzut cu groază — pe cînd era pe

patul de moarte — că familia lui a început să ardă hîrții pentru a cîștiga bunăvoința spiritelor. Văzînd acest lucru, a exclamat cu ultimele lui puteri: „Dacă spiritele sînt inteligente, așa cum pretindeți voi, cum credeți că pot să accepte astfel de momeli?” (p. 159—160).

La japonezi, hîrtia a devenit unul dintre simbolurile religioase ale șintoismului. Astfel, obiectele aparținînd cultului ce se practica în cadrul acestei religii, sînt prevăzute cu un suport de care sînt legate benzi lungi de hîrtie (p. 163).

Pr. Dr. CORNELIU SÎRBU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

PREDICA APOSTOLICĂ

Pentru Mîntuitorul, propovăduirea Evangheliei n-a constituit un fapt secundar. N-a fost o lucrare pe care ar fi putut-o desfășura în subordinea alteia. Dimpotrivă, pentru Iisus Hristos Domnul vestirea Evangheliei a constituit misiunea Sa principală, precum însuși o spune: „Eu spre aceasta m-am născut și am venit în lume, ca să mărturisesc adevărul” (Ioan 18, 37).

Misiunea și puterea de a propovădui Domnul le transmite Sfinților Săi Apostoli cînd le spune: „Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt. Drept aceea mergînd învățați toate neamurile, învățîndu-i să păzească toate cîte am poruncit vouă” (Mt. 28, 18—20). Măreață, grea și nobilă între toate, misiunea aceasta încredințată Sfinților Apostoli — comentează Sf. Ioan Hrisostom. De aceea Domnul a și ținut să-i îmbărbăteze, zicîndu-le: „Și iată eu cu voi sînt pînă la sfîrșitul veacului” (In Matth. Hom. 90).

Faptul că Sf. Apostoli au fost trimiși la propovăduire de Mîntuitorul însuși le da acestora conștiința că ei își exercită misiunea nu în mod independent, nu în numele lor, ci în numele lui Iisus Hristos. Ca vestitori ai Evangheliei, membrii colegiului apostolic au certitudinea că prin rostul lor vorbește Domnul însuși. „Așadar solim pentru Hristos, ca și cum Dumnezeu v-ar îndemna prin noi. Rugămu-vă în locul lui Hristos împăcați-vă cu Dumnezeu” (II Cor. 5, 20; cf. și 13, 3).

E cu totul lipsită de temei afirmația că între predica Mîntuitorului și aceea a Sfinților Apostoli n-ar fi nici un fel de legătură.

Predica creștină, inclusiv cea apostolică, își are rădăcinile adînc înfipite în predica Domnului. Iisus Hristos este întemeietorul și idealul predicii creștine de totdeauna, ideal care, dacă nu poate fi niciodată atins, el rămîne totuși mereu modelul după desăvîrșirea căruia propovăduirea e obligată să năzuiască neconținut.

Precum pentru Mântuitorul așa și pentru Sfinții Apostoli predica constituia grijă de căpetenie. Lucrul acesta se vede între altele, și de acolo că Apostolii orînduiesc oficiul diaconilor numai pentru ca ei să nu fie sustrași de la propovăduire. „Nu este potrivit ca noi, Apostolii, părăsind cuvîntul lui Dumnezeu, să slujim la mese. Drept aceea, fraților, căutați șapte bărbați dintre voi pe care să-i rînduim la această slujbă” (Fapte 6, 2—3).

Desigur, Apostolii cunoșteau și administrau și Sfintele Taine care și ele sînt parte constitutivă a Evangheliei. Dar la început, preocupările lor se îndreptau în mod deosebit în direcția propovăduirii. „Căci Hristos ... m-a trimis ... ca să binevestesc”, zice Sfîntul Pavel (I Cor. 1, 17). „Poruncă mare stă deasupra mea. Vai mie dacă nu binevestesc” (I Cor. 9, 16).

Între sfaturile pastorale pe care le dă ucenicului său Timotei, Sf. Pavel pune în frunte îndemnul privind propovăduirea cuvîntului. „Propovăduiește cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp...” (II Tim. 4, 2).

Predica apostolică a fost în primul rînd o predică misionară, predică de chemare la Hristos, la Biserica Lui. Prin predica misionară Sfinții Apostoli se străduiau să facă sensibili pe ascultători pentru învățătura Domnului și să-i înduplece a o primi și a se călăuzi după ea în viață.

Abia prin predica misionară se puteau crea condiții pentru celelalte activități preoțești: activitatea sfințitoare și cea de conducere duhovnicească. Acesta și este motivul pentru care Domnul, în cuvîntarea rostită înainte de înălțarea Sa la cer, a poruncit Apostolilor ca mai întîi să predice, și apoi să-și îndeplinească celelalte îndatoriri. „Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-i...” (Mt. 28, 19).

Despre felul cum erau alcătuite predicile misionare ne putem da seama din ceea ce ni s-a păstrat în Faptele Apostolor. Predici misionare sînt, de pildă: cuvîntarea Sf. Petru, rostită în ziua Cincizecimii (Fapte 2, 14 urm.); cuvîntarea Sf. Pavel, ținută în Antiohia Pisidiei (= în prima călătorie misionară) (F. Ap. 13, 15 urm.); cuvîntarea rostită la Listra (F. Ap. 14, 15); cuvîntarea ținută în Areopag (F. Ap. 17, 22 urm.).

Sfinții Apostoli au practicat predica misionară, dar n-au ignorat-o nici pe cea de zidire, de întărire a credincioșilor prin învățături transmise în cadrul cultului divin.

Astfel, Faptele Apostolilor ne arată că după ce în ziua Cincizecimii se convertiseră ca la trei mii de suflete, acestea „stăruiau în învățătura Apostolilor și în viața frățească, în frîngerea pîinilor și în rugăciuni“ (2, 42).

Textul ne informează că după convertire, credincioșii participau la slujbă unde ascultau învățătura ce li se împărtășea tîlcuită de către Apostoli. Rostite în fața unor credincioși adunați la serviciul divin, cuvîntările despre care e vorba în locul menționat nu pot fi decît predici de zidire.

Tot în Cartea Faptelor citim: „În ziua întâia a săptămînii adunîndu-ne noi ca să frîngem pîinea, Pavel, care avea de gînd să plece a doua zi, a început să le vorbească și a prelungit cuvîntarea lui pînă la miezul nopții... Apoi s-a suit, a frînt pîinea, a mîncat și a mai vorbit încă mult, pînă la ziuă. După aceea a purces“ (20, 7. 11). E evident că predica amintită în acest loc și care a fost rostită de către Sf. Pavel înaintea credincioșilor adunați la Sf. Liturghie, este o predică de întărire, de zidire.

O altă dovadă că paralel cu predica misionară era practică și predica de zidire, o constituie faptul că Sf. Pavel cere cu insistență celor ce grăiau în limbi ca, cele ce spun ei în cuvinte neînțelese, să le și tîlcuiască spre a fi pricepute de către toți ascultătorii. „Astfel și voi, de vreme ce rîvniți după daruri duhovnicești: căutați să prisosiți în ele, spre zidirea bisericii. Drept aceea cel ce grăiește în limbi să se roage ca să aibă și darul ca să tîlcuiască“. Și adaugă: „În biserică vreau mai bine să rostesc cinci cuvinte cu înțeles, ca să învăț și pe alții, decît zece mii de vorbe în limbă insuflată“ (I Cor. 14, 12—13, 19). E vorba și aici de cuvîntări rostite în biserică în așa fel ca toți ascultătorii să poată scoate folos din ele pentru viața lor zilnică. E vorba așadar de cuvîntări de zidire, de adîncire a credinței și vieții creștine a ascultătorilor.

S-a spus că înseși Scrisorile Sf. Apostoli nu sînt altceva decît predici. S-a afirmat și punctul de vedere opus, anume că „Epistolele nu sînt predici“. Dovada? Ar fi suficient să se ia în considerare Epistola către Romani în care domină de la început pînă la sfîrșit stilul epistolar, pentru a se vedea cît de străine sînt Scrisorile Apostolilor de ceea ce se cheamă predică (M. Schian: Geschichte der christlichen Predigt, în: Realenzyklopädie für protest. Theologie, XV, ed. III, Leipzig 1904, p. 628).

Totuși nu se poate nega că Epistolele la care ne referim răsfrîng însuși conținutul predicilor Sf. Apostoli, și într-o oare-

care măsură, însăși forma în care ei propovăduiau învățătura. Scrisorile Apostolilor sînt o îmbinare a stilului epistolar indirect, o îmbinare a stilului scris cu cel de tip oral, direct, al predicii. Ele sînt menite să fie citite în fața credincioșilor. „Și după ce scrisoarea aceasta (către Coloseni) se va citi de către voi, puneți la cale să se citească și în biserica Laodicenilor, iar pe cea din Laodiceia (adică Epistola către Efeseni — cf. Gheorghiu: Introducere în Sf. Cărți al Noului Testament, 1929, p. 504), să o cetiți și voi“ (Col. 4, 10; cf. și 1 Tes. 5, 27: „Juru-vă pe voi, întru Domnul, ca să citiți scrisoarea aceasta tuturor sfinților frați“.

Desigur, nu e vorba de o lectură spontană, particulară, ci de o lectură în fața tuturor sfinților, a tuturor credincioșilor. Și cum credincioșii erau prezenți cu toții, de obicei la serviciul divin, urmează că lectura de care am amintit mai sus se făcea în cadrul cultului, în biserică. Faptul e întărit și de Col. 4, 16, unde Sf. Pavel dispune ca Epistola adresată de el Colosenilor să se citească și în biserica Laodicenilor.

Se poate spune deci că, în general, Epistolele Sf. Apostoli sînt „predici de citit“ și că tendința lor e să întărească pe credincioși, să-i păstreze într-o comunitate omogenă, și să elimine orice veleitate a lor spre împrăștiere, spre separatism.

Predica apostolică a fost adresată iudeilor dar și păgînilor.

Despre felul cum era predica îndreptată către iudei ne putem face o idee din cuvîntările păstrate — în rezumat, firește — în Faptele Apostolilor. Cu excepția cuvîntărilor de la Listra (14, 15 urm.) și din Areopag (17, 22 urm.) toate celelalte păstrate în scrierea acum amintită sînt adresate iudeilor.

În Palestina, Sf. Apostoli își căutau ascultătorii în templu: „Un înger scoțîndu-i (pe Apostoli din închisoare) le-a poruncit: Mergeți și stați în templu și vorbiți norodului“ (F. Ap. 5, 20). Predicau nu numai în templu, dar și în case. „Și toată ziua în templu și în case (Apostolii) nu conteneau să învețe“ (ibid. vers. 22). Propovăduiau în cadrul cultului de la templu, dar și în cadrul Liturghiei care nu se făcea la templu, ci prin case. „Și frîngeau pîinea prin case“ (Fapte 2, 16).

Evreilor din diaspora li se predica în sinagogi. „Și degrabă, în sinagogi, a propovăduit (Pavel) pe Iisus, că el este Fiul lui Dumnezeu“ (F. Ap. 9, 20; 13, 5; 14, 15. 42; 17, 2; 17, 4; 19, 8).

În predicile adresate iudeilor se vorbea despre: Iisus Hristos, patimile, moartea și învierea Lui. Se aduceau dovezi din

V. T. în sprijinul tezei că Iisus a fost Mesia cel prezis de profeți. Se adresau îndemnuri la căință și pentru întoarcerea la Hristos.

Din punctul de vedere al locului, propovăduirea îndreptată către păgîni s-a desfășurat după împrejurări și posibilități. Astfel li se predică:

La ei acasă. Proconsulul „Sergius Paulus ... chemînd la sine pe Barnaba și pe Saul a căutat cu dinadinsul să audă cuvîntul lui Dumnezeu“ (F. Ap. 13, 7).

În sinagogi unde, împreună cu iudeii erau prezenți uneori și păgîni. „În Iconia a fost așa. Pavel și Barnaba au intrat în sinagoga iudeilor și astfel au vorbit că, din iudei și din elini a crezut mulțime mare“ (F. Ap. 14, 1).

Lidia, neguțătoareasă de porfiră, fiind și ea de față cînd, la Filipi, Pavel predică lîngă rîul din apropierea orașului, a crezut și s-a botezat ea și casa ei. Acordînd ospitalitate lui Pavel, nu-i exclus ca locuința ei să fi devenit punct de propovăduire îndreptată către păgîni (F. Ap. 16, 14—15).

În piață. În Atena „stătea de vorbă în sinagogă cu iudeii și cu prozelitii, iar în piață, în fiecare zi cu cine se întîlnea“ (F. Ap. 17, 17). Dus în Areopag, Sf. Pavel rostește acolo celebra sa cuvîntare (F. Ap. 17, 22 urm.). Dacă iudeilor și prozelitilor le vorbea sîmbăta în sinagogă, păgînilor le vorbea în piață în fiecare zi.

Prezența continuă a acestei teme în cuvîntările lor nu însemna însă, o repetare stereotipă a acelorași idei, ci o continuă amplificare și adîncire a lor. De exemplu, dacă în cuvîntarea rostită la Cincizecime (F. Ap. 2, 18—29), Sf. Petru dovedește puterea lui Hristos prin referirea la vorbirea în limbi, în cuvîntarea rostită cu prilejul vindecării unui olog din naștere (F. Ap. 3, 12—26), Apostolul arată că puterea lui Hristos se extinde nu numai asupra sferei spirituale, dar și asupra celei externe, fizice.

În esență, tema predicii apostolice o constituia persoana lui Iisus Hristos și lucrările Lui mîntuitoare săvîrșite în lume. Hristos cel răstignit și înviat din morți, aceasta e tema centrală și permanentă a propovăduirii Sfinților Apostoli.

Caracteristic predicilor adresate păgînilor e că la învățăturile cuprinse în predicile îndreptate către iudei, se adaugă unele referiri la concepțiile religioase și filozofice care circulau atunci dincolo de confiniile iudaismului. Lucrul acesta se vede

îndeosebi din predica rostită în Areopag. De exemplu, ideea că Dumnezeu „n-are nevoie de nimic” (Fapte 17, 25) poate fi socotită ca fiind și de origine filozofică. De origine filozofică pare să fie și expresia *ὁ θεός* Dumnezeirea (Fapte 17, 29). Pentru denumirea lui Dumnezeu iudeii și creștinii foloseau termenul *ὁ θεός*. Expresiile: „Dumnezeu ... nu e departe de fiecare dintre noi” (F. Ap. 17, 27); „în el avem viață, în el ne mișcăm și sîntem” (F. Ap. 17, 28) sînt expresii întîlnite în mod curent în filozofia stoică.

Predica Sfinților Apostoli se desfășoară pe firul a două procedee:

Primul procedeu consta în pornirea de la lectura unui text — în primul rînd din V. T., apoi din Evanghelia scrisă și din Epistolele primite de la început în structura cultului. „Pînă la venirea mea ia aminte la citit, la îndemnat, la învățătură” (I Tim. 4, 13). Sf. Pavel dă, aici, poruncă ucenicului său Timotei să citească Scripturile — V. T. și ceea ce din N. T. se scrisese pînă atunci — și să învețe, să propovăduiască. Îi dă poruncă deci, ca predica s-o desfășoare în strînsă legătură cu cititul, cu lectura textelor sfinte.

Al doilea procedeu al propovăduirii apostolice constă în pornirea de la un punct din învățătura descoperită sau de la o faptă din contextul Revelației, în scopul de a instrui și zidi pe ascultători. Exemplu de asemenea predici axate pe cîte o temă avem la I Cor. 11 în versetele unde Sf. Pavel vorbește despre Sf. Euharistie; în cap. 15 al aceleiași Scrisori unde vorbește despre Învierea Domnului etc.

Deși, cum am spus, predicile apostolice nu ni s-au păstrat în extensiunea lor inițială, totuși din ceea ce avem la îndemînă ne putem da seama că Sfinții cuvîntători urmau totdeauna linia unui plan precis, alcătuit cu luarea în considerare a principiului adaptării. Un indiciu în direcția aceasta, ni-l poate da însăși formula de adresare și tema aleasă. Astfel în cuvîntarea rostită în Antiohia Pisidiei, Sf. Pavel se adresează ascultătorilor iudei și prozeiți, cu cuvintele: „Bărbați din Israel și voi cei ce vă temeți de Dumnezeu, ascultați...” (F. Ap. 13, 16). Tema cuvîntării: Iisus Hristos, misiunea și moartea Lui, așa cum au fost ele prezise de proroci, precum și formula de adresă sînt perfect adaptate auditorului.

Ascultătorilor din Listra, ascultători păgîni, Pavel li se adresează cu apelativul simplu: „Bărbaților” (Fapte 14, 15) și

le vorbește despre Dumnezeu creator și purtător de grijă al lumii. Grecilor din Areopag li se adresează ca oarecînd Demostene, cu formula: „Bărbați atenieni“ (F. Ap. 17, 22) și dezvoltă înaintea lor învățătura despre adevăratul Dumnezeu, ridicînd și menținînd expunerea la nivelul cerut de calitatea de oameni instruiți a ascultătorilor.

Credincioșilor din Milet le vorbește despre curajul și statornicia în mărturisirea credinței (F. Ap. 20, 18—25).

La Ierusalim, compatrioților revoltați contra lui, Sfîntul Pavel li se adresează: „Bărbați frați și părinți“, și rostește o cuvîntare de apărare (F. Ap. 22, 1—21).

În fața lui Agripa vorbește ca în fața unui iudei instruit (F. Ap. 26, 2—23).

Cuvîntarea rostită în fața lui Felix ne arată felul în care Sf. Pavel știa să vorbească în fața unui tribunal roman (F. Ap. 24, 10—21).

Aceste cuvîntări „pot fi socotite ... predici tip sau cuvîntări model, care variau numai ca formă în împrejurări similare“.

Credincioșilor veniți la Ierusalim, Sf. Apostol Petru li se adresează și el cu termenii: „Bărbaților și fraților“ și îi lămurește că scopul V. T. este Iisus Hristos (F. Ap. 2, 29).

Cu prilejul vindecării ologului din naștere, Apostolul folosește formula de adresă: „Bărbaților din Israel“ (F. Ap. 3, 12). Sinedriștilor li se adresează cu această formulă: „Fruntași ai popului și voi bătrîni din Israel“ (F. Ap. 4, 8). Toate acestea dovedesc că Sfinții Apostoli erau buni cunoscători ai psihologiei ascultătorilor, ai mentalității și culturii lor, factori de care înțelegeau să țină seama în activitatea predicatorială. Temele, argumentele și stilul folosit erau perfect adaptate la fondul apercetiv și posibilitățile ascultătorilor.

Forma propovăduirii apostolice este sentențioasă, răsfrîngînd prin aceasta ceva din felul de a învăța al Mîntuitorului.

Desigur predicile Sf. Apostoli pot fi socotite ca lipsite de artă, de meșteșugul oratoric, dar numai în înțelesul că Sf. propovăduitori nu au folosit în mod intenționat mijloacele retorice. Cu toate că Apostolii nu s-au folosit de artificiiile artei retorice, ei au imprimat totuși predicilor lor accentul, forța și frumusețea aceluia fel de cuvîntări în care gura nu-i decît organul de expresie al convingerii despre adevărul Evangheliei, și nu-i decît organul unui spirit pătruns de acest dumnezeiesc adevăr.

Faptul că Apostolii au propovăduit una și aceeași Evanghelie nu le-a anulat personalitatea. Fiecare Apostol își pune pecetea sa pe activitatea misionară desfășurată, izbutind să imprime acesteia o culoare, o înfățișare, o tonalitate distinctă. Astfel predica Sf. Petru are caracter dogmatic și etic; predica Sf. Iacov — caracter practic; predica Sf. Pavel — caracter speculativ; predica Sf. Ioan — caracter spiritual-contemplativ etc.

Precum predica Mântuitorului așa și cea apostolică nu se limitează numai la cuvânt, ci se reazimă constant pe fapte, pe viața propovăduitorului. Străduindu-se să calce pe urmele Domnului, Sf. Apostoli căutau să nu ceară nimic credincioșilor fără ca mai întâi să fi împlinit ei înșiși ceea ce cereau altora. Smerenia, curățenia, dreptatea, iertarea, curajul, bunătatea, iubirea dezinteresată sînt virtuți pe care Apostolii le propovăduiesc nu numai prin viu grai, dar și pe calea exemplului direct. Scriind Filipenilor, Sf. Pavel le spune: „Ceie ce ... ați auzit și ați văzut la mine: aceasta să le faceți“ (4, 9). Adică: „Să vă călăuziți în viață după ceea ce v-am predicat atît cu vorba cît și cu fapta“ (cf. și I Cor. 4, 16).

Predica apostolică nu se limitează numai la un anumit cerc de ascultători. Ea are caracter universal, general uman, în sensul că, depășind particularismul V. T., cuprinde în sfera ei de priză pe toți oamenii din toate timpurile și din toate locurile.

Spre deosebire de predica postapostolică, între caracteristicile căreia se numără și faptul că pornește totdeauna de la un text gata fixat și consacrat, predica apostolică are caracter de revelație în sensul că ea însăși este descoperire dumnezeiască. În timp ce predica postapostolică e tîlcuire a descoperirii pre-existente, predica apostolică e ea însăși descoperire de sus și ca atare, e parte constitutivă a Sf. Scripturi.

Predica apostolică e strîns legată de viața harismatică în Iisus Hristos. Dacă misiunea Evangheliei este radicala transformare în sensul înnoirii vieții ascultătorilor, apoi misiunea aceasta nu poate fi împlinită numai prin simpla propovăduire, ci prin asocierea cuvîntului cu administrarea Sfintelor Taine. Mîntuirea nu se poate dobîndi prin simpla ascultare a predicii, ci prin ascultarea predicii și prin primirea Sf. Taine.

Aceasta e convingerea de nezdruccinat a Apostolilor. Un exemplu în această privință îl avem consemnat în Cartea Faptelor cap. 2. Aici ni se relatează că după ce Sf. Petru și-a ținut

cuvîntarea sa, ascultătorii, „pătrunși fiind la inimă ... ziseră lui Petru și celorlalți Apostoli: Bărbaților și fraților, ce să facem? Petru le-a răspuns: Pocăiți-vă. Și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor...“.

Textul ne arată clar că predica trebuie legată strîns de Taină. Iertarea păcatelor, viața cea nouă în Hristos nu se dobîndește numai prin ascultarea predicii, ci la aceasta e necesar să se adauge căința și primirea Botezului, a Tainei, a Tainelor.

Pr. Dr. DUMITRU BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

BIBLIOGRAFIE:

W. v. Keppler: Predigt — în: Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, X, Fr. i. Br. 1897.

M. Schian: Geschichte der christlichen Predigt — în: Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, Bd. XV, Leipzig 1904..

A. Niebergall: Geschichte der christlichen Predigt — în: Leiturgia, Bd. II, Kassel 1955.

N. Glubokovsky: Solia Bisericii: Evanghelia — în: Revista Teologică, nr. 8—10, Sibiu 1927.

✦ Pr. Sabin Verzan: Predica apostolică, în: Glasul Bisericii, nr. 11, București 1958.

Iustin Moisescu: Activitatea Sf. Apostol Pavel în Atena, Iași 1946.

Δ. Μοραΐτου: Ἡ ὁμιλία καὶ ὁ λόγος. Ἐν Ἀθηναῖς 1958.

DIN SFATURILE OMILETICE ȘI PASTORALE ALE SF. GRIGORIE DIALOGUL

Intr-un articol apărut în revista „Mitropolia Ardealului”¹ ne-am ocupat de cuprinsul celei mai de seamă opere a Sfântului Grigorie Dialogul: „Regulae pastoralis liber” (Cartea regulei de a păstori), carte scrisă pentru duhovnici și pentru păstori de suflete, în care Sf. Grigorie vrea să arate nu numai demnitatea înaltă a slujbei de păstor, ci mai ales greutățile împreunate cu această slujbă. Cartea — așa cum am arătat — se împarte în patru părți. În studiul nostru nu ne-am ocupat însă decît cu partea a treia, care, de-altfel, este partea cea mai importantă din întreaga lucrare atît prin cuprins cît și prin caracterul ei practic. Partea aceasta cuprinde 40 de capitole, în care Sf. Grigorie oferă conducătorilor de suflete o călăuză sigură în activitatea lor pastorală. Sf. Grigorie caută să demonstreze și să convingă că în lucrarea de mîntuire a credincioșilor valoarea propovăduirii cuvîntului dumnezeiesc e condiționată nu numai de viața morală ireproșabilă a preotului ci și de tactul păstorului, de iscusința cu care știe să predea principiile morale și îndemnurile creștinești. Cuvîntul păstorului trebuie să fie potrivit cu însușirile (calitățile) ascultătorilor, pentru a putea răspunde nevoilor sufletești ale fiecăruia, pentru a nu se abate totuși de la meșteșugul de edificare comună. Chiar de aceea, Sf. Grigorie precizează de la început: Oricare învățător, pentru ca să poată înțări pe toți ascultătorii săi în aceeași virtute a iubirii, trebuie să miște inimile lor cu „una și aceeași învățătură dar nu cu unul și același îndemn”, căci „nu toți ascultătorii sînt stăpîniți de aceleași deprinderi. De multe ori ceea ce pentru unul este de folos, pentru altul este spre pagubă”. Din această prețioasă observație pe care o face Sf. Grigorie rezultă că cuvîntul învățătorilor trebuie să fie potrivit cu deprinderile și cu firea credincioșilor.

¹ Vezi art. „Sfaturi omiletice și pastorale în opera Sfântului Grigorie Dialogul”. Anul II/1957, nr. 1—2, p. 101—118.

Fiecare sfat pe care îl dă cuprinde o adâncă analiză făcută cu multă iscusință unor vicii sau unor deprinderi, ori unor stări sufletești negative, în care se descoperă întreaga gamă de trăiri ale sufletului omenesc.

Pentru temeinicia celor scrise și pentru autoritatea sfaturilor pe care le dă, Sf. Grigorie folosește cuvîntul Scripturii, al V. și N. Testament, căruia adeseori îi dă o interpretare simbolică. Expune principiile morale ale Sf. Scripturi folosindu-se de o seamă de observații cîștigate din experiența vieții.

Trebuie să amintesc și faptul că Sf. Grigorie, în folosirea metodei de lucru, se dovedește a fi un chirurg iscusit și profund cunoscător al sufletului omenesc. După ce constată gravitatea bolii și stabilește diagnosticul, supune pe pacient unei operațiuni chirurgicale, eliminînd din organismul vieții sufletești, cu bisturiul învățăturii, plăgile cele pline de putreziciune, spală apoi inimile cu untdelemn al mîngîierii și al încrederii, înspîrînd bolnavului, prin liniștea cuvîntului, nădejdea în posibilitatea recîștigării sănătății și încredințează apoi sufletului, drept sprijin împotriva eventualelor poticniri, nădejdea în bucuriile vieții trăită în Hristos, care primește, mîngîie și înalță.

În cazuri mai grave, procedează ca medicul care merge la bolnav și constată că rana trebuie deschisă; dar îndoindu-se de răbdarea pacientului, de care are nevoie, ascunde bisturiul sub veșmînt; apoi, în momentul oportun, îl scoate pe neobservate și-l înfige în rană, încît bolnavul să simtă tăietura înainte de a vedea cuțitul.

Pildă grăitoare în această lucrare de chirurg i-a fost Sf. Grigorie proorocul Natan, dar mai ales Sf. Apostol Pavel, de al cărui îndemn și învățătură se folosește la tot pasul în sfaturile pe care le dă. Proorocul Natan, atunci cînd s-a prezentat la împăratul David ca să-l înfrunte și să-l îndrepteze, s-a preîacul că-i cere împăratului o judecată despre un om sărac împotriva unui om bogat (II Sam. 4—5), și numai după ce acesta (David) a rostit judecata cea dreaptă referitor la acela despre care a fost întrebă, proorocul îi arată propria lui vinovăție. În forma aceasta sufletul îngîmfat și păcătos al lui David nu s-a ridicat împotriva celui ce-l îndrepta ci și-a plecat grumazul trufaș în fața propriei judecăți și a renunțat la orice fel de apărare de sine, căci aceasta a devenit cu neputință prin însăși judecata rostită de gura proprie. Bărbatul cel sfînt — zice Sf. Grigorie — a avut în vedere atît pe păcătos cît și pe rege și s-a străduit

într-o formă vrednică de laudă ca să lege pe vinovat prin spovedanie și apoi să-l cutremure prin certare deschisă. Poate că și-ar fi îndeplinit prea cu lenevie rolul — zice Sf. Grigorie — dacă ar fi voit să pedepsească pe față vina chiar de la începutul convorbirii; însă făcînd mai întîi asemănarea, el a înăspriț dojana pe care o ținea ascunsă (Sfatul 3, cap. II în fine, P.L. 77).

Prin bogăția instrucțiunilor morale, prin limpezimea și vi-goarea cu care ele sînt exprimate, prin cuprinsul lor moral în deplină concordanță cu învățătura Mîntuitorului, Sf. Grigorie Dialogul oferă preoților și duhovnicilor un ajutor prețios și eficace în activitatea lor pastorală și de propovăduire a cuvîntului dumnezeiesc.

În cele ce urmează voi mai înfățișa tot din partea a III-a cîteva din sfaturile date de Sf. Grigorie² pe care le cred că ar fi folositoare și azi duhovnicilor și preoților.

Cap. III: „Cum trebuiesc sfătuiți cei veseli și cum cei întristați” (Sfatul 4). Altfel trebuiesc sfătuiți cei veseli și altfel cei întristați. Celor veseli trebuie să li se amintească de întristarea care însoțește osînda cea veșnică — zice Sf. Grigorie — iar celor întristați să li se amintească de bucuriile care ne sînt făgăduite în cer. Sf. Grigorie constată că unii sînt veseli sau triști nu din cauza împrejurărilor sau din cauza lucrurilor, ci sînt din fire așa. Acestora trebuie să li se spună că anumite vicii corespund unor anumite însușiri firești. Astfel, cel vesel, este aplecat spre desfrîinare, iar cel întristat spre mînie. De aceea fiecare să ia seama și să cunoască viciul la care îl împinge firea lui, ca nu cumva neîmpotrivindu-se la ceea ce are din firea lui, să cadă pradă viciului față de care se simte slobod.

În capitolul VIII: „Cum trebuiesc sfătuiți cei îndrăzneți și cum cei fricoși” (Sfatul 9): Altfel trebuiesc îndemnați cei îndrăzneți și altfel cei fricoși. Aceia, cîtă vreme se încred prea mult în ei înșiși, se înjosesc în a disprețui pe alții, iar aceștia fiind prea pătrunși de slăbiciunea lor, adeseori ajung la deznădejde. Aceia cred că tot ce fac este strălucit și neîntrecut; aceștia cred că tot ce fac ei este de disprețuit și de aceea se frîng de deznădejde. Din motivul acesta — zice Sf. Grigorie — îndreptătorul trebuie să cerceteze cu grijă faptele celor îndrăzneți, pentru a le arăta că ei nu sînt plăcuți înaintea lui Dumnezeu

² În art. citat nu m-am ocupat decît de sfaturile cuprinse în cap. 4, 9, 14, 36, 37, 38, 39, 40. Acum mă voi ocupa cu sfaturile cuprinse în cap. 3, 8, 10, 11, 12 și 23.

tocmai prin ceea ce sînt plăcuți înaintea lor înșile. Atunci îi îndreptăm însă mai bine pe cei cutezători (îndrăzneți) cînd le arătăm că presupusele lor fapte bune sînt de fapt păcate, pentru ca atunci cînd cred că au dobîndit cîntea cuvenită să aibă parte de rușinarea cea folositoare. Uneori, însă, cînd nu-și dau seama că sînt împovărați de viciul îngîmfării (îndrăznelii) prea mari, atunci vin mai cu hotărîre la îndreptare, mai ales cînd sînt rușinați prin arătarea unei alte greșeli învederate; atunci înțeleg, din greșala pe care nu și-o pot apăra, cît de lipsit de teinei este ceea ce apără. De aceea, atunci cînd Sf. Pavel a văzut cît de cu îndrăzneală s-au răzvrătit Corinteni împotriva lui, încît unul zicea că aparține lui Pavel, altul lui Apolo, altul lui Chefa, iar al patruilea lui Hristos (I Cor. 1, 12; 3, 4), a adus vorba despre păcatul incestului, care a fost săvîrșit de ei și lăsat nepedepsit, zicînd: Îndeobște se aude că la voi e desfrînare și o astfel de desfrînare cum nici la păgîni nu s-a văzut, ca unul să trăiască cu femeia tatălui său. Iar voi vă țineți mîndri, în loc — mai curînd — să vă fi jelit ca să piară din mijlocul vostru cel ce a săvîrșit această faptă! (I Cor. 5, 1—2). Este ca și cum ar fi voit să spună pe față: Pentru ce vă numiți cu îndrăzneală ai acestuia sau ai aceluia, voi, care dovediți prin delăsarea desfrînării, că nu sînteți ai nici unuia?

Dar, dimpotrivă, pe cei fricoși, smeriți, îi readucem mai ușor pe calea cea dreaptă, dacă în trecere lăudăm unele dintre virtuțile lor; și în felul acesta, dojenind și muștrînd unele, încuviințăm și lăudăm altele, pentru ca lauda adusă să le rîdice încrederea slăbită. Însă de cele mai multe ori ajungem cu ei la țintă atunci cînd pomenim și faptele lor bune. Și chiar dacă n-au făcut ceva bine, noi nu-i dojenim ca și cînd ar fi făcut un rău, ci ca și cînd am voi să-i ferim să nu mai facă așa ceva. pentru ca, pe de-o parte, bunăvoința arătată lor să le sporească rîvna spre cele ce ne place la ei; pe de altă parte, îndemnul blînd să le folosească în privința greșelilor pe care le dojenim. De aceea, atunci cînd Sf. Pavel a aflat că Tesalonicenii care stăruiau în învățătura propovăduită lor se lăsaseră cuprinși de oarecare teamă, ca și cum s-ar fi apropiat sfîrșitul lumii, el laudă mai întîi statornicia nesmintită a lor și întărește apoi cu dojeni blînde slăbiciunea lor (II Tes. 1, 3. 4). După ce aduce laudă prietenească vieții lor, adevăratul învățător îi făcu să audă ceea ce trebuie să țină minte și pentru ca sufletele lor să nu se cu-

tremure prin îndemnarea ce a urmat, prin lauda de la început le întărește inimile. Deși știa că din temere s-au tulburat de apropierea sfârșitului lumii, el totuși nu-i dojenește ca și cum aceasta s-ar fi întâmplat, ci îi îndeamnă ca și cum n-ar ști nimic despre cele întâmplate.

Cap. X: „Cum trebuie sfătuiți cei binevoitori și cum, cei pizmași (invidioși)”. (Sfatul 11): Altfel trebuie sfătuiți cei binevoitori și altfel cei pizmași. Cei binevoitori trebuie sfătuiți să se bucure în așa fel de însușirile frumoase ale altora încât să dorească și ei a le avea. Astfel să iubească lăudînd faptele altor oameni încât să le înmulțească pe acelea urmîndu-le, căci altfel, dacă iau parte în arena vieții acesteia numai ca niște spectatori leneși și nu ca niște tovarăși devotați ai acelor care se luptă, la sfîrșit vor rămînea fără premiu — zice Sf. Grigorie — cu atît mai mult cu cît n-au luat parte la luptă. Și, atunci, trebuie să privească triști laurii victoriei acelor față de munca căroră ei s-au arătat leneși. Păcătuiam greu dacă nu ne bucurăm de faptele bune ale altora și nici răsplata n-o dobîndim dacă nu imităm, pe cît e cu putință, faptele bune de care ne bucurăm. Trebuie deci învățați cei binevoitori că întrucît nu se grăbesc să imite faptele bune ale altora, pe care le aprobă, dovedesc că nu le place sfințenia virtuților mai mult decît le place spectatorilor nebuni deșertăciunea jocurilor de scamatori. Căci aceștia aplaudă faptele scamatorilor fără ca să dorească să fie asemenea acelor pe care îi laudă. Ei admiră joțul lor plăcut, însă se feresc a se face plăcuți altora în forma acestora. Deci trebuie să li se spună celor binevoitori ca atunci cînd privesc la faptele semenilor, să se întoarcă spre inimile lor și să nu cuteze a lăuda binele în faptele altora, fără ca să facă și ei binele pe care îl laudă. Căci la judecata de apoi vor fi mai aspru pedepsiți cei căroră le-a plăcut unele fapte pe care n-au voit să le imite.

În schimb, cei invidioși, pizmași, trebuie sfătuiți să vadă cît sînt de orbi atunci cînd din pricina că altuia îi merge bine ei dau înapoi și se întristează din pricina înălțării altora. Cît de nesuferiți sînt aceia care păcătuiesc din pricina îndreptării semenilor lor! Cînd văd cum sporește norocul altora, ei sînt cuprinși de teamă lăuntrică și mor de boala chinurilor din inima lor. Ce poate fi mai nefericit decît aceștia, pe care îi întristează vederea fericirii altora? Dacă ar iubi cu adevărat bunurile altora, pe care ei nu le pot avea, ar face în așa fel încît să le aibă

și ei. Căci, într-adevăr, așa sînt toți cei slatornici în credință: sînt asemenea cu diferitele membre ale aceluiași trup, care deși sînt deosebite în funcția lor, ele totuși devin una prin legătura dintre ele. Astfel se întîmplă că piciorul capătă vedere prin ochi, iar ochii pot umbla prin picioare; auzul slujește gurii, iar limba vine urechii în ajutor; stomacul slujește mîinile și mîinile îngrijesc stomacul. Însăși alcătuirea trupului nostru ne învață cum să ne purtăm în faptele noastre. Căci ar fi prea rușinos lucru să ne recunoaștem ceea ce sîntem. Trebuie să socotim că ne aparține nouă ceea ce iubim la alții, deși nu-i putem imita, iar aceluia care ne iubesc pe noi le aparține tot ceea ce pare vrednic de iubire la noi. Deci să vadă invidioșii — zice Sf. Grigorie — cît de mare virtute este iubirea, deoarece ea ne face fără trudă stăpîni pe faptele pe care alții le-au săvîrșit cu trudă. De aceea trebuie să li se spună celor invidioși că din pricină că nu se păzesc de invidie, ei se înneacă în răutatea veche a vrăjmașului nostru viclean. Căci despre aceasta este scris: „Iar prin pizma diavolului moartea a intrat în lume” (Înț. Sol. 2, 24). Deoarece diavolul a pierdut cerul, el l-a pizmuțit pe om după facerea lui și căzînd el însuși și-a îngreuiat osînda, aducînd la cădere pe alții. Cei invidioși trebuie lămuriiți, ca să cunoască la cît de adîncă cădere aducătoare de ruină se dau pradă. Ei se rostogolesc în păcatele văzute ale faptelor, pentru că nu izgonesc pizma din inimile lor. Dacă nu era Cain pizmaș pentru că jertfa fratelui său a fost bine primită, nu ar fi ajuns să-i ia viața. De aceea scris este: „Iar Dumnezeu a privit cu îndurare pe Abel și jertfa lui. Iar la Cain și la jertfa lui nu s-a uitat. Și Cain s-a aprins de mînie și fața lui s-a posomorît” (Fac. 4, 4—5). Pizma, din pricina jertfei, a fost pricina omorului de frate. Deoarece l-a durut că fratele lui e mai bun decît el, l-a pierdut ca să nu mai fie deloc în viață. Trebuie să lămurim pe cei pizmași că și ei își strică tot binele pe care l-ar avea cîtă vreme se lasă mistuiți de acea boală lăuntrică. De aceea este scris: „Inima pașnică este sănătate pentru trup, iar pizma este car în oase” (Prov. 14, 30). Ce înseamnă „trupul” în acest text dacă nu faptele cele slabe și ușoare, ce sînt „oasele” dacă nu faptele cele puternice? Căci adeseori se întîmplă că oameni cu inima nevinovată se vădesc slabi în unele din faptele lor, iar alții săvîrșesc fapte mari în fața oamenilor și totuși se topesc de ciurma pizmei din pricina binelui altora. Cu dreptate se spune deci: „Inima sănătoasă este viața trupului”, căci dacă se păzește ne-

vinovăția inimii, și cele din afară, care sînt slabe, se întăresc întru cîtva. Și foarte nimerit se adaugă acolo: „Iar pizma este car în oase“, deoarece prin păcatul pizmei pierе în ochii lui Dumnezeu și ceea ce în ochii omenești apare puternic. Car în oase pricinuit de pizmă însemnează pierderea puterii.

Cap. XI: „Cum trebuie sfătuiți cei sinceri (nevinovați, simpli) și cum cei șireți. (Sfatul 12): Altfel trebuie sfătuiți cei sinceri, altfel cei prefăcuți (șireți). Cei sinceri trebuie lăudați pentru rîvna lor de a nu spune niciodată un neadevăr. De aceea Domnul a zis ucenicilor Săi: „Încă multe am a vă zice vouă, dar acum nu puteți să le purtați“ (In. 16, 12). Așadar, cei sinceri trebuie îndemnați ca după cum ocolesc minciuna întotdeauna în chip folositor, așa să spună întotdeauna adevărul tot în chip folositor. Ei trebuie îndemnați ca să îndeplinească virtutea sincerității cu înțelepciunea și să ajungă astfel la liniștea pe care le-o dăruiește sinceritatea, ca să nu piardă înțelepciunea care la toate ia seama.

Cei șireți, dimpotrivă, trebuie sfătuiți să înțeleagă cîtă povară își iau asupra lor prin nesinceritate. De teama de a nu fi descoperiți, ei caută totdeauna să se apere într-o formă necinstită și sînt neîncetat chinuiți de bănuială. Însă nimic nu se apără cu mai multă siguranță în curățenia ei ca sinceritatea, nimic nu este mai ușor de grăit decît adevărul, căci inima este apăsată de chinuri grele atunci cînd se vede silită să-și acopere înșelăciunea (neadevărul) ei.

Adeseori cei șireți nu voiesc, chiar și cînd sînt prinși asupra greșelii, să-și mărturisească adevărata lor fire, se ascund în vîlul minciunii și caută să-și scuze păcatele date pe față, încît adeseori cei ce se ocupă de îndreptarea lor, duși în eroare de ceața minciunii țesute, pierd din vedere ceea ce cred sigur despre ei.

Înainte de a prinde ariciul, i se vede capul, i se observă picioarele; întreg corpul este văzut. Însă de îndată ce îl prinzi, el se strînge ghem, își trage picioarele, își ascunde capul și nu mai este nimic din cele ce se văzuseră mai înainte. Așa sînt cu adevărat și sufletele cele nesincere cînd sînt prinse asupra ră-tăcirii lor. Se vede capul ariciului, căci se știe începutul făcut de păcătos pentru a ajunge la greșală. Se văd picioarele ariciului căci rămîn dovezile greșelii săvîrșite, însă sufletul nesincer își retrage dintr-o dată picioarele, invocînd pretexte, își ascunde prin aceasta toate urmele fărădelegii lui. El își ascunde mai

întîi capul, căci sufletul prefăcut, cu o dibăcie uimitoare de apărare, arată că n-a făcut nici măcar primul pas spre acea greșală. El stă ca ghemul în mîna celui care-l prinde, căci acel ce-l îndreptează, toate acele lucruri pe care le cunoștea pierzîndu-le îndată, are înaintea sa un păcătos care se ascunde în haina conștiinței sale; și el, care a văzut toate cu ochii săi și a surprins toate, înșelat prin întorsăturile apărării necinstite, iarăși nu mai știe nimic despre toate. Așadar ariciul își are cui-bul în cei mincinoși (falși, prefăcuți), căci prefăcătoria sufletului șiret se trage în sine însuși și se retrage în ungherele apărării.

Nesinceritatea cuprinde în sine o îndoită răutate: cei ne-sinceri îi înșeală pe semenii lor prin faptele lor rele și se fac mari în cugetele lor tocmai din pricina greșelii necurăției lor, cu care se mîndresc ca și cum ar fi înțelepciune. Dar, fiindcă nu țin seama de pedeapsa care-i așteaptă, ei, nefericiții, se bucură de propria lor nefericire. Să audă cei nesinceri cuvîntul Scripturii: „Cel ce trăiește viața în neprihănire merge pe cale sigură” (Prov. 10, 9). Să audă cele ce spune gura înțeleptului: „Duhul cel sfînt, povătuitorul oamenilor, fuge de vicleșug” (Înt. Sol. 1, 5). Să audă ce spune Scriptura: „Domnul, celor cinstiți le arată prietenie” (Prov. 3, 32).

Cap. XII: „Cum trebuie sfătuiți cei sănătoși și cum cei bolnavi”. (Sfatul 13): Altfel trebuie sfătuiți cei sănătoși și altfel cei bolnavi. Cei sănătoși trebuie îndemnați să-și folosească sănătatea trupului pentru mîntuirea sufletului, ca nu cumva folosind acest dar spre păcat să-și înrăutățească starea din cauza darului și să merite pedepse cu atît mai mari cu cît au abuzat de darul cel bogat al lui Dumnezeu. De asemenea trebuie sfătuiți să nu lase nefolosită ocazia potrivită de a-și dobîndi mîntuirea veșnică. Deci, dacă se prețuiește prea puțin sănătatea trupeză, în măsura în care e dată spre fapte bune, atunci, mai tîrziu, după ce s-a pierdut, se va simți cîtă valoare a avut ea. De aceea Solomon spune cu dreptate: „Ca să nu dai virtutea tineretii tale altora și anii tăi unui om fără de inimă; ca străinii să nu se sature de strădania ta și ostenele tale să nu treacă în casa altuia; ca să nu te jelești la sfîrșit cînd trupul tău și carnea ta vor fi fără de vlagă” (Prov. 4, 9—11). Cinstea lui și-o dă străinilor acela care — făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu — își folosește vremea vieții sale cu poftele durerilor rele. Anii săi îi dă celui înfricoșat acela care-și risipește

anii vieții lui după voia mai-marelui răutății. Cu dreptate stă de aceea scris în acel loc: „Ca străinii să nu se sature de strădania ta și ostenele tale să nu treacă în casa altuia“. Căci oricine care se străduiește nu ca să deprindă virtuți, ci ca să deprindă păcate, cu sănătatea trupului dăruită lui, sau cu înzestrarea sufletului hărăzită lui, acela nu-și umple casa cu averea sa, ci umple locuința celor străini, adică el înmulțește faptele duhurilor necurate și ajunge prin desfrînările sale trupești, sau prin mândria lui, să sporească numărul celor osîndiți prin alipirea lui. Cu dreptate se spune de asemenea: „Ca să nu te jelești la sfîrșit cînd trupul tău și carnea tă vor fi fără de vlagă“. Prin viciu, adică, se prăpădește de cele mai multe ori darul sănătății: dacă aceasta se duce, atunci carnea e chinuită de boală — și numai cînd este aproape ieșirea sufletului, atunci căutăm sănătatea pierdută, de care am abuzat multă vreme. Atunci suspină oamenii că nu mai pot îndrepta paguba pe care și-au făcut-o prin negrija lor.

Bolnavii, dîmpotrivă, trebuie sfătuiți să se socotească de fii ai lui Dumnezeu cu atît mai mult cu cît îi lovește mai tare cu biciul suferinței. Căci dacă Dumnezeu n-ar avea să le dăruiască partea de moștenire după îndreptarea lor, atunci nu s-ar îngriji ca să-i cerceteze prin suferință.

Care pedeapsă, cu care ne ceartă Dumnezeu, ni se pare grea, căci prin ea dobîndim o moștenire ce nu se pierde și scăpăm de chinurile veșnice? De aceea și zice Sf. Pavel: „Dacă avem înțelepțitori pe părinții noștri după carne și ne sfiim de ei, oare nu ne vom supune cu atît mai mult Tatălui duhurilor, ca să fim vii? Pentru că ei, precum găseau cu cale, ne pedepseau pentru puținele zile, iar acesta spre folosul nostru ca să ne împărtășim de sfințenia lui“ (Evr. 12, 9—10).

Durerea zbiciuirilor pe care le trimite Dumnezeu stinge păcatele săvîrșite cu gîndul, cît și pe cele cu fapta, deoarece în timpul bolii trupești ne amintim întristați de păcatele noastre, ne înfățișăm înaintea ochilor toate fărădelegile noastre și din pricina suferinței trupești dinafară, lovitura ne curățește rana ascunsă a sufletului, vindecînd fărădelegile faptelor rele.

Bolnavii trebuie îndrumați să-și păstreze virtutea rădbării și să se gîndească neîncetat la multele suferințe pe care le-a îndurat Mîntuitorul nostru din partea făpturilor Sale: a suferit atîtea ocări și jigniri; Acela, care zmulge sufletele celor prinși din mîna vrăjmașului, a fost lovit peste față de batjocoritori;

Acela, care prin mijlocirea Sa ne-a scăpat de osînda veșnică, a răbdat în tăcere biciuirea; Acela, care ne dă pentru vecie locuri de cinste între cetele îngerilor, a primit palme; doctorul rănilor păcatelor noastre nu și-a tras capul din fața spinilor; Acela, care ne adapă cu bucurii veșnice, a primit fierea amară în setea Lui Acela, care s-a rugat pentru noi la Tatăl, deși este egal în dumnezeire cu El, a tăcut cînd i s-au închinat în batjocură. El a dăruit viață morților iar El, viața însăși, s-a înjosit pînă la moarte. Pentru ce, dar, se socotește că este greu ca omul să sufere pedepse din partea lui Dumnezeu pentru păcatele sale, dacă Dumnezeu însuși a voit să îndure atîtea rele din partea oamenilor, pentru binefacerile Lui. Sau cine să fie nemulțumit din cauza pedepselor care vin peste el, cîta vreme chiar Acela care a fost fără de păcat n-a ieșit din lume fără să fie zbiciuit.

În cap. XXIII, Sf. Grigorie ne arată cum trebuie sfătuiți semănătorii de ceartă și cum făcătorii de pace. (Sfatul 24).

Altfel trebuie îndemnați gîlcevitorii, altfel făcătorii de pace. Pe cei ce seamănă ceartă trebuie să-i facem să înțeleagă ai cui urmași sînt ei. Despre îngerul cel căzut este scris atunci cînd s-a găsit semănată neghina în secerișul cel bun: „Aceasta a făcut-o un om dușmănos“ (Mt. 13, 28). Iar despre mădularele sale ni se spune prin gura lui Solomon: „Omul lepădat de credință și fără căpătîi umblă cu șiretenia în gură, clipește din ochi, freacă din picioare, face semn din degete, urzește rele plănuiri în inima lui, iscînd certuri în toată vremea“ (Prov. 6, 12—14). Iată, pe acela pe care vrea să-l socotească semănător de ceartă, Sf. Grigorie îl numește mai întîi om de nimic. Pe dreptate este zugrăvit ca unul care clipește din ochi, face semne din degete și freacă din picioare. Căci paza lăuntrică apără mădularele în bună rînduială. Deci acela care și-a pierdut judecata minții, acela și înafară vădește ceva nestatornic în mișcările sale și arată chiar și prin această neliniște dinafară că nu are odihnă înăuntru.

Semănătorii de ceartă să ia aminte ceea ce este scris: „Feriți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (Mt. 5, 9). Din acestea trebuie să înțelegem și contrariul, că dacă se numesc fiii lui Dumnezeu făcătorii de pace, cu siguranță că aceia care o tulbură sînt fiii satanei. Însă toți aceia care prin dezbinare (neînțelegere) se separă de verdeața iubirii, se vestejesc. Chiar dacă în faptele lor se arată roada lucrărilor bune, totuși ele sînt fără de valoare, deoarece nu răsar din uni-

tatea iubirii. Deci semănătorii de ceartă să chibzuiască, cît de mult păcătuiesc: săvîrșind o singură răutate ei dezrădăcinează toate virtuțile din inimile oamenilor. Săvîrșind o singură faptă rea, ei fac nenumărate păcate, căci prin dezbinare ei ucid iubirea care este mama tuturor virtuților. Însă, fiindcă în fața lui Dumnezeu nimic nu este mai de preț decît virtutea iubirii, diavolul nu dorește altceva mai mult decît stingerea iubirii. Deci, oricine fiind semănător de ceartă ucide iubirea față de aproapele, slujește diavolului ca unui prieten apropiat, căci el răpește inimilor rănite acea virtute prin pierderea căreia a căzut satana și astfel le taie calea pe care s-ar fi putut înălța.

Făcătorii de pace, în schimb, trebuie sfătuiți să nu nesocotească însemnătatea unei astfel de fapte, ci să știe între care oameni să facă pace. Căci după cum este foarte păgubitor atunci cînd celor buni le lipsește înțelegerea, tot astfel este foarte păgubitor dacă nu le lipsește celor răi. Deci, dacă răutatea celor păcătoși se unește în pace, atunci crește puterea faptelor rele, căci cu cît sînt mai uniți în răutate, cu atît mai cu putere se înverșunează împotriva celor buni. Cine unește deci pe cei răi în pace, acela ajută la întărirea răutății, deoarece atunci îi apasă și mai greu pe cei buni, pe care îi prigonesc împreună. Cînd învățătorul cel mare (Pavel) a fost prigonit și prins de către farisei și saducheii, a încercat să-i împărtășcă în ceartă întreolaltă pe cei pe care îi văzuse că se uniseră strînși împotriva lui, cînd a strigat, zicînd: „Bărbaților și fraților! Eu sînt fariseu, fecior de fariseu. Pentru nădejdea și învierea morților sînt eu în judecată” (F. Ap. 23, 6). Deoarece însă saducheii tăgăduiau că ar exista pentru morți nădejde de înviere, ceea ce însă fariseii credeau după învățătura Sf. Scripturi, s-a produs în ceata prigonitorilor săi o ruptură și Pavel ieși nevătămat din adunarea care se certa și care mai înainte îl osîndea cu cruzime. Trebuie, deci — zice Sf. Grigorie — să insuflăm mai întîi celor răi iubirea față de pacea launtrică, pentru ca mai tîrziu să le poată folosi pacea dinafară. Căci numai dacă se silește inima lor să cunoască pacea dinăuntru nu se lasă ademeniți de răutate prin gustarea păcii dinafară. Deoarece nu este însă în puterea celor răi de a pricinui pagube celor buni, deși ar dori-o, ei trebuie să încheie mai întîi pace pămîntească cu aceștia, chiar înainte de a fi în stare să cunoască pacea cerească. Atunci răutatea lor, prin iubirea aproapelui, se îmblînzește și astfel, înălțîndu-se de la cele de jos spre cele de sus, vor ajunge

la pacea cu Creatorul de care sînt încă foarte departe, lipsiți fiind de iubirea lui Dumnezeu.

*

Am înfățișat mai sus, drept completare la cele înfățișate în articolul citat, unele sfaturi și îndemnuri practice, omiletice și pastorale, din opera „Liber regulae pastoralis” a Sfîntului Grigorie cel Mare.

Pentru ca cititorii să-și poată da seama de valoarea acestor îndrumări, ar trebui să evocăm trecutul destul de îndepărtat care ne desparte de epoca în care Sf. Grigorie cel Mare și-a desfășurat activitatea sa pastorală și să reconstituim împrejurările în care s-a scris această operă. Interesul excepțional pe care l-a avut această lucrare în toate timpurile pune în lumină deosebită figura morală a Sf. Grigorie. Deși lucrarea a fost destinată conducătorilor de suflete — duhovnicilor, preoților și episcopilor — ea a fost primită cu tot atît de mare interes și de credincioși. Și atunci, pe timpul Sf. Grigorie, munca preoțească era grea, fiindcă în sufletele credincioșilor din acele timpuri stăpîneau aceleași patimi care stăpînesc și în alte timpuri, inimile lor erau cuprinse de aceleași dorințe și mințile lor erau frământate de aceleași îndoieli.

Cartea „Liber regulae pastoralis” a Sf. Grigorie a fost o călăuză prețioasă în munca grea a apostolatului pentru preoțimea timpului său. Ea este folositoare și azi tuturor îndrumătorilor de suflete care vor să cunoască aceste sfaturi și vor să le folosească cu succes în misiunea lor nobilă de îndrumători și călăuzitori de suflete.

Pr. Dr. ALEXANDRU MOISIU

Conferențiar la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

PREDICĂ LA DUMINICA DUPĂ BOTEZUL DOMNULUI

„Poporul ce ședea în întuneric a văzut
lumină mare și celor ce ședeau în lătu-
rea și în umbra morții lumină le-a ră-
sărit“.
(Mt. 4, 16)

Cu aceste cuvinte ale proorocului Isaia arată Sf. Ev. Matei ceea ce a însemnat venirea Mântuitorului din Nazaret și așezarea lui în Capernaum, lângă mare, în Galileia neamurilor. Într-adevăr, cei din Galileia erau priviți de cei din Iudeia ca fiind „în întuneric“, întrucât Iudeia se socotea păstrătoarea legii dată de Dumnezeu lui Moisi și se mândrea cu profeții ei, cu templul din Ierusalim, pe când despre Galileia sinedriștii îi spuneau lui Nicodim: „Nu cumva și tu ești din Galileia? Cercetează și vezi că prooroc din Galileia nu se ridică“ (In. 7, 52) și despre galileeni ziceau că nu cunosc Legea.

Dar iată că Iisus Hristos, profetul profeților, tocmai aici, în Galileia neamurilor, a venit să-și înceapă propovăduirea și lucrarea, răsărind peste întinderile ei ca o „lumină mare“. Comparația aceasta a lui Iisus cu lumina ne aduce aminte că Mântuitorul însuși a spus despre Sine că este lumină (In. 12, 35) și că Biserica, la Nașterea Domnului, numește în imnele sale pe Iisus Hristos „soarele dreptății“, „răsăritul cel de sus“ care a răsărit tuturor „lumina cunoștinței“. Să zăbovim, dar, asupra acestei expresii: „Iisus Hristos-lumina“.

*

Iisus Hristos este lumina în mai multe înțelesuri. Astfel El e numit „lumina cunoștinței“. Într-adevăr, orice cunoștință adevărată este o lumină pentru mintea omenească și pentru viața omenească. Lumina științei descoperă omului legile și energiile universului și îl ajută să folosească aceste legi și aceste energii pentru îmbunătățirea vieții sale. Uriășele progrese ale epocii noastre ne arată care sînt roadele luminii, aduse de știință. Lumina aceasta izvorăște din truda minții omenești și se extinde mereu asupra altor și altor laturi ale naturii, ale cosmosului. Puterea aceasta a minții, a rațiunii umane, e una din marile vrednicii ale omului. Calea aceasta este deschisă unui progres neconținut.

Iisus Hristos însă n-a venit să ne descopere adevăruri științifice, pe care le descoperă rațiunea umană, ci a venit ca să ne descopere pe Tatăl, ca să ne facă cunoscut pe Dumnezeu, să ne dăruiască „lumina conștiinței“ de Dumnezeu, ca în ea să avem viață veșnică. „Aceasta este viața veșnică — zice Mântuitorul — să te cunoască pe Tine unicul Dumnezeu adevărat și pe cel pe care l-ai trimis, pe Iisus Hristos“ (In. 17, 3). Iisus

Hristos este „lumina“, pentru că El este „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, lumină din lumină“, pentru că El ne-a revelat adevărul despre Dumnezeu, despre voia Lui cea sfântă, învățătura cea dreaptă despre mîntuire, despre viața veșnică.

*

Iisus Hristos este lumina nu numai ca învățător, ci și ca model moral desăvîrșit pentru credincioși. Într-adevăr, fapta bună, virtutea, bunătatea apare ca o „lumină“, o lumină lăuntrică în primul rînd. Dar și pe fața și în privirea celui ce face binele se răsfrînge această lumină spirituală care îi dă seninătate, îi dă frumusețe. El răspîndește în jurul lui lumina bunătății. Iisus Hristos însă n-a fost numai om, ci El este Dumnezeu întrupat, Dumnezeu și om. În El nu este numai o rază a bunătății, cum e în fiecare din noi, ci El este „Soarele dreptății“, Sfințenia însăși, Bunătatea divină, din care izvorăște bogăția razelor tuturor virtuților creștine. Cîtă lumină, cîtă căldură revărsa privirea, cuvîntul, atitudinea lui Iisus, căci în El și prin El ne îmbrățișa însăși iubirea divină, iubirea veșnică și nemărginită. În El sînt concentrate toate virtuțile și fiecare virtute ce înflorește în viața credinciosului este o rază din „soarele neapus“ al Bunătății divine.

*

Iisus Hristos, însă, e prezent și azi în Biserica Sa, în viața credincioșilor Lui. El este lumină pentru noi pentru că noi urmăm dreapta învățătură a Bisericii Sale și poruncile Lui ne sînt „făclie picioarelor noastre“. El este lumină pentru noi pentru că prin Sfintele Taine sălășluiește în noi, ne face părtași ai sfințeniei Lui, ai iubirii Lui, ai bunătății Lui și ne ajută prin lumina harului divin să avem și noi simțămintele Lui, să ne asemănăm Lui, să iubim așa cum a iubit El, să fim buni și blînzi ca El, smeriți cum a fost El, jertfelnici și răbdători ca El. El este lumină și prin sfinții Bisericii, în care strălucește „lumina lui Hristos“ și care ne sînt pilde și călăuze spre Hristos.

De aceea Sf. Evanghelie de azi ne cheamă — de vreme ce Hristos a venit la noi ca „lumină mare“, ca „soare al dreptății“ — să umblăm ca „fii ai luminii“ (Ioan 12, 36), adică să răspîdim în jurul nostru lumina iubirii, a păcii, a dreptății, a facerii de bine, ca viața să fie tot mai frumoasă, mai luminoasă — și ca să ne învrednicească Domnul nostru Iisus Hristos și de lumina vieții veșnice, de care se bucură sfinții în Noul Ierusalim, în Biserică, în „cetatea“ luminată de mărirea lui Dumnezeu (Apoc. 21, 23), de Iisus Hristos — „lumina cea neînsărită“. Amin.

Arhim. N. MLADIN

DESPRE IERTAREA CREȘTINA¹

„De veți ierta oamenilor“ (Mt. 6, 14).

Iubiți credincioși,

Evanghelia de azi cuprinde un crîmpei din predica Domnului rostită pe Muntele Fericirilor. Ea ne descoperă voia lui Dumnezeu și arată clar idealul vieții creștine, prin porunca: „Fiți desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel ceresc desăvîrșit este“ (Mt. 5, 4).

¹ Cuvînt la lăsatul Postului Mare.

Măduva acestei predici este iubirea. Această iubire nu este un sentiment vag, rece și mort, ci o forță vitală, adânc lucrătoare, care deschide sufletul către altul și-l contopește cu Dumnezeu și cu semenii săi. Prin căldura ei omenirea se îmbrățișează într-o mare familie, Biserica creștină, în care Dumnezeu este Tatăl, iar oamenii sînt fiii Lui și frați, egali și liberi. Între ei nu există diferențe sociale, nedreptăți și dezbinări.

Busola vieții și legea fundamentală a solidarității organice în această familie este iubirea, pentru că ea topește gheața egoismului izolaționist și armonizează legăturile dintre oameni. Ceea ce este uleiul pentru roțile mașinilor din marile uzine, pe care le apără de zgomotul asurzitor și de uzuri și face munca posibilă, aceasta este iubirea în viața societății omenești. Ea înobilează raporturile dintre membri, le umple de bună înțelegere și de încredere, de pace și dreptate, de bine și adevăr, de tot ce este frumos și sfînt, plăcut lui Dumnezeu și oamenilor.

Iubiți credincioși,

Iubirea este dăruire și jertfă altruistă și se revarsă în fapte de milostenie, dintre care cea mai mare și mai necesară este iertarea, despre care vorbește Sf. Evanghelie de azi.

Ce este iertarea și care sînt binefacerile ei? Iată două întrebări la care încerc să răspund cu ajutorul lui Dumnezeu.

Iertarea este faptă de milostenie sufletească. În esența ei este forța morală care trece cu vederea tot răul pe care ni l-a făcut aproapele nostru, este tăria sufletească prin care înfrîngem în noi mîndria, mînia față de cel ce ne-a greșit, cu care devenim buni, blînzi și binefăcători, după ce el își recunoaște greșala și făgăduiește să se îndrepte.

Izvorul iertării este iubirea și iertarea lui Dumnezeu față de noi, oamenii păcătoși, este conștiința solidarității și a responsabilității fraterne înaintea lui Dumnezeu care voiește ca oamenii să se mîntuiască și să fie fericiți, este ascultarea de porunca Domnului, care zice prin Sf. Apostol Pavel: „De va cădea fratele tău în vreo greșală, îndreptați pe unul ca acesta cu duhul blîndeții... Purtați sarcina unul altuia și așa împliniți legea (dragostei) lui Hristos” (Gal. 6, 1—2).

Cei vechi nu cunoșteau sfînta virtute a iertării. Păgînii se conduceau de legea răzbunării răului cu rău, iar evreii după legea talionului: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte; cel ce varsă sînge și sîngele său să fie vărsat (Fac. 9, 6; Ex. 31, 24—25). Această morală aspră o răstoarnă Mîntuitorul Hristos, care aduce porunca iubirii și a iertării prin viața și opera Sa. El ne dă această regulă de aur pentru viață: „Toate cîte voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și voi așisderea...” (Mt. 7, 12). Întărind această poruncă, Sf. Pavel ne îndeamnă să nu ne răzbunăm căci „a Domnului este răzbunarea. Deci, dacă flămînzește vrăjmașul tău dă-i pîine; dacă însetează dă-i să bea. Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu bine” (Rom. 12, 19—20).

Mîntuitorul Hristos ne arată marea valoare a iertării, prin faptul că o așează în miezul rugăciunii domnești, ca să o cerem zilnic de la Dumnezeu, zicînd: „Și ne iartă nouă greșalele noastre precum și noi iertăm greșităilor noștri” (Mt. 6, 12). Și pentru ca nimeni să nu o uite, sau să o ocolească, El revine imediat și adaugă categoric: „De veți ierta oamenilor greșalele lor, ierta-va și vouă Tatăl ceresc greșalele voastre, iar de nu veți ierta oamenilor...” (Mt. 6, 14).

Pe cât este de dulce și mîngîitoare cererea de iertare pe care o facem lui Dumnezeu, pe atît de amară și groaznică este osînda pe care ne-o rostim cînd spunem în rugăciunea Tatăl nostru, să ne ierte după măsura în care iertăm și noi pe alții, pentru că noi iertăm foarte puțin, sau nu iertăm nimic, deci Dumnezeu să ne facă la fel. Osînda care așteaptă pe cei ce nu iartă ne-o arată Domnul în pilda împăratului milostiv care iartă slugii sale datorii mari, dar la sfîrșit o pedepsește asupra, pentru că refuză să fie îngăduitoare cu semenii săi pentru datorii mici.

Vorbînd despre creștinii care nu numai că nu iartă pe frații lor care le greșesc, dar se răzbună, blestemă și cer ca Dumnezeu să-i pedepsească, să le ia viața, să le ardă casa, să le distrugă familia și tot ce au, Sf. Ioan Gură de Aur zice: „Oare aceștia mai pot cere iertare de la Dumnezeu pentru păcatele lor, căci au inima plină de otravă? Oare se mai pot împărtăși cu Trupul și Sângele Domnului, care este foc care arde pe cei nevrednici, cînd gura le este prihănită de sângele dușmanilor? Nu, pentru că nu se deosebesc cu nimic de ucigașul de rînd și de fiarele păduri. Aceștia își atrag mînia lui Dumnezeu care ne poruncește prin Sf. Apostol Pavel: „Ridicați-vă la cer mîinile curate fără rușine și fără de ceartă” (I Tes. 2, 5). Dar Dumnezeu nu ascultă pe cel răzbunător, nu-i împlinește dorința, însă el își mărește osînda veșnică”. (Cf. Predica de pe Munte, Zece Omilii, trad. Ep. Ghenadie, Buzău 1938, p. 9, 94—96).

Iertarea este inima religiei creștine. „Așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său Unul născut l-a dat, zice Sf. Ev. Ioan, ca tot cel ce crede într-însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (3, 16), adică L-a jertfit pentru iertarea păcatelor noastre. Mîntuitorul Hristos este floarea care a odrăslit din sînul iubirii atotîertătoare a Sfintei Treimi, iar jertfa care se aduce zilnic la Sf. Liturghie est pomul care rodește în veac fructul iertării păcatelor noastre, adică harul divin prin care ne mîntuim. „Luați mîncali, acesta este trupul meu care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor”. „Beți dîntu acesta toți, acesta este sângele meu care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor”, zice Domnul prin glasul smerit al preotului în clipa supremă din centrul Sf. Liturghii. Iertarea ne-a adus-o El din cer și iertarea ne-a lăsat-o ca testament moral în ceasul morții (Lc. 23, 34).

Această iertare este dovada identificării desăvîrșite dintre cuvînt și faptă, dîntre predica și viața Mîntuitorului Hristos.

Pilda iertării Domnului a urmat-o Apostolii, Sf. Arhidiacon Ștefan, Martirii veacurilor primare și Mucenicii creștini. Pe ea o vor urma adevărații creștini.

Darurile iertării sînt multe pentru viața duhovnicească, morală. Iertarea stă la baza urcușului către îndumnezeirea noastră în Hristos. Fără ea nu ne putem apropia de Dumnezeu, care este iubire adînc iertătoare, ci rămînem în păcatele noastre. Atîta viață duhovnicească avem în noi cît iubim pe Dumnezeu și atît îl iubim pe El cît iertăm pe cei ce ne-au greșit. Mult iertăm, mult trăim în Hristos Dumnezeu, puțin iertăm, puțină desăvîrșire duhovnicească realizăm. Adevărata iubire nu strigă la răspîntii, nu se afișează, ci tace și iartă fratelui său de 70 de ori cîte 7. De aceea spune Sf. Ev. Ioan: „Cel ce zice că iubește pe Dumnezeu, dar urăște pe fratele său, este un mincinos, pentru că cel ce urăște pe fratele său pe

care-l vede, nu poate să iubească pe Dumnezeu, pe care nu-l vede. Dar cine nu iubește pe fratele său, rămîne în moarte" (I. 4, 20).

Numai pe calea iertării creștem, neconținut în Duhul lui Hristos, sporim în virtute și ne desăvîrșim după modelul Tatălui ceresc. Prin ea realizăm idealul sfințeniei noastre, pentru că lepădăm duhul satanei și patima mîndriei egoiste care întunecă și dezbină, învrăjbește și îndepărtează de Dumnezeu.

Iertarea este cheia desăvîrșirii morale. Cel ce simte bucuria de a ierta, cel ce poate ierta, zice Sf. Ambrozie, recunoaște că este om cu greșeli, și el însuși are nevoie de iertarea altora. (Cf. Cugetări și Maxime, culese de Arh. N. Criveanu, R. Vilcea 1929, p. 156). Iertînd, întoarcem pe cineva de la un rău, îl îndreptăm și-l facem folositor societății. Amintiți-vă numai de Jean Valjan, din opera Mizerabilii a lui V. Hugo, care face 19 ani de ocnă pentru că a furat o bucată de pîine. Eliberat, ajunge la masa episcopului căruia îi fură tacîmurile de argint; este prins și urma să se întoarcă la ocnă. Dar episcopul îl iartă și spune în fața justiției, că el i-a dat lucrurile furate și alte obiecte de preț pe care nu le-a furat. J. Valjan scapă de pedeapsă, dar în el se trezește acum căința și conștiința valorii sale de om, devine un suflet nobil, cînstit și harnic și un mare binefăcător al celor nenorociți și săraci.

Astfel iertarea convertește la o viață nouă, renaște sufletul și-l face bun. De aceea un scriitor modern (J. Paul) a spus că omul este mai frumos cînd iartă, sau cînd el însuși se roagă de iertare. (Cf. id., ibid., p. 156). Prin ea noi trăim în altul și ne bucurăm de bucuria celui ce se îndreaptă. Prin iertare, voințele morale individuale izolate se sudează într-un scop comun. Răul scade, pentru că l-am biruit cu binele, cu dragostea și cu bunătatea (Rom. 12, 21).

Biserica numește ziua de azi *Duminica iertării* și face pomenirea izgonirii lui Adam din rai, pentru neascultarea de Dumnezeu. Din vremi bătrîne această zi a fost sărbătoarea iubirii și a iertării, cînd se făceau pregătirile creștinești pentru marele Post.

Să căutăm aceste tradiții sfinte strămoșești și creștinești. Să aprindem din nou în inimi focul ceresc al iertării și viața va deveni un colț de rai, o *împărăție a păcii* și a înfrățirii tuturor, în care omul nu va mai fi lup omului, ci sprijinitorul și ajutorul semenului său, un ziditor al împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. „Este de ajuns omului o singură zi, ca să guste toată fericirea raiului“, zice Marcel din Frații Karamazov a lui Dostoevski. *Lumea este o grădină frumoasă pentru toți*. De ce să ne cortăm, de ce să ne mîndrim, de ce să ținem mînte răul? Să ne iubim, să ne iertăm, să ne îmbrățișăm unii pe alții și să trăim (mai mult) unul pentru altul“.

Iertarea este ușa mîntuirii, scara cerului și calea către cucerirea paradisului pierdut. De aceea este bine să ne călăuzim de ea toată viața, dar mai ales în Postul mare.

Acesta este tîlcul pentru care Biserica a rînduit să se citească Evanghelia iertării, acum, la începutul Postului de Paști. Ca o mamă și pedagogă bună, Sf. Biserică voiește să ne pregătească duhovnicește pentru Patimile și Învierea Domnului, în școala smereniei ca a vameșului, în școala pocăinței ca a fiului pierdut și în școala iertării nemărginite pe

care a dat-o El pe Sf. Cruce. Sf. Biserică ne grăiește azi răspicat tuturor: „Fiilor, vă poruncesc, în numele lui Dumnezeu, să vă iubiți unii pe alții, să nu vă osîndiți și să nu vă răzbunați. Trăiți în pace și vă iertați toți. Soarele să nu apună în mînia voastră. Iertați-vă greșalele sincer și total, pentru ca și Dumnezeu să vă ierte păcatele voastre multe și mari. Fără iertare nu-i de folos nici postul, nici milostenia, nici chiar rugăciunea voastră“. Împreunați aceste fapte creștinești cu iertarea și veți fi fericiți. Prin iertare trecem de la vinerea patimilor la duminica învierii noastre, la înnoirea vieții în Hristos, la comunitatea de viață fericită cu Dumnezeu.

Cu Sf. Efrem Sirul, să ne rugăm, zicînd: „Doamne și Stăpînul vieții mele ... dă-mi mie duhul curăteniei, al gândului smerit, al răbdării și al dragostei, ca să văd greșalele mele și să nu osîndesc pe fratele meu, că binecuvîntat și preamărit ești în veci. Amin“.

Prot. Dr. SIMION RADU

MEDITAȚIE ÎN POSTUL PATRUZECIMII

„Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeu, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele“ (Ps. 50, v. 11).

Ca nimeni altul între oameni, proorocul și împăratul David a știut se înseamnă nu numai mărirea și puterea împărătească, dar a știut ce înseamnă și umilința și pocăința. Împăratul David s-a arătat nu numai un stăpîn atotputernic peste supușii săi, ci de cîte ori a păcătuit a dat dovadă acestora de cea mai mare umilință și de cea mai sinceră pocăință în fața lui Dumnezeu, deseori punîndu-și cenușă pe cap și îmbrăcîndu-se în sac în ochii tuturor. De multe ori curtenii săi l-au văzut plîngînd și proșternut cu fața la pămînt, recunoscînd în fața Domnului păcatele sale, cerîndu-i din toate puterile sufletului său iertarea de care avea atîta nevoie. Și dacă el a primit totdeauna iertare din partea lui Dumnezeu aceasta se datorește faptului că nimeni pînă la el n-a știut nici să ceară de la Dumnezeu iertare, adică să se roage așa cum a știut el, nici să se căiască așa cum a știut el.

Precum ne spune Sf. Ioan Gură de Aur (în com. la Epist. II Cor. omil. IV), împăratul David a știut să-și curățească păcatul prin umilință, prin inimă înfrîntă, prin smerenia sufletului, prin faptul că n-a mai căzut în acele păcate, căci își amintea întotdeauna de ele. Astfel, pe cînd fugea dinaintea fiului său Abesalon, care se ridicase împotriva lui să-i ia domnia, Șimei, fiul lui Ghera, îi striga cuvinte de batjocură, dar David zicea curtenilor săi, scandalizați de aceasta: „Lăsați-l să blesteme, căci Domnul i-a zis: Blestemă pe David“ (cf. II Samuel 16, 6 urm.). Aceasta dovedește că el avea cu adevărat o inimă înfrîntă și smerită, de aceea, cu toate păcatele pe care le-a făcut, Dumnezeu l-a iertat, l-a dat adeseori, chiar fiului său Solomon, pildă de credință și dreptate, iar în rînduiala Tainei Mărturisirii, în una dintre rugăciuni, de asemenea este dat creștinilor ca exemplu de păcătos care a obținut iertare datorită pocăinței.

Dar despre umilința și pocăința lui David în fața lui Dumnezeu ne dau mărturie pînă astăzi numeroșii săi psalmi de umilință și de pocăință, care se citesc la numeroase servicii divine. Dintre toți acești psalmi, cel mai frumos este psalmul 50, în care împăratul David își recunoaște păcătoșenia din momentul zămislirii sale și pînă în ziua în care își cere de la Dumnezeu iertare pentru păcatul săvîrșit împotriva Batșebelei și a soțului ei. În acest psalm fiecare verset reprezintă un moment psihologic pe drumul pocăinței, iar succesiunea acestor momente este atît de firească încît și astăzi, dacă medităm mai adînc asupra conținutului acestui psalm, urmărind verset de verset, ne face impresia că pe dinaintea ochilor noștri se perindă scenele unui film sau se succed filele unei cărți în care cele înfățișate sînt expuse atît de frumos încît nu putem lăsa la o parte nici o propoziție, nici un cuvînt, fără a distruge frumusețea celor înfățișate.

Dar David n-a fost numai un mare împărat, n-a fost numai un om drept și credincios ca puțini alții, ci a fost și un adînc cunoscător al sufletului omenesc, cu puterea dumnezeiască dată lui de sus. El și-a dat seama că de vreme ce natura omenească este încărcată cu zestrea păcatului strămoșesc încă din momentul zămislirii omului, orice ar face, acesta nu poate scăpa de sub robia păcatului. Numai Dumnezeu e în stare a-l scăpa pe om, măcar temporar, de sub stăpînirea acestuia. Dar David nu se mulțumește numai cu un act de iertare din partea lui Dumnezeu, printr-o sentință dată de Dumnezeu celui păcătos, ca urmare a pocăinței făcute de acesta. El vrea ca păcătosul să fie curățit într-adevăr de păcate în sensul ca însăși natura interioară a păcătosului să fie schimbată, să fie transformată, pentru a nu mai păcătuî cu atîta ușurință. De aceea, el cere ca stropirea cu apă cu isop — semn al curățirii exterioare, după cum rînduise Dumnezeu în legea dată lui Moise — să aibă ca efect și curățirea interioară, iar spălarea cu apa curățitoare să aducă cu sine ștergerea tuturor păcatelor, cel păcătos devenind astfel alb ca zăpada, deci fiind curățit de orice păcat.

Aceasta e starea prezentă a celui ce a săvîrșit păcatul și a fost iertat, dar cită vreme va putea rămîne curat? Dumnezeu l-a curățit pentru moment, dar el în curînd va păcătuî din nou. Și atunci care a fost efectul iertării și al curățirii lui din partea lui Dumnezeu? A fost numai un efect temporal, pentru că deși a fost curățit chiar înăuntrul lui, fiindu-i iertate păcatele săvîrșite și fiind făcut alb ca zăpada (semn al curăției interioare), în scurtă vreme va cădea din nou în păcate, precum a mărturisit-o mai înainte: „Că păcatul meu înaintea mea este pururea” (Ps. 50, v. 3). Dar, precum am spus mai înainte, psalmistul vrea să se schimbe, să se transforme însăși natura sa interioară, spre a nu mai săvîrși păcat atît de des, pentru a nu mai viețui în păcat. El este convins că Dumnezeu poate face această schimbare în el, după cum e convins că dacă Dumnezeu va săvîrși o astfel de transformare în el atunci nu va păcătuî nici atît de des, nici atît de ușor; de aceea, îl roagă pe Dumnezeu astfel: „Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele”.

După concepția celor vechi, inima este nu numai organul principal al corpului omenesc, dar ea exprimă ceea ce omul are mai ascuns și mai

tăinuit. Ea se consideră în același timp și sediul sufletului, deoarece adeseori în Vechiul Testament cuvântul „inimă” este folosit pentru cugetul sau chiar pentru sufletul omenească. Ca atare, inima se consideră sediul gândurilor celor mai ascunse ale omului. Referindu-se la cei păcătoși, proorocul Ieremia spune: „Inima omului este mai vicleană decât orice... Cine o va cunoaște? Eu, Domnul, pătrund inima și cerc cele dinăuntru... (Ierem. 17, 9—10).

Atît în V. T. cît și în N. T. inima e pusă adeseori în opoziție cu gura, deși gura ar trebui să mărturisească ceea ce știe inima; aceasta însă nu se întîmplă decît arareori, de aceea mustrările adresate de Domnul poporului evreu prin prooroci arată tocmai această nepotrivire dintre ceea ce este în inimă și ceea ce mărturisește gura: „Acest neam se apropie de mine și mă cinstește cu gura și cu buzele, iar cu inima este departe de mine” (Mc. 7, 6; cf. Isaia 29, 13).

Din propria inimă a lui David a ieșit dorința păcătoasă după femeia lui Urie Hetitul, cu care a păcătuit, și tot din ea a ieșit gîndul uciderii soțului acesteia, pentru a și-o putea lua ca soție (cf. II Samuil 11, 2. 5; 11, 14—15). De aceea, el își dă seama că atîta vreme cît inima omului rămîne necurată, adică în ea sînt ascunse gîndurile și poftele cele rele, ea este izvorul tuturor păcatelor; de aceea nu este cu putință ca un om cu astfel de inimă să poată rămîne înafară de păcat. Așadar, izvorul păcatului este o inimă necurată.

Cunoscînd acestea, proorocul roagă pe Dumnezeu ca să zidească în el o astfel de inimă: o inimă curată, o inimă nestăpînită de porniri și pofte păcătoase; o inimă care să nu întineze cu gîndurile și cu uneltirile ei curățenia pe care a redobîndit-o de la Dumnezeu prin iertarea păcatelor. Cererea proorocului este exprimată nespus de frumos. El nu spune: Dă-mi, Doamne, inimă curată, sau: Schimbă-mi inima mea păcătoasă cu o inimă curată, ci se exprimă astfel: „Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule...”. De ce spune așa? Pentru că transformarea aceasta interioară a păcătosului, schimbarea inimii viclene într-o inimă curată este o lucrare de durată, este o lucrare care trebuie făcută zi de zi, iar la această zidire meșterul zidar este Dumnezeu, dar o face aceasta și cu ajutorul omului.

Dar, oricum, inima — deși reprezintă partea cea mai intimă a omului, fiind sinonimă cu cugetul sau chiar cu sufletul omului — este totuși un organ limitat, care nu exprimă toată ființa omului, chiar dacă aceasta s-ar zidi din nou. De aceea, în vederea înnoirii interioare a lui, proorocul mai cere încă ceva: Cere ca Dumnezeu să-i înnoiască interiorul lui cu duh drept, ceea ce înseamnă că el dorește din partea lui Dumnezeu încă un dar, de astă dată aceasta fiind o lucrare a Duhului Sfînt. Proorocul Isaia, cu trei sute de ani mai tîrziu, vorbind despre vlăstarul care va odrăslî din tulpina lui Iesei, spune că peste acesta se va odihni Duhul lui Dumnezeu, care îl va dăruî cu cele șapte daruri ale Duhului Sfînt, iar ca urmare a acestui fapt el va judeca pe cei săraci după dreptate, iar pe cei asupritori îi va bate, căci dreptatea va fi ca un brîu înprejurul coapselor lui (Is. 11, 2. 4—5).

Duhul cel drept pe care proorocul David îl cere ca să i-l înnoiască Domnul întru cele dinăuntru ale lui este duhul dreptății, este puterea sau tăria morală de a face înaintea Domnului numai ce e drept și bine plăcut lui Dumnezeu. Cel ce are în el și este stăpinit de un astfel de duh, nu mai poate săvârși fărădelegea, căci întru sine nu mai locuiește nedreptatea și viclenia. Dacă păcătosul pocăit a reușit să se transforme astfel sufletește cu ajutorul lui Dumnezeu, el a devenit ca o stîncă tare ce stă neclintită în mijlocul valurilor. Un păcătos care a dobîndit de la Domnul o inimă curată prin lucrarea de zidire a acesteia și a fost înnoit întru cele dinăuntru ale sale cu duh drept, în realitate este o ființă renăscută pentru o nouă viață; și atunci el este în stare să se opună păcatului mult mai ușor, făcînd ceea ce este bine plăcut lui Dumnezeu. Această înnoire interioară a omului nu poate să o facă nimeni altul decît numai Dumnezeu, prin Duhul Său cel sfînt. „Cînd trimiți tu Duhul Tău, toate se zidesc și tu înnoiești fața pămîntului” (Ps. 103, 3). Psalmistul știe că izvorul înnoirii interioare a credinciosului este Duhul lui Dumnezeu, care revarsă harul Său asupra celor ce rîvnesc această înnoire și se roagă lui Dumnezeu pentru el.

Dar sub domnia legii V. T. această înnoire a omului n-a fost un dar dumnezeiesc care să fi fost dat tuturor, deoarece încă nu sosise „plinirea vremii” (Gal. 1, 4). Această înnoire interioară prin Duhul Sfînt — înnoire pe care o cerea și o dorea proorocul David, și pe care, cu cîteva sute de ani după David, a prezis-o proorocul Ioil prin cuvintele: „Și va fi în zilele cele de apoi, zice Domnul, cînd voi turna din Duhul meu peste fiii și fiicele voastre ... și peste slujitorii voștri și vor prooroci...” (Ioil 3, 1 și urm.) — avea să se întîmple abia după pogorîrea Duhului Sfînt peste Apostolii Domnului, precum a lămurit mulțimile în aceeași minunată zi Sf. Apostol Petru (cf. F. Ap. 2, 14 urm.).

Duhul cel drept cerut de la Dumnezeu de către psalmist, duh care atunci putea fi darul lui Dumnezeu numai pentru cîteva aleși ai Săi, se revarsă însă pururea în Biserica lui Hristos și lucrează în ea, curățind și înnoind mereu sufletele credincioșilor, ca urmare a pecetluirii acestora prin Taina Sf. Mir (cf. I Cor. 6, 11), în așa fel că în adevăratul creștin sălășluiește lumina harului divin, acesta avînd Duhul lui Hristos (Rom. 8, 9—11). De acum înainte cel ce păcătuiește cu bună știință și voință și nu se pocăiește, întristează pe Duhul Sfînt, întru care a fost pecetluit (Efes. 4, 30) și-l îndepărtează de la el. În schimb, însă, viața trăită în duh naște roade bogate în creștin, iar acestea sînt: dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, credincioșia, blîndețea, cumpătarea (Gal. 5, 22). Aceasta este viața trăită în Duhul lui Hristos, pe care Dumnezeu l-a trimis în inimile celor ce, prin Botez, au devenit cu adevărat fiii Lui (Gal. 4, 6). Aceasta este înnoirea pe care proorocul David a înțezărit-o în duh, a cerut-o de la Dumnezeu, care n-a putut veni pe vremea sa, dar despre care vorbește și proorocul Iezechil cînd zice: „Atunci le voi dărui un singur gînd și duh nou voi pune înăuntru lor și voi îndrepta din trupul lor inima cea de piatră și le voi da inimă de carne. Ca să umble în poruncile mele și să le păzească și să le împlinească; și ei să-mi fie poporul meu, iar eu Dumnezeul lor (Iezechil 11, 19—20).

Spre această înnoire a vieții avem chemarea să ne străduim toți cei cei purtăm numele de creștini, căci pentru noi s-au făcut aceste proorocii. Noi sîntem înnoiți prin Duhul lui Hristos, dar la înnoirea Botezului trebuie să adăugăm credința și faptele noastre, căci numai astfel vom umbla în căile Domnului. Este tocmai ceea ce cere Sf. Apostol Pavel corintenilor: „Dacă trăim cu Duhul, cu Duhul să și umblăm“.

PREDICĂ LA DUMINICA A II-A DIN POST

„Iar Iisus văzînd credința lor, a zis slăbănogului: Fiule, iertate îți sînt păcatele tale“ (Mc. 2, 5).

Iubiți credincioși,

Cunoscuta minune a vindecării slăbănogului din Capernaum — minune care se citește în Sf. Evanghelie din Duminica a II-a din Postul Patruzecimii — impresionează nu numai prin puterea pe care Mîntuitorul a dovedit-o cu această ocazie, putere recunoscută ca fiind cu adevărat dumnezeiască de către toți cei ce au fost de față la săvîrșirea acesteia, ci impresionează deopotrivă atît prin lecția pe care au primit-o cu această ocazie fariseii și cănturarii ce erau prezenți cît și prin rîvna și stăruința pe care le-au arătat slăbănogul și cei ce l-au slobozit pe cel bolnav prin acoperișul casei înaintea Mîntuitorului. Ei au înfruntat orice greutate numai să-l poată aduce pe cel suferind înaintea Învățătorului, despre care au zis că săvîrșea astfel de semne și minuni cum nimeni altul n-a mai săvîrșit înaintea Lui. De aceea, cei ce au fost prezenți la această minune, convingîndu-se cu ochii lor proprii de puterea dumnezeiască pe care o avea noul învățător, au rămas uimiți și laudau pe Dumnezeu, zicînd: Niciodată n-am văzut asemenea lucruri (Mc. 2, 12; comp. Mt. 9, 8; Lc. 5, 26).

Cunoscînd mila și bunătatea Mîntuitorului față de cei nenorociți, ne pare firesc să ne întrebăm: Oare de ce Iisus a îngăduit slăbănogului și celor ce erau împreună cu el atîta trudă și atîta muncă și așteptare, și numai apoi și-a arătat mila și bunătatea, scăpîndu-l din ghiarele suferinței și vindecîndu-l? Intr-o altă formă, aceeași întrebare ne-o putem pune și dacă cercetăm alte minuni ale Mîntuitorului: Minunea vindecării fiicei femeii canaaneence, a vindecării femeii bolnave de scurgerea de sînge, a vindecării fiului îndrăcit, precum și minunea învierii lui Lazăr. La toate aceste minuni Mîntuitorul și-a arătat bunătatea și puterea. Să dumnezeiască numai după ce s-a convins de stăruința și de credința celor ce îi cereau să săvîrșescă o astfel de faptă, pe care n-o putea săvîrși decît numai un om înzestrat cu putere dumnezeiască. Așadar, ne pare firesc să ne întrebăm: De ce înainte de săvîrșirea minunii Mîntuitorul cerea de la toți cei ce apelau la el ori mărturisirea sinceră a credinței că el poate săvîrși acea minune, ori stăruința personală în a face orice, numai să se poată vindeca?

Răspunsul la această întrebare îl vom putea da numai dacă vom zăbovi puțin asupra rostului venirii Mîntuitorului în lume.

Biserica noastră dreptmăritoare învață și mărturisește că Mîntuitorul a venit în lume să mîntuiască pe cei păcătoși. Acest adevăr l-a rostit Mîn-

tuitorul către Nicodim, cel ce venise noaptea la El: „Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume să judece lumea, ci pentru ca să se mîntuiască lumea prin el” (Ioan 3, 17); de asemenea l-a spus și în casa lui Zaheu vameșul: „Căci a venit Fiul Omului să caute și să mîntuiască pe cel pierdut” (Lc. 19, 10). Același adevăr îl scrie Sf. Apostol Pavel lui Timotei, spre încredințarea acestuia: „Vrednic de credință și de toată primirea este cuvîntul că Hristos Iisus a venit în lume să mîntuiască pe cei păcătoși, dintre care cel dintîi sînt eu” (I Tim. 1, 15). Așadar, Mîntuitorul a venit în lume ca să ne aducă slobozenia de sub robia păcatului.

Dar, precum spune Fer. Augustin, dacă Dumnezeu l-a făcut pe om fără voia acestuia, El nu voiește să-l mîntuiască pe om fără voia sa. Prin jertfa Mîntuitorului de pe cruce noi ne-am împăcat cu Dumnezeu, redobîndindu-ne harul pierdut prin păcatul strămoșesc, dar aceasta este numai lucrarea lui Dumnezeu, nu este și propria noastră lucrare. La această lucrare divină se referă Sf. Apostol Pavel cînd spune: „Căci sîntem mîntuiți din har ... al lui Dumnezeu este harul, nu din fapte, ca să nu se laude cineva” (cf. Efes. 2, 8—9). Sfinții Părinți, referindu-se la efectele acestei lucrări dumnezeiești, adică la împăcarea noastră cu Dumnezeu, spune că prin jertfa de pe cruce Mîntuitorul „ne-a deschis nouă ușile raiului”. Noi, creștinii, am redobîndit harul pierdut, am redobîndit puțința de a intra în raiul ceresc, dar pentru a putea cîștiga efectiv cetățenia raiului e necesar ca la harul divin redobîndit să adăugăm lucrarea noastră personală, lucrare pe care Dumnezeu ne-o cere, o voiește și pentru care ne răsplătește. Așadar, și acum ca și atunci, Mîntuitorul cere din partea noastră, a celor ce voim să ne mîntuim, ceea ce a cerut și beneficiarilor minunilor Sale: stăruința și sforțarea noastră de a conlucra cu ajutorul divin, de a lucra noi înșine pentru propria noastră mîntuire.

Dumnezeu împlinește cererile noastre și ajută neputințele noastre și nevoile noastre dacă și noi arătăm că ne-am străduit din toate puterile, să facem ceva în acest sens. Acest adevăr ne este arătat nu numai prin numeroase pilde rostite de Mîntuitorul, ca de exemplu parabola celor doi datornici, sau parabola talanților, dar ne este impus ca poruncă expresă de către Sf. Apostol Pavel, cînd zice: „Astfel, dar, iubiții mei, precum ați ascultat totdeauna... Lucrați cu frică și cu cutremur la mîntuirea voastră” (Filip. 2, 12). Noi nu-i putem cere lui Dumnezeu să fie numai milostiv față de noi, deoarece El, prin natura ființei Sale desăvîrșite, trebuie să fie și drept. „Mila și dreptatea Ta, Doamne, voi cînta”, spune proorocul David în unul din psalmii săi, tocmai spre a arăta strînsa legătură între cele două însușiri ale lui Dumnezeu.

Dar dacă Dumnezeu ne cere strădanie și muncă, oare atunci cînd nu putem face nimic, ne părăsește? Oare cel țintuit pe patul suferinței, cel schilod sau cel orb este uitat de Dumnezeu? Nicidecum, căci Dumnezeu nu ne părăsește nici o clipă, dar și în astfel de împrejurări creștinul trebuie să se gîndească la Dumnezeu și trebuie să lucreze cu gîndul cele plăcute lui Dumnezeu: Să se gîndească la virtute, să o prețuiască și să osîndească păcatul în conștiința sa.

Vrei să scapi de păcate? Fii pe deplin încredințat că Dumnezeu ți le poate ierta. Tu nu sta însă nepăsător, ci lucrează la mîntuirea ta și la

scăparea de acestea: Căiește-te sincer, mărturisește-le preotului duhovnic, hotărăște-te să nu le faci din nou, priveghiază, postește, roagă-te, smulge-te din mediul păcatului și atunci vei primi izbăvire.

Nădăduiește și crede că o vei dobîndi, dar lucrează pentru aceasta și păsește curajos pe calea pocăinței și prin aceasta a virtuții. Este tocmai îndemnul pe care Sf. Apostol Pavel îl dă filipenilor, îndemn care se potrivește oricărui creștin dornic de mîntuire: „Fraților, cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite, cîte sînt de nume bun, orice virtute și orice laudă, acestea să le gîdiți; cele ce ați și învățat și ați primit, și ați auzit, și ați văzut la mine, acestea să le faceți și Dumnezeuul păcii va fi cu voi“ (Filip. 4, 8—9). Amin.

Protos. ARSENIE OBANCEA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

CĂLUGĂRUL VISARION SARAI, MOBILIZATORUL CONȘTIINȚEI ORTODOXE ÎN ARDEAL LA ANUL 1744

Călugărul Visarion Sarai este și rămîne în Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal un caz rar, o apariție stranie și interesantă. Sîrb de origine, născut în Constainta (Slavonia) și crescut acolo, n-a avut nici-odată nici un fel de legături cu românii și cu Ardealul. Deși fără asemenea legături și necunoscător al limbii române, el devine totuși un fel de apostol al ortodoxiei românești din Ardeal. Interesant este și faptul că întru călugărie a fost tuns de către patriarhul Ierusalimului.

În secolul XVIII s-au petrecut în Ardeal, pe plan confesional, lucruri de-a dreptul uluitoare. Declarații făcute fără știința și recunoașterea credincioșilor ortodocși români, făceau să fie trecuți peste noapte în chip oficial la Biserica unită cu Roma. Bisericele acestor credincioși erau declarate imediat biserici unite, erau luate cu forța și predate ca proprietate în mâinile uniților. La fel se întîmpla și cu celelalte bunuri ale parohiilor ortodoxe. Credincioșii ortodocși erau apoi constrînși să asculte de episcopii uniți din Făgăraș. Nimeni n-avea dreptul să ridice nici un cuvînt împotriva acestor abuzuri, nimeni nu putea să spună nimic întru apărarea acestor credincioși, întru arătarea adevărului și întru lămurirea și mîngîierea acestor creștini. Nimeni nu avea puterea să apere acest popor, supus celor mai mari presiuni pentru a-l trece cu forța la catolicism. În numele împăratului de la Viena și în numele Bisericii romano-catolice se făceau cele înai mari abuzuri, cele mai cutremurătoare fărădelegi. Jandar-mul și armata erau apostolii catolicismului, puși cu drepturi nemărginite să treacă pe români la uniație.

În aceste împrejurări triste și dureroase pentru ortodoxie apare pe firmamentul Ardealului, ca o cometă strălucitoare în noaptea întunecoasă a unor nesfîrșite dureri, călugărul Visarion Sarai. Nimeni nu știe de unde a venit acest călugăr învăluit în taină și cine anume l-a trimis în Ardeal, așa cum nimeni nu știe ce s-a întîmplat cu el și ce a pătimit după ce a fost prins, arestat și dus legat în lanțuri la Viena, sau unde și cum s-a sfîrșit firul vieții lui. A apărut în Ardeal ca din pămînt și avea atunci vîrsta de 30 de ani și a dispărut iarăși asemenea unei comete tare grăbită.

Intr-un mod cu totul neobișnuit, la data „de 11 martie 1744 protopopul unit din Dobra, George Pop, primi o scrisoare din marginea Bănă-tului, din Căpîlnaș, iscălită de primarul Pétco, în care i se aducea la cu-noștință, că peste două ori trei ceasuri își va face intrarea în orașelul de pe marginea Mureșului un călugăr pe seama căruia trebuie să se îngri-jească de cuartir, că de altceva nu are nevoie. Protopopul să-l întîmpine

în afară de oraș și în vreme ce îl va petrece la cuartirul său, să sune clopotele bisericii din Dobra. Bine-înțeles că protopopul unit nu îndeplini această dorință a primarului din Căpîlnaș nici după ce fu rugat încă odată din partea a doi călăreți care sosiră la Dobra înaintea călugărului. Oamenii însă, dornici să vadă pe un călugăr răsăritean, care fu anunțat într-un chip atât de neobișnuit, se îngrămădiră îndată, alergînd ca să-l întîmpine. Călugărul Visarion sosi, în fine, înconjurat de un mare alai. Unii veneau de-a călare, alții pe jos, ca să însoțească pe acest călugăr, despre care se răspîndise vestea că-i un sfînt. Mulțimea fu, de fapt, fermecată de înfățișarea lui și toți căutau să-i sărute mîinile și îngenunchiau la picioarele lui. Neștiind românește, el se adresă printr-un interpret către poporul adunat. Vorbi scurt, dar pătrunzător. Spuse că îi pare rău cînd se gîndește că atîtea suflete, cîte vede înaintea sa, vor să piară în veci. Aceia care s-au unit și-au vîndut sufletele, căci pentru ei dezlegarea morților nu e dezlegare, ci osîndă. Parastase, pomeni și sărindare le plătesc îndeșert la popu nelegiuiți, la nepopi. Botezul copiilor e fără nici o valoare și de aceea îl doare mai mult de sufletele copiilor care vor trebui să crească în unire.

La auzul acestor cuvinte oamenii simțiră adevărul pe care-l propaga în mod instinctiv acest călugăr simplu, aprobîndu-l din tot sufletul lor. Ceata care-l înconjura cu alai, creștea mereu și de la Dobra pînă la Deva îl însoțiră, pe drumul mare de țară și călăreții grănicerilor. Pretutindeni se petreceau aceleași scene. Călugărul vorbea în ziceri scurte, lămurind poporului abaterea de la credința strămoșească, iar bieții români alergau și-l ascultau, privind la el „ca la un înger coborît din cer“.

Astfel cutreieră Visarion drumul de la Dobra pînă la Săliște, unde se opri pentru a petrece cîteva zile și unde propaganda sa seceră cel mai mare succes, deoarece reînvie în acest centru românesc din Mărginime legea veche, pe care săliștenii nu o mai părăsiră niciodată.

Plecînd din Săliște spre Sibiu, pe drum fu deținut împreună cu tovarășii săi, care îl însoțiră din Banat și adus apoi în oraș, a fost închis...¹

Călugărul Visarion Sarai a fost trîmbița misterioasă care a sunat chemînd clerul și poporul ortodox român din Ardeal la luptă dîrză, la rezistență împotriva catolicismului și la acțiuni hotărîte pentru dezrobire religioasă și economică. Glasul lui a fost ascuitat și urmat. Număr mare de preoți, urmați de mase de credincioși, s-au ridicat atunci ca un singur om pentru apărarea legii strămoșești, pentru apărarea drepturilor românești.

Popa Matei din Colun, popa Oprea din Gîlomboaca, popa Mănic din Nucet, popa Matei din Cornățel, popa Toma din Racovița, popa Oprea și popa Achim din Sebeșul de sus, popa Sima din Porcești, popa Nan și popa Vasile din Rășinari, popa Bucur din Orlat, popa Dan și popa Vasile din Săliște, popa Ioaneș din Galeș, popa Măcinic din Sibiel și încă alții mulți erau în fruntea poporului răscolat pentru restabilirea dreptății.

Popa Măcinic din Sibiel, pentru entuziasmul și hotărîrea cu care a luptat, a fost prins și aruncat, împreună cu Nicolae Oprea din Săliște, în temnița Kufsteinului, unde amîndoi au primit cununa martirajului.

¹ Silviu Dragomir, Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII. Vol. I, Sibiu 1920, p. 137—138.

În temnița din Gratz moare ca un mucenic preotul Ioaneș din Gales pentru aceeași vină de a fi cerut dreptate și libertate pentru poporul său.

Protopopul Eustație Vasiliev din Brașov, protopopul Nicolae Pop din Balomir, preotul Mihail Popovici din Banat, călugărul Nicodim, preotul Ioan din Aciliu iau drumul pribegiei, se duc în Rusia și cer intervenția diplomatică a împărătesei Elisabeta în favorul pravoslavnicului popor din Ardeal.

Lupta a fost aprigă și cu peripeții dramatice.

La interogatoriul care i s-a luat lui Visarion la Sibiu, el n-a spus nimic cu privire la autoritatea care l-a trimis în Ardeal, așa cum n-a scos un singur cuvânt despre acțiunea pe care el a întreprins-o pe unde a trecut. Deși om simplu, fără învățătură mai înaltă, în răspunsurile date a fost sobru, zgîrcit la vorbă și adeseori chiar enigmatic, dovedind la tot pasul inteligență, multă înțelepciune și multă tărie de caracter.

Urmările acțiunii călugărului Visarion le cunoaștem în parte chiar din mărturisirile episcopului unit Ioan Inocențiu Klein, făcute cu prilejul deschiderii sinodului din 6 iulie 1744, și anume:

„Dar lăsînd la o parte aceste, să vă vorbesc despre întîmplarea aceea nouă. Nu mă îndoiesc, că tuturor este cunoscut, ce tulburare a făcut în unele locuri în poporul nostru un călugăr învășind în contra uniților. După învățătura acestuia în unele locuri poporul nu merge nici la biserică, de preoți uniți nu se servește, morții și-i îngroapă fără prohod și fără mîngîierile spirituale, pruncii și-i botează prin femei bătrîne și se întîmplă și alte daune spirituale de felul acesta”.²

Petru Bod confirmă cele spuse de Klein, descriînd în chip deosebit mișcarea aceasta pornită împotriva unirii: „Ori unde pătrundea faima călugărului, îmbrăcată ca de obicei în multe povești, românii se lepădau de unire, înconjurînd bisericile și pe preoții uniți, ei refuzau de a-și boteza copiii și de a-și îngropa morții prin mijlocirea preoților. Împinși de un zel înfocat, s-au apucat în unele locuri ... să-și curețe bisericile, alungînd pe preoții uniți, săpau valtra și scoteau pămîntul spălînd podeaua bisericii”.³ Insuși guvernul se plînge, la data de 6 mai 1744, de înrîurirea pe care acest călugăr străin a avut-o asupra românilor, cînd spune: „Un străin, cu numele Visarion, amăgitor pribeag, pripășit acum în țara aceasta, a sedus întru atîta valahimea, că sate întregi nu mai vreau să frecventeze bisericile și să-și recunoască preoții. De aceea guvernul se miră cum pot românii să se agite atît de mult la cuvîntul unui atît de ticălos și mizerabil vîntură-țară”.⁴

Săliștenii nu voiau să intre nicidecum în biserică, pentru motivul că era profanată de către preoții uniți.⁵

Clerul unit fiind întrebat asupra mișcării antiunioniste, arată că răul cel mare a fost pricinuit de „falșul călugăr” care a învățat poporul să condamne unirea, să nu recunoască pe preoții uniți și că toți cei grijiți cu tainele uniților sînt pe veci condamnați.⁶ Într-un raport făcut de către

2 Augustin Bunea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein. Blaj 1900, p. 159.

3 Silviu Dragomir, op. cit., p. 143—144.

4 Același, p. 146—147.

5 Același, precum și C. Bobulescu, Fete bisericești în războaie, răzvrătiri și revoluții. 1930, p. 31.

6 Silviu Dragomir, op. cit., p. 147.

anumiți protopopi uniți se spune următoarele: „Starea unirii e cît se poate de tristă, după ce falșul călugăr, prefăcîndu-se în ascet, adunase mulțime mare de oameni obișnuiți să se mire de lucruri deșarte și astfel în multe locuri s-a răsturnat aceea ce au clădit împărații Leopold și Carol și ceea ce s-a înălțat în cursul alor cincizeci de ani”.⁷ Cînd căpitanul orașului Sibiu a fost trimis cu soldați bine înarmați să potolească excesele rășinărenilor, aceștia au declarat că mai bine mor cu toții, ori se împărtășesc în loc de Paști cu muguri de stejar, decît să meargă la biserică cu preoți uniți”.⁸ La cercetările făcute în Bucium, credincioșii au răspuns: „Noi sîntem gata să lăsăm biserica la porunca Mărilor Voastre preotului unit, dar mai bine ne pustiim și pribegim, decît să ne ținem preot unit”.⁹

Răspunsul dat de comunitatea uniților din Făgăraș este foarte interesant, deoarece el aruncă lumină asupra procedului urmat pentru a fi adusă unirea la îndeplinire prin orice fel de mijloace. „Cînd am început să umblăm în biserica unită ne-am dus la preotul Vasile, că dumnealui atunci încă nu se făcuse unit, și l-am întrebat pe dînsul să ne spună dacă vede și știe că suferă vreo schimbare prin unire legea și pravila cea de ritul românesc răsăritean. Dumnealui s-a jurat pe credința de preot că nu suferă vreo schimbare. Auzînd noi acestea, n-am vrut să rătăcim și mai departe, dar acum luînd cunoștință că călugărul care a venit în Ardeal a arătat multe schimbări ale religiei noastre, dacă nu vom fi lămurii ori vom simți vreo abatere de la credința noastră, noi ne vom lepăda cu totul de unire”.¹⁰

Petru Dobra, renegatul român din vremurile acelea, în raportul pe care îl face, ne dă o icoană fidelă a realităților și a situației în care se găsea unirea. El spune: „După atîta timp strecurat, poporul a alungat preluțindeni pe preoții uniți și acum se servește de preoți schismatici, care batjocoresc în tot chipul religia catolică... Preoții uniți sînt alungați, despoiați și prigoși de credincioși, iar în biserici nu pot să intre nici ca niște simpli mireni. Poporul nu mai cercetează nicăieri bisericile și oamenii nu mai mor, ci pier ca vitele și se îngroapă fără lumină și fără de cruce”.¹¹

Revista protestantă „Acta historico-ecclesiastica”, contemporană cu evenimentele acestea, ne redă o scenă caracteristică din luptele de atunci. Un funcționar din Sibiu a fost trimis la sat să adune comunitatea și să-i împărtășească anumite porunci. Românii îl ascultară răzimați în bețele lor lungi. După ce isprăvi cu cititul, se sculă unul din cei mai bătrîni și zise:

„Acest cojoc, care-l am pe mine, e acum al meu. Dar dacă ar vrea să mi-l ia crăiasa, i-l dau. Cu aceste slabe mîini și picioare și cu trupul meu am lucrat zi și noapte ca să plătesc porția. Ele sînt ale crăiesei și de ar vrea să mi le ia, nu am ce face. Dar nu am decît un suflet, pe care eu îl păstrez pentru Dumnezeu din cer și nici o putere omenească nu-l poate îndoii”.¹²

7 Același, p. 155.

8 Același, p. 151.

9 Același, p. 158.

10 Același, p. 159.

11 Același, p. 160.

12 Foaia Diecezană, nr. 97 din 1894 și Silviu Dragomir, op. cit., p. 161.

Din cele două rapoarte pe care le face Olsovszki, trimis în Ardeal de Curtea imperială ca să cerceteze situația, reiese că de la venirea lui Visarion situația s-a agravat și a devenit pretutindeni dezastruoasă pentru catolicism.

Apariția călugărului Visarion a dat naștere nu numai unei vii agitații în rîndurile poporului, care pe alocurea a întrecut măsura, dar și prilej pentru intervenția puterii armate. Cu toate acestea, acțiunea n-a putut fi oprită. Ea s-a perpetuat și a dat naștere unei hotărîte și noi configurații confesionale între românii din Ardeal.¹³ Deci acțiunea unui călugăr simplu, a unui om fără carte și fără putere politică a răsturnat în cîteva luni toată opera a doi împărați puternici.

Călugărul Visarion Sarai, deși străin de neamul și limba românească, prin credința creștină ortodoxă el s-a identificat întru toate cu durereile și suferințele poporului ortodox român din Ardeal și cu o îndrăzneală rar de întîlnit a străbătut acest colț de țară — înfruntînd greutăți și uneori chiar pericolul morții — și a vestit pretutindeni adevărul credinței creștine ortodoxe. Predica lui, simplă și naturală, pornită din inimă curată, a pătruns la inimă, a trezit conștiința ortodoxă, a mobilizat la rezistență și luptă deschisă pentru „legea românească” un popor întreg și în felul acesta și-a înscris numele în cartea de aur a nemuririi și în istoria luptelor și a biruințelor ortodoxiei românești din Ardealul sec. XVIII. El a fost o figură strălucitoare de luptător neînfîcat pentru apărarea credinței creștine ortodoxe și a drepturilor sfinte și naturale ale poporului nostru.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române avînd în vedere viața și activitatea acestui călugăr, închinată în întregime Ortodoxiei, a hotărît irecerea lui în rîndurile sfinților și face în fiecare an pomenirea lui la data de 21 octombrie.

POPA COSMA DIN DEAL

Însemnătatea activității și a luptei popii Cosma din Deal împotriva uniației stă mai ales în două lucruri, pe care nu le au ceilalți luptători și anume:

1. Popa Cosma din Deal așterne pe hîrtie — și prin aceasta a încredințat posterității — întîmplări și suferințe personale, îndurate din pricina credinței sale ortodoxe și a activității sale pentru apărarea Ortodoxiei și

2. Aleargă cît poate, culege date și le așterne pe hîrtie despre suferințele altora pentru credința lor și pentru refuzul de a se face uniți.

Din datele rămase de la acest preot ne putem face o idee clară despre abuzurile, jafurile, suferințele, despre nemaipomenitele fărădelegi pe care le săvîrșeau protopopii uniți, preoții uniți, în frunte cu vicarul lor, Aron, precum și toate autoritățile puterii de stat împotriva preoților și a credincioșilor ortodocși. Îți stă mîntea în loc și nu poți să admiți că ase-

¹³ George Bodgan-Duică, Călugărul Visarion Sarai (1744). Caransebeș 1896, p. 3—4.

menea jafuri și cruzimi au putut fi săvârșite de către preoți împotriva altor preoți de același sînge și de aceeași limbă cu ei și împotriva unor credincioși care erau de același neam cu ei. Dar să dăm cuvîntul popii Cosma, prin spîciurile făcute din scrisorile sale, în care arată pătimirile personale, îndurate începînd din anul 1745, cînd a trecut munții, pentru a lua hirotonia de la mitropolitul Neofit din Țara Românească.

„Dacă am venit acasă în luna lui noiembrie în 30 de zile, văleat 1745 și sosit acasă mi-a luat Dăianu¹ 20 de vedre de vin pentru că m-am făcut popă de legea grecească“.

„Cînd a fost văleatul 1750 a mînat județul din Sebeș, adică Hutar, de i-a luat un cal drept 24 de zloți, iar cînd a fost văleatul 1751 a mînat Hutar de ia luat 21 de oi mari și cinci miei mici și fiind și celelalte oi cu miei în luna lui februarie în 2 zile. Iar cînd a fost văleat 1752, iar a venit Dăianul cu trei popi ai lui uniți, să-l prinză iar, ci nu l-a putut prinde, ci i-a luat două iepe, de s-a dus cu iale. Și tot înt-acelaș an a venit pîrgarul Dăianului cu doi gornici spănești și popi ai lor uniți iar să-l prindă, iar neputîndu-l prinde și neaflîndu-l acasă, în luna lui Decembrie în 13 zile, i-a legat preoteasa cu copil mic fiind în brațe și a dus-o la prinsoare, pînă i-a degerat copilul. Și cu dînsa a luat și o bute de vin de 11 vedre și făcînd pîtă într-aceea zi, pîn-au băgat pita în cuptor au beut popii cei uniți 4 vedre de vin și neașteptînd să se coacă pita au scos 4 pite din cuptor necoapte și s-au dus cu ele. Și acestea toate s-au făcut, pentru că nu s-a plecat sub unație“.

Dar în afară de această imixtiune a zbirilor stăpînirii — constituiți în apostoli ai unirii, care jăcmăneau averea preoților adunată cu trudă și tîrau în temniță femei tinere, mame cu copii în brațe — mai venea și temnița, cînd urmărirea putea să aibă succes. Inimosul nostru preot, care a inițiat și a îndeplinit ancheta, se prezintă în chipul următor: „Eu Popa Cosma din Deal, care a fost prins în Belîgrad 60 de săptămîni, pentru aceea a venit carte la comandantul de la crăiasa și de la solul Muscului Mihail să-l sloboadă“. Bănuim că popa Cosma o stat în temniță cele 14 luni în cursul anilor 1751—1752, cînd se va fi produs și intervenția ministrului rusesc de la Viena, contele Mihail Bestuzev-Rjumin. Din aceste împrejurări, ce ni le reamintește, putem apoi să concludem, cu deplină dreptate, că încă de atunci Popa Cosma din Deal stătea în strînsă legătură cu fruntașii, care conduceau mișcarea românilor ortodocși. Eliberat din temniță el fu de îndată pus din nou în urmărire, de către protopopul unit din Daia, Avram Pop, care nu izbuti să prindă, decît pe tatăl popii, un țaran bătrîn, care va fi suferit cu resemnare cele patru săptămîni de temniță. „Și-au alergat domnii din Sebeș și cu popii cei uniți să prindă pe popa într-acești zece ani de 28 ori“, încheie el „cartea popei Cosma“, care era calvarul său propriu“.²

La începutul anului 1755 guvernul din Ardeal³ cere comandantului general, contele Wallis, forță militară pentru ca să urmărească și să ares-

¹ Este vorba de faimosul protopop unit Avram Pop din Daia.

² Silviu Dragomir, op. cit. Vol. II, Sibiu 1930, p. 36. 38.

³ Idem, op. cit. Vol. I, Anexe nr. 81, p. 131.

teze pe preotul Cosma din Deal, „care ațîță noi tulburări în sinul plebei valahe unite“. El a izbutit să scape de sub ochii prigonitorilor săi și să îndeplinească în continuare una dintre cele mai importante lucrări pe care le avea din vremea aceea. A cutreierat sat de sat o regiune — care se întinde de la Orlat, de lângă Sibiu, pînă la valea Mureșului, mai jos de Orăștie — notînd pe scurt din cele 42 comune cercetate toate suferințele îndurate de preoții și credincioșii ortodocși în ultimii 11 ani, cîți au trecut de cînd călugărul Visarion a ridicat poporul la luptă pentru apărarea dreptei credințe. Popa Cosma din Deal a zugrăvit cel mai plastic tablou al frământărilor, al stărilor sufletești, al abuzurilor și teroarei în care trăiau atunci strămoșii noștri. El ne-a dat cele mai prețioase documente ale vremii, cele mai clare fotografii ale realităților de atunci. Vom vedea aici cîteva clișee din satele, vizitate în mare parte și de vicarul unit, Aron, în anul 1750, raportînd despre ele că, sub influența lui, s-au întors din nou la unire. Vom observa contrazicerea dintre realitate și ceea ce a spus vicarul Aron, sau mai bine zis raportul mincinos pe care el l-a făcut autorităților de Stat. Și anume jînarii spun: „Iar în judecata lui Bucur Dordea a venit Aron în satul nostru Jina, în luna lui decembrie în 20 de zile să plece satul sub unație și neputîndu-l pleca sub ascultarea lui ne-au prădat, de ne-au luat un straiu nou și protopopul Dăianul alt straiu și au făcut cheltuială ei satului de 15 fl.“.⁴

În Săliște și jur activitatea lui Aron s-a desfășurat în chipul următor: „După aceea a venit Aron cu protopopii lui prin sate să-i plece la unație, iar neputîndu-i pleca, iar au prădat pe Ioanăș popa, de i-au luat două vaci fătate drept 30 florinți și o bute de vin drept 20 florinți“.

„Principalii prigonitori odioși în aceste 42 de comune cercetate de Popa Cosma au fost, în afară de vicarul Aron, mai ales faimosul Petru Dobra și protopopii uniți din Daia și din Armeni, sub a căror jurisdicție aparțineau cele mai multe comune. Dar și organele administrației au grăbit să-și dea concursul lor, ca spre pildă judele săsesc din Sebeș, solgăbirăul din Cunța sau fibirăul din Hopîrtea.

Obiectivul de căpetenie al persecuției erau mai ales preoții ortodocși, împotriva cărora se ducea o adevărată luptă de exterminare. Li se jefuia avutul în spre mai marea glorie a sfintei uniri, erau căutați și goniți ca fiarele sălbatice, pentru a fi legați în obezi și cînd izbuteau să scape, hăitașii unirii prindeau pe soțiile lor, pentru a le înfunda în temnițe și a stoarce apoi prețul de răscumpărare. Astfel cazul popii Ion din Răchita este tipic, unul din cele multe, care se petreceau în această epocă de jaf și persecuție: „Înștiințare pentru popa Ion din Răchita, care este prins în Sibiu, pentru că nu se pleacă sub unație. Și l-au prins, cînd a fost văleat 1754 și l-au prins în ziua de Ispas și zace și acum tot în prinsoare în Sibiu și-l fac de lucră tot lucrul. Și dăm înștiințare pentru dînsul, de are cineva putere să-l scoată, că piere acolo; și pentru alți preoți, ce zac în prinsori“. Dar temnița nu ajungea pentru un biet preot. Urmau amenzele bănești, sau cum i se zicea cu termenul tehnic al timpului „prada“: „Și pentru prada popei acestui prins, anume Ion. Întîia pradă, s-a sculat Hutăr cu slugile lui și i-au luat doi boi și un cal. După aceea au venit

popii cei uniți cu porunca Dăianului, de i-au luat patru boi învățați și trei neînvățați și cinci vaci și trei viței și lângă acestea au luat tot atunci și patru cai și 20 de oi și patru stupi și trei cară de vin și doi porci. După acestea au prins preteasa și fiind grea au dus-o în Sassebeș și au ținut-o în prinsoare două săptămîni și rugîndu-se de ei să o sloboadă din prinsoare au cheltuit 15 florini“.

Același calvar l-au umblat popa Ionaș și popa Oprea din Săliște, apoi popa Petru din Cărpiniș, popa Ioan și popa Maniu din Poiana, ale cărui pătimiri lasă o pată de rușine neștearsă pe propaganda unionistă: „Și pe scurt pentru un popă neunit anume din Poiana din scaunul Mercurii, l-au prins Armeneanul împreună cu popii lui cei uniți, anul Domnului 1754 în luna lui decembrie în 20 de zile și l-a dus la Aron în Blaj și ducîndu-l, pe cale i-a degerat picioarele, de i-au căzut amîndouă de la el și mîinile iar i-a degerat și a căzut pielea de pe el“. Cu drept cuvînt mitropolitul Nenadovici atrage atențiunea reginei asupra acestui nemai-pomenit act de barbarie“.⁵

În anul 1754 a venit la Săliște noul vicar unit, Gerontie Cotorea, și împreună cu protopopul unit și alți preoți, au arestat trei preoți ortodocși. „Și i-au dus în temniță și i-au bătut în obizi de fier într-o pereche cîte doi ... ca pe niște dobitoace“. Cînd uniții au afirmat că „Răsăritul și cu toți patriarhii răsăritului sînt toți mincinoși“, preoții ortodocși au răspuns: „În cazul acesta vom fi și noi mincinoși, împreună cu patriarhii și cu tot Răsăritul, dar cu voi nu ne vom uni“.

Preoții Avram din Cuț, Gherman din Căpîlna, Avram din Șibișeni, Antirie din Răhău, George din Jibot și Dan din Tilișca au fost prădați de avutul lor.

Preteasa popii Dan a fost arestată de cinci ori între anii 1754—1755. Odată a prins-o protopopul din Armeni „cu prunc mic în brațe și o au ținut-o la el 50 de zile roabă la lucrul lui, cu închisoare“. Altădată a fost dusă la Sibiu în temniță împreună cu alte cinci preotese și mai pe urmă, în anul 1755 „iarăși au prins pe preteasa popei Dan celui neunit din satul acesta, silind-o ca să vie popa al ei, să-l unească“.⁶

„Cînd în anul 1745 au fost arestați patru fruntași din Jina, anume Ion Turcu, Constantin Dobrotă, George Dobîrcianul și Maniu Petric i-a dus în temnița de la ocnele din Uioara, unde i-a ținut șapte săptămîni, torturîndu-i în chipul următor: „ziua îi punea la mlăcii și noaptea îi băga în temniță cu scara în pămînt și-i răstignia în belciugi de fer și le băga un lanț printre picioare și punînd la capul lanțului lăcat“. Iar ca să se vadă și spiritul de inventivitate al infamilor persecutori mai cităm un pasaj din mărturisirile țaranilor din Deal: „Iar în judecata Tomei Roșca au ridicat Dăianul doi cîntălări și 12 raitări și au venit în satul Dealul și cîte batjocuri au făcut pe noi, că ne-au închis în cămări cu mari cu mici și ne-au afumat cu paie ude, pentru că nu ne-am plecat sub unație“.⁷

Pentru toate aceste prețioase date și pentru alte multe neamintite aici,⁸ noul episcop unit, Aron, cerea cu stăruință guvernului să aresteze

⁵ Idem, p. 38—40.

⁶ Idem, p. 39—40.

⁷ Idem, p. 42.

⁸ A se vedea mai pe larg Silviu Dragomir, vol. II, op. cit., p. 36—46.

și să arunce în temniță pe popa Cosma din Deal. Ura episcopului era fără de margini împotriva acestui preot, deoarece el îndrăznise să dezvăluie și să facă cunoscut lumii întregi răutatea, jafurile, chinurile și toate fărădelegile săvârșite în primul rînd de către acest Aron împotriva ortodocșilor.

În 28 septembrie, poporul din Jina năvăli în biserică într-o zi de Duminică, alungă pe preoții uniți și dădu biserica preoților ortodocși. Episcopul auzind despre acestea, trimise pe protopopul dîn Daia, pe faimosul Avram Pop, cu mai mulți preoți și funcționari, ca să restituie biserica uniților. Dar cînd aceștia se prezentară, în ziua de 29 octombrie, la poarta cimitirului, oamenii năvăliră înarmați cu furci și îi bătură crunt. Se pare că de astă dată furia poporului era așa de mare și mulțimea atît de numeroasă încît ajutoarele înarmate ale regimentului n-au fost în stare să reziste. Toate acestea episcopul unit le atribuia mai ales lui popa Cosma și lui Constantin Petric, care au îndemnat poporul la defectiune și răzvrătire și au cutreierat țara, agitînd mai ales în timpul nopții.⁹

Popa Cosma din Deal rămîne un exemplu strălucit de tărie de caracter, de luptător neînfricat și un foarte priceput colecționar de documente deosebit de prețioase.

PREOTUL LUPU ȘANDRU DIN BORȘA MARAMUREȘULUI LUPTATOR ÎMPOTRIVA TĂTARILOR

A fost odată, în vremuri îndepărtate, o luptă mare, atît de mare încît răsunetul ei a trecut peste neamuri și peste veacuri, iar ecoul ei străbate pînă în zilele noastre și se face auzit tuturor celor ce-și apleacă urechea și inima spre faptele de vitejie ale înaintașilor.

Lupta aceasta a avut loc în ziua de 4 august, anul Domnului 1717, în Strîmtura Borșii Maramureșului, acolo în munți, unde țîșnesc izvoarele, murmură pîraiele și se adună spre pornire grabnică la vale apele Vișăului.

În vremea aceea, hoardele năpraznice ale tătăriei trecuseră din Moldova în Ardeal, unde rostogolindu-se mereu, asemenea unui cerc de foc nimicitor, pătrundeau tot mai adînc în inima Ardealului, pustiind totul în calea lor. Aceste hoarde, care împrăștiu pretutindeni numai groază și jale, au ajuns pînă la Sătmar, pe care l-au pîrjolit în întregime. Încărcate cu tot felul de prăzi, dobîndite numai prin omoruri și jafuri, se cîrnesc acum spre Maramureș, o iau pe Iza în sus, cu gîndul de a se întoarce la locul de unde au plecat, de a se întoarce în țara lor. Pe aici, ca și prin alte locuri prin care au trecut, ard sate și biserici, taie sînul femeilor, scot ochii unor oameni nevinovați, trag în țepă copii neprihăniți și pun în cătuși și duc în robie mîi de bărbați și femei. Ieșirea din Maramureș se putea face numai pe Valea Vișăului, prin Strîmtura Borșii, pe la Prislop, pe unde calea ducea spre Bucovina.

În vremea aceea preot în Borșa era Lupu Șandru. El avea os domnesc, fiind strănepot al lui Iuga, voievodul de odinioară al Maramureșului. În tinerețele sale acest Lupu Șandru fusese cel mai vestit luptător în răs-

⁹ Idem, p. 46.

coala cea mare din anii 1703—1711, răscoală făcută împotriva poftelor și împotriva încercărilor de ocupare și subjugare a Maramureșului de către imperialismul austriac. Lupu Șandru a fost pentru apărarea libertăților Maramureșului și ale maramureșenilor. Pentru priceperea, destoinicia și curajul lui în luptele care s-au purtat, el a fost înălțat atunci la cinstea de conducător, de căpitan al răsculaților din Maramureș. „Craiul Rakoczy, în jurul căruia se strinseră atunci luptătorii pentru dreptate și libertate, prețuia mult pe Lupu Șandru, socotindu-l ca pe cel mai priceput și cel mai de încredere om al său”.

După potolirea răscoalei Lupu Șandru a dezbrăcat haina de ostaș și a îmbrăcat haina luptătorului spiritual, făcându-se preot în satul său natal, în Borșa Maramureșului. El a împlinit în felul acesta o veche tradiție de familie, nelăsând să se curme șirul preoților ridicați din aceeași familie din generație în generație. Însemnările făcute pe vechile cărți bisericești din Borșa dau mărturie despre preoții Gheorghe, Matei, Andrei, Ioan, Maxim, Nicolae, Tudor, Ștefan, Lupu și alții, toți din familia Șandreștilor. A fost deci pentru Lupu Șandru o chestiune de tradiție, de onoare, de demnitate familială și în același timp o chestiune de conștiință creștină ortodoxă de a se adăuga și el ca o zală însemnată unui lanț strălucitor de slujitori ai altarului Domnului.

Ca om al rînduiei și al datoriei el a împlinit această obligație cu toată inima și cu toată cucernicia, devenind un bun preot al Borșei și un luminat protopop al acestui colț de Maramureș.

În liniștea satului ascuns prin văle munților păduroși, într-una din zile a pătruns cu totul pe neașteptate zvonul: „*Vin tătarii!*” Știrea aceasta era pe atunci egală cu a spune: vine ciuma, vine moartea, vine pirjolul, vine nenorocirea cea mai cumplită!

Preotul Lupu Șandru n-a mai stat pe gânduri. El știa ce înseamnă venirea tătarilor. Timp de pierdut nu mai era. De aceea a adunat în grabă pe toți bărbații din sat și le-a vorbit:

— Oameni buni! Tătarii sînt pe noi! Această urgie a pămîntului vine să calce în picioare credința noastră creștinească, să prefacă în scrum și cenușă biserica noastră strămoșească, să ardă casele și întreaga noastră agoniseală, să prefacă în ruine satul nostru iubit și în jale și lacrimi nesfîrșite viața celor ce nu vor pieri. Cruzimea tătarilor n-are margini. De aceea, copiii noștri, soțiile noastre și chiar noi înșine, bărbații, sîntem în primejdie de moarte. În fața acestei cumplite urgii n-avem timp de pierdut și nici căi de ales. Un singur gînd, o singură vrere, o singură hotărîre trebuie să ne stăpînească pe toți în aceste clipe de răscruce și anume: *aceea de a lupta din toate puterile noastre, de a lupta cu disperare pe viață și moarte pînă la ultimul om și pînă la ultima licărire de viață împotriva tătarilor. Să nu fim îndoielnici! Să nu fim lași! Să nu fim lipsiți de curaj! Să nu fim lipsiți de eroism!*

De o mie de ori e mai bine să murim vitejește în luptă decît să îndurăm chinurile, disprețul, tortura, nebănuitele umiliri și rușinea lanțurilor și a robiei tătarești. Mai bine să încercăm să răpunem noi în luptă pe vrăjmașul care ne calcă țara în picioare și vrea să ne nimicească decît să așteptăm înspăimîntați și neputincioși ca să ne răpună el pe noi!

— Apoi, Sfinția Ta Părinte — a glăsuț unul din bătrînii satului — ai vorbit tare frumos și ai spus numai lucruri adevărate. De aceea eu mă întreb și cred că pe bună dreptate:

Care dintre noi n-ar vrea și nu s-ar bucura din toată inima lui să vadă prăbușită la pămînt și călcată în noroi întreagă puterea și toată mîndria cötropitorilor? Cine dintre noi n-ar dori să vadă cum se stinge, cum apune în întuneric și moare pentru totdeauna biruința și trufia tătarască? Dar spune-ne nouă, Părinte, cum și cu ce am putea noi să dezbrăcăm pe procleți de mîndria și îngîmfarea lor de astăzi? Noi sîntem puțini la număr și arme nu avem, în timp ce ei sînt cîtă frunză și iarbă și au arme din belșug. Deci în ce chip am putea să batem noi cei puțini la număr pe cei mulți?

— Ai vorbit cu dreptate și cu chibzuială, moș Ioane. E adevărat că noi sîntem puțini la număr și că nu avem arme pe măsura tătarilor. În necazurile și strîmtorarea noastră trebuie însă să nu uităm nici o clipă că bătăliile mari nu s-au cîștigat totdeauna de către numărul mare al celor vîrîți în lupte, umflați de mîndrie și trufie și nici de către încrederea nemărginită în armele lor. Istoria este plină de întîmplări deosebit de grăitoare în privința aceasta. Nu trebuie să alergăm și să căutăm în alte părți decît în istoria noastră a românilor și veți vedea că am dreptate. Au la Posada n-a strivit Basarab, voievodul Țării Românești, cu pușinii lui viteji o armată ungurească mult mai mare decît a lui, o armată bine înzestrată cu toate uneltele de luptă, și a făcut să cadă la pămînt toată îngîmfarea regelui Carol Robert?

Au la Rovine, Mircea cel Bătrîn n-a înfruntat cu bărbăție, cu omenie și credință neclintită pe trufașul Baiazid spunîndu-i în față:

„Eu? Imi apăr sărăcia și nevoile și neamul,
Și de-aceea tot ce mișcă în țara asta, riul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,
Dușmanit vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.
N-avem oști, dar iubirea de moșie e un zid,
Care nu se înfioară de a ta faimă Baiazid“.

În mlaștinile de la Rovine Mircea cel Bătrîn, cu o armată mică și neînsemnată, a coborît pentru totdeauna în baltă și noroi puterea unei armate ce părea nebiruită și trufia cea fără de margini a lui Baiazid.

Au în codrul Cosminului n-a zdrobit Ștefan cel Mare, cu o oaste mică de moldoveni, oastea cea mare a leșilor?

Au la Călugăreni Mihai Viteazul n-a zdrobit cu luptători puțini o uriașă armată turcească, aruncînd în mlaștinile Neajlovului pe însuși Sinan Pașa, deținătorul puterii și al mîndriei turcești?

Au nu sîntem noi urmașii lui Basarab, ai lui Mircea cel Bătrîn, ai lui Ștefan cel Mare, ai lui Mihai Viteazul și ai tuturor eroilor din trecutul nostru românesc?

Au nu sîntem noi os din oasele lor și suflet din sufletul lor? Au nu apărăm și noi astăzi aceeași sărăcie, același neam, același codri și aceleași plaiuri pe care le-au apărut moșii și strămoșii noștri? De ce atunci să ne îndoim de puterea noastră, de iscusința noastră, de vitejia noastră

și de întreg ajutorul Cerului? Noi trebuie să știm și să fim mai mult decât convinși de adevărul că:

Tot ce mișcă-n Maramureș și prin codrii brazilor,
Prieten este numai nouă și dușman tătărilor,
Valea, dealul, stîncă, lemnul și tot ce prin munte-întîlnești,
Sînt cetăți nebiruite și armele noastre firești.

De aceea, preotul vostru vă zice: Lăsați la o parte orice îndoială, puneți toți mîna pe arme și porniți cu încredere la luptă ca să cucerim victoria!

— Bine nepoate, bine părinte, — te rugăm să iai comanda și noi te urmăm pînă la moarte!

— Sînteți toți de aceeași părere?

— Da, părinte! au răspuns toți deodată.

— Atunci, toată suflarea bărbătească din Borșa să pună mîna pe securi și pe tîrnăcoape și să-mi urmeze miel!

Femeile, copiii și toate bunurile care se pot lua, să fie duse cu mare grabă și ascunse în inima pădurii după muntele Știolu.

În cîteva ceasuri satul a rămas pustiu.

Bărbații, după ce au înaintat mult pe vale în sus și au ajuns adînc în munte, unde strîmtoarea era mai îngustă și stîncile laterale mai înalte și mai prăpăstioase, s-au oprit la un semn făcut de popa Lupu Șandru.

— Aici e locul cel mai bun, cel mai potrivit pentru luptă. Aici trebuie să așteptăm pe dușman.

Părintele Lupu Șandru a rînduit îndată oamenii la lucru și s-a început cu zor să se facă înîlnirea copacilor de pe înălțimi și desgărdinarea stîncilor. Totul trebuia pregătit cu grabă și în așa fel încît la un semn dat și la o opintire a luptătorilor, copacii și stîncile munților să se prăvălească năpraznic asupra dușmanului și să răpună tot ceea ce întîlnesc în cale.

Pîndari puși pe înălțimi, pe Vișeu la vale pînă departe, scrutau zarea și prin semne anume rînduite țineau legătura cu cei din munți, dînd mereu de știre despre măsura în care se apropiau tătarii.

Cînd hoardele tătărești au intrat în Borșa, sus la Strîmtoare totul era gata. Luptătorii din Borșa, în frunte cu preotul lor, așteptau cu sete și nerăbdare venirea dușmanului.

În satul Borșa tătarii au găsit o singură ființă omenească. Era o fată frumoasă ca un vis și gîngășă ca o floare. Era fata preotului Lupu Șandru, care a rămas anume în sat. Pe ea a luat-o hanul tătărilor ca să le arate drumul cel mai drept și cel mai bun prin munți. Ea i-a condus tocmai pe unde dorea ea, pe unde trebuia ca să ajungă la locul dorit, i-a condus acolo unde îi aștepta tatăl ei, popa Lupu Șandru și ceilalți luptători din Borșa. Intrați în inima munților, într-o vale îngustă și un loc închis, deodată s-a auzit un sunet puternic de tunet și apoi un fluierat de haiduc, care a umplut văile, s-a izbit de pereții stîncilor și s-a întors înapoi, răspîndind pretutindeni un ecou îngrijorător. Era semnalul de luptă pe care l-a dat popa Lupu Șandru din piscul cel mai înalt al munților. În clipele acelea s-au deschis toate gurile iadului și moartea sub formele ei cele mai hidoase a dat năvală asupra tătărilor. Copacii cădeau ca loviți de trăznete și aplecați de cea mai năpraznică furtună, iar stîncile curgeau

ca un șuvoi sălbatic de munte asupra hoardei tătărești. În față drumul era închis, în spate la fel. Nu mai era pe nici unde nici un loc de ieșire. Hanul tătarilor dându-și seama de cursa în care a căzut, a străpuns cu sulița ca pe cea mai „blestemată ghiaură“, pe cea mai frumoasă fată din Borșa și din tot Maramureșul, pe fata popii Lupu Șandru. Situația era disperată. Spaimea cea mai cumplită i-a cuprins pe toți și în învălmășeala aceea a morții se călca om pe om, iar caii înnebuniți striveau sub copitele lor tot ceea ce întâlneau în cale. Tătarii răcneau, caii nechezau, iar copacii și pietrele răsturnate din marile înălțimi făceau un zgomot asurzitor, un uruit înspăimântător. Praful stâncilor sfărâmate s-a așternut peste vale ca o ceață deasă înecăcioasă, învăluind totul în întuneric. Se părea că munții se clatină din temelii și sfârșitul lumii se așterne peste Strîmtura Borșei. Valea întreagă s-a prefăcut într-un mormînt uriaș, umplut în întregime cu trupurile cailor și ale tătarilor striviți sub prăvălirile stâncilor și ale copacilor. Timp îndelungat au curs nesfârșite pîraie de sînge, iar corbii s-au hrănit cu mare desfătare, ca la prinz bogat, săptămîni și luni de-a rîndul.

Din toată puzderia aceea de tătari n-au mai rămas în viață decît șase persoane, cărora li s-a dat drumul să meargă în țara lor și să spună tuturor ce au pălît tătarii și ce vor păli de acum înainte toți aceia care vor mai îndrăzni să calce și să prădeze pămîntul sfînt al Maramureșului.

Popa Lupu Șandru, cu vitejii lui borșeni, au eliberat atunci din cătușile robiei tătărești un număr de 10.000 de creștini. Ei s-au întors cu bucurie mare la casele lor, la îndureratele lor familii, prefăcînd durerea în bucurie și lacrimile în veselie.

Timp îndelungat oamenii n-au mai putut să bea apă din pîraiele locului, fiind apa mereu amestecată cu sînge și pămîntul umplut cu tot felul de oase de cai și de oameni, cu săbii și sulițe ruginite și cu arămuri și alte metale, rămase pînă astăzi din zdrobirea oastei tătărești. De atunci și pînă astăzi picior de tatar n-a mai dat prin Maramureș. De atunci și pînă astăzi Strîmtura Borșei se numește și Strîmtura tătarilor.

Preotul Lupu Șandru și cu credincioșii săi au biruit. Ei au salvat din robie și moarte zece mii de creștini, zece mii de vieți nevinovate. La temelia biruinței lor a trebuit însă să pună — ca și meșterul Manole de odinioară — jertfa cea mai curată, ființa cea mai scumpă preotului Lupu Șandru, pe frumoasa sa fată. Ea s-a jertfit ca o mucenică, spre a salva viața și a da libertății atîtea mii de creștini. Ea s-a jertfit pentru biruința credinței creștine asupra păgînilor și pentru biruința maramureșenilor asupra hoardelor de tătari.

De aceea însemnările făcute în hrisoavele vremii și tradițiile maramureșene vorbesc pînă în zilele noastre cu multă cinste, cu multă evlavie și pietate despre jertfa curată a acestei mîndre fete, despre vitejia preotului Lupu Șandru și despre prăpădul tătarilor din Strîmtura Borșei Maramureșului.¹

Pr. Prof. SP. CÂNDEA

¹ Ioan Mihalyi, *Diplome maramureșene*, Sighet 1900, p. 85—86 și nota 4; Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București 1940, p. 144—153; Nicolae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București 1942, p. 68—73; Revista „Mitropolia Ardealului“, VIII, 1963, nr. 9—10, p. 749—750. Revista „Familia“, Buda-
pesta 1870 p. 315—316.

CONTRIBUȚIA LUI CONSTANTIN BRINCOVEANU LA ZIDIREA UNEI BISERICI ÎN OCNA SIBIULUI

Orășelul Ocna Sibiului este situat la o distanță de 12 km. de Sibiu, înspre Copșa Mică.

Așezări din epoca neolitică, o cetate de pământ din epoca scitică, morminte și monede dacice descoperite aici, atestă considerabila-i vechime.

În afară de indiciile de proveniență romană a șoselei și a ocnăritului, s-au descoperit veritabile vestigii romane mai ales în hotarul comunei apropiate Alămor și în cîmpul „Fața Vacilor”, situat la Nord-Est de centrul Ocnei, la circa 2 km.¹

În 1172 Ocna era deja colonie minieră săsească, în care băștinașii munceau în ocne, dar nu puteau locui în oraș decît plătind dijmă mai înlîi plebanului rom.-catolic, iar apoi comitelui, tot catolic, așezat de rege cu puteri de stăpîn feudal.² Prin documentele regelui Andrei II din 1222 și Ștefan V se întăreau privilegiile vechi ale Ocnei, confirmându-se statutul ei de „*republică egalitară*” și „*cetate de azil*”, pentru iobagii refugiați în ea. Aceste documente s-au pierdut; s-a păstrat însă hrisovul de pergament din 19 octombrie 1467, dat de Matei Corvinul, care confirmă pe cele ale lui Andrei II și Ștefan V, cu unele modificări.³ Comiția întărită prin hrisovul lui Matei Corvinul încălca vechile așezăminte democratice ale Ocnei, pe de altă parte asigura însă autonomia orașului declarat comitat separat, distinct de cel al Albei, supus direct jurisdicției regale.⁴

În 25 ianuarie 1493 regele interzicea voievozilor Ardealului orice amestec în treburile Ocnei, spunînd: „.....am luat acest oraș al nostru sub speciala noastră protecție și tutelă”.⁵

În secolul XVI situația politică a Ardealului se schimbă prin ruperea Ardealului de Ungaria, în urma distrugerii ei de către turci. Aceasta aduce după sine o emigrare a feudalilor din Ungaria în spre Ardeal și totodată o intensificare a propagandei protestante începută la Sibiu prin predica celor doi preoți silezieni, Ambrozie și Gheorghe.

Cu tot regimul deosebit al Ocnei, nobilii maghiari se așează aici împotriva interdicției din 1467 și antrenează și pe unii orășeni în vîinarea nobiliei. Între aceștia și băștinași ocneni săraci vor avea loc conflicte ce durează pînă în 1848, căci vechile privilegii ale Ocnei, formal reîntărite de St. Bathori în 1583 și 1592, de Mihai Viteazul în 1600 și de S. Bethlen în 1613 erau nesocotite de către noii promovați.

La 20 mai 1595 s-a semnat la Alba Iulia un tratat de alianță între Țara Românească și Ardeal, în care printre altele se prevedea libertatea

1 S-au descoperit ziduri de factură romană, țevi de apeduct, pietre funerare, inscripții votive, arme și monede romane din vremea lui Antoniu, Caracala Gordian, Aurelian și postromană a lui Onoriu. Vezi Seifert, *Inscriptiones Transilvaniae* II, 2, p. 249.

2 Lupșa Șt., *Monografia Ocnei Sibiului*, în manuscris, p. 9.

3 Hrisovul se găsește la Arhivele Statului din Sibiu, în registrele ce cuprind „Documentele Ocnei” sub nr. 109.

4 La punctul 1 al hrisovului se spune: „Nemo super ipsos violentum descensum posit...” (Nimeni să nu poată descinge cu forța la ei, spre a le lua dări, a le impune sarcini sau prestații și încartirui, nici voievodul Ardealului, nici vreun subaltern al lui. Numai cînd vine regele însuși în Ardeal, au să-i dea și ocnenii daruri. Vezi și Lupșa Șt., ms., p. 11).

5 Lupșa I., *Documente istorice transilvane I*, Cluj 1940, p. 104—105.

deplină a cultului ortodox, fixându-se pentru bisericile ortodocșilor din Ardeal ca for ierarhic Mitropolia Ungrovlahiei, mai exact mitropolitul de Tîrgoviște.⁶

Intoleranța față de cultul ortodox din Ardeal se întrerupte odată cu ocuparea Ardealului de către Mihai Viteazul.

Indată după lupta de la Șelimbăr (28 X 1599), Mihai așează cămăraș în Ocna Sibiului pe vistiierul Vasile. Sprijiniți de Vasile „românii din Ocna obținură loc de biserică în partea de sus a orașului și se grăbiră a și-o ridica din lemnul de construcție obținut probabil gratuit din pădurea oprită a orașului și a cămării.⁷

Mihai, care se sprijinea pe ajutorul nobililor, lăsă însă întreaga formă de organizare socială și politică în felul în care o găsisse, întărind în 25 iulie 1600 decretul lui Bathori din 1592 împotriva înmulțirii nobililor în Ocna, românii rămânând mai departe dijmuiți de clerul protestant și catolic.⁸ Se admise totuși, așa cum am văzut, românilor să-și construiască biserică. În 1760 bătrînii din Ocna spuneau sub jurămint că biserica lui Mihai fusese construită pe locul unde se află azi biserica brîncovenească. Ridicată din lemn, a ars în răzmerța tókőliană din 1690. Biserica avea hramul Mihail și Gavriil, desigur în cinstea voievodului Mihai, hram care s-a păstrat și pentru biserica brîncovenească pînă la 1801.⁹

Despre forma bisericii ocnene nu avem nici o cunoștință. Putem presupune că era zveltă și impozantă, cu turn înalt și ascuțit (forma obișnuită a bisericilor vechi ardelenene), căci calvinilor le venea greu să o tolereze și, așa cum vom vedea, păstrarea ei s-a făcut cu mari sacrificii materiale din partea ortodocșilor ocneni.

Neajunsurile pentru românii din Ocna și biserica lor începură la puțin timp după moartea lui Mihai Viteazul. Pentru a-și salva biserica, parohienii ortodocși, în frunte cu preotul lor, Oprea Pop din Alămor, fac următorul angajament:¹⁰

„Noi, Oprea Pop din Alămor,¹¹ Sanislav Avram ambii din Alămor din Ocna Marcu Pais, Ioan Mokanu, Gh. Pap, Gh. Bakk, St. Balint, St. Kereckeș, N. Oprea, Martin Marga, Stoica Păis, Petru Sîrbul și alte persoane de lege românească, prin această scrisoare dăm de știre că în 17 iunie 1609 adunîndu-ne toți cu o voie, l-am căutat pe dl jude St. Dombai,

6 Hurmuzaki, Documente III, 1, p. 209.

7 Lupșa Șt., ms. cit., p. 34.

8 Lupăș I., Doc. I, nr. 22, p. 51.

9 După 1801 acestui hram i s-a adăugat cel al Împăraților Constantin și Elena, în amintirea focului care a ars Ocna Sibiului la 8 mai 1801. (Cf. V. Brătulescu, Biserici din Transilvania, București 1936, p. 183.

10 Documentul, cel mai important act al bisericii ortodoxe din Ocna Sibiului, a fost tradus de pr. Ștefan Lupșa. Originalul este în limba maghiară, datează din 1609 și se găsește la Arhivele Statului din Sibiu, în dosarul „Arhiva Or. Ocna”, docum. nr. 503.

11 În fruntea delegației se aflau preotul român înobilat Oprea „de Alămor” și Avram Sanislav, poate cantorul său. Înobilarea acestui preot se făcuse în sprijinul propagandei calvine, procedeu început în 1607 și care se folosește pînă în 1848. În anul 1848 se aflau 24 familii nobile „de Alămor” din Alămor și Bogatul Român. Toate purtau și numele Pop al preotului Oprea și aveau același blazon: Preot în reverendă și Molitvelnicul sub braț, purtînd în mînă cheia bisericii și avînd alături un cap de leu și un ostaș călare.

în sfat fiind și dl predicator Gh. Alvintzi, membru al sfatului și toți românii din Alămor și Ocna, atât tăietorii de sare, cât și alții. I-am rugat pe dînșii și întregul sfat, ca în acea biserică pe care împotriva obiceiului vechi a legii și a voii orașului a făcut-o vistierul Vasile, fiind cămăraș de Ocna în vremea cînd a fost permis în Ocna să fie (biserică românească) să ne permită să umblăm în ea cei de legea noastră, la sărbători. Pe lângă aceasta să ne putem boteza, cununa și cumineca după ritul nostru. Preot să n-avem voie să ținem ca locuitor în oraș, ci de aiurea să umble aici. Și ce poftesc dumnealor și noi vom fi în stare. Bucuros plătim an de an pentru zidirea bisericii dumnealor. De aceea, noi persoanele numite mai sus, în comună înțelegere am hotărît aceasta împreună cu tăietorii de sare și mai multă obște. Drept ca dumnealor privească lipsa de popor a orașului și cum stă acolo degeaba biserica, dacă dumnealor ne îngăduie nouă biserică, atunci le plătim precum am spus aici mai sus în fiecare an, fiecare om căsătorit 10 dinari, vădulele 5 dinari. Pentru strîngerea lor să rînduiască judele Ocnei o persoană sau două dintre noi și dacă trebuie execuție un jurat. Dacă nu-i plătim pînă la Rusalii din vina noastră, judele să poată lua dublu de la noi. Iar dacă am strica această decizie a noastră, judele cu orașul să poată lua de la noi cheile bisericii și s-o închidă și pe urmă, quod maius est, s-o și dărîme.

Iar dacă ne-om plînge cuiva de această dărișoară anuală, de noi promîsă, fie cămărașului, fie vlădichii, să puteți lua de pe noi amendă de 100 florini, fără drept de apel...

In cuius rei memoriam nos praeſati Alamorienses et Vizaknenses valahi dedimus has literas pro rei declaratione prudentibus ac circumſpectis dominis ſenatoribus oppidi iam ſaepe fati Stephano Dombai Judici Primario Vizaknensi una cum caeteris Coaſſeſſoribus ſuis, ratas confirmata, maiorisque teſtimonii gratia ſigillis corroboratus.¹²

Ano et die ſupraſcriptis.

(S. ſigillia)

Cu un astfel de preț își salvară românii biserica, preț bine primit de stăpînitori, care pe lângă profitul material își menținură și ocniarii români deveniți tot mai necesari. Așezînd documentul în contextul istoric al vremii sale, mai găsim o explicație a întocmirii lui. În 9 iunie 1609 G. Bathori, printr-un decret, da mitropolitului Teodosie drept de jurisdicție în toate parohiile românești, scutind de dări și iobăgie pe preoți.¹³ În mod sigur, în urma acestui decret, la numai 8 zile după promulgarea lui în 17 iunie 1609 — timp în care decretul nu putuse fi cunoscut de românii ocneni — Alvintzi porni atacul împotriva parohiei românești a târziu. Totuși, profitînd de un moment de destindere, ocnenii reușesc și stat.

După ce decretul lui Bathori fu cunoscut și popularizat, era deja prea târziu. Totuși, profitînd de un moment de destindere, ocnenii reușesc să-și construiască și casă parohială.¹⁴

¹² Fragment din acest document a fost publicat de N. Iorga în „Studii și documente” XII, București 1906, p. 280, nr. VII.

¹³ St. Juhász, A reformacio az erdélyi romanak közöt, Cluj 1940, anexa I.

¹⁴ O anchetă din 1713 stabilea cu martori jurați că pînă în 1690 preotul Ocnei Ioan locuise în micuța casă parohială din cimitirul de lângă biserică. (Arhivele Statului, Sibiu, Doc. Or. Ocna, 196).

Pentru sarcinile ce le avea orașul trebuia să-și prețuiască românii, al căror număr se înmulțise. Între timp începuse războiul cu austriecii, care aduse după sine mărirea sarcinilor, rechiziții militare și tulburări provocate de mișcările trupelor. Decontarea cămărașului Ion Bogati, în 1697, pune vina pe aceste sarcini, „pe incendiile din 1696 și pe tulburările militare”.¹⁵

Incendiile amintite în documentele cămărașului și ale orașului au cuprins și biserica de lemn a românilor. Din nefericire, Protocolul V al orașului lipsește și astfel nu se cunoaște data exactă a arderii bisericii.

Insemnările plebanului Bakk istorisesc că în 1693 s-a început de către popa Ion zidirea unei noi biserici, că lucrul acesta este mărturisit de Ioan Roșca, episcopul bisericii din 1697, care afirmă că fiind lipsă de bani, *popa Ioan a plecat în Țara Românească la milostivul Domn Brîncoveanu, care îi dădu 1.000 de florini ungurești și alte însemnate ajutoare, cu condiția ca biserica să se reface din zid*.¹⁶

La zestră ctitoricească a lui Brîncoveanu se adaugă contribuția mai importantă a credincioșilor ocneni, care împrumută în acest scop bani de la înstăritul Ion Bogati.¹⁷ Cu acest fond începu zidirea bisericii românești din Ocna, pe vechiul loc al bisericii ridicată de cămărașul Vasile în anii domniei lui Mihai Vodă în Ardeal.

Construcția începută în 1698 mergea foarte încet din lipsa mijloacelor materiale suficiente și a piedicilor ridicate de propaganda catolică ce se intensifica. Zidirea dură pînă în 1701, iar pictarea și finisarea lucrării încă 30 de ani.

În această vreme sosi în Ocna comisia imperială pentru a face chestionarul românilor în legătură cu apelul imperial din 14 aprilie 1698 de a se uni cu una din religiile recepte. Nu s-au păstrat răspunsurile ocnene la acest chestionar deoarece probabil că — așa ca și în restul țării — au fost ostile unirii.

După primirea unirii de către Atanasie se începu o campanie susținută de catolicizare, dar în Ocna, unde se mai boteza cîte un român, dijma continuă să fie 3/4 a parohiei calvine pînă în 1715, cînd trecu la catolicii din Sibiu pînă la 1722. În 11 martie 1726 publica guvernul „Puncta Catholicorum Vizaknensium contra A catholicos”. Documentul a fost depus de sfat și la parohia catolică, înființată în 1722 fără biserică și cu un număr neînsemnat de credincioși. Toți românii însă erau considerați catolici, căci în jalbele către guvern redactate de Fr. Szentpali în 30 IX 1711 și 30 XI 1713 se spunea aceasta. Într-adevăr, patru români, Ion Roșca (episcopul), Onea Bobeș, Lazăr Curtean și Lazăr Muntean, cu sprijinul preoților Ioan și Sava, se jurară pe Evanghelia, luînd semnături (cu degetul) de la toți românii, care îi autorizează a cere guvernului rezolvarea doleanțelor lor de egală îndreptățire cu calvinii, în baza uniției cu catolicii.¹⁸ Comunitatea ortodoxă nu se desființează însă, iar biserica rămase mai departe în folosința ei pînă la 1761, cînd generalul von Buccow

15 Lupșa Șt., op. cit., p. 62.

16 Idem, ibidem, p. 64.

17 Documentele Orașului Ocna, nr. 143.

18 Șt. Lupșa, op. cit., p. 69, 91.

a așezat câte două tunuri pe dealurile din fața ei, amenințînd pe români că dacă nu lasă biserica în mîinile iezuiților, o nimicește din temelie.¹⁹

Biserica, în care din 1948 se oficiază din nou Liturghia ortodoxă, se află în partea de sus a orașului, așezată pe terenul în colț format între strada principală și aceea perpendiculară pe ea, astăzi strada Ion Creangă.

„Biserica este făcută din ziduri groase puternice, ici, colea crăpate”, spune Ion Broju în broșura sa din 1892. Autorul unei istorii a Ocnei, aflată în manuscris la muzeul Brukenthal din Sibiu, preotul A. Bakk, afirmă că biserica era în stil grecesc, din cărămidă, din care cea decorată era adusă din Țara Românească, după aprecierea lui Cezar Boliac, care a examinat-o.²⁰ În darea de seamă despre vizita protopopească din 1833 era notată ca biserică de zid, fără turn, din 1701 cu hramul sfinților arhangheli Mihail și Gavriil. De altfel, și din schița bisericii din broșura lui Ioan Broju rezultă că nu avea turn. Aceste date în legătură cu forma ei inițială sînt întărite și de reprezentarea efigiei bisericii în tabloul votiv care s-a păstrat pe perețele ei interior din apus. În acest tablou biserica este redată în linii drepte care formează un dreptunghi acoperit cu țiglă dispusă asemenea celei de la construcțiile obișnuite, fără turn sau cupole.

Confruntînd datele furnizate de istoria arhitecturii religioase la noi constatăm că bisericile cu plan dreptunghiular, fără turlă, sînt destul de rare. Ele reprezintă un tip arhaic fără continuitate, încît exemplarele cunoscute astăzi par izolate.²¹

În această categorie se încadrează, în sec. XIV, Cotmeana, în sec. XVI bolnița mănăstirii Bistrița, în sec. XVII, Sf. Nicolae din Tîrgoviște.

În sec. XVIII „berceau”-rile evoluează complet în bolți sferice pe pandantivi. În această situație se află bisericile Sf. Nicolae din Olănești (Vîlcea), biserica din Călinești (Vîlcea), schitul Jghiaburile (Vîlcea) și bisericile din satele Comanca și Cacova (Vîlcea), toate fără turlă și fără bolți sferice în formă de calote pe pandantivi.²² Cercetînd planurile acestor biserici și cel al bisericii din Ocna, se constată o mare asemănare. O și mai mare asemănare se găsește între ctitoria brîncovenească de la Ocna și alte două biserici muntene, bisericile de la Fundeni din Cîmpulung (Muscel) și cea din Turbați (Ilfov). Bisericii din Fundeni²³ nu i se cunoaște data zidirii. După dispoziția interioară și după construcția ei pare să fie de la sfîrșitul sec. XVII. De dimensiuni încăpătoare, ea are lungimea interioară de aproximativ 5 m, pe 18 m lungime în exterior. Acestea sînt și dimensiunile bisericii ocnene. Lipsite de turlă, atît biserica din Fundeni cît și biserica din Ocna au naosul și pronaosul boltite, cu calote sferice pe pandantivi, răsimate pe arcuri largi și de proporții scunde.

19 Ioan Broju, *Biserica din Ocna Sibiului 1600 ori 1701?* Sibiu 1892, p. 15.

20 La muzeul Brukenthal din Sibiu se păstrează un manuscris de 2740 pagini, cuprinzînd istoria Ocnei Sibiului, întocmită de preotul catolic Andrei Bakk, în 1888, cu completări pînă la moartea autorului, 23 martie 1906. Manuscrisul a fost utilizat parțial de istoricii N. Iorga, I. Varga și mai recent de Șt. Lupșa.

21 Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia* (sec. XVIII), partea IV, în B.C.M.I., an. XXIX, fasc. 87—90, Văl. de Munte, 1936, p. 7.

22 Idem, *ibidem*, fig. 86—93, 139—140, 268, 66—72 și p. 7.

23 Vezi planșele cu biserica și planul ei, la Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea III-a (sec. XVII-lea), în B.C.M.I., an. XXV, Vălenii de Munte, 1933, pl. LXXIII, LXXIV, LXVI, LXXVI, LXXVIII și fig. 113—119.

Între cele două părți ale bisericii se află un perete răzimat pe 3 arcade, stând pe doi stâlpi scunzi, așezați pe pedestale înalte și masive.

Biserica din Ocna păstrează caracteristicile arhitectonice ale bisericii din Fundeni, adăugându-le pe cele ale bisericii din Turbați (Ilfov).²⁴ Aceasta din urmă a fost clădită în anul 1693 de către copiii postelnicului Cantacuzino, în amintirea tatălui lor omorât la Snagov. La această biserică pronaosul are o configurație cu totul specială, disimetrică. La fel ca și la biserica din Ocna, o scară duce din pronaos la o cameră boltită, aflată deasupra lui (din care în biserica brîncovenească se urcă la clopotnița nouă).

Biserica din Ocna Sibiului nu avea turn de clopotniță pînă în 1895. Ioan Broju dă schema clopotniței de lemn, ridicată pe patru stâlpi groși, roși de dîntele vremii.

După cum rezultă din datele cercetate, forma inițială a bisericii nu s-a păstrat.

Bakk ne istorisește că biserica purta cîteva inscripții dintre care una de pe „*cupola pronaosului*” amintea pe Mihai Viteazul cu anii 1595/96. La fel cronica din 1908 a bisericii spune „că în anul Ungariei 1895/6 a fost reparată. S-au înlăturat *cele două cupole*, aruncîndu-li-se pietrele în țîntirim; i s-a adus însă în față turn pentru cele 3 clopote în locul clopotniței de lemn, aparte de pînă atunci”.²⁵ Șt. Meteș²⁶ amintește, de asemenea, actul comemorativ din 1908, copie a altui act din 1896, după care se credea, greșit, că biserica a fost înălțată de Mihai Viteazul, drept mulțumire pentru biruința de la Șelimbăr. „Lucrul acesta se zice că era pomenit și de o inscripție din cupola pronaosului, stricată la reparația din 1895”, spune Meteș. Aceste mărturii ne obligă la constatarea că bisericii din Ocna, concepută inițial fără turle, ca și bisericile mai sus amintite, i se adaugă în cursul secolului XIX două turle, una pe naos și una pe pronaos.

Clopotnița de lemn s-a păstrat pe mai departe pînă în anul 1895, cînd renovîndu-se biserica, a fost înlocuită cu un turn-clopotniță.

Ultima renovare a bisericii ocnene s-a făcut în anul 1932, cînd s-a constatat că actul comemorativ întocmit în 1908 a căzut de la baza crucii, unde fusese așezat. După această renovare, biserica se prezintă așa cum se poate vedea și azi.

Biserica, privită de la distanță, pare scundă. Acoperișul unitar ce acoperă toate cele trei părți ale ei (altar, naos și pronaos) purta două cruci, una mare la Vest și una mică deasupra altarului. La renovarea din 1895 s-a construit turnul-clopotniță, care după dimensiunile și poziția nepotrivită lasă ușor să se observe că nu ocupă locul propriu. Biserica are o singură absidă, poligonală, proeminentă în exterior și încăpătoare în interior, despre care nu se știe dacă a fost adăugată la renovarea din 1805. După schița făcută de Ioan Broju în 1892 ar reieși că această absidă datează din 1895. Lucrul nu este verosimil, deoarece nu este consemnat nici în documentele din 1896 și 1908, și nu se poate observa nici pe construcția însăși.

24 Idem, ibidem, p. 72—73, fig. 373—384, pl. CCLI—CCLIX.

25 După Șt. Lupșa, op. cit., p. 72.

26 Șt. Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în „Anuarul Com. Mon. Ist., Secția pt. Transilvania”, Cluj 1929, p. 114; Vezi și Victor Brătulescu, art. cit., p. 181—182.

De-altfel, comparînd schița lui Broju cu fotografia bisericii, se observă cu ușurință că este vorba de o schiță mai mult fantezistă decît reală. Afară de faptul că în schița lui biserica este supradimensională, avînd înălțime mai mare decît lungime, nu este nici în rest corectă. Spuneam că în cronica parohiei se amintește de două cupole, care s-au dărimat în 1895; ori, în prezentarea lui Broju din 1892 aceste cupole nu apar. Există o singură explicație. Schița pe care ne-o oferă Broju în broșura sa nu este făcută de autor după clădire. Probabil că el copiază această schiță din vreun document dinainte de 1833, pe care nu-l menționează. Că biserica nu a avut pînă în 1833 turla se constată atît din darea de seamă despre vizita protopopească de la această dată, cît și din efigia bisericii din tabloul votiv. În consecință, reprezentarea lui Broju este în mod sigur copiată după una dinainte de 1833, sau de pe cea de pe tabloul votiv.

Intrarea în biserică se face prin naos, prin partea de Sud a lui. Biserica este înconjurată de un soclu bine pronunțat și înalt cît aproape de jumătatea ușii. Zidul inferior al bisericii nu este unitar; în el se cuprind nișe încheiate în partea de sus cu arcade bilobate. Zidul de Nord este străbătut de trei ferestre, zidul de Sud numai de două.

Partea superioară a zidului este decorată prin procedee arhitectonice. Broju o descrie astfel: „Sub streșină șerpuiesc zidul, trei rînduri de cîrade făcute cu multă măiestrie. Ciradele constau din cărămizi tăiate în formă de triunghiuri la capătul care iese din zid. Sub briul de 17 sfinți, alt șir de cirade”.²⁷ Această descriere a lui Broju este de asemenea fantezistă. Biserica este înconjurată numai de două brii de cărămidă în colț și acestea așezate sub centura de firide dreptunghiulare ce înconjoară biserica. Firidele au o suprafață de $1/2 \text{ m}^2$ fiecare și sînt despărțite de proeminențe de zid ceva mai mici decît firidele. Cele de pe fața de Sud (17 la număr), împreună cu panourile ce le despart, sînt toate pictate. Cu excepția firidei a 5-a de pe naos, începînd dinspre altar către Apus, pe restul firidelor și al panourilor dintre ele pictura s-a păstrat în condiții foarte bune. Protejată de streșina lată, ea reprezintă scene din viața și patimile Mîntuitorului, portrete de sfinți, mucenici și sfinți militari.

E o realizare artistică remarcabilă prin execuția simplă și atrăgătoare. Liniiile figurilor, ținuta corpului și faldurile îmbrăcăminții sînt măiestrit conturate. Se folosește efectul contrastului de culori, însă cu atîta dibăcie încît chiar nuanțele, poate prea vii, luate separat, se îmbină armonios, constituind un tablou unitar legat organic. Pictura are de asemenea o valoare deosebită și datorită faptului că ea este realizată în tehnica fresco, tehnică foarte dificilă în executarea miniaturii, mai ales atunci cînd această miniatură reușește să păstreze linia caracteristică a figurii și a detaliilor ei. Valoarea lucrării este confirmată și de condițiile în care s-a păstrat, cu toată vechimea ei apreciabilă.

Pictura exterioară, ca și cea a interiorului, datează din jurul anului 1723. În interior nu s-a mai păstrat din vechea pictură decît tabloul votiv. Ioan Broju, care afirmă că a văzut-o înainte de văruire, ne-o prezintă astfel: „Biserica, pe dinlăuntru, mai ca toate bisericile vechi ortodoxe, e măiestrit zugrăvită cu feliu de feliu de icoane înfățișînd diferite scene din

27 Ioan Broju, op. cit., p. 6.

viața Mîntuitorului Iisus, din viața sfinților de toată seama, închipuind și icoana raiului și a iadului (Iuda se așază tocmai sub talpă), soarta celor ce fumează tutun, diferite soboare...²⁸

Cea mai importantă piesă picturală a bisericii este tabloul votiv. Așezat pe peretele de Apus, sub balconul pronaosului, este umbrit și mai mult de cele trei arcade sprijinite pe doi pilaștri masivi ce despart pronaosul de naos. Executat în tempera, tabloul înfățișează două personaje afrontate pe ale căror mîini întinse se găsește efigia în miniatură a bisericii. Portretele sînt încadrate de următoarea inscripție:

Constan	<i>Fig. 1</i>	din Basarab	<i>Fig. 2</i>	Și fiind
Voivod Branco	Chipul lui	vean	Un chip care	ispravnic
care a făcut	Constantin	biserica	poate fi al	popa Iion ot
aciasta: făcută	Brîncoveanu	și s-au zu-	popii Ioan	Vizocna
L(eat) 1700		grăvi	din Ocna	la acest lucru
		† Leat 1723	Sibiului	

Constantin Brîncoveanu, cu barbă mare și plină, este îmbrăcat în mantie de purpură, purtînd pe cap o cușmă cu cîteva pene. Personajul din fața sa, purtînd de asemenea barbă, după îmbrăcăminte și unele trăsături ale obrazului ar fi, după părerea lui Broju, unul din fiii marelui voievod. Mai probabil, însă, este preotul Ioan al Ocnei, acela care — după mărturia epitropului din 1697, Ion Roșca — a plecat în Țara Românească după bani, de unde se întoarse cu cei 1.000 florini ai lui Brîncoveanu. Așa se explică și inscripția de pe porțiunea din dreapta portretului al doilea de pe tabloul votiv.

Referindu-se la pictarea din interior, Ioan Broju spune: „Dacă vom privi cu atenție pictura din biserică, carea e leită pictură bizantină din evul mediu, trebuie să recunoaștem că o mîină de tot iscusită a executat acest lucru”.²⁹ Nu se poate confirma acest lucru, dar nici infirma, deoarece în „restaurările din 1895 și 1932 pictura s-a acoperit pe întreaga suprafață a bisericii cu un strat de var. Astăzi, în numeroase locuri, pe sub pojghița subțire de var, care a crăpat, ies la iveală fragmente de zugrăveli care — asemenea celor originale de pe peretele exterior de Sud — sînt pictate în nuanțe deschise.

Cu ocazia amintitelor „restaurări” s-a înlocuit și iconostasul original al bisericii. Credem că iconostasul original era în zid, deoarece nu s-au păstrat din el decît ușile împărătești.

Tot atunci s-a creat și un pronaos artificial, despărțindu-se de naos prin două panouri de lemn cu o deschizătură largă între ele. Acest perete desparte naosul în două jumătăți egale, cea din urmă destinată femeilor, întrucît pronaosul original, datorită dimensiunilor lui reduse (1½ m lărgime și 5 m lățime), nu putea avea această funcție.

Din puținele icoane rămase încercăm să reconstituim în linii mari istoria pictării bisericii din Ocna. După cum aflăm din inscripția de pe tabloul votiv, lucrarea a început în jurul anului 1723. Ispravnic al acestei lucrări a fost preotul Ioan. Faptul este confirmat și printr-o inscripție de

28 Idem, ibidem, p. 10.

29 Ibidem, p. 12.

pe spatele unei icoane de factură rusească. Icoana, care se află ținută împreună cu alte „vechituri prețioase“ pe peretele din Apus al bisericii, inițial ocupa ușa laterală din partea dreaptă a altarului. Subiectul ei este „Soborul Sfinților Arhangheli“. Pe peretele ei se mai poate citi: „Sie dver ... i, ot ... (ispra) vnic erei Iio(n ... ot ... Vizocna) ... 1724. Desigur că această icoană, ca și alta de aceeași factură, au fost comandate de ispravnicul zugrăvirii la vreun iconar rus.³⁰ Ioan Broju mărturisește că ar fi văzut o icoană cu următoarea inscripție: „Popa Novac zugrav 1726 M(artie) A(pril)“.³¹ Dacă citirea lui Broju a fost corectă, însemnează că pictarea bisericii s-a făcut și cu concursul unui zugrav pe nume Novac. (Dar înfrumusețarea și înzestrarea bisericii a continuat). Pe o icoană românească, ce înfățișează pe Mântuitorul încadrat în partea de sus de Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul, se poate citi: „Primește rugăciunea robului tău Stăpîne. 1761“.³² La fel, pe una din ușile zugrăvite în tricolor românesc, se poate descifra: „Popa Novac 1770“.

Tot în această vreme biserica este înzestrată și cu un colpot. El s-a recondiționat, dar din copia păstrată de preotul bisericii i se cunoaște inscripția inițială în limba latină, cu un fragment din psalmul 96, v. 2:

„*Cantite Iehove, benedicte nomine ejus, praedicate de die in diem salutem ejus. Iehovannis ecclesiaste Romanorum Industrieopavata. Vizocnae 1763*“.

Clopotul mai are și următoarea inscripție:

„*S-au pretoruat în anul 1865, suptu Ioane Pop și cuoator P. Moldovan Ocneriu, C. Cimpoca, Munteanu, Duma. Prin Iosif Graef în Sibiu*“.³³

Singurul obiect păstrat de la biserica veche este un potir de plumb cu inscripția: „*Ibinca fica G. T. vleit 1703*“.

Pomelnicul bisericii, care datează tocmai din anul 1725, are următorul cuprins:

„*Pomeni gspititori, Martie 31 zile leat 1725 ot Vizocna, eromonah igumen Mihail, erei Coman, Stana, Vlad, Bucura, Pătru, Coman, Stana, erei Coman, Dobra, Salomie, Ana, erei Constandin, Ana, Zaharie, Dan, Oprian, Bucur, Maria, Tudor, erei Ioan eromonah, Irimie, erei Irimie, Coman, Oprea, Dragol, Prie, Marie, erei Savul, Mărie, Dan, Dragoliș, Stanca, Manoli, Constandin, Ioan, Stana, Dan, erei Ioan. Io Constandin Basarab voievod, Marie, Nica, Tanasie, Toader, Stana, Ana, Stana, erei Ioan, Anania, Safta, Ioan, Ana, Ioan, Ioan, Oprea, Toader, Gheorghe, Dumitru, Gligorie, Ana, Danu*“.

Cercetînd pomelnicul ctitorilor, desprindem următoarele: Din totalul de 61 persoane care și-au dat obolul lor pentru construirea bisericii, 9 erau preoți. Voievodul Brîncoveanu nu se află în fruntea pomelnicului, cu toate că în tabloul votiv este reprezentat el. Ce semnificație prezintă acest lucru? În primul rînd aceea că biserica nu poate fi considerată pe deplin o ctitorie brîncovenească. Și într-adevăr, suma de 1.000 florini era mult prea mică pentru ca la acea dată să ajungă la construirea și înzestrarea unei biserici. Fără contribuția substanțială a ortodocșilor ocneni și colecta

30 V. Brătulescu, Art. cit., p. 183.

31 Ion Broju, op. cit., p. 13.

32 V. Brătulescu, Ibidem.

33 Idem, ibidem, p. 184.

întreprinsă de popa Ioan la preoțimea din jur, lucrarea nu s-ar fi realizat poate niciodată.

Și, nici așa, banii strînși nu au ajuns pentru desăvîrșirea lucrării, întrucît biserica terminată de zidit în 1701 se pictază în 1723, iar în 1763 se mai adăugau alte picturi.

Zugrăvirea lui Constantin Brîncoveanu în portretul votiv la atîția ani după moartea sa se datorește desigur recunoștinței pe care parohienii ocneni i-au purtat-o marelui voievod pentru prețiosul ajutor ce li l-a dat. La aceasta se adaugă, poate, și dorința ocnenilor de a-și ști biserica patronată de figura unui voievod român,

În afară de banii amintiți, Brîncoveanu a trimis în mod sigur și zidari constructori. Aceasta ne-o dovedesc cu prisosință planul și arhitectura tipic brîncovenească a bisericii. Este posibil ca meșterii trimiși să fi fost aceia care au lucrat bisericile Fundeni (Cîmpulung) și Turbați (Ilfov), ipoteză care este sprijinită și de datele apropiate la care s-au ridicat aceste trei clădiri.

CORNELIU CREANGĂ

GEORGE BARIȚIU ȘI ȘCOALA LUI DAVILA

Implinirea, în 1962, a 150 ani de la nașterea lui G. Barițiu a prilejuit în toată țara numeroase și înălțătoare manifestări menite să cinstească memoria aceluia, pe care scrierile comemorative apărute la această ocazie festivă l-au considerat drept: „luptător înaintat pentru drepturile poporului, unul din fruntașii de seamă ai revoluției din 1848 în Transilvania, strălucit om de cultură, întemeietorul presei românești din Ardeal, publicist și istoric”. Iar ceea ce este de prețuit din bogata și îndelungata viață a lui G. Barițiu (1812—1893), este faptul că el a fost mereu „călăuzit de dragostea pentru cei asupriți și că a luptat neîncetat pentru ridicarea materială și culturală a poporului român și pentru drepturile sale naționale”.¹

Pilduitoarea lui viață, de luptător neînfricat, ne dă prilejul — printr-un incidental aspect — să ne amintim de opera lui social-culturală, chiar în cadrul preocupărilor de istoria medicinei românești.

Din scrierile biografice ce s-au editat acum în urmă, în anul comemorării, se poate descifra din plin personalitatea sa de om politic și de luptător cu condeiul pentru cauza poporului din sînul căruia s-a ridicat. Între altele, se detașează, îndeosebi, preocuparea, am putea spune permanentă, pentru crearea condițiilor și ridicarea bunăstării culturale și materiale a românilor din Transilvania. A stăruit mereu pentru disciplinele exacte și implicit, pentru pregătirea de specialiști, căci, după cum spunea: „a trecut vremea diletantismului”. Preocupările concepției sale sociale, susținute de o iluminată credință progresistă, dirijîndu-i întreaga viață, au mers și pe linia înfăptuirilor concrete și direct folositoare unei înaintări culturale.

A militat pentru înființarea de școli agricole elementare, cum și pentru un învățămînt mediu românesc de băieți și fete, în care a funcționat și ca profesor, a organizat în cadrul „Astrei” expoziții și emulații pentru

1 Vezi George Bariț: „Scrieri social-politice”. Editura Politică, București 1962. Studiu și antologie de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan și George Em. Marica.

industria casnică și pentru organizarea meșteșugarilor români din Transilvania, a organizat fabrică de hîrtie, a inițiat construcții de căi ferate și a stăruit pe toate căile ca să se găsească posibilitățile bănești de a trimite cît mai mulți bursieri la universități, în scopul formării unei pături de cărturari. Pe această linie, îl găsim pe Barițiu preocupat și de necesitatea de a înlesni unor tineri ardeleni accesul la școlile pregătitoare de medici. Vom reda aici conținutul a două scrisori primite de către Carol Davila, directorul Școlii de medicină, de la Barițiu, scrisori rămase inedite, care dovedesc, pe de o parte, această preocupare pentru promovarea de tineri în disciplinele pozitive, iar pe de altă parte, cît de atractivă a fost modesta și totuși pentru noi epocala „școală a lui Davila”, o atracție ce și-a exercitat efectele și față de românii din alte ținuturi, cît și în unele țări din Balcani.²

Barițiu călătorise de mai multe ori prin vechea Țară Românească. Îl preocupă evoluția acestei țări, îi admira bogățiile și frumusețile și-i deplîngea soarta de a fi stăpînită de un crîncen feudalism. A ajutat substanțial revoluția de la 1848, nădăjduind într-o întregire a poporului român. Dintre toți cărturarii ardeleni din acea perioadă, Barițiu a avut cele mai strînse legături cu țările românești, iar prețuirea lor față de el a mers atît de departe, încît Academia Română îl așezase în fruntea ei, ca președinte.

În aceste condiții, de bună seamă că a cunoscut și pe Davila, precum și Școala de medicină, a cărei însemnătate era evidentă pentru Barițiu.³ Și în aceste împrejurări se va fi gîndit Barițiu că ar fi cazul să trimită cîțiva „pui de valahi” la învățătură, nu numai spre Cluj, Oradea și Pesta, ci și înspre București.

Davila, la rîndul lui, era avid de a-și popula băncile școlii cu cît mai mulți elevi, chiar dacă trebuia să facă concesiuni în privința pregătirii școlare premergătoare studiilor de specialitate.⁴ Nu încapă îndoială că cei doi mari bărbați, Barițiu și Davila, aveau bune relații personale. Deducem aceasta chiar din scrisoarea lui Barițiu, trimisă în septembrie 1862,

În acel început de toamnă, cînd se pregăteau traiste cu cele necesare pentru drumul ce ducea pe pușinii copii români spre școlile de la orașe,

2 C. Davila a arătat și în altă împrejurare atenția lui față de românii din Ardeal. Fiind în căutarea unui specialist în botanică, cu perspectiva de a-l promova ca director al Grădinii botanice ce a înființat în 1862, Davila cere ca, înainte de a se aduce un specialist din țări străine, să se întrebze în Transilvania, probabil tot prin Gh. Bariț, dacă nu s-ar găsi acolo un profesor de științe naturale ce s-ar forma pentru disciplina științifică a botanicii. (Vezi „Date noi în legătură cu înființarea Grădinii Botanice”, de C. Bercuș și V. Molin, în „Farmacia” nr. 3/1962).

3 Barițiu o numește „Institutul de medicină și farmacie a Statului”.

4 Grija de căpetenie a lui Davila era, între altele, ca să asigure numărul necesar de elevi. Era neobosit în a cerceta și a găsi școlari sîrguincioși, preferînd — se pare — elevi din districtele de peste Olt. Întreținea o propagandă convîngătoare, trimițînd școlilor dări de seamă despre mersul ascendent (cu statistici) al studiilor și despre programa școlii. Astfel, trimite la 27 aprilie 1864, adresa nr. 640 „D-lui Profesor superior al claselor primare din districtul Olt, orașul Slatina” însoțită și de observațiile meteorologice făcute la Spitalul militar central din Capitală, în afară de statistica Școlii naționale de medicină și farmacie.

Barițiu netezea calea spre București a doi tineri brașoveni. El se adresase lui Davila încă de la 12 septembrie cu o scrisoare de recomandare, scrisoare ce nu o avem, dar la 22 septembrie revine scriindu-i lui Davila următoarele:

„Domnul meu,

În 12 septembrie st. nou îmi luai voia a recomanda pe tinerii studenți de aci Cons. M. Burbea și Ioan Vilara,⁵ ca pe unii care doresc a fi primiți în institutul de medicină și farmacie a statului.

Acestuia din urmă împrejurările familiare nu-i iertară a se prezenta pînă acum la Dvoastră, cred însă că nici acum nu va fi prea târziu, dacă se va înfățișa în cursul săptămînei acestia. Tînărul, pe cît am priceput eu, are o deosebită aplicare către științele naturale și către medicină în special. Doresc din toată inima ca acești tineri să vă poată cîștiga mulțumirea în toată privința.

Am onoarea a fi cu cea mai distinsă stimă și considerațiune, Afl. Dvoastră serv prea plecat G. Barițiu, Brașov 1862, sept. 22 n.“.

Se deduce din scrisoare, că tînărul Vilara, forțat de împrejurări familiare, amînase plecarea la București, dar avînd această repetată recomandare se prezintă la „Institutul” lui Davila, hotărît să dobîndească multă învățătură, ceea ce s-a și întîmplat, fiind un elev foarte bun, după cum vom vedea.

Cercetînd scriptele Școlii de medicină, aflăm mai întîi din „Reperitoriul pentru dosarele ce conțin actele elevilor ce au intrat în școală”, că tînărul Burbea Constantin s-a înscris cu „recomandarea d-lui Baritz”, prezentînd 3 acte și ... hîrtia (cererea) sa a primit semnul XVI, iar Vilara Ioan, care a prezentat mai târziu 4 acte, a primit semnul CVII, pe suplica sa.

Se pare însă că tînărul Burbea Constantin avea cu totul alte preocupări, dat fiind că, în catalogul elevilor acestei Școli pe anul 1863/1864, figurează în rîndul celor 93 de elevi ai clasei I-a preparatoare, situație pe care „ține morțiș” să o păstreze și în anul școlar viitor (1864/1865), unde îl găsim iarăși elev în anul I, împreună cu alți 56 colegi, la clasa preparatoare. Mai apare apoi, în anul școlar 1866/1867 ca elev în clasa I, deci promovat, dar nu frecventează cursurile decît pînă în luna mai 1867.⁶ După această dată, pe elevul Burbea Constantin nu-l mai întîlnim în actele Școlii de medicină.

Spre deosebire de colegul său, care poate nu s-a împăcat cu regimul Școlii de medicină și farmacie, candidatul Vilara Ioan se dovedește a fi foarte sîrguincios și preocupat de calificarea pe care și-o alesese.

În anul școlar 1863/1864, elevul Vilara Ioan se găsea înscris în anul I, ca unul care, pe baza studiilor de la Brașov, era îndreptățit la înscripție în facultate, fapt pentru care trecuse primele două clase preparatoare, iar în anul școlar 1864/1865 îl aflăm elev în anul II, împreună cu 27 de colegi din 38, cîți frecventaseră anul I anterior.⁷

5 În timpul revoluției de la 1848 se refugiază la Brașov marele boier Alex. Vilara, de origină grec. Tot la Brașov, a existat o veche familie a unui Hagi Mihail Vilara, negustor grec, pomenit în acte încă din sec. 18. S-ar putea ca I. Vilara să fie descendentul acestui Hagi Vilara.

6 Arhivele Statului, dosar nr. 26/1131/1863 și nr. 14/1/536/1867.

7 Idem.

La data de 5/17 decembrie 1862, „Școala Națională de Medicină și Farmacie a Principatelor Unite” întocmește înărilor lui Vilara Ioan, născut în orașul Brașov, certificatul nr. 374 din care se constată că s-a înscris la 10 octombrie 1862, în clasa a V-a, în care „a ațetatu o deosebită silință la învățietură, precumu și o conduită prea mulțumitóre”.⁸ Și, pentru a constata că elevul Vilara a fost în adevăr un element extrem de silitor și serios, este suficient să cercetăm actele concursului de externat, din 19, 20, 22 și 26 mai 1863, la care s-au prezentat elevii clasei a V-a, unde figurează și „protețatul” lui Barițiu, elevul Vilara Ioan. În fruntea listei celor 14 externi reușiți, se află Vilara Ioan, din orașul Brașov, districtul Brașov. Barițiu avea dreptate cînd îl numește „student”; căci la Brașov Vilara frecventase o clasă superioară, fapt pentru care, la București, fusese primit direct în clasa a V-a de medicină, iar reușita sa înaintea tuturor celorlalți elevi explică buna pregătire și încredere pe care i-a acordat-o mult experimentatul profesor și educator Barițiu.

Dar, parcurgerea sumară a listei celor reușiți, ne lămurește și mai mult vederile largi ale doctorului Carol Davila, pentru că, în rîndurile celor 14 externi, se găsesc tineri proveniți din toate ținuturile locuite de români, și anume:

1. Vilara Ioan — din Brașov;
2. Constantinescu Dimitrie — din București;
3. Calivici Dimitrie — din Olisura-Filipopoli;
4. Degerățeanu Petre — din Tîmna-Mehedinți;
5. Păltineanu Ion — satul Păltineanu-Buzău;
6. Petcovu Mihail — din Tîrnova-Bulgaria;
7. Boboiceanu Nicolae — din T. Severin;
8. Parusev Andrei — din Șumla-Bulgaria;
9. Eustație Antonov — din Tîrnova-Bulgaria;
10. Eminovici Ilie — din Botoșani (fratele lui Eminescu);
11. Ionescu Răducanu — din Sutești-Brăila;
12. Cuciuc Ion — din Halanga-Mehedinți;
13. Telemacu Vasile — din Bacău;
14. Angelescu George — din Mărgineni-Neamț.

Iată dar tineri veniți din Muntenia, Moldova, Transilvania, Oltenia, Macedonia și Bulgaria.⁹

Urmărind evoluția externului Vilara Ioan, îl găsim, în mai 1865, confirmat subchirurg al județului Covurlui (unde fusese chemat de comitetul județean). După publicația „Retrospectiva serviciului sanitar”, Vilara apare ca medic de plasă în același județ.¹⁰

8 Clasa V-a specificată în certificatul menționat, echivala cu clasa I-a pentru inscripția de facultate (respectiv candidat la titlul de licențiat), deci o clasă superioară celor preparatoare.

9 După statistica întocmită pe timpul de la 4 dec. 1855 și pînă la 4 dec. 1868, imprimată de către Direcția Școlii de medicină, rezultă că, pînă la acea dată, frecventaseră cursurile Școlii un număr de 569 elevi (391 la medicină, 99 studiile farmaceutice și 79 studiile veterinare), printre care un număr destul de însemnat de cetățeni străini.

10 Dr. V. Gomoiu: Repertor de medici etc., vol. I, Brăila 1938, p. 454, în 1890 își susține teza de doctorat în medicină la Iași, cu subiectul: „Despre aderența membranelor și retenția lor în cavitatea uterină” un Villara I., care nu socotim a fi una și aceeași persoană, ci cel mult fiul celui din Brașov, ajuns medic în Covurlui.

La 20 iunie 1874, Vilara Ioan, medic locotenent, scrie de la Nicorești — jud. Tecuci, cerînd un certificat Facultății de medicină, cum că a intrat la Școala națională de medicină în 1862 și a ieșit cu licența terminată în 1868.

În adevăr, elevul Vilara Ioan dăduse dovadă în timpul studiilor de multă perseverență, întrucît în decurs de patru luni, din februarie și pînă în mai 1868, a susținut patru examene riguroase de licențiat (II, III, IV și V), după trecerea examenului de bacalaureat, la care obținuse nota 8 (opt). Al cincilea examen riguros, care era în același timp și cel din urmă examen pentru obținerea titlului de licențiat, îl dă la 18 mai 1868.

Din copia diplomei de licență,¹¹ se constată că absolventul Vilara Ioan se născuse în Brașov, la 22 iulie 1843.

Peste aproape un an, după scrisoarea trimisă lui Davila în 1862, și anume în vara lui 1863, Barițiu se adresează din nou lui Davila. Este vorba acum de un „gimnazist“, deci absolvent al gimnaziului din Brașov, de a cărui pregătire și soartă de viitor voiește ca Davila să depună interes.

În scrisoarea aceasta, semnată de „servitoriul devotatu G. Barițiu“ la 12 iulie 1863, tot din Brașov, către „Prea Onorat Domnul Doctor Proto-medicu C. Davila“ se spune: „Aducîndu-mi aminte de comisiunea ce ați binevoit Dvoastră a-mi da în an. 1862 pentru a vă îndrepta de aici la școala de medicină cîte un tînăr școlar; mai arătîndu-mi-se zilele acestea școlarul gimnazistul *Gliment T. Vasiliu*, fiul parohului din Brașov (din cetate) Toma Vasiliu și rugîndu-ne ca să vă încunoștiințez despre dorința lui de a intra la numita școală ca elev, îmi dau prin această voia a recomanda pe acest școlar Cl. Vasiliu cu atît mai vîrtos că tatăl său P. Toma Vasiliu, fiind văduv, rămas cu 4 copii, om în vîrstă de 64 ani, îngrijat foarte de viitorul familiei sale, s-ar ținea foarte norocitu, dacă încai fiul său cel mai mare ar apuca sub înțeleapta și energica comandă a Dvoastră. Incredințat că nu veți lua în nume de rău această cerere a mea, am onoare a subsemna cu cea mai distinsă stimă și considerațiune“.

Climent Vasiliu figurează de asemenea în repertoriul elevilor înscriși la Școala națională de medicină și farmacie, cu 6 acte prezentate: certificat de studii, bilet de botez, bilet de vaccin, dovadă de consimțămîntul părintelui, recomandăția lui Barițiu și cererea celui în cauză, care a primit numărul LV. La data înscrierii în școală, avea mai mult de 15 ani (în repertoriu este trecut de 16 ani), ceea ce înseamnă că data primirii botezului (13 iulie 1848) nu era prea distanțată de data nașterii sale, în cetatea Brașov.

În anul școlar 1863/1864, îl găsim pe prolejatul lui Barițiu printre elevii clasei I-a preparatoare, iar în 1864/1865 frecventează — împreună cu 38 colegi — clasa a II-a preparatoare, ca unii ce nu aveau înscripții de facultate.

După un an de la intrarea în Școală, se prezintă la concursul de externat (la 24 septembrie 1864) și, deși reușește, este considerat supleant pînă la împlinirea vîrstei cerută de regulament.¹²

11 Aflată în dosarul nr. 4/536/1868 la Arh. Statului, împreună cu rezultatele examenelor promovate.

12 Monitorul medical din 22 octombrie 1864 (nr. 37).

La 1 iunie 1866 este numit subchirurg, în februarie 1869 promovează examenul II riguros, iar în luna septembrie 1869 elevul Climent Vasile trece examenul pentru diploma de bacalaureat în științele fizice și naturale.¹³

La 31 martie 1870, Climent Vasile, cu patru examene promovate pentru licență, solicită Direcției Școlii să-i elibereze „pentru interese de familie” certificatul de botez. În adevăr, în decembrie 1869, promovase al IV-lea examen riguros, iar în mai 1870 obține diploma de licență în medicină cu nr. 87, după care îl găsim avansat la 24 octombrie 1872 medic de batalion cl. II-a.

Peste cinci ani, deci în 1877, funcționa la Regimentul 7 Călărași.

*

Dragostea pe care marele Barițiu a avut-o pentru popor, prețuirea pe care a dat-o tineretului continuator de știință și progres; interesul arătat valorilor de neprețuit ale limbii populare și literare și artei sale mănăstire, cum, și strădaniile activității sale pentru păstrarea ființei naționale, îl învrednicesc de o cinstită binemeritată și din partea celor ce se ostenească pe tărîmul vieții sanitare.

Publicînd aceste scrisori, socotim că ele vor contribui la cunoașterea activității multilaterale, desfășurată atît de larg și viguros de către George Barițiu, una din cele mai luminoase figuri din trecutul culturii noastre, îmbogățind totodată datele cunoscute despre trecutul glorios al renumitei Școli de medicină.

Prof. Dr. I. JIANU și C. I. BERCUȘ

BISERICA DIN LEMN DIN SINGEORZUL NASAUDULUI

„Și a căzut ploaie și-au venit riurile și au suflat vînturile și au lovit în casa aceea și n-a căzut, că era întemeiată pe piatră” (Matei 7; 8. 27).

I. CADRUL GEOGRAFIC

La 15 km de Rodna Veche,¹ după defileul „Strîmtorilor” și dincolo de „Podul Prisăcilor”, denumit și „Podul Roșu”, călătorul pătrunde în largă capcană a Someșului Mic, unde se revarsă, ocolind înălțimile roditoare,

13 Arhivele Statului dosar nr. 4/127/1869.

1 Rodna=„tema toponimică este ruda, care, după H. Tiktin (Rumänisch-deutsches Wörterbuch, București 1895—1925) înseamnă prăjină (în ținuturile de peste munți), dar a avut într-o vreme și sensul de mină (poate numai auriferă (?), cum arată rudar=țigan aurar.

Despre Rodna, Kisch I (Gustav Kisch, Siebenbürgen um Lichte der Sprache. Hermannstadt 1929), p. 81, ne spune că în documentele din jurul anului 1300 apare sub forma de Rodna. Prefacerea în o a lui u s-a produs în limba maghiară după N. Drăgan (Toponimie și istorie — Cluj 1928), p. 99 și urm., care cercetează de aproape acest nume, împreună cu Rogna (r. Dej); Rocna și Rona (r. Sighet și Zalău). Din faptele invocate acolo trebuie reținute următoarele: Rodna (2. Lipova) este maghiară, Rodna, este ieșit din slav. Pronunțarea dialectală a lui Rodna este Rogna (și Rocna), așa că Rodna și Rocna ar putea fi interpretate, dacă s-ar dovedi că în regiunea respectivă sînt ori au fost mine”. (Iorgu Iordan — Toponimia românească. Edit. Ac. R.P.R., 1963 p. 99). Se știe însă, că în regiunea Rodnei minele se exploatează încă din cele mai vechi timpuri.

alte patru văi mai înguste. Aici, la încâlțitura acestor conuri de dejecție îngrămădite cu bolovanii rostogoliți din piscuri, se respiră pitorescul orașel al Sîngeorzului. Răzîmat la est pe Pleșia și Coasta Mării, la sud pe Cociorva, la vest pe Muncelul și la nord pe Ghimelle, Podurile și Tartaria, toate înălțimile muntoase, casele lui rîd în soare cînd vremea e bună și mocnesc în ceturi, cînd se pornesc ploile de toamnă.

Din preajmă-i, codrii au dispărut de mult în beția hapsînă a despăduririlor de odinioară, tocați și mistuiți de fereștrăiele ce huiiau la Ilva Mică; iar pe pantele spintecate uneori, cînd apele vin mari din viiturile șuvoaielor, se înalță peste zarea largă încercuind munții, volanele noilor plantații forestiere ce urcă spre seninul înălțimilor pînă la peste 700 m, pesteleile cogoarelor și se revarsă barizele înflorate ale fînețelor. Printre ele, lucesc în cea mai limpede lumină, cățarate ici și colo pînă în pragul heiurilor, casele celor, care din lipsă de pămînt în vale, au cucerit întinderea costiselor goale.

II. TĂLMĂCIREA NUMELUI ȘI VREMEA DE DEMULT

Dacă tot Sîngeorz i se spunea de cînd s-au clădit cele dintîi case, nu e de crezut. „*Obiceiul de a boteza satele (și alte locuri) cu nume de sfinți este foarte răspîndit la catolici² și aproape inexistent la ortodocși.³ De aceea, chiar dincolo de Carpați se pot constata deosebiri de ia un ținut la altul, după cum locuitorii aparțin sau au aparținut bisericii catolice (în sens larg și celei unite), sau bisericii ortodoxe. Se pare, că proporțional cu întinderea teritoriului, cele mai multe se găsesc în secuime...⁴ N. Iorga se întemeiază pe acest fapt, pentru a afirma că secuii nu s-au putut așeza acolo unde îi găsim astăzi, decît după anul 1200“⁵ Acest din urmă argument ne conduce și la stabilirea vîrstei Sîngeorzului.*

Preschimbat de cîțiva ani în haina curată de oraș, el exista mai înainte de a fi năvălit tătarii prin culoarele Rodnei, pe aceeași cale care și astăzi leagă țara de dincolo de Inău și Pietrosul cu cîmpurile răsăritene ale Transilvaniei.

Pe acest drum al cetăților Rodnei⁶ și Arieșului întemeiate de strămoșii daci și frămîntat de copitele năvălitorilor, se transportau în veciime minereurile scoase din măruntaiele munților în desagi de piele încălcați pe cai sau pe cărucioare cu două roate neferecate.

O reconstituire istorică a Sîngeorzului este aproape imposibilă, deoarece, pînă la întîiul descălecat, toate faptele străbunilor se sprijină pe legende. „*Ureche vornicul scrie că, patruzeci și cinci de ani de domniele cele dintîi, nici o scrisoare nu se află de lucrurile lor, ce se vor fi lucrat și nici străinii încă n-au știut nemica de dînșii pînă la Alexandru cel Mare și Bun“⁷ De la Prislop, de unde Bistrița Aurie începe să lăcrîmeze și să*

2 Singeorge (r. Deta), Singeorgiul de Cîmpie (r. Luduș), Singeorgiul de Meseș (2. Zalău), Singeorgiul de Mureș (r. Tg. Mureș), Singeorgiul de Pădure (r. Tg. Mureș), Singeorgiul Român, Singeorgiul Săsesc, Singeorgiul Nou (r. Bistrița).

3 Cf., de pildă Zeitschrift für (Orts) Namenforschung, VIII, p. 3 urm., Volkstum und Kultur der Romanen VI, p. 145.

4 Iorgu Iordan, ibidem, p. 243.

5 N. Iorga, Bul. Inst. Europ. Sudor X, p. 20.

6 N. Iorga, Istoria Bisericii Române și a vieții religioase a românilor, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 50.

7 M. Kogălniceanu, Letopisețul Țării Moldovei. Vol. I, p. 4—5, 9 și 10.

se zbată între stînci și pînă sus în valea Izei, circulă o singură legendă privind întemeierea așezărilor satești, în atîtea variante cîte văi se deschid din coapsele munților. Toate însă au ca temă și izvor de inspirație cunoscuta baladă vînatorească a zimbrului lui Dragoș.

Despre unul din aceste locuri, în rariștea celor dintîi visuri de cucurire, unde vînturile își potolesc iureșul și poiencle sînt mai imbeșugate, legenda povestește că au descălecat pe vremuri neamintitoare cetași vînatorești ai unui voinic oarecare, Dan, fermecați de taina pajiștilor, de priveliștea munților care încercuiesc cu cetatea lor naturală spațiul unde se rostogolesc în Someș la poalele codrului lui Pleșea, pîraiele ce vin clocotind pe cele patru văi. Cu vremea, descălicătorii s-au topit, însă numele voinicului, care le-a fost căpetenie, s-a păstrat pînă în ziua de astăzi în limpeziișul denumit de atunci Valea lui Dan.

Și totuși, cine poate cunoaște vremea întemeierii orașului, cînd însemnările lipsesc, cînd peste vechile țintirime a trecut plugul și cînd chiar legendele nu spun prea mare lucru. Ori, după toate știrile, la 1241 cînd s-a întîmplat năvălirea tătarilor, în Rodna exista, încă înainte de începutul sec. XIII, falnica abatîe⁸ a călugărilor benedictini,⁹ de un gotic înflorit cu arcuri ogivale care se frîng la vîrfuri și ale cărei ruini, în urma incendierii ei de mongoli, impresionează și astăzi.¹⁰ În vremea aceea, Rodna era considerată „*oppidum*” și fiind cetate „*îi aparțineau zeci de sate, între care și Sîngeorzul, socotite mai tîrziu „proprietăți ereditare” a coroanei moldovene*”.¹¹

Cele dintîi case ale sîngeorzenilor s-au clădit în bălsamul poienilor și pe coasta de răsărit a luncii Someșului, sub înălțimile însoțite, pentru ca ulterior să pătrundă cu încetul și înăuntrul celorlalte văi. Ei posedau ca arme, pe lîngă uneltele gospodărești: coasele, furcile, topoarele și anumite puști scurte cu cremene pe care le numeau „*știurțuri*”.

În zilele de praznic sau pentru serviciile spirituale, erau cercetați din cînd în cînd de unii călugări rătăcitori cu credință în bunătatea lumii — „*bieți preoți cu suman și opinci*” — veniți poate din îndepărtate schituri din lemn ascunse prin locuri ferite „*unde-i căuta evlavia oamenilor*”. Mai tîrziu, o parte dintre aceștia s-au stabilit prin sate rostind rugăciuni în

8 „Dominicanii își pierdura încrederea în izbînda unei lupte de convertire și numai într-un tîrziu, pe la 1279, locul lor era luat de alți călugări propagandiști, de franciscani sau minoriți care însă își îndreptară luarea aminte asupra părților unde mai tîrziu s-a întemeiat principatul Moldovei”. N. Iorga, *ibidem*, p. 17.

9 Despre infiltrarea catolicismului în provinciile românești este edificator pasajul lui N. Iorga din *Ist. bis. românești* și a vieții religioase a românilor (vol. I, p. 5).

— „Necunoscuții pseudo-episcopi, vlădici de schituri cu obîrșie necanonică de după anul 1000, nu erau în stare să apere ortodoxia răsăriteană, împrumutată de peste Dunăre, împotriva încălcărilor, tot mai îndrăznețe ale catolicismului apusean, care capătă încă de la sfîrșitul veacului XIII, deci atunci cînd nu se simțea noua înrîurire religioasă a statului bulgăresc înviat, apărători și propagatori prin armă, căpitan de cruciată prin țările schismaticilor, în regii unguri care veniră la tron după ridicarea Ungariei din suferințele năvălirilor tătarești”.

10 În sec. XIX, naosul și altarul au fost restaurate și folosesc în prezent ca biserică ortodoxă.

11 Șt. Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, vol. I; Sibiu 1935, p. 69.

limba slavonă, după datini religioase străvechi, în case anume orînduite în acest scop.

Pentru rînduiala și treburile obștești satul era sub ascultarea și cîrmuirea starostelui și juraților; iar în pendularea migratoare a păstoritului, o parte din localnici urcau primăvara, de Sf. Gheorghe, cu turmele în amfiteatrul culmilor unde sălășluiesc zeii luminii, pentru ca să revină la locuințele lor toamna, de Sf. Dumitru. Alții, se îndeletniceau cu pîutăritul în epocile anotimpurilor cînd apele Someșului gîlgiau peste malurile rupte de vîltori. În aceste vremuri străvechi, pe Nedeea Poenilor mărginașe și Nedeea Țăranului, se țineau iarmaroace periodice. Începînd cu luna mai durau cîte o săptămînă, în timp ce circulația satelor de prin împrejurimi se făcea pe plațuri înseninate la înălțimea brazilor uriași.

Dar nu a trecut mult și s-au arătat vremurile protivnice — „*timpu-rile de foc și ruine*” cum spune cronicarul. Și, cum țîșnesc cîteodată apele din stîncă, așa au năvălit într-o bună zi hămesite tabunurile tătarești. La o asemenea veste, Țmunții au început să clocotească de strigătele populației deznădăjduite:

— „*Vin tătarii!*” și glasul disperat al buciurilor a prins să răscolească genunile. Nenorocirea s-a întîmplat în chiar ziua întîia de Paști, cînd poporul se afla după tradiție la biserică unde s-a și desfășurat o groaznică tragedie. Locuitorii, care se găseau în rugăciune, avînd în fruntea lor pe preoții Domide, Marcu și Anastase, au opus o rezistență îndrîjită. Dar în cumpăna cea mare, pînă la urmă, copleșiți de păgîni, biserica a fost incendiată și mulțimea credincioșilor căsăpită. Cîli din ei s-au salvat sau rămăseseră acasă, s-au refugiat fie prin poienile întuncate ale codrului, îndeosebi pe vîlcelele Butucelii și pe valea lui Dan, fie spre apus, în Cormăița, sau în sus, pe valea denumită pe atunci Valea Tătarilor. Aici, au retezat arborii în grabă, pe trei sferturi, pe care i-au doborît apoi peste barbarii ce le dibuiseră ascunzătorile; iar tătarii, uciși în iureșul răzbunării, au fost îngropați pe malul stîng al acestei vîlcele unde mușuroaiele mormintelor lor se cunoșteau pînă mai deunăzi.¹²

Aceasta a fost una din cele mai grele încercări pe care a trăit-o Sîngeorzul. Cît despre celelalte necazuri, nimeni nu le-a însemnat și astfel s-a pierdut amintirea lor. Și, cu toate că, „*fiind în calea răutăților și căl-cînd-o oștile, făcîndu-se de multe ori războaie pe aceste locuri, precum semnele arată...*”¹³ — cum scrie în letopisețul moldovenesc — totuși, rîvna locuitorilor lui a contribuit ca satul să progreseze mereu. Iată cîteva date din sec. XVIII și XIX care ne arată creșterea populației:

- în 1733, existau 186 familii deservite de 4 preoți;
- în 1761, existau 352 familii deservite de 6 preoți;
- în 1835 existau 2032 suflete deservite de 2 preoți;
- în 1867, existau 2488 suflete cu 2 biserici, dintre care una din piatră și una din lemn, deservite de 1 singur preot;
- în 1931, existau 3 biserici;
- în 1959, existau 3 biserici ortodoxe, deservite de 2 preoți.

12 În urmă cu cîteva ani, locul unde au fost îngropați tătarii era în stăpînirea lui Ioan Silviu Buia. A se vedea și Iuliu Marțian — Țara Năsăudului — p. 29—30 și de acelaș — Arhiva someșană — nr. 4/1926 și 45. De asemenea, o monografie a văii Rodna publicată în aceeași revistă, nr. 26 și 27/1939.

13 M. Kogălniceanu, ibidem, p. 123.

III. BISERICA DIN LEMN, BUNAVESTIRE

La sud-est de sat, „*peste apă*“, dincolo de podul cel mare al Someșului și către piscurile încotoșmănite de ceturi, se desprinde limpede, deschisă priveliștilor, sub dunga severă a munților, în mijlocul unei grădini ca a Ghetsimanilor, parfumată cu mirosul dulceag de romanișă, bătrâna bisericuță din lemn a Sîngeorzului, monument de artă populară. Purtînd pecetea anilor care au copleșit-o, în gîteala pulberii de aur a răsăritului viața ei în strînsă legătură cu legendele și tradițiile orașului, depășește epicul. Pereții îi sînt ca o bucoavnă mănăstirească pe filele căreia stau înscrise cu slove tremurînde toate întîmplările prin care a trecut. Despre vechimea ei nu-și amintească nici bătrînii. Și cu toate acestea, nimic nu este prea vechi în ținutul Rodnei și al Năsăudului, cînd aproape pe fiecare pisc de munte zac zalog istoriei de peste două milenii în temnițele pămîntului, sau răvășite de rădăcinile brazilor, catastifele nepieritoare din piatră ale cetăților dacice sau romane.

De bună seamă, aducerile aminte ne poartă gîndul la vremea cînd era schit, clădit pentru întîia oară în 1636 cu meșteri localnici „*de țară*“, în valea Precilor,¹⁴ un afluent al pîrului Cormoia, pe locul denumit „la mănăstire“ de către „*popa Miron*“ — din Sîngeorz¹⁵ „*care se pare a fi stat chiar în Vad*“.¹⁶ Miron fusese sfințit preot de vlădica Ghenadie „la rugarea bistrițenilor“, deoarece, „*îi treceau oamenii lui în Moldova și de unde îl cercetau*“.¹⁷ Pe bună dreptate, în urma serviciilor reciproce, mitropolitul nu a întîrziat cu răspunsul, și la 17 martie 1636 le scria din Bobîlna, că „*văzîndu-i știința (este vorba de Miron), l-am cinstit preot pentru cîntecul dumneavoastră*“.¹⁸ Dar, cum pe pămînt nimic nu rămîne

14 După alte informații, în Valea Porcoia.

15 Despre acest diacon Miron, iată ce scrie N. Iorga în Istoria Bisericii Române: „...Vlădici necanonici, ambulanți, „mergînd de ici colo“, hrăniți, dar nu și ținuți cu băutură peste seamă de sate, cutreerău încă de mult, fără să voiască a recunoaște pe episcopul rusesc din Muncaciu... Îi vedem ținînd soboare, luînd gloabe din cele patru „rașuri“, judecînd cazuri canonice și strîngînd venitul obișnuit“. Dintre ei trebuie să fie și „popa Miron“ (august 1635—iunie 1637, care se pare a fi stat chiar în Vad...“, vol. I, p. 327—328 și cf. Budu, Disertațiune despre episcopii și vicarii români din Maramureș-Gherla, 1891, p. 50). În lista episcopilor de Vad și Maramureș precum și pentru Ardealul de Sus, N. Iorga îl citează astfel: „Miron (de Vad) (?) august 1635—iunie 1637“.

16 Vezi nota 15.

17 Vlădica Gheorghe sau Ghenadie de Brad era mitropolit de rit ortodox, fost „nobil român“ numit în scaunul arhieresc din Bălgrad de către principele Bethlen „la recomandăția superintendentului calvin Kescrîi Dajka Ioan, înainte de 17 X 1627“. Șt. Meteș, ibidem, p. 188—189). Sfințit mitropolit la Tîrgoviște după 1631, cleric energic și cu deosebită autoritate s-a găsit mereu în luptă cu Bethlen care voia trecerea românilor de la ortodoxie la calvinism. S-a mers pînă acolo, încît Bethlen a fost sfătuit să întrebe pînă și pe Kiril Lucaris patriarhul Constantinopolului. Dar acesta îi răspunde așa cum i se cuvenea: „Fățiș sau în taină, să ajutăm cu minile noastre la această desertare, ar fi un păcat din partea noastră, pe care toate chinurile de pe pămînt nu le-ar putea spăla“ (Șt. Meteș, ibidem, p. 191).

— „La 22 martie 1639 îl întîlnim la Brașov, unde moare după o îndelungată boală la 3 martie 1640“. N. Iorga, ibidem, p. 299 și Studii și documente IV, p. 213; T. Cipariu, Archivu, p. 557; Șt. Meteș, ibidem, p. 194.

18 Șt. Meteș, ibidem, p. 293.

veșnic, după o sumă de schimbătoare întâmplări și datorită unor împrejurări nefericite, schitului nu i-a mai fost dat să reziste vremurilor.

Intr-o zi, clopotele care răscoleau adâncă tăcere a munților au tăcut și biserica bătută de viforitele iernilor și de lungile ploii ale primăverilor, n-a zăbovit mult și s-a dărăpănat; iar călugării izbăvitori de păcate și storși de schimnicele posturi, bătrâni cu ochii oboșiți de citanii la pîlpîirea candelor cu său, se împrăștiară unul câte unul și nu se mai întoarseră.

La începutul sec. XVIII, aproape că nu se cunoștea nici locul unde fusese ctitoria lui „*popa Miron*“. Pînă și rămășițele grinzilor fără putere de dăinuire, fuseseră înecate de bălării.

În 1747 însă, „*popa Constantin din Singeorz*“, căruia i se mai spunea și Tinău, clădește de iznoavă la îndemnul episcopului de Roman, Pahomie¹⁹ „*cel mai însemnat în ce privește cultura, dintre arhierii Moldovei acestui timp, ... schivnic, nu lipsit de înțelegere pentru frămîntările și preschimbările lumii prin zilele grele din 1711*“²⁰ — pe locul vechilor temelii, în pustietatea codrului călcat de fiare, un schit nou pe care vlădica l-a bolezat tot Procovul, după numele primei sale ctitorii din apropierea Neamțului și l-a înzestrat cu danurile pornite din cel mai curat cuget.

Dacă nu ne-ar fi rămas însemnarea așternută în slove cirilice înscrise pe Antologhionul²¹ tipărit în 1755 la Iași în domnia lui Matei Ghica și sub păstorirea mitropolitului Iacov,²² nu s-ar fi cunoscut nici pînă astăzi unele amănunte din istoria acestei bătrîne și modeste ctitorii călugărești. Cartea, singurul document care atestă vechimea schitului Procov, este în păstrarea părintelui paroh al Singeorzului, Th. Cureu, și răsfoind cîmpul filelor, pagină după pagină, amăgitoarele legende asupra trecutului bisericii dispar și în locul lor apare o parte din tainele cu care a fost învăluită.

Fără găтели de ornamente și fără înflorituri de stil, scriitorul rîndurilor care urmează mai jos, doritor „*să se curețe de păcatele pămîntului*“,

19 Feciorul de țaran din satul Gledin (r. Năsăud), călugărit la Mănăstirea Neamț în 1697 sub numele de Pahomie, ajunge în scurtă vreme episcop de Roman, datorită sirguinței sale, fiind „cel mai însemnat în ce privește cultura, dintre arhierii Moldovei acestui timp“ (N. Iorga, ibidem, vol. II, 1909, p. 96). Tot el este și ctitorul celui alt schit, al Procovului din vecinătatea mănăstirii Neamț (însemnări despre mănăstirea Procov în revista Țara de Sus I, Satu Mare, 1921, p. 9—10; Șt. Meteș, ibidem, p. 498).

20 N. Iorga, ibidem, p. 95.

21 Antologhionul este conservat în perfectă stare. Textul starețului Gr. Maior este scris cu cerneală neagră, de mînă, cite un rînd pe fiecare pagină în partea ei inferioară. A fost publicat incomplet și cu oarecare omisiuni de către Șt. Meteș în lucrarea citată mai sus. În textul lui Șt. Meteș lipsește îndeosebi fragmentul cuprins între: „Deci fiind noi...“ și „am fost cercați“.

Cartea cu însemnarea starețului Gr. Maior, a aparținut la început bisericii din Maier. Despre acest sat, care se găsește în vecinătatea imediată a Singeorzului, pe șoseaua către Rîdna, „știu că avea o biserică din lemn amintită în sec. XV“. În lucrarea lui Ștefan Meteș, citată mai sus, găsim informația, că „judele și bătrînii din satul Maier“ ... recomandă birăului din orașul Bistrița „pe un meșter bun, anume zugrav“, care le-a lucrat la biserică și stă în satul lor“. (Ibidem, p. 426, după N. Iorga, Documentele Bistriței, vol. I, p. 82, nr. 98).

22 Mitropolitul Iacov, zis și Putneanul, a fost mai întîi episcop de Rădăuți de la 1745—13 noiembrie 1750 și apoi titular al mitropoliei de Iași între 13 noiembrie 1750 și februarie 1760.

luind asupra și adevărul faptelor, pomeneste unele știri asupra originii celei de a doua ediții a bisericii schitului Procov.

— „Cunoscut lucru iaste, că aceasta carte cu strădania și cu cheltuia cucernicului între preoți, popa Constantin din Singeorz, iar acum ieromonah Climent, o au cumpărat și lăsat zestre veșnică acestei sfinte mănăstiri care mănăstire așisderea, de acelaș ieromonah au fost din întregul începută și de ale lui și sîrguitoare mîni isprăvită. Așa dar, nimeni dintre tămătorii de Dumnezeu pravoslavnicii — și măcar cine carele se teme de pedeapsa lui Dumnezeu nu va putea înstrăina această dumnezeiască zestre. Deci, fiind noi trimiși și spre acestei părți a acești, mai ales săracilor vremilor acestora atîta turburare, a vindeca pe cei zdrobiți la inimă, a propovădui robilor iertare și orbilor vedere, cum zice Isaia, a chema ziua răsplătirii, a mîngîia pe toți cei ce plîng, a da celor ce se tînguiesc, în loc de cenușă podoaba mării, în locul mîhnirii duhului ... procin. Am fost cercetați și rogați să semnăm acestea în mănăstirea Procov a Singeorzului, zile 20, dechemorie, adică ziua marelui mucenic Ignatie, 1760, mic și netrebnic între frați Gabriel Grigore Maior, starețul sfintei Troițe de la Blaj“.²³

Iată cum, în lumina acestui document, de altfel singurul care atestă recădirea Procovului înainte de 1751, se dezvăluie fapta încărcată cu simțul datoriei și răspunderii a preotului Constantin (în monahie Climent), paroh al Singeorzului în 1733,²⁴ cu ale cărui „sîrguitoare mîni“ fusese „isprăvită“.

Dar, la 10 decembrie 1767 „episcopul de la Blaj, Atanasie Rednic“,²⁵ vizitînd schitul, „n-a mai găsit nici un călugăr“,²⁶ dintre acei, care bătuți de amărăurile vieții, însă cu aureola mîngîietoare a credinței „trăiau în pădure după regula grecească veche, departe de jumul orașelor“.²⁷ Acolo însă, în taina poienilor și a cărărilor fără capăt, biserica Procovului ce fusese cercetată de evlavie credincioșilor veniți din depărtări și cuprinsă în duhul munților, nu a dăinuit decît pînă la 1820. În 1820 singeorzenii avînd lipsa unei biserici care să le stea mai la îndemînă, au adus-o într-o dimineață potolită din august sub dealul Pleșei, pentru ca după 20 de ani, în iarna anului 1840, legată cu lanțuri și tîrîită pe tălpi de sanie, să fie așezată unde se găsește și astăzi.

IV. BISERICA DIN LEMN A SÎNGEORZULUI

— Bisericele noastre din lemn pibite prin sîni munților Transilvaniei de nord-est — cu excepția Maramureșului — au un aspect simplu și modest, sobru și original, cum nu se mai întîlnesc undeva pe pămîntul României. Ele personifică însăși taina întregii noastre credințe — casa adevărului, îndurărilor și iubirii de aproapele. Croite după o arhitectură specifică și potrivită cu aspectul satelor de pe vremuri, în locuri curățite de pădurile care împrăpătau odinioară aerul — imaginea lor înfățișează

²³ Gr. Maior, ales 15 august 1772; numit 27 octombrie; retras 12 august 1782; † februarie 1785. El fusese trimis într-un anume moment în părțile Năsăudului să aducă la ascultare pe preoții și credincioșii uniati.

²⁴ Togan, Statistica românilor din Transilvania în 1733; Revista „Transilvania“, Sibiu 1898, p. 9—20, p. 173.

²⁵ Atanasie Rednic, ales 30 iunie 1764; întărit de papa, 15 mai; † 2 mai 1772.

²⁶ Cultura creștină, 1929, p. 165.

²⁷ Șt. Meteș, ibidem, p. 69.

o plastică arhaică, delicată, plină de poezie, produsul unor epoci dispărute, făurită dibaci după mijloacele, puterea și priceperea ctitorilor care nu s-au mai întors.

În aceste plaiuri, asemenea construcții nu sînt o excepție, căci lemnul a fost totdeauna un material ușor de obținut și lesne de lasonat, „*partea cea mai specific românească a artei noastre vechi*”.²⁸ De proporții reduse, în culoarea fumului, cu cerdace și cu sprîncele strașinei mult pleoștită pentru a fi scutită vara de văpăile soarelui, iar iarna de năvalnicele intemperii — avînd ca model casa strămoșilor noștri, după planuri ce se pot lesne imita prin dispunerea materialului, bîrnă peste bîrnă, încheiate în cruce — de o soliditate ce nu o cîntește din loc decît vechimea — ele se confundă cu însuși peisajul regiunii.

Pentru o asemenea arhitectură, meșterii nu trebuiau căutați prea mult. Se găseau pe loc în fiecare sat, constructori fără nici o școală și fără nici o diplomă, moștenind meseria prin tradiție din neam în neam. Rezultatul străduințelor și rîvnei lor sînt cîteodată adevărate opere de artă. Ei uneau priceperea cu pasiunea, meșteșugul cu credința, lucrul mîinilor lor cu adîncul tilcuirilor biblice.

Cu pridvor, foarte rar fără, ușa principală este mai întotdeauna la apus, dar am întîlnit-o și la miază-zi și chiar pe ambele părți. Scundă, potrivită după înălțimea pereților, poate în ideea că credincioșii de cum trec pragul să-și plece capul cu umilință, o găsim croită dintr-o singură tăblie sau din două, încununată cu frontalul tradițional, în care slovele măiestrit săpate amintesc cu evlavie de acei ce „*cu vrerea lui Dumnezeu au ridicat și sfințit acest sfînt locaș*”, cum încep mai toate pisanile.

Dar, partea cea mai de efect a acestor construcții este bineînțeles turla, dispusă după o anumită rînduială, uneori impresionantă prin dimensiunile ei. Ea țîșnește săgetînd spre pulberea de scînteie a cerului, din zalea de dranițe fumurii a acoperișului dispuse ca solzii de pește, sau, abia răsare smerită și subțiată plănuită sprinten spre vîrf, cu cerdacul bătrînesc înconjurător, pe măsură ce se pierde ca o rugăciune pe fundalul zărilor albastrii. Din lăuntru ei se rup, pornesc și se risipesc în răcoarea nopților adînci de vecernie, după datini acum părăsite, sunetele străbătute de înduioșare ale clopotelor sfințite.

Adeseori, nu lipsesc nici sîinii laterali, rotunjimea către răsărit a absidei altarului și mai puțin încă cingătoarea meșteșugit tăiată a brîului în contursiuni de șarpe, care încercuiește la exterior mijlocul pereților.

— „*Cu biserici din acestea, din lemn, s-a făcut toată slujba dumnezeiască în satele și în cele cîteva foarte puține tîrguri ale noastre pînd în sec. al XV-lea*”.²⁹

Vorba e, că o parte din elementele de arhitectură exterioară a bisericilor din lemn despre care am amintit în general, conturează, după prefacerile prin care a trecut, și biserica fostului schit Procov. În armonie cu peisajul, s-ar spune că a fost clădită din capul locului pe terenul ce-l ocupă în prezent.

Locuitorii nu știu nimic despre schitul Procovului; și cînd întreb pe cei mai bătrîni, răspunsul este stereotip, rostit fără răgaz, cu oarecare păreri de rău și cu clătînări din cap îndoielnice:

28 Arh. M. Ghica, Budești.

29 N. Iorga, ibidem, p. 23.

— „Apăi, e veche domnule: e tare veche, cine poate ști, c-o fi fost sau nu schiț; noi cu ea ne-am pomenit“. Și, în adevăr, aspectul exterior al pitoreștii chitorii, nu-i desminte. De o tehnică simplă, tratată liniar, construcția e clădită din birne cioplite de frasin dispuse pe orizontală, întărite cu cepuri de lemn și încheiate la cornuri în cheatori. Pridvorul a fost adăugat în 1820. O scară exterioară așezată în capul de nord-vest al pridvorului cu trepte domoale pe sub cornișă, face legătura turlei cu fața pământului; iar pentru sfaturile din prag ale bătrînilor ce-și domolesc din cînd în cînd osteneala lungilor slujbe ale duminicilor, o birnă de stejar legată de talpa peretelui de miază-zi ține loc de scaune.

Dintre elementele de structură, numai ușa care deschide intrarea la sud e cea mai veche. Se distinge prin cadrul străjuț de cîte două colo-nete sculptate profilat în torsadă, ornament ce se întîlnește și la cadrele ferestrelor minuscule. Fără sîmii tradiționali, absida altarului refuzată pe ambele părți laterale, restrînge și mai mult spațiul interior. Spre deosebire de alte construcții asemănătoare, întreg exteriorul creează senzația unei priveliști mîngîitoare și îmbie la meditație.

În interior, dispunerea spațiului în trei încăperi se repetă și aici după modelul bisericilor din zid. Dimensiunile ei reduse³⁰ sînt în echilibru.

Naosul e despărțit printr-un perete de scînduri, iar altarul e cît că-măruța unei modeste case țărănești. Poate cercetările de amănunt ar descoperi sub haina banală a varului cu care a fost spoită, urmele unor fragmente de pictură așternută direct pe lemn, cum am mai întîlnit în multe biserici asemănătoare din Transilvania. Exceptînd două mari icoane împărătești — frescă pe gips — patinate de sărutarea fierbinte a credincioșilor numărul redus de imagini, uneori de-o factură naivă, unele zugrăvite pe sticlă, dar toate împodobite cu ștergere stropite cu florile cîmpului și secvențele pictate ale tîmplei — plastica biblică nu se destăinuie prin nimic deosebit.

În unduirea încremenită a fumului de tămîie, presărată cu umbre ciudate, care plutesc misterios și în lumina îmblînzită ce se strecoară timid prin orbitele ferestrelor mărunte ca niște ochi trudiți de moșneag — culorile zugrăvelilor ascunse sub țesătura migăloasă a pînzelor de păianjen, par și mai stinse, profilele dispar și o tăcere înghețată — caracteristica interioarelor rar frecventate stăpînește adîncă pace a sfinților înegriți de fumul lumînărilor. Cît privește zestrea rituală — după numeroasele preschimbări și călătorii, săracă și sumară — numai tîmpla sfințită de rugile neprihănite, sugestivă prin sculpturile-i și colonetele răsucite ca firul de lînă tors, în contrast cu restul mobilierului desuet se integrează în vechimea încăperilor. Pentru cîntările din strane, cîteva cărți măcinate de umezeala vremurilor rele cu slovele din bătrîni abia citețe, se odihnesc pe tetrapodul mîncat de cari și chiamă adîncimile gîndului spre rugăciuni. O cruce din fier forjat zace într-un cotlon smulsă de la locul ei; iar pe masa sfîntă a tuturor mărturisirilor înfășurat în be-teală aurie, smocul de busuioc așteaptă lacrimile de aghiazmă ale bine-cuvîntărilor.

30 Redăm cîteva din dimensiunile bisericii: lungimea totală 11,40 m; lățimea 4,60 m; înălțimea 3 m; cu acoperiș 6 m; cu turla 8,17 m; suprafața 52,44 mp; suprafața terenului înconjurător 10 arii.

Și acum, câteva inscripțiuni zugrăvite în interior:

— Deasupra ușii împărătești pe friza catapetezmei:

— „*Acest lucru (este vorba de biserică) l-am isprăvit popa Constantin cu ctitorul popa Iacob și popa Grigore în anul de la nașterea lui Hristos... (1751).*

— Pe o icoană a Mântuitorului:

„*Această sfântă icoană Domnul nostru Isus Hristos, împreună cu icoana Maicii Precistei, l-au făcut popa Ioanei dimpreună cu femeea lui Anuța ca să le fie lor și feciorilor lor pomenire în veci. Acesta popa Ioanei iaste fecior popei lui Matei din Lăpuș. Semnează Tudor Zugravul*“.

V. SLUJITORII BISERICII „SF. NICOLAE” CÎȚI SE CUNOSC

- Popa Roșu 1700 (aproximativ);
- Popa Grigore, înainte de 1800;
- Popa Theodor, idem;
- Nicolae Șoldan, între 1800—1815;
- Iacob Pop, între 1825—1848;
- Ioan Dumbravă, 1848—1865;
- Simion Țanco, 1865—1883;
- Silviu Sohorca, 1883—1903;
- Alex. Avram, 1904—1907;
- Aurel Chintecan, 1907—1914;
- Aurel Sorobetea, 1914—1923; capelan în 1923, a demisionat;
- Anton Buga, 1928—1944; preot II, 1944—1948; preot I la 1 XI 1948 cînd a părăsit parohia.
- Virgil Andressi, 1948—1949; preot II, demisionat;
- Sabin Truță, 1949—1951; preot I transferat;
- Lazăr Th., 1949—1951; preot II la 1951;
- Pop Ioan, 1954—1960, preot II.

* .

Este de menționat că cea de a doua biserică parohială cu hramul Sf. Neculai, a fost construită din piatră și cărămidă între 1875—1882 cu contribuția benevolă a locuitorilor la îndemnul preotului Simeon Țanco. Anterior acestei biserici, existase o alta pe același loc și tot din piatră. Nu se cunoaște anul zidirii și nici din ce pricini s-a dărîmat.

Cea de a treia biserică din cuprinsul Băilor, de proporții arhitectonice modeste, însă din zid, este cu totul nouă și a fost ridicată pentru poporeni acestui cartier mai îndepărtat.³¹

AUREL I. GHEORGHIU

³¹ Mulțumesc cu recunoștință părintelui Th. Cureu din Singeorz și d-lui prof. Iustin Sohorca pentru lămuririle de amănunt ce au binevoit să mi le pună la dispoziție. În ceea ce privește lista slujitorilor bisericii, părintele Th. Cureu m-a încredințat că i-a fost dată la 15 II 1960 de către preotul Th. Lazăr.

DANCIUL VORNICUL, TATAL LUI MATEI BASARAB ȘI SOL AL LUI MIHAI VITEAZUL, ÎN ARDEAL

Împrejurările politice din ultimul deceniu al secolului XVI, cînd puterea otomană era încă la apogeu, dau la iveală pe unul dintre cei mai viteji domni ai românilor, pe Mihai Viteazul, al cărui ideal și țel în viață a fost lupta împotriva jugului otoman și scoaterea de sub acest jug a popoarelor creștine de pe cele două maluri ale Dunării.

Între cei care l-au ajutat pe marele Domn, prin îndeplinirea misiunilor diplomatice de pe lîngă prințul Ardealului, Sigismund Batori, a fost și marele vornic Danciul din Brîncoveni, tatăl lui Matei Basarab, al cărui rol în divanele domnești este cunoscut între anii 1578—1595, cînd moartea îl prinde din urmă, în Alba Iulia.

El a ocupat diferite demnități sub domniile Țării Românești care s-au succedat în intervalul de timp dintre 1579—1595. Sub Mihnea Turcitul, în anii 1579—1581 îl aflăm mare postelnic, apoi mare stolnic, între sfîrșitul anului 1581 și 1583, sub același domn. Sub Petru Cercel în septembrie 1583, îl aflăm mare vornic iar la 11 decembrie, același an, și cîteva luni în 1584, mare spătar, pentru ca în 1584, către sfîrșitul anului și în 1585 să-l găsim mare vornic. Cu acest rang îl întîlnim și în 1586 și în 1588, sub Mihnea Turcitul, ca și în 1591, sub Ștefan Surdul, iar cîteva luni (7 martie—27 august), în 1592, iarăși sub Mihnea Turcitul ocupă locul de mare postelnic și mare stolnic, iar spre sfîrșitul anului 1592 mare vornic, sub Ștefan Surdul, ca și în timpul lui Alexandru cel Rău în 1592—1593.

DRUMURILE LUI DANCIU DIN BRÎNCOVENI ÎN ARDEAL

Sub Mihai Viteazul în 1594—1595, cînd moare la Alba Iulia, Danciul este mare spătar.¹ Singur sau împreună cu fratele său Radu, îl întîlnim pe Danciul ca pribeag prin Ardeal sau cu vreo misiune.

Printr-un act din 30 noiembrie 1582, aflăm că Mihnea Turcitul înștiințează pe judele Brașovului de trimiterea lui Danciul și Radu.² În dec. 1582 Danciul și Radu, postelnici, se află în Brașov.³

La 22 febr. 1586 Danciul este semnalat în Brașov, iar la 7 martie 1588, împreună cu fratele său, Radu, apar ca martori, tot în Brașov.⁴ Tot în 1588 îi găsim pe amîndoi în Tălmăciu.⁵

Poate că pentru trimiterea lui Danciul în solie, la Alba Iulia, pe lîngă experiența sa îndelungată, pe lîngă alte însușiri, să fi tras în cumpănă și cunoștințele și legăturile de prietenie pe care Danciul le făcuse cu alte prilejuri în Ardeal. În aceste împrejurări, adică fiind în solie la Sigismund Batori, Danciul moare în Alba Iulia, avînd la acea dată rangul de mare spătar. La 19 decembrie 1596 Mihai se află în Alba Iulia, „unde era și biseriçuța Vlădicăi romănesc, cu mormîntul fostului său tovarăș de luptă, Aron Vodă și al lui Danciul din Brîncoveni”.⁶

1 Șt. Grecianu, *Genealogii*, II, p. 308, nota 1.

2 Ibid., p. 303.

3 Hurmuzaki XI, p. 825; Î. Bogdan, *Documente*, p. 287—288.

4 Hurmuzaki XI, p. 832; „A venit și Danciul Vornic ... a venit și de la Mihnea Vodă un boier”; și 882.

5 N. Iorga, *Inscripții* I, p. 203—204; Idem, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, p. 68, 87; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 26.

6 N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 315—316; Idem, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, ed. II, p. 222.

De aci rezultă că la 30 decembrie 1596, când Mihai Viteazul a intrat cu mare pompă în Alba Iulia, pentru ca a doua zi, la 31 decembrie, când a avut o întrevedere cu Sigismund, pentru a se pune de acord asupra problemelor ce aveau să se discute la Praga, cu împăratul german, Rudolf al II-lea: apărarea și lupta împotriva dușmanului comun, turcii, ca și în ziua de 1 ianuarie 1597, când Mihai, împreună cu suita sa, a asistat la liturghie, alături de Sigismund Batori, în catedrala catolică, Danciul din Brîncoveni nu s-a bucurat de fastul unor asemenea zile, pregătite, în parte și prin osteneala lui, fiind trecut de marginile vieții pămîntești.

Nu cunoaștem data precisă a morții lui Danciul din Brîncoveni, istoricii fiind obligați să accepte un an sau altul, după deducții din documente sau fapte care îl amintesc în ultimii ani ai vieții.

N. Iorga afirmă că a murit în 1595, căci numai în acel an se afla la Alba Iulia Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul, care s-a ocupat cu înmormîntarea lui.⁷ Șt. Greceanu crede că moartea lui Danciul s-a întîmplat după 12 februarie 1595 și înainte de 28 sept. 1596, când în locul lui Danciul, într-un act, alături de frații lui, apare Stanca, soția sa.⁸ P. P. Panaitescu⁹ și Silviu Dragomir¹⁰ propun anul 1597, iar ca loc de îngropare, noua biserică a Mitropoliei ortodoxe, ridicată de Mihai Viteazul la Alba Iulia în urma înțelegerii cu Sigismund, deci în cursul anului 1596. Silviu Dragomir vorbește și de o biserică mai veche ortodoxă pe lângă cea nouă și mai mare ca a lui Mihai Viteazul, care „*fu clădită în grabă, deoarece în anul următor (1597) se îngroapă acolo boerul Danciu din Brîncoveni trimis în solie la Alba Iulia, unde s-a pristăvit*“.¹¹

Nici alegerea locului de îngropare n-a fost indiferentă, pentru aceleași considerente, iar locul ales, „*Mitropolia Bălgradului*“, va fi impus și o piatră, sau chiar monument funerar, care să corespundă rangului celui îngropat. Era în joc sentimentul de demnitate, dar și acela de înaltă prețuire pentru credincioșii săi, cu care mîndrul voievod valah se prezentase într-o țară străină și aliată, cu obiceiuri de curte foarte stilate.

DOAMNA STANCA ȘI ÎNMORMÎNTAREA LUI DANCIUL VORNICUL ÎN BISERICA MITROPOLIEI ORTODOXE DIN ALBA IULIA

Cheltuielile de înmormîntare pentru Danciul, marele spătar, au fost suportate de Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul. Fiind în misiune pe lângă prințul Ardealului, Sigismund Batori, și la o vîrstă înaintată, Danciul spătarul a murit în Alba Iulia.

Moartea în țară străină a unui înalt demnitar cum era Danciul din Brîncoveni, fost mare postelnic, fost mare stolnic, mare vornic, iar în anii din urmă mare spătar, cum mai fusese, calitatea de sol, pe care o avea în momentul pristăvirii, obiceiurile timpului privitoare la înmormîntarea unui astfel de personagiu au impus observarea unui ceremonial deosebit și au cerut cheltuieli mari, pe care neavînd cine să le întîmpine, le-a suportat Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul, care se găsea atunci în

7 N. Iorga, Inscriptii I, p. 203.

8 Șt. D. Grecianu, op. cit., p. 311, nota 2.

9 P. P. Panaitescu, Mihai Viteazul, București 1936, p. 77 și 177.

10 Silviu Dragomir, Mormîntul lui Mihai Viteazul în catedrala din Alba Iulia, Memoriile Acad. Rom., Secția istorică, seria III-a, tom. XXI, p. 491.

11 Ibid., p. 491 și 495.

Alba Iulia, căci, după cum sună hrisovul din 30 iunie 1597, „*pe altul nimeni n-a avut la moarte Danciul Vornicul ca să-l grijească și nici cheltuială n-a avut pe lângă dînsul, pentru înmormîntare, la moartea lui. Iar la aceasta Doamna Stanca i s-a făcut milă de dînsul și a cercetat pe vornic la moartea lui ca și după moarte*“ (loc rupt în original), „*l-a îngropat la biserică la Belgrad și multă cheltuială a cheltuit la moartea lui (20.000) aspri*“.¹²

Drept urmare a cheltuielilor făcute Stana (Stanca), soția lui Danciul Vornicul și mama lui Matei Basarab, pune zălog Doamnei Stanca moșia Piria, pentru suma de 20.000 aspri, pe care aceasta îi cheltuiuse cu îngrijirea, cu înmormîntarea și pomenirile după moarte ale răposatului. La 30 iunie 1597 Mihai Viteazul confirmă Doamnei Stanca stăpînirea asupra moșiei Piria pe care, la rîndul său, Doamna Stanca o dăruiește lui Oprea Postelnicul „*pentru dreptă și credincioasă slujbă ce a slujit și în țări străine și iar în această țară, ca să-i fie și ohabă în veci*“.¹³

12 Hrisovul din 30 iunie 1597, prin care Mihai Viteazul întărește doamnei Stanca stăpînirea asupra moșiei Pireia, din județul Mehedinți, dată de jupăneasa Stanca, soția lui Danciul Vornicul pentru cei 20.000 de aspri, cheltuiți de doamna Stanca pentru înmormîntarea acestuia în Alba Iulia. Prin același hrisov Mihai Viteazul întărește și lui Oprea postelnicul stăpînirea asupra aceleiași moșii dăruită de D-na Stanca lui Oprea, pentru dreapta și credincioasă slujbă adusă domnului (lui Mihai). (Documente privind istoria României, veacul XVI B. Țara Românească (1591—1960), nr. 296, p. 280; N. Iorga, Studii și documente, vol. V, p. 639—640; Idem, Istoria lui Mihai Viteazul, loc. cit.; Idem, Istoria Românilor, loc. cit.; Gr. Tocilescu, Raporturi, p. 206; P. P. Panaitescu, Mihai Viteazul, p. 177. Asupra expresiei „pentru dreptă și credincioasă slujbă“, am atras atenția în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, 1961, p. 177—178.

13 Doc. Ist. Rom. veacul XVI, vol. VI (1591—1600), p. 279, nr. 296; N. Iorga, Studii și Documente V, p. 639—640; Arhivele Statului, Buc., Istorică, nr. 1608; Șt. Grecianu, Genealogiile documentate ale familiilor boierești, vol. II, p. 350.

Iată cuprinsul hrisovului:

„† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihail Voevod și Domn a toată țara Ungro-Vlahiei, fiul marelui și prea bunului Io Pătrașcu Voevod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele, ca să se știe că am dat¹ Io Stancă, doamna domniei mele, satul anume Pierăia și cu tot hotarul ... pentru că acest sat a fost de moștenire al lui jupan Danciul Vornic și al jupîniței lui Stanca. Astfel cînd s-a întîmplat moartea lui Danciul Vornic în Țara Ungurească, iar pe altul nimeni n-a avut la moarte Danciul Vornicul ca să-l grijească și nici cheltuială n-a avut pe lângă dînsul pentru înmormîntare, la moartea lui. Iar la aceasta, doamna Stanca i s-a făcut milă de dînsul și a cercetat pe vornic la moartea lui și după moarte¹ l-a îngropat la biserică de la Belgrad și multă cheltuială a cheltuit la moartea lui, 20.000¹ aspri. Iar după aceia, jupanița Stanca, vorniceasa lui Danciul Vornic, pentru acel bine ce a făcut doamna Stanca, de l-a grijit pe Danciul Vornic la moartea lui pînă ce l-a îngropat în biserică la Belgrad, și pentru cheltuiala doamnei Stanca, ea a dat doamnei Stanca mai sus zisă acest sat Piriia¹ cum este mai sus zis, ca să fie doamnei Stancă dedină¹ de ocină și de ohabă în veci și fiilor, nepoților și strănepoților¹ doamnei.

„Iară după aceea doamna¹ domniei mele a miluit pe sluga¹ domniei sale Oprea postelnic cu acest sat cu tot hotarul pentru dreapta și credincioasă slujbă¹ ce a slujit și în țări străine și iar în această țară,¹ ca să-i fie de ocină și ohabă în veci“.

Documentul de mai sus confirmă astfel moartea lui și îngroparea lui Danciul în biserica românească din Belgrad (Alba Iulia) înainte de 30 iunie 1597.

În ce privește satul Piria, acesta ajunge mai tîrziu în posesia Mănăstirii Dintr-un Lemn. ctitorie a lui Matei Basarab, după ce mai întîi, prin hrisovul dat

Venind în țară, Doamna Stanca a trimis după acei bani iar Calea, fiica lui Danciul, i-a și „răspuns“ acei bani lui Balea spătarul, nepotul Doamnei Stanca, aceasta murind între timp de ciumă. De față și martori la această plată au fost: episcopul Efrem al Râmnicului, vistierul Radu din Cepturoae, Panaiot de la Ocna, Boscioiul, Ianăș, comisul „popa Stanclisiarhul și alții între care Doamna Florica, fiica lui Mihai și Maria călugărița, mama Doamnei Stanca“.¹⁴ Documentul mai arată că banii luați de Balea au fost folosiți la înmormântarea Doamnei Stanca. Maria monahia din Drăgășani (?) este aceea care dăruiește episcopiei de Râmnic o moșie, danie pe care o întărește, prin hrisovul din 30 iunie 1599 (7107), Mihai Viteazul.¹⁵ Rezultă de aici că și mama Domnei Stanca s-a călugărit și că a trăit și după moartea fiicei sale. Cu timpul moșia Piriătrece și în alte mâini, satul ajunge cândva în stăpânirea Mănăstirii Dintr-un Lemn.¹⁶ Două părți din această moșie au fost vândute de Matei Basarab lui Dumitru Filișanul,¹⁷ iar a treia parte a fost cumpărată în timpul lui Mihai Viteazul de Barbu Hărgetoianu de la Toma Guliano și de la nepoții

în Țirgoviște la 28 dec. 7112 (1603), Radu Șerban întărește jupîniței Calea, fiica vornicului Danciul deci sora lui Matei Basarab, stăpînirea asupra acestui sat.

1 Loc rupt în original.

1 Loc rupt în original.

1 Loc rupt în original.

În acest document însă nu mai e vorba de 20.000 de aspri.

14 Doc. Ist. Rom. Veacul XVII, 1601—1610, p. 105—106, nr. 115.

15 Idem, vol. II, nr. 365.

16 Arhivele Statului, Buc., Mănăstirea Dintr-un Lemn, pach. 18/1.

17 „Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basarab Voevod și domn a toată țara Ungro-Vlahiei, dă domnia mea această poruncă a domniei mele boerului domniei mele Dumitru slugerul Filișanul și cu fiii lui cîți Dumnezeu îi va dăruia ca să-i fie lui satul Pireia județul (loc liber și în originalul slavon) însă de peste tot hotarul două părți, din cîmp, din pădure și din apă și de peste tot hotarul, cît se va alege și cu vecinii anume Radul Buzeu și Dragomir feciorul lui Ioan și Oprea Gugul și Barbul Pălămidă și Stanciul Pălămidă și Stan Botoi și fiul său Damaschin și Ion feciorul Stoichinei și Tinca soră, feciorul fata lui Radoslav cu fratele său Stanciul și Barbul, feciorul lui Pătru Cioranul și Dragomir Bîndea unchiul Barbului și Spîlvea și cu toți fiii lor, fiindcă aceste două părți din satul Piriăea și cu vecinii care sînt mai sus scriși au fost ai domniei mele de moștenire, de la părinții domniei mele de mai înainte vreme. Apoi cînd a fost în zilele lui Gavriil Moghilă Voevod la anii 7128, pe cînd eram domnia mea boer, iar domnia mea am vîndut aceste două părți cu vecinii, banului domniei mele lui Dumitru slugerul Filișanul cu 32.000 bani gata, de bună voia domniei mele să-i fie lui ohabnice, statornice, iar a treia parte de sat, din Pireia a cumpărat-o Vărgoghe de la Hărgetoae iarăși atunci, moșia fără vecini. Și a stăpînit Dumitru slugerul aceste două părți de moșie cu vecinii de atunci singur, în bună pace douăzeci și șapte de ani.

Apoi cînd a fost acum în zilele domniei mele, dacă s-au risipit acei vecini din Piriăea pela satele domniei mele și pela altă parte și în alte sate, el voind ca să-i adune să-i aducă la supunerea lor, „pe moșia lui, dar acei vecini care sînt mai sus scriși se sculară la judecată și veniră înainte în marile divan și statură de se pîrîră toți de față cu Dumitru slugerul zicînd vecinii că pe cînd am vîndut domnia mea aceste două părți cu vecinii din Pireia lui Dumitru slugerul, că atunci la vînzare n-au fost în sat, nici că sînt din Piriăea. La acestea domnia mea mai întîi n-am crezut pe Dumitru slugerul cu adevărat ci am dat domnia mea lui Dumitru slugerul lege, ca să jure cu sufletul său că sînt acești vecini carei i-am vîndut domnia mea. Și a giurat Dumitru slugerul cu sufletul său, înaintea preacinstiului părintelui nostru arhiereu dl Teofil, pe sfînta evanghelie, și a fost la giurămînt ispravnicul, boerul domniei mele, Nicora marele postelnic așa dar au

lui Vilcu Mogoșescu precum arată un alt document din 30 aprilie 7254 (1746), al cărui cuprins îl dăm mai jos.¹⁸

PIATRA DE MORMÎNT DE LA ARNOTA A LUI DANCIUL VORNICUL

Potrivit vechilor și puternicelor tradiții pentru cultul morților și conformându-se lor, Matei Basarab a trimis la Alba Iulia pe marele vornic Dragomir Crețulescu, ctitorul mănăstirii Plăviceni, de a adus osemintele părintelui său pe care le-a îngropat la Arnota, în 1648.

rămas vecinii de lege și de judecată înaintea domniei mele și am adevărit domnia mea că au umblat vecinii cu viclenii ca să scape de vecinie.

De aceea am dat domnia mea, boerului domniei mele lui Dumitru slugeru ca să-i fie lui aceste două părți de moșie din Pirăea și cu toți vecinii, cîți sînt mai sus scriși, moșie de moștenire ohabnică, precum au fost de mai înainte vreme, fiilor, nepoților și strănepoților și de nimeni să nu fie supărați după porunca domniei mele. Iar de să vor scula acești vecini vreodată cu pîră să nu se crează că să iasă zadanici și rușinați de la divan, și să-i fie precum i-am vîndut, domniș mea. Iată și martori am pus domnia mea: Panu Ghiorma, marele ban și Dragomir, marele vornic și Radul, marele logofăt și Stroe marele vistier, și Diicul marele spătar și Preda marele clucer, și Barbul marele stolnic și Radul marele comis și Drăgușin marele paharnic și Constantin marele postelnic și ispravnic Radu, marele logofăt și cu Pirvu logofăt, de cuvinte scriitor, în orașul Tîrgoviște Ghevarie 4 zile în anii 7154. Io Matei Basarab Voevod (L. peceții).

S-a tălmăcit din limba slavonească de Ze. Nenovici 1859 iunie 20 București (Arhivele Statului Buc., Mănăstirea Dintr-un Lemn, pach. 18/3).

18 Arhivele Statului, M-rea Dintr-un Lemn, Pac. 18/4.

„Aprilie 30 7254“.

„Barbul Hărgitoian cu un hrisov dăla leat 7105, al Măriei sale răposatului Mihai Vodă. Are dă la dum. Toma Guliano biv vel stolnic și dăla Constantin i Mihai și Radul nepoți dum. Vălcu lui Mogoșăscul biv vel sârd. ginerele Barbului Filișan biv vel comis ca sînt supt stăpînirea lui tot satul Pirăia.

Acest hrisov este dat pe numele doamnei Stanca a măriei sale lui Mihai Vodă în care scrie că murnidu Vornicul Danciul în Țara Ungurească iar doamna Stanca l-au fost căutat ca pomeniri, cheltuind aspri 20.000 și pentru acei bani i-ar fi dat vorniceasa Stanca a vornicului Danciului satul Pireia și doamna Stanca l-au fost dăruit Oprii poste(elnic).

Dumnealui Toma Guliano biv vel stîlnic și numiții nepoți ai sârdarului Vălcu Mogoșanul arată un hrisov cu leat 7112, al măriei sale răposatului Radul Vodă ce l-au fost dat jupănesii Calei din Brîncoveni, fata celui Vornic Danciul în care scrie că acest sat Piria era pus zălog la doamna Stanca a măriei sale lui Mihai Vodă drept aspri 20.000 (Kz), care bani i-au fost cheltuiți măria sa cu pomenirile vornicului Danciul. Iar în urmă au fost trimis jupăneasa Calea doamnei Stanca acei bani încă fiind mama sa la mănăstirea Râmnicului.

Arată și alt hrisov al măriei sale răposatului Matei Vodă cu leat 7154 în care scrie că satul Piria au fost dă baștină al măriei sale și încă din boerie.

În zilele răposatului Gavriil Moghilă Vodă au vîndut două părți slugerului Dumitru Filișanul. Iar a treia parte au vîndut-o unui Vărjoghe dăla Hărgitoia însă numai moșia fără Rumăni.

Barbul Hărgitoian văzând cele ce au scris măria sa răposatul Matei Vodă printr-acel hrisov s-au odihnit și elu, Hristovul cel arătat elu fiind foarte vechiu și dă nicio treabă, s-au luat și s-au dat dumisale stolnicului Tomei și nepoșilor sârdarului Vălcului.

Și lui i s-au dat copie după hrisovul mării sale Matei Vodă, întărit cu iscăliturile noastre.

Hotărîm ca dum. Toma biv vel stolnic cu numiții nepoți ai sârdarului Vălcu Mogoșăscul să stăpînească din Piria două părți iar Barbul Hărgitoian să stăpînească o parte. Aceasta scriem.

Urmează sicăliturile între care a lui Constantin biv vel logofăt și a altui Constantin biv vel pitar. (Arhivele Statului, Buc., Mănăstirea Dintr-un Lemn, Pach. 18/4).

Inscripția de pe piatra de mormînt inspirată de însuși Matei Basarab are cuprinsul următor:

*„Aica zac oasele c(reștinului) și binecredinciosului și de rudă boiaresc jupan (Danciului) Vornicului Brăncoveanu; întîmplîndu-se morte în Țara Ardealului, acolo i s-au îngropat trupul, în Mitropolia Belgradului, în cursul anilor 7108 (1599—1600), iar fiu-seu, prea luminatul Ion Mateiu Băsărab Voevod, „Domnul Țării-Rumânești, într-al 16 an de domnia lui (1646) — greșit, în loc de 1648 — trimis-au pre credincios(ul) Mării Sale Dragomir Vel Vornic de-au adus oasele de le-au îngropat într-această mănăstire (Ar)nota, carea e zidit(ă) din temelie de Măria Sa (vecinică pomenirea) lui“.*¹⁹

Cred că de aci pornește greșala, strecurată la I. Lupaș că Danciul a însoțit pe Mihai în „expediția din Transilvania și murind aci, fu înmormîntat în biserica mitropoliei române din Alba Iulia, la 1600“.²⁰

Și alături de bătrînul său tată diplomat și războinic sub Mihai Viteazul, și-a găsit locul de odihnă și Matei Basarab.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

¹⁹ N. Iorga, *Inscripții II*, p. 203; Tocilescu, ms. 5142, fila 366, Academie; Idem, *Raporturi*, p. 58; Anul morții lui Danciu, precum arată N. Iorga, este greșit, căci doamna Stanca a fost în Alba Iulia numai în 1595, iar în 30 iunie 1597 Mihai semnează hrisovul cu moșia Pireia, după cum am văzut; Al. Odobescu, în *Athe-neul Român*, anul II, ianuarie—august 1869, p. 17. Data de pe piatra de mormînt dictată din memorie de Matei Basarab, care la acea vreme era copil, este aproximativă, avînd în vedere vîrsta lui prea fragedă atunci.

²⁰ I. Lupaș, *Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania*. Mem. Acad. Rom., S. Istorică, seria III, tom. XIII, p. 348.

Silviu Dragomir, AVRAM IANCU, Editura Științifică, București 1965. pagini 303, format octav.

Silviu Dragomir, distinsul și mult apreciatul profesor al Universității din Cluj între anii 1919 și 1947, s-a născut la 13 martie 1888 în comuna Gurasada din raionul Deva și a decedat la 23 februarie 1962. După studii universitare făcute la Cernăuți și Viena, a fost numit în 1911 profesor la Institutul Pedagogic-Teologic din Sibiu, unde a funcționat până la 1 oct. 1919, când a trecut ca profesor de Istoria sud-est-europeană la Universitatea din Cluj.

Cunoscător al mai multor limbi și pasionat cercetător al trecutului neamului său, a studiat cu hărnicie de albină arhivele din Viena, Carloviț, Budapesta, Moscova, București etc., culegând documente referitoare la trecutul poporului român. Urmările acestor cercetări au fost numeroasele și valoroasele lucrări istorice, publicate în cursul vieții, dintre care amintim:

1. — *Correspondența episcopului Gherasim Adamovici și mișcarea de emancipare a clerului și a poporului românesc în anul 1791.*

2. — *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veac. XVI*, București, Analele Academiei Române, 1912.

3. *Relațiile bisericești ale românilor din Ardeal cu Rusia în veac. XVII*, Sibiu 1914. Învățatul slavist Ioan Bogdan, profesor la Universitatea din București și membru al Academiei Române, a apreciat elogios aceste lucrări, numindu-le „lucrări de mîna întîia“.

4. — O primire caldă, entuziastă și deosebit de elogioasă au avut cele două volume, cuprinzînd un material vast în cele aproape o mie de pagini: *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în sec. XVIII*. Vol. I, Sibiu 1920 și vol. II, Sibiu 1930.

5. — *Vlahii din Serbia în sec. XII—XV*, 1922.

6. — *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, lucrare publicată în Editura Republicii Populare Române, 1959.

7. — *Avram Iancu* (ediție de popularizare a eroului moților, apărută în anul 1924 cu ocazia centenarului nașterii lui Avram Iancu).

8. — *Ioan Buteanu, prefectul Zarandului în anii 1848—1849*, 1928.

Pentru acestea și alte prețioase lucrări, Silviu Dragomir a fost ales în 1916 membru corespondent și în 1928 membru activ al Academiei Române.

Înainte de a trece, într-un chip cu totul neașteptat și neprevăzut, pragul acestei vieți, Silviu Dragomir a încheiat una dintre cel mai valorase lucrări — și poate cea mai scumpă sufletului său — monografia istorică: *Avram Iancu*. Rod al unor preocupări și osteneli de o viață întreagă, lucrarea aceasta prezintă o serie întreagă de calități, de frumuseți, care o fac să fie o adevărată perlă a istoriografiei românești.

În primul rând, lucrarea se bazează pe izvoare, pe studii și documente în mare parte neutilizate pînă acum de nimeni. Pasiunea, neastîmpărul, hărnicia și mai presus de toate dragostea autorului pentru frumusețea tinereții eroului și compătimirea sinceră și profundă pentru nenorocirea, pentru zbuciumata lui viață și pentru tragicul sfîrșit al lui Avram Iancu, l-a făcut să alerge pretutindeni, să cerceteze, să descopere și să culeagă documente referitoare la evenimentele din anii 1848—1849. Ca urmare a acestor străduințe, în anul 1944 a publicat la Sibiu primele două volume din culegerea „Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849”, iar în anul 1946, la Cluj, volumul al treilea. Volumul I cuprinde documentele culese din arhivele ministerelor de război, de justiție și de interne din Viena. Volumul II cuprinde documentele culese din colecțiile Academiei Române, ale „Astrei” și ale Muzeului Ardelean. Volumul IV n-a mai apărut. A apărut însă în aceeași colecție volumul V, care se ocupă de partea primă a revoluției din 1848—1849 din Transilvania. Urma ca partea a doua a acestui volum, care n-a mai apărut, să trateze despre revoluția românilor din Transilvania în anul 1849. Un fragment din cuprinsul acestei părți a fost publicat în Cluj, în anul 1947, cu titlul: „Tratatul româno-maghiar din vara anului 1849”.

Lucrarea „Avram Iancu” este în al doilea rând o sinteză strălucită și în același timp o monografie bogată și științific alcătuită asupra vieții, asupra zbuciumului și asupra luptelor eroului Munților Apuseni din anii 1848—1849. Este, pînă astăzi, cea mai bună, mai completă și mai sugestivă lucrare asupra evenimentelor de la 1848 și asupra dramatismului lor în Transilvania.

Cu o documentație desăvîrșită și cu o logică perfectă autorul arată cum nobilimea maghiară și chiar conducătorii revoluției maghiare de la 1848 au împins pe Avram Iancu și revoluția iobagilor români, fără vrerea acestora, în brațele reacțiunii austriace. Aristocrația maghiară, ultrașovină pe plan național și egoistă și interesată pe plan social, nu putea să conceapă și să acorde drepturi, libertăți și emancipare din lanțurile iobăgiei românilor din Transilvania. Ei voiau eliberarea pentru poporul maghiar de sub jugul absolutismului și a tiraniei habsburgice și ținerea românilor pe mai departe în jugul robiei nobilimii maghiare. Datorită acestui fapt, revoluțiile celor două popoare nu numai că n-au putut merge braț la braț împotriva unui împărat tiran, împotriva dușmanului comun, dar ungurii atacind pe români, au deschis un război inutil și la fel de păgubitor ambelor popoare.

Nici chiar intervenția și mijlocirea marelui patriot și revoluționar Nicolae Bălcescu n-a putut să determine schimbarea greșită și cu totul inadmisibilă a atitudinii lui Kossuth, decît atunci cînd a fost prea tîrziu, cînd trupele țarismului rusesc și ale împăratului din Viena dădeau lovituri de moarte revoluției maghiare.

În contrast cu Kossuth, Avram Iancu s-a arătat totdeauna înțelegător și gata să lupte împreună cu maghiarii împotriva dușmanului comun, preînzînd desigur acordarea acelorași drepturi și libertăți pentru români ca și pentru unguri. Superioritatea lui Iancu și frumusețea gestului său reiese și din faptul că el și toată armata lui au rămas în neutralitate și n-au poruit alături de ruși și austrieci să lovească în unguri, cînd ei se găseau în fața mormîntului deschis.

Deosebit de sugestivă, revoltătoare și condamnată e zugrăvită apoi atitudinea ingrătă, de-a dreptul mișească, a împăratului din Viena și a regimului său reacționar. Printr-un cinism feroce, printr-o mândrie și lipsă de recunoștință uluitoare, mișelia și tirania împăratului a împins poporul român din Transilvania la disperare și pe Iancu la nebunie și la un sfârșit tragic. Este atitudinea de totdeauna a Vienei, este purtarea consecvență a Habsburgului.

În ceea ce ne privește, însemnată este lucrarea și prin faptul că autorul subliniază vrednicia, entuziasmul, hotărîrea și eroismul cu care participă la revoluție și mai ales la luptele aprige care s-au dat, preoții perfecți, tribuni, viceprefecți, căpitani etc. dintre care amintim pe Simion Balint din Roșia Montană, Nicolae Vlăduțiu, Vasile Moldovan, Simion Groza, Ioan Fodoreanu, Ioan Gomboș, Vasile Fodor, Maniu, Patiția, Milidon, Bucur, Moraru, Ciura, Dionisie, Iosaș și alții.

Petrecînd mai multe zile în tabăra lui Iancu, Nicolae Bălcescu a avut ocazie să cunoască mai de aproape „pe generalii acestei oaste țărănești” și să spună: „Ei sînt preoți sau tineri de curînd ieșiți din școli, care pînă atunci abia dacă au pus mîna pe armă. Nevoia îi sili a se face generali și a cîștiga bătălii. Lipsiți de cunoștințe și principii de artă militară, ei le-au învățat pe teren, în focul luptelor. Am văzut cu mirare cum ei dibuieră adevăratele principii ale războiului și cum simțiră importanța pozițiilor naturale și folosul ce știură trage din orice localitate”. Desigur aceste calități l-au determinat pe comandantul trupelor maghiare, bătut, înfrînt și alungat rușinos din Munții Apuseni, Kemény Farkas, să exclame îndurerat: „Dracu să se mai bată cu acești popi”.

Prof. SP. CÂNDEA

Gh. Șincai, *INVĂȚĂTURA FIREASCĂ SPRE SURPAREA SUPERSTIȚIEI NORODULUI*. București, Editura Științifică, 1964, p. 215.

Obişnuit, Șh. Șincai e cunoscut mai mult ca istoric prin faimoasa sa „Hronică” și ca filolog. Prin editarea pentru prima dată a manuscrisului său: „Învățătură firească spre surparea superstiției norodului”, de către D. Ghișe și P. Teodor, fruntașul iluminist ardelean ne apare într-o nouă lumină, ca unul care a avut o arie de preocupări cu mult mai largă decît se credea de obicei. A fost și el un enciclopedist, ca toți iluminiștii de altfel, preocupat în cel mai înalt grad de a transmite cunoștințele științifice maselor largi populare. Crezul fruntașilor Școlii ardelenice era de natură reformistă, după care progresul social și fericirea poporului se realizează prin cultură, prin luminile rațiunii.

„Învățătură firească...”, care vede abia acum lumina tiparului, după ce mai bine de un veac și jumătate a stat în arhivă, nu este propriu-zis o lucrare originală în accepția modernă a cuvîntului, ci numai o traducere, o prelucrare și adaptare a lucrării predicatorului H. Helmuth: „Volks Naturlehre”. Pentru iluminiști nu se punea problema „originalității”, pentru motivul că după ei cultura în general e un bun al tuturor. Meritul deosebit al lui Șincai e că a făcut o operă de selecție, o adaptare, o „remodelare a modelului” după cerințele de atunci din Ardeal. Din o operă menită să lumineze pe țaranul german, Șincai, prelucrînd-o, a făcut-o fo-

lositoare țăranului ardelean. Din această cauză, unele capitole din „fizica” lui Helmut sînt omise, iar altele le modifică, făcînd o adevărată selecție a materialului. Şincai nu se ocupă de superstițiile care erau specifice în Germania şi nu aveau circulație în Ardeal. Astfel omite să combată superstițiile celor care cred în sîngerarea cadavrului în prezența ucigaşului, unele „jocuri chinezeşti”, de „scutul lui David”, folosit în vrăjirea locului etc.

Combaterea superstițiilor sau a „boscoanelor” se face în mod sistematic. Mai întîi se expune o lege sau un adevăr din fizică, după care se face aplicarea prin combaterea unei superstiții. Se arată că în general cauza primă a superstițiilor e ignoranța şi ca atare, pentru a scăpa de ele e nevoie de cît mai multă știință, de cît mai multă lumină. Astfel, vorbind de proprietățile corpurilor, se combate superstiția după care „oamenii, cu puterea satanei, se pot sau cîndva s-au putut face nevăzuți, au muta în iepuri, mîțe, cîini, cai şi mai ales în lupi”. Totodată se arată şi legătura între formarea acestei superstiții şi interpretarea greşită a fabulelor, cînd scrie că „înțelepții cei dedemult, ca să îndrepte năravurile şi plecările cele rele ale oamenilor, au scris nişte fabule sau poveşti în care pe oameni i-au tipărit după năravurile şi plăcerile cele rele adecă: pre cei mînioşi pentru mînia lor i-au numit lei; pre cei nesăţioşi lupi; pre cei bătivi porci; pre cei scumpi cîini ş. c., de unde apoi cei fără de minte rău au socotit că doară oamenii s-au mutat în dobitoacele acestea. Şi de aici au izvorît după aceea toată superstiția”.

Cartea cuprinde foarte mult material şi bogate exemplificări, pe care predicatorii le pot folosi cu mult succes în propovăduirile lor. Făcînd aşa, preoţimea noastră continuă munca predicatorială a marelui P. Maior, care încă înainte cu un veac şi jumătate, în cele 3 volume ale propovădaniilor lui, nu scapă nici un prilej potrivit în care să nu combată superstițiile răspîndite în popor.

Această lucrare a lui Gh. Şincai e prefăţată de acad. D. Prodan şi precedată de un documentat studiu introductiv semnat de autorii acestei ediții critice: D. Ghişe şi P. Teodor. Publicarea ei e binevenită, încadrîndu-se perfect în marea revoluție culturală ce se desfășoară în țara noastră.

Prot. A. RADU

N. Iorga, PAGINI ALESE. *Antologie şi studiu introductiv* de M. Berza, 2 vol., Bucureşti, 1965, LXII+305+462 p.

Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la moartea marelui savant Nicolae Iorga, s-a publicat o Antologie din vasta sa operă, datorită profesorului Mihai Berza, care semnează şi un valoros studiu introductiv (p. V—LIX). Sînt strînse aici — în nouă capitole — mai ales pagini de istorie literară, note de drum, portrete şi articole de ziar.

Antologia se deschide cu un ciclu de „*Fragmente autobiografice*” (p. 3—77). Sînt selecțiuni din primul volum al lucrării sale: „*O viață de om așa cum a fost*” (Bucureşti, 1934), cuprinzînd perioada copilăriei şi a adolescenței. Paginile autobiografice ale lui N. Iorga nu urmăresc numai prezentarea propriei persoane, ci ele schițează o adevărată frescă a societății românești timp de aproape o jumătate de veac, cu anumite caracterizări de oameni, fapte şi evenimente.

Capitolul următor este intitulat: „*Priveliști din țară*“ (p. 79—210) și cuprinde extrase din lucrările sale „*Sate și mănăstiri din România*“ (București, ed. II, 1939) și „*Neamul românesc în Ardeal și Țara unghurească la 1906*“ (București, ed. II, 1939). Nicolae Iorga simțise nevoia de a cunoaște sufletul și viața poporului, creațiile și istoria lui, frumusețile pământului românesc, mai ales a celui aflat înainte de 1918 sub stăpâniri străine. Cărțile scrise asupra acestor călătorii erau și un instrument în lupta pentru unitatea noastră națională. Notele sale de drum prezintă și lumea naturii, cu satul românesc și țărănimea sa, dar mai ales omul prin faptele lui de altă dată, prin creațiile lui de artă, căci atunci când a scris aceste lucrări vechea artă românească era prea puțin cunoscută. De aceea, el se oprește la fiecare biserică de sat, la fiecare schit sau mănăstire, prezentându-ne valorile de artă create de popor, urmele trecutului său eroic și frumusețile pământului nostru. Antologia cuprinde un însemnat număr de descrieri de mănăstiri din Oltenia, Muntenia și Moldova și de orașe din Ardeal.

Capitolul III, intitulat „*Locuri streine*“ (p. 211—300), cuprinde note de călătorie din Italia, Franța, Anglia, Spania, Portugalia și Grecia. Începînd de la vîrsta de 19 ani, cînd primește o bursă pentru o călătorie de studii în Italia, N. Iorga a cercetat an de an diferite țări, publicînd mereu note de drum, la care adăuga și unele din conferințele rostite în țările respective. Ele constituie, așa cum se exprimă prof. M. Berza „un fel de vastă geografie culturală a celei mai mari părți a Europei, la care se adaugă notele de călătorie în America“ (p. XXXIV).

Volumul al doilea din Antologie se deschide cu cîteva „*Portrete și evocări*“ (p. 5—108), reproduse din cele 4 volume de „*Oameni cari au fost*“ (București 1934—39). Timp de cinci decenii N. Iorga a însemnat trecerea din viață a unui mare număr de oameni de stat, de știință și cultură, fie români, fie străini. Portretele sale se remarcă nu numai prin adîncile judecăți asupra personalităților evocate, ci și prin frumusețea lor artistică. De cele mai multe ori, într-o singură pagină, în două sau trei fraze, e prezentată întreaga viață a celui portretizat, cu toate calitățile și scăderile sale. E de remarcat faptul că el nu prezintă numai oamenii mari, al căror nume va rămîne înscris pentru totdeauna în istoria poporului nostru sau a altor popoare, ci de multe ori și oameni modești, profesori care trăiau în cine știe ce colț al țării, tineri intelectuali care și-au dat viața în primul război mondial, învățători de sat, care, prin munca sau eroismul lor, meritau o cinstire. Astfel, portretele sale devin o adevărată istorie „în chipuri și icoane“ contemporană lui. Pe lângă portretul fizic, care avea menirea de a face personajul cît mai viu, pe Iorga îl preocupa în chip deosebit sufletul și faptele eroilor săi.

În Antologie sînt prezentați istorici și filologi ca: A. T. Laurean, B. P. Hașdeu, Al. Ștefulescu, N. Densușianu, C. Erbiceanu, V. Pîrvan, G. Bogdan-Duică, I. Bianu; oameni de știință: A. Vlaicu, Dr. I. Cantacuzino, G. M. Murgoci, Gh. Țițeica, Gh. Longinescu; oameni politici: Spiru Haret, Ioan Rațiu, Vasile Lucaci; oameni politici, scriitori și savanți străini: Garibaldi, Ibsen, Tolstoi, Sienkiewicz, Wilson, Amundsen, Edison, Pirandello, Marconi etc.

În continuare, în capitolul V, sînt prezentați cîțiva „*Creatori și opere de literatură și artă*” (p. 109—208): Iancu Văcărescu, Eminescu, C. Negruzzi, Dinicu Golescu, Caragiale, P. Cernă, Vlahuță, Virgiliu, Dante, Petrarca, Goethe, Grigorescu și alții.

Capitolul VI cuprinde cîteva pagini „*Din trecutul nostru*” (p. 209—280), reproducîndu-se fragmente din lucrările sale închinat marilor domnitori români: Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu.

Urmează apoi cîteva „*Pagini de istorie universală*” (p. 281—320), cu patru fragmente de lucrări, între care se remarcă cel din urmă, despre reforma lui Luther.

Capitolul VIII cuprinde „*Prezențe în cotidian*” (p. 321—429). N. Iorga a fost unul din cei mai mari pamfletari din istoria presei românești, dîndu-ne adevărate modele ale genului. Antologia cuprinde aproape 60 de articole publicate în Neamul Românesc, ziarul condus de el din 1906 pînă în 1940 și cîteva discursuri parlamentare. Articolele reproduse reprezintă o critică severă a societății românești de la sfîrșitul secolului trecut și din primele patru decenii ale secolului nostru, aspecte din viața țărănimii, mai ales cu prilejul răscoalei din 1907, cînd a luat cuvîntul pentru prima dată și în Cameră ca deputat, cerînd amnistierea țărănilor răsculați. Sînt reproduse de asemenea articole scrise în cursul primului război mondial, cînd a desfășurat o activitate neobosită pentru adîncirea conștiinței naționale și pentru participarea României la război, în vederea alipirii teritoriilor aflate sub stăpînirea habsburgică. Capitolul se încheie cu cîteva articole scrise în ultimii ani de viață, împotriva hitlerismului și a acțiunilor sale cîmpătitoare, articole care au adus cu sine și asasinarea sa bestială în noaptea de 27/28 noiembrie 1940. Deci și articolele sale de ziar cuprind o adevărată istorie contemporană și o minunată frescă a societății de atunci.

Ultimul capitol e intitulat „*Credință*” (p. 431—454), cu fragmente asupra lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, cuvîntări rostite în timpul primului război mondial și cîteva articole din 1939—40, la începerea celui de al doilea război mondial.

Antologia îngrijită de prof. Mihai Berza marchează un moment de început în reeditarea vastei și importante opere a lui Nicolae Iorga, oferind și generației noastre pagini de o netăgăduită valoare asupra trecutului nostru, asupra frumuseților țării și asupra oamenilor ei de seamă.

MIRCEA PĂCURARIU

Dimitrie Cantemir: ISTORIA IEROGLIFICĂ I—II. Ediție îngrijită și Studiu introductiv de P. P. Panaitescu și I. Verdes, E.P.L. — București 1965.

Studierea trecutului a întîmpinat o serie nesfîrșită de greutăți. Cronicarul Miron Costin spunea că cercetarea trecutului este o „iscusită zăbavă”, iar pentru asta „gînd slobod și fără valuri trebuiește”, ceea ce a lipsit în mare măsură istoricilor noștri — implicit iluminatului scriitor moldovean, Dimitrie Cantemir.

La greutățile pricinuite de urgia vremurilor, pentru istoric se adaugă una ce izvorăște din firea lucrurilor, din natura studiilor istorice. Este concludentă, în privința primejdiilor ce-l pasc pe istoric, mărturisirea pe care D. Cantemir o face în Hronic: „Mărturisim și nu fără puțină tânguială ne cutremurăm de mare și de nepurtat greutate, care asupra-ne, vine, căci mari stînci în mijlocul drumului ca neclintite stau; multe și împletecite împiedecături înaintea pașilor ni se aruncă, carile și pașii înainte a-i muta ne opresc, și calea hronicului nostru slobod alerga, tare astupă ... cît nu fără mare frică *primejdii ne iaste*, ca nu cumva pîrtea rătăcind și cărarea, pe care a merge am apucat, pierzînd, cursul Istoriei noastre în adînci vîrtopi și neumblați codrii, de povață lipsit, să cadă și așa la doritul popas și odihnă să nu putem merge” (p. 297). Imposibilitatea de a-și încheia și desăvîrși operele sale, Cantemir o atribuie unor motive independente de voința sa, ca: „strîmtorarea vremii”, însărcinări potrivnice vocației sale intelectuale, „slujba senatoriei”, „nevoile de casă” etc....

Intr-adevăr, numeroase obstacole au stat în calea plinirii intelectuale a lui D. Cantemir. Întîi, ostatec la Constantinopol, apoi martor și instrument la tragedia Costineștilor. La 1693, ajunge pentru cîteva săptămîni domn al Moldovei, fiind înlăturat prin uneltirile lui Constantin Brîncoveanu, care așează pe tronul Moldovei pe viitorul său ginere Constantin Duca. Este silit să plece din nou la Constantinopol; la 1710 ajunge a doua oară domn al Moldovei, trece de partea rușilor, avînd convingerea că prin ei va izbăvi Moldova de jugul păgînului. După înfrîngerea rușilor la Stănilești (1711), D. Cantemir pleacă în Rusia, unde se bucură de înalta prețuire și pîrintească ocrotire a țarului Petru cel Mare. Aici, pe lîngă munca diplomatică, desfășoară o prodigioasă activitate scriitoricească. Se plînge adeseori de lipsa materialului documentar necesar pentru redactarea operelor sale istorice. La 1714 este ales membru al Academiei din Berlin, pentru participarea sa creatoare la cultura europeană.

Personalitatea polivalentă a lui D. Cantemir s-a format sub influența umanistă polonă, sub influența Academiei grecești din Constantinopol și a patriotismului tradițional. La sfîrșitul secolului XVII, influența culturii umaniste slăbește, luîndu-i locul cultura grecească. Se observă influența Academiei grecești din Constantinopol. Pionierii grecismului, la noi au fost: patriarhul *Dosoftei* și *Ieremia Cacavela*. Acesta din urmă a fost profesor la Școala Domnească din Iași, precum și în casa lui Constantin Cantemir (tatăl cronicarului). Sub îndrumarea lui Ieremia Cacavela, D. Cantemir a cunoscut pe Petru Belhurius, pe Lactantiu, pe Seneca, pe Stoici etc..., deci a prins gust pentru îndeletnicirile intelectuale și a devenit un fervent apărător al culturii grecești. Faptul acesta, însă, nu l-a împușinat cu nimic grija de a lucra — cu condeiul — pentru cunoașterea virtuților neamului său și afirmarea drepturilor lui imprescriptibile la o viață nefecată de jugul păgîn.

Primele scrieri ale lui D. Cantemir sînt scrieri cu caracter filozofic și literar. Ca istoriograf, debutul și-l face cu *Istoria ieroglică*, pe care a terminat-o în anul 1705. Ea este o operă de tranziție spre etapa scrisului în care vor fi elaborate lucrările de maturitate, acelea care îl vor consacra ca un mare gînditor de factură europeană, cum este Istoria imperiului otoman.

Istoria ieroglifică a fost editată pînă acum de trei ori, dar nici una din aceste ediții nu este accesibilă publicului doritor să cunoască valorile noastre culturale tradiționale. Astăzi avem o ediție nouă, cu un studiu introductiv detaliat asupra autorului și operei, lucrat științific de istoricii noștri competenți P. P. Panaitescu și I. Verdeș, în care faptele sînt înfățișate în adevărata lor lumină. Ediția actuală este însoțită de un *Indice* și de un *Glosar*. Glosarul este mai dezvoltat ca de obicei la publicarea textelor vechi românești, pentru că trebuie să dea nu numai explicarea termenilor folosiți în limba română de la începutul secolului XVIII, azi dispăruți din uz sau folosiți cu alt înțeles, ci și numeroaselor cuvinte de origine grecească, arabă și latină, introduse de Cantemir în scrierea sa. O extensiune neobișnuită au notele explicative, fiindcă este vorba de o lucrare „secretă”, care cuprinde alegorii, personaje indicate cu alt nume decît al lor și chiar fapte istorice acoperite de vălul poeziei sau al aluziilor. „Cheia” de la sfîrșit e insuficientă pentru cititorul de azi, cartea fiind un pamflet istoric, în care sînt redată fapte „domestice”, dinăuntru țării, azi perimate și inactuale.

Conținutul *Istoriei ieroglifice* este istoric, moral, filozofic și literar. Cantemir își îndreaptă atențiunea spre partea socială a întîmplărilor contemporane, după cum însuși mărturisește, înlocuind persoanele active prin animale. A căutat animale care să corespundă caracterului persoanelor portretizate. E preferința autorului pentru alegorie și simbol, ceea ce a ispitit pe mulți cercetători să numească greșit cartea roman alegoric.

Istoria ieroglifică are 12 părți, în care se descrie istoria luptelor și intrigilor politice de la sfîrșitul secolului XVII și începutul sec. XVIII în Moldova, pricinuite de Constantin Brîncoveanu, domnul Munteniei, și de perfidia vizirilor hrăpăreți de la Constantinopol. Avem zugrăvite aici un stat de lighioane și un divan al păsărilor. Moldova este țara leului, iar Muntenia este sub stăpînirea vulturului. Boierii moldoveni figurează sub denumiri de dobitoace, iar cei munteni sub diferite specii de păsări. Ex.: Constantin Brîncoveanu e înfățișat corb, Constantin, gînerul său, e înfățișat ca vidra, Mihai Racoviță — struțo-cămila, Dimitrie Cantemir — inorogul, Antioh Cantemir — elefantul etc. Folosind alegorii și simboluri, Cantemir are posibilitatea să-și manifeste aversiunea față de persoanele ce-i erau potrivnice și simpatia pentru cei apropiați și binevoitori lui, și să arate jaful boierilor exercitat asupra claselor de jos. Pentru istorie, însă, era mai utilă o prezentare a luptelor și intrigilor politice în termeni proprii. N-a putut-o face, de aceea a adoptat forma alegorică, singura care i-a permis autorului să vorbească liber, pe de o parte, împotriva boierimii hrăpărețe din cele două țări române, pe de alta, împotriva asupririi otomane. Faptele istorisite sînt încadrate într-o țesătură literară remarcabilă de povești (ca aceea a delfinului și corăbierului, a porcarului ajuns împărat și altele), de proverbe și cugetări, culese „prin osteneala a cîtăva vreme”, din înțelepciunea populară, de la înțelepții orientali și de la clasicii antichității.

Istoria ieroglifică — cuprinde, pe lîngă ideile social-politice, și numeroase și valoroase idei filozofice, teologice și morale. Filozofia este concepută ca supremul mijloc de cunoaștere a lumii și a fenomenelor, ca un

mijloc de luptă împotriva ignoranței. Autorul se exprimă ironic la adresa celor incuși și superstițioși: „cei necunoscători mai tare dulceată în basmele băbești decît în sentințele filosoficești află” (I, p. 108).

Teoria existenței la Cantemir cuprinde o îmbinare de elemente teologice cu cele aristotelice, adaptînd și modificînd pe Aristotel la nivelul și dimensiunile concepției teologice. D. Cantemir admite creaționismul. Dumnezeu este creatorul și cauza tuturor lucrurilor. „Toate lucrurile firești cite soarele vede, luminează și încălzește, fără pricinuitorul clăririi lor nu numai a nu fi, ce așesi nici a se gîndi pot” (II, p. 38). Se observă în țesătura teoriei despre lume a lui Cantemir și o apropiere de deism, în sensul că Dumnezeu după ce a creat lumea, se odihnește. Odată lumea creată, ea se dezvoltă de la sine, în anumite limite, conform poruncii divine, care a avut un rol de prim motor (II, p. 175). Anumite texte ale Istoriei ieroglifice fac loc atomismului, în sensul că lucrurile sînt produsul agregării și dezagregării naturale a atomilor, dar întreținerea „fețelor” lucrurilor se face tot cu asistența divinității, care în această formă lucrează asupra materiei.

O importanță deosebită acordă D. Cantemir, în Istoria ieroglifică, *problemei antropologice*. În cadrul lumii create de Dumnezeu, omul ocupă un loc special. Pe de o parte, se supune mersului lumii naturale, că orice făptură creată, iar pe de altă parte, este și asemănător lui Dumnezeu, fiind înzestrat cu acel „suflet înțelegătoriu”, care face din el o ființă morală, în stare să-și valorifice faptele în raport cu ideea de bine sau de rău. Grație acestei înzestrări „omul are putința de a se ridica dincolo de „cele firești hotără” și de a ajunge la cele „metafizicești, itricești și theologicești cunoștințe” (II, p. 175).

Ca ființă morală, omul, în concepția lui Cantemir, este dotat cu libertatea voinței, pe care el o numește „monarhie din pieptul muritorilor”. Manifestarea libertății voinței pe planul binelui este conformă voinței divine, iar manifestarea pe planul răului este chiar împotriva firii. Binele și răul nu pot acționa, însă, ca entități spirituale, împotriva voinței umane (II, p. 39). Deși pune apăsul pe existența libertății morale în viața omului, D. Cantemir face loc adeseori predestinaționismului. Astfel, soarta fiecărui om, calitățile și defectele sale, starea lui socială sînt predeterminate printr-o hotărîre oarbă și imutabilă a destinului. „Împărăția firii, precum are domni, senatori, dregători și orînduitori, așe are și plugari, și morari, și portari, și chelari” (I, p. 85). Pe linia gîndirii populare, D. Cantemir constată lipsa concordanței între predeterminismul orb al destinului și voința divinității. Astfel, în timp ce divinitatea poate fi înduplecată să-și schimbe hotărîrile, dimpotrivă, soarta este implacabilă: „toți cereștii durerile pemintenilor simpt și se milostivăsc, numai norocul dacă-și întoarce fața, nici a jeli știe, nici a se milostivi poate” (I, p. 137).

Totuși, omul nu este conceput ca instrument pasiv în mîna fatalității. În procesul muncii, Cantemir vede rolul creator și transformator al omului, mînuitor de „meștersug”. Cu osebire, practicarea virtuților asigură echilibrul social. Ideea justiției immanente străbate ca un fir roșu concepția morală cantemiriană. Răul nu rămîne nepedepsit, mai ales cînd a fost comis față de cei oproșiți.

Încărcate de sens sînt și ideile cantemiriene, din Istoria ieroglifică, referitoare la moarte. Moartea trebuie așteptată cu stoicism. El spune, că unora moartea le aduce spaimă, înțelepților le aduce „socoteală“, adică prilej de meditație, de filozofare. După el, teama de moarte vine la cei care, „trăind, a muri nu învață“, pe cînd liniștea înțelepților s-ar datora faptului că aceștia, „trăind, printr-un a muri să învață“ (II, p. 131).

În general, etica lui Cantemir, în Istoria ieroglifică, este axată pe tendința promovării caracterelor morale. Portretizînd pe unii din contemporanii săi, D. Cantemir face să treacă prin fața ochilor noștri tipuri de caracter de la oamenii morali și integri, ca hatmanul Lupu Bogdan, Constantin Cantemir, Dimitrie Cantemir însuși etc. ... pînă la spiritele perverse, ca membrii familiei Ruset ș. a.... În felul acesta, demască și satirizează relele sociale din viața politică a epocii sale. El urmărește să facă educație socială și politică poporului său, dovedindu-se constructorul unei etici izvorite dintr-un înalt patriotism.

Dacă în problema cosmologică și antropologică D. Cantemir este — în genere — pe linia concepției religioase creștine, în problemele de gno-seologie, logică și psihologie se situează pe poziția empirismului. Astfel, el ia în derîndere raționalismul arid scolastic și consideră că toată știința trebuie fundată pe date senzoriale.

Privită în ansamblu, *Istoria ieroglifică* încearcă să cuprindă și să surprindă aproape totul din viața lui Cantemir și a oamenilor timpului său. Iată remarca judicioasă a istoricilor care o comentează în studiul dens și complet ce însoțește ediția de față: „Scrierea nu este numai de dimensiuni mari față de lapidarele producții cronicărești raportate la perioade mici de vreme, dar după ce ai citit-o aizențația că ai făcut cunoștință cu un univers uman întreg, așa cum întîlnim în bătrînele epopei homerice... Prin complexa sa valoare: operă literară, filozofică, de istorie și social-politică, *Istoria ieroglifică* rămîne un monument însemnat nu numai pentru evoluția ulterioară a lui Cantemir, dar și pentru întreaga noastră literatură veche“ (XCIII—XCIV).

Prin multiplicitatea și varietatea ideilor încorporate în textul ei, *Istoria ieroglifică*, unică în literatura noastră veche, trezește interes tuturor iubitorilor de slovă înțeleaptă. Ea oferă subiecte de meditație și rețele morale celor ce se nevoiesc pe drumul luminii și vor să practice virtutea. Ispitirea paginilor ei, în această ediție academică, este posibilă, reconfortantă și utilă.

Preot ION BUNEA

LUCRĂRI TEOLOGICE ORTODOXE BULGARE

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei este cunoscut ca un mare cărturar, om de știință și renumit predicator. Operele sale cuprind monografii importante, predici bogate și nenumărate articole apărute în diferite reviste.

Cîteva din operele acestui cărturar erudit se află în Biblioteca Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu. Acestea sînt următoarele:

1. Mitropolitul Kiril de Plovdiv, „La izvor“, v. III, Plovdiv, 1946, carte de predici, însumînd 224 p.

În carte sînt tratate subiectele cu titlurile acestea: Mîntuitorul; DemascaTORul; Acesta este împăratul vostru; Prețuirea omului; Rușine sau cinste?; Spre adînc; Cui să urmăm?; În fața porții de la Nain; Sămănătorul; Nemurirea; Pe malul lacului din Gadara; Puterea, Samarineanul mi-
lostiv; Hambare noi; Ziua Domnului.

Predicile nu sînt lungi, dar bine documentate din punct de vedere teologic.

2. Kiril din Plovdiv, „Paisie“ — mitropolit de Plovdiv, mare activist în istoria luptei populare-bisericești din Bulgaria († 1872), Plovdiv, 1948.

Opera cuprinde 10 capitole în 282 p. și 24 p. anexe-documente.

Autorul tratează: Renașterea eparhiei de Plovdiv; Ciocniri inevitabile; Din Albania de sud la Plovdiv; Momente hotărîtoare în viața lui Paisie (1858—1861), anume: Sinodul mixt, Lupta de la Plovdiv pentru introducerea serviciului divin în limba slavă, 20 decembrie, Paisie renunță la patriarhat, Din renunțarea lui Paisie reiese caracterizarea sa, Judecarea și întemnițarea, Plovdivul după întemnițare, Schimbări binefăcătoare, Între contrazicere și intrigă, Soborul popular-bisericesc și sfîrșitul lui, Documente.

3. Chiril de Plovdiv, *Panaret* — mitropolit de Plovdiv (1805—1883), Sofia 1950, p. 456.

În acest volum autorul tratează: Locul natal, originea și adolescența; Mitropolit al Plovdivului; Din luptele interne populare; Înlăturarea și renunțarea la patriarhat; Criza se adîncește; Soborul bisericesc-popular; Dezbinare; Biserica independentă; La Plovdiv; Eșecuri și divergență; După război.

Din cele descrise de autor reiese că mitropolitul Panaret a fost un mare apărător al Bisericii sale și al poporului său copleșit de străini.

4. Kiril de Plovdiv — „Natanail“ — mitropolit de Ohrida și Plovdiv (1820—1906), Sofia 1952, p. 602.

În introducere se menționează izvoarele de care s-a folosit autorul în alcătuirea biografiei mitropolitului Natanail. În această monografie se tratează: De la naștere pînă la Zograf; La studiu în Rusia; Activist călător și popular; 20 ani de slujbă adevărată; Mitropolit de Ohrida; Împotrivire contra tratatului de la Berlin; Răscoala de la Kresna; La eliberarea patriei; Loveci-Plovdiv.

Cartea are caracter istoric. În cursul vieții sale Natanail a luptat împotriva împilatorilor străini, căutînd să-și apere Biserica și poporul. Nu odată a fugit din calea lor, căutînd azil în Moldova, prin mănăstirile din jurul Iașului.

5. Patriarhul Chiril al Bulgariei „Exarhul Antim“ (1816—1888), Sofia 1965, p. 953.

Exarhul Antim este primul reprezentant al Bisericii Ortodoxe Bulgare de după restabilirea neatîrnării ei din 1870—1872. Deși a fost o personalitate deosebită, despre el s-a scris prea puțin pentru a avea o imagine vie despre Exarhul Antim ca om, despre opera sa, pentru ca să se poată urmări dezvoltarea Exarhatului bulgar în cursul primilor și cei mai grei ani ai existenței sale; adică pentru a se explica una dintre cele mai importante perioade din istoria politică a poporului bulgar pînă la eliberarea sa de sub jugul turcesc.

În introducere, autorul face o critică a bibliografiei și izvoarelor folosite la alcătuirea monografiei sale despre exarhul Antim. O critică deosebită a fost necesară mai ales asupra documentelor și materialelor memorialistice, care cuprindeau într-o măsură mai mare sau mai mică elemente subiective. De un preț netăgăduit au fost documentele din Arhiva istorică de stat din Leningrad, ce cuprind referate și anexe ale consulului rus la Constantinopol, N. P. Ignatiev (1864—1877), pe care autorul le-a folosit în fotocopii.

Autorul își încheie introducerea cu cuvintele: „Această operă pregătită demult, apare ca o exprimare a respectului profund în amintirea primului înființător al Bisericii Bulgare de după restabilirea neatârării ei din 1870—1872, de către primul patriarh de după restabilirea Patriarhiei Bulgare din 10 mai 1953”.

Monografia cuprinde: Pe calea conștiinței naționale; Știința și datoria; Înlăturarea contrazicerilor interne; În apărarea poporului; Mitropolit de Vidin; Exarhul Antim: Nădejdi, dificultăți și ciocniri; Eforturi și tendințe pentru întărirea Exarhatului după pronunțarea schismei (1873—1874); Greutăți și încordare creatoare; Zile grele; Fapta celui chemat; După eliberare.

În general: După Halki, Antim a studiat în Rusia, unde a făcut cunoștință cu mitropolitul Filaret Drozdov, care a avut o mare influență asupra lui, de unde a revenit în patrie, în 1857. În 1877 a fost nevoit să-și dea demisia de la Exarhat, apoi arestat, cu domiciliul forțat într-o casă particulară dintr-un orașel din jurul Constantinopolului. În 16 iulie 1877, Antim, împreună cu câțiva funcționari ai Exarhatului, au fost trimiși în exil la Angora. Aci se îmbolnăvește. În urma tratatului de la San-Ștefano (3 III 1878), în 20 aprilie 1878, Antim a fost eliberat, de unde se întoarce la Constantinopol, dar din cauza debilității fizice și morale, nu s-a mai gândit la reocuparea scaunului de exarh. După eliberare, Antim s-a stabilit la Vidin. Deși cu puteri slăbite totuși a luat parte la hotărârile importante bisericești și de stat. Astfel, Antim s-a asociat la mișcarea populară îndreptată împotriva tratatului de la Berlin.

O participare activă în viața socială, Antim a manifestat în calitate de președinte al Adunării naționale din Tîrnova (10 II 1879), pentru proclamarea constituției bulgare, unde s-a discutat problema unității Bisericii bulgare. În 17 aprilie 1879, el a fost ales președinte al Marii Adunări populare din Tîrnova.

Din 1879 până la sfîrșitul anului 1880, Antim a participat la câteva consfătuiri, care s-au ocupat cu reorganizarea Bisericii Bulgare, în care a susținut deplina ei autonomie internă și a susținut problema neamestecului statului în afacerile ei.

În 14 septembrie 1888, Antim a avut al doilea atac, încetînd din viață la 1 XII a aceluiași an.

6. Patriarhul Chiril al Bulgariei, „Opoziția contra pactului de la Berlin. Răscoala de la Kresna“, Edît. Academiei de Științe Bulgare, Sofia 1955, p. 345.

Multe din lucrările P. F. Patriarh Chiril au fost apreciate de lumea bisericească bulgară, iar Academia de Științe l-a însărcinat să studieze documentele răscoalei de la Kresna, al cărei organizator și conducător

a fost mitropolitul Natanail de Ohrida și Plovdiv. Ca rezultat al cercetărilor și studiilor întreprinse, în 1955 a apărut lucrarea susmenționată.

Cu toate că răscoala de la Kresna-Razlog s-a numit populară, sau mișcare sătească, totuși ea a fost o mișcare generală de rezistență a bulgarilor contra tratatului de la Berlin.

ANUĂRELE ACADEMIEI TEOLOGICE „SF. CLIMENT DE OHRIDA“, tom. I, II, III, IV, V, XII.

Dăm cuprinsul fiecărui volum:

I, an. școlar 1950—1951, Sofia 1951.

1. Disciplina bisericească, în special cu privire la căsătoria creștină, de Prof. Protopresbiter Dr. Ștefan Țancov.

2. A dispărut „rînduiala înfrățirii“ (din istoria unei slujbe religioase speciale), de asistent Dr. Vasile Pandurski (43 p.).

3. Ioan Exarhul ca scriitor și predicator, de docent Dr. Teodor Teodorov.

4. Proorocul Daniil (personalitate și profeție), de Prof. Iv. S. Marcovski.

5. Autonomia etică și teonomia religioasă, studiu cu referire la antinomia dintre religie și etică, de Prof. Ivan G. Panciovski.

6. Predica de pe Munte a lui Iisus Hristos (partea II), de Prof. Hristo N. Ghiăurov.

7. Istoria, forma, pronunțarea și denumirea semnelor vocale în limba ebraică veche, de docent Boian N. Piperov.

8. Mitropolitul Climent (Drumev) ca păstor și autor (de cercetări pastorale), de Prof. Prot. Hr. Dimitrov.

9. Prima Patriarhie bulgară (originea, patriarhii și scaunul), partea II, de Prof. Ivan Snegarov.

10. Adventismul (partea II), de Prof. D. V. Diulgherov.

11. Priviri sociale la Sf. Părinți: II. Sf. Vasile cel Mare, de Prof. Dr. Ilie K. Tonevski.

12. Armele apologetului în creștinism. Autorul dă directive cum trebuie să lupte apologetul pentru apărarea credinței creștine. Articolul e semnat de Prof. Boris Marinov.

13. Originea și întrebuințarea antimiselor în evul mediu (cercetări noi), de Acad. Prof. Prot. Ivan Goșev.

14. Nașterea lui Hristos în arta plastică, de asistent Dr. Vasile Iv. Pandurski.

II, an. școlar 1951—1952, Sofia 1952:

1. Cuvîntarea rostită în 27 mai 1952 de mitropolitul Chiril al Plovdivului, la ședința solemnă a Consiliului Academic de la Academia „Sf. Climent de Ohrida“.

2. Mitropolitul Nicolae al Crutitelor ca: om, învățat, predicator și omilet, de docent Teodor Teodorov, studiu omiletic.

3. Ioan Exarhul ca scriitor și predicator — continuare din tom. I, de Dr. Teodor Teodorov.

4. Mitropolitul Climent (Drumev) ca pedagog, de Prof. Prot. Hr. Dimitrov.

5. Ziua Cinei celei de taină — studiu exegetic (în l. franceză și un rezumat în l. bulgară), de Prof. Hr. Ghiaurov.

6. Relațiile dintre Bisericiile bulgară și rusă înainte și după proclamarea schismei (1872). Acest studiu este o completare la unele probleme din studiul: „Relațiile dintre Biserica bulgară și alte biserici ortodoxe după proclamarea schismei“, publicat în revista „Arhiva bisericească“, III—V, Sofia 1929, studiu semnat de Prof. Ivan Snegarov.

7. Unitatea și catolicitatea (Sobornicitatea) Bisericii. Două lecții care au fost ținute în Elveția, la universitățile din Zürich, Berna, Basel și Geneva, fiind acolo ca oaspete la sfârșitul anului 1942. Lecțiile menționate, cu altele patru ținute tot acolo, s-au publicat într-o carte separată la Zürich în 1946. Articolul — semnat de Prof. Protopresbiter Dr. Ștefan Țancov.

8. „Marea amăgire“, de Friedrich Delitzsch (privire critică), cu referire la Vechiul Testament, de Prof. Iv. S. Marcovski.

9. Concepții sociale la Sf. Părinți: III. Sf. Grigorie Teologul și Sf. Grigorie de Nisa, de Prof. Dr. Ilie K. Țonevski.

10. Considerații asupra construirii și pictării bisericilor ortodoxe la bulgari, de Prof. Prot. Iv. Goșev.

11. Un vechi comentariu drept carte de căpătii asupra proorocului Avacum, de docent Boian N. Piperov.

12. Introducere în Istoria filozofiei, de Prof. Dimitrie Penov.

13. Sf. Apostoli Petru și Pavel — conifeii apostolilor, în serviciile divine și iconografie, studiu întocmit cu ocazia solemnităților bisericești din anul 1951, de Dr. Vasile Iv. Pandurski.

III, anul școlar 1953—1954, Sofia 1954:

1. Valoarea omiletică în opera Prea Fericitului Dr. Dr. honoris causa Kiril Patriarhul Bulgariei, cercetare ce are ca obiect problema despre predica vie, tipărită în cinstea înscăunării Prea Fer. Patriarh bulgar Kiril, ce a avut loc în 10 mai 1953. Articolul e semnat de docent Teodor Teodorov (p. 1—86).

2. Chemarea preotească, de Prof. Prot. Hr. Dimitrov.

3. Antropocentrismul etic și teocentrismul religios, în care se subliniază că între antropocentrismul etic și teocentrismul religios nu există nici o antinomie. Semnatarul articolului: docent Dr. Iv. G. Panciovski (p. 111—150).

4. Sinaxare slave vechi inedite. Autorul se referă la viața Sf. Climent Romanul, Viața pe scurt a Sf. Kiril Filozoful și Viața patriarhului de Tirnova Ioachim I. Semnează Prof. Dr. Ivan Snegarov.

5. Un manuscris vechi al cărții proorocului Isaia, de Prot. Boian N. Piperov.

6. Prima Epistolă a Sf. Apostol Petru, studiu exegetic, de Prof. Hr. N. Ghiaurov.

7. Slujirea în general și slujirea aproapelui, după Vechiul Testament în care se subliniază că omului i s-a dat o comportare deplină: față de Dumnezeu, față de aproapele, față de sine și natură — condiție prielnică pentru manifestarea slujirii aproapelui ca împlinire a iubirii față de el. Semnează: Prof. G. Șt. Pașev.

8. Cei doisprezece profeți, de Prof. Iv. S. Marcovski.

9. Filozofia creștină a lui V. D. Cudriavțev, de Prof. Dimitrie Penov.

10. Sfântul Munte Athos și situația lui contemporană, de Protopresbiterul Dr. Ștefan Țancov.

IV, anul școlar 1954—1955, Sofia 1955:

1. Sf. Euharistie ca jertfă, semnează Prea Sfântul Nicolae, episcop de Macariopol, rectorul Academiei.

2. Creștinismul disprețuiește lumea și viața immanentă? (O încercare de a rezolva antinomia dintre transcendentismul religios și imanentismul etic), de docent Dr. Ivan G. Panciovski.

3. Un manuscris vechi al cărții proorocului Isaia (continuare), de Prof. Boian N. Piperov.

4. Doisprezece prooroci (continuare), de Prof. Ivan Marcovski.

5. Despre chemarea preoțească (Necesitate, mijloace și sisteme de verificare), de Prof. Prot. Hristo Dimitrov.

6. F. A. Golubinski. Studiul e împărțit în 6 capitole, anume: 1. Informații biografice și bibliografice; 2. Proveniența, obiectul și problema filozofiei; 3. Existența și însemnătatea metafizicii; 4. Ontologia; 5. Teologia naturalistă (sau rațională); 6. Psihologia și cosmologia. Semnează Prof. Dimitrie Penov.

7. Predica vie, de Dr. Teodor Teodorov.

8. Povestirea veche bulgară „Minunea Sf. Gheorghe bulgarul“, ca izvor istoric, de Prof. Iv. Snegarov.

9. Călăuzitorul apologetului. Studiul cuprinde subtitlurile: 1. Religie; 2. Dumnezeu; 3. Rugăciunea; 4. Biblia; 5. Minunile; 6. Iisus Hristos (p. 243—337). Semnează articolul: Prof. Boris Marinov și asistent voluntar Alexandru Velicicov.

10. Priviri sociale la Sf. Părinți: IV. Sf. Ambrozie de Mediolan și Fer. Augustin, de Prof. Dr. Ilie K. Țonevski.

11. Unitatea pancreștină ca problemă în Teologia ortodoxă, de Prof. Protopresbiter Dr. Ștefan Țancov, studiu dedicat amintirii neprețuitului Prof. Nicolae N. Glubocovski (p. 385—431).

12. Testamentul Sf. Ioan de Rila în lumina tradiției literare vechi bulgare și bizantine, de Acad. Prof. Prot. Ivan Goșev, referat rostit de autor în ședința istorico-filologică a Academiei de Științe Bulgare din 28 III 1948 (p. 429—508).

V, anul școlar 1955—1956, Sofia 1956:

1. Sfântul Mir, de Prea Sfântul Nicolae, episcop de Macariopol, rector.

2. Providența dumnezeiască și libertatea morală, de docent Dr. Ivan G. Panciovski.

3. Acesta este sîngele Meu al Legii noi. Convorbirea lui Iisus Hristos cu Samarineanca, de Prof. Hr. N. Ghiaurov.

4. Slujirea aproapelui ca principiu de bază al vieții creștine, de Prof. Șt. Pașev.

5. Creștinismul în Bulgaria înainte de încreștinarea țarului Boris (865), de Prof. Ivan Snegarov.

6. Doisprezece prooroci (continuare), de Prof. Ivan S. Marcovski.

7. Educația disciplinei în Biserică și amvon. Ioan Exarhul ca scriitor și predicator (continuare). Semnează: Teodor Teodorov.

8. Regulamentele de disciplină ale comunității noi, de Prof. Boian N. Piperov.

9. Esența și datoria Bisericii, de Prof. Protopresbiter Dr. Ștefan Țancov.

10. Pictura bisericească în Bulgaria și însemnătatea ei cultural-educativă (privire istorică).

Învierea și Înălțarea lui Hristos și Cincizecimea în iconografie. Semnează: docent Dr. Vasile Iv. Pandurski.

11. Jubileul solemnităților cu ocazia împlinirii a 30 ani de existență a Academiei Teologice (Facultatea de Teologie), 1923—1953.

XII, anul școlar 1962—1963, Sofia 1963:

Prezentul volum cuprinde:

1. Nicolae — episcop de Macariopol: Idei de bază în Sf. Euharistie. Încercare de a se stabili și explica existența Sfintei Taine a Euharistiei.

2. Prof. Dr. Hristo Ghiaurov, II Epistolă a Sf. Apostol Petru — studiu exegetic.

3. Prof. Dr. Teodor Teodorov, Presbiterul Cozma, ca scriitor și predicator. Opera creatoare a lui Cozma a avut loc între anii 969 (data morții țarului bulgar Petru) și 1018 (sfârșitul primului țarat bulgar).

4. Prot. Prof. Dr. Hristo Dimitrov, Dialog catehetic, II. Credința în destin sau Providența dumnezeiască?

5. Prot. Dr. Dimitrie Penov, Părintele Paisie ca filozof al Istoriei bulgare.

6. Docent Prot. V. Nicolov, Rugăciunea în viața și activitatea păstorului de suflete (continuare din tom. VIII).

7. Prof. Kamen Dincov, Dezvoltarea internă a Bisericii în primele trei veacuri în alte țări asiatice, ca: Fenicia, Siria, Cipru, Edesa, Mesopotamia, Persia, la parți, India și Arabia.

8. Prof. B. Piperov, Iosif Flaviu și atitudinea lui față de Vechiul Testament.

9. Prof. Dr. Iv. S. Marcovski, Trăsături caracteristice în Pildele lui Solomon.

10. Docent Dr. Arhimandrit Serafim (Alexeev), Situația omului pînă și după căderea în păcat — din punct de vedere ortodox, romano-catolic și protestant.

11. Docent Dr. Arhimandrit Serafim (Alexeev), Două concepții extreme în confesiunea occidentală despre Preasfînta Născătoare de Dumnezeu.

12. Prof. Dr. Vasile Iv. Pandurski. Icoanele în cel de al doilea Imperiu bulgar.

13. Docent Teodor Sabev, Părintele Paisie de Hilandar, epoca, personalitatea, opera, însemnătatea (cu ocazia împlinirii a 200 ani de la scrierea „Istoriei slavo-bulgare“).

În general, atît cărțile cît și anuarele menționate sînt temeinic documentate și se recomandă tuturor doritorilor de cuvînt creștin.

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI

Basil Davidson, REDESCOPERIREA AFRICII VECHI, Ed. științifică, București 1964, 390 p.

Africa, continentul negru, se trezește la adevărata viață. Africa — pînă bine de curînd identificată cu istoria cuceririi și colonizării sale de europeni — își făurește astăzi singură istoria. Acestui continent, despre care se știe foarte puțin, i-a fost negată o istorie proprie, pentru motivul justificării operei „civilizatoare” pe care au întreprins-o aici colonizatorii.

Astăzi, Africa constituie un subiect variat de discuție, din cele mai frecvente. Opiniei publice îi sînt aduse la cunoștință progresele înregistrate de acest imperiu în domeniul politic, social, economic. Vulcanul revoluționar și-a aruncat cenușa în toate colțurile continentului și ca la un semnal, dat și de timpurile noastre, au pornit să-și scuture lanțurile cei ce de multă vreme au fost lipsiți de un drept uman elementar.

Serioase cercetări istorice, arheologice sau etnografice, făcute în ultimul timp, au datul de-a îndepărta mistificarea adevărului, întreținut, cu scopuri ușor de înțeles, de atîta timp. Ele au precizat istoria Africii; contribuția autohtonă la formarea unei culturi și dezvoltarea socială, politică și economică a acestei părți a globului, pulverizînd pretensele teorii ale „inferiorității” și „incapacității” populației indigene, demonstrînd pe bază de documente și urme arheologice existența unei istorii proprii a continentului african, care nu poate începe o dată cu istoria colonizării lui de către europeni și nici nu poate fi redusă la o identificare cu această perioadă tristă.

Studiile întocmite în ultimele decenii, privind Africa, au arătat relațiile pe care ea le-a întreținut cu fenicienii, cartaginezii, grecii, arabii și alte popoare care au explorat în antichitate și evul mediu coastele sau teritoriile continentului. S-a arătat, de asemenea, că europenii de multe ori aveau cunoștințe inexacte despre popoarele ce locuiau la sud de Sahara, acestea parvenite în special de la arabi. Cercetările contemporane, din cadrul cărora face parte și lucrarea lui B. Davidson, confirmă existența în Africa a unor state ca: Etiopia, Kush, Darfur, Sao, Mali, Bornu etc., precum și existența unor orașe înfloritoare pe coasta de răsărit a continentului, în care pulsa o viață comercială dezvoltată și cărora nu le erau deloc străine relațiile transcontinentale. Pentru multe din popoarele Africii irigațiile în agricultură, arta de a prelucra metalele, arta construcțiilor impunătoare — ale căror vestigii ne vorbesc astăzi despre un trecut glorios — nu prezenta un lucru necunoscut.

B. Davidson, în „Redescoperirea Africii vechi”, urmărește prezentarea popoarelor de la Sud de Sahara în perioada celor aproximativ 1.500 de ani premergători epocii coloniale. Scopul urmărit de el „este de a prezenta în linii generale, ceea ce se știe astăzi și ceea ce pare posibil de presupus cu privire la unele aspecte și realizări principale ale vieții și civilizației africane în cursul acestui timp; ea constituie o încercare de a contribui la înțelegerea originilor Africii de astăzi” (p. 19).

Înainte de a trece la o prezentare amănunțită a cărții, aș dori să menționez cîteva lucruri importante pentru cititorul român. Academiciantul Prof. Em. Condurachi, în „Cuvînt înainte”, apreciază „ca deosebit de oportună inițiativa Editurii Științifice de a pune la îndemîna cititorilor

români această lucrare" (p. 6); consideră însă util de a atrage atenția asupra citorva interpretări și păreri față de care trebuie să avem anumite rezerve. Între acestea se menționează că nu putem atribui factorului geografic un rol determinant în evoluția popoarelor africane și, mai ales, nu putem pune pe seama numeroaselor migrațiuni progresele realizate de-a lungul citorva milenii. În această direcție unii istorici se deosebesc de vederile împărtășite de autorul cărții de care ne ocupăm, concluziile lor fiind confirmate de cercetările arheologice.

O altă problemă e în legătură cu popularea Africii. Acad. Em. Condurachi lămurește și această problemă, arătând în continuare că prin aceasta a dorit să dea o lămurire cititorului român. De fapt, aceste probleme constituiesc și preocupările cap. I.

Autorul prezintă, încercînd să se strecoare, după cum singur mărturisește, „printre stîlca prejudecăților și vîltoarea romanțării" (p. 24), într-o sinteză atrăgătoare și convingătoare, vestigiile dezvoltării popoarelor africane, dînd „ca un fel de dare de seamă asupra situației actuale" (p. 24) a descoperirilor din cele mai diferite domenii. El urmărește să arate că în istoria Africii nu este nimic nici „inferior", nici misterios, ci este o istorie a dezvoltării unei societăți asemănătoare cu marile comunități omenești, împreună cu care formează o unitate indestructibilă.

Cap. II prezintă cercetările întreprinse în legătură cu raporturile dintre Egipt și statele din Punt și Kush — adică teritoriul ce se întinde la sud de cea de a patra cataractă a Nilului. Faima Egiptului antic s-a aplecat influențelor venite din țara Kush, ai cărei locuitori sînt considerați printre marii transmitători ai credințelor, ideilor și realizărilor materiale ale egiptenilor. În secolul VIII î.Hr., pentru scurtă vreme, este adevărat, Kush a ajuns o putere mondială, exercitînd încă mai multe secole după decăderea politică, o influență serioasă a civilizației, fiind considerată cea mai autentic africană dintre civilizațiile antichității. Statul Kush a participat, alături de altele, la transformările hotărîtoare din Africa continentală: apariția și dezvoltarea agriculturii, folosirea și prelucrarea metalelor, precum și la răspîndirea ideilor și credințelor ce au determinat felul de viață al oamenilor și caracterul statelor. Istoria acestui stat este considerabil legată de istoria unei mari părți din Africa continentală.

O atenție deosebită se dă în acest capitol descoperirilor făcute de centrele: Meroe, Napata, Naga, Musawarat. Meroe este considerată ca o Atenă pentru Africa. Ea practica un comerț de scară întinsă, își dezvoltă propriile tradiții de artă și cultură, își impunea influența departe peste graniță, lăsîndu-și amprenta în obiceiurile și credințele proprii, trecute apoi altor popoare, supraviețuind astfel secole de-a rîndul după decăderea statului Kush.

Famenul etiopian convertit la creștinism de Filip (F. Ap. 8, 26 u.), este un demnitar kușit al reginei-zeițe Candace, care conducea țara din cetatea Musawarat as Safra. Aceasta nu este, însă, singura informație creștină pe acest teritoriu, căci din sec. VI pînă în sec. XIV, teritoriul Sudanului de astăzi a fost populat de adevărate insule ale creștinismului, care au atins un nivel apreciabil din punct de vedere cultural și material. Abia sec. XVI a adus aici victoria totală a islamismului. Cîteva fresce

și biserici din cărămidă nearsă ne stau mărturie, restul urmelor creștine distrugându-se fie prin vitregia vremurilor, fie acoperite de nisip.

Cap. II se ocupă cu teritoriul care în sec. VIII d.Hr. în izvoarele arabe, este numit Sudanul occidental și se întindea peste Senegalul și Ghana de astăzi, iar la răsărit pînă spre Tombouctou și Darfur. B. Davidson reproduce aici legenda înregistrată de geograful El Masudi (sec. X), potrivit căreia locuitorii din partea de apus a Sudanului de răsărit și-ar fi mînat caravanele spre apus. Această legendă primește o oarecare justificare dacă ținem cont de situația creată, în sec. VII—VI î.Hr., prin invazia asirienilor în Egipt. Sînt arătate aici contactele pe care aceste popoare le-au stabilit cu arabii precum și influențele civilizației acestora, în special a celei arabe după adoptarea religiei mohamedane. Detalii interesante, culese din izvoare scrise sau nescrise, sînt prezente în legătură cu regatele din Toumbouctou, Mali, Ghana, Songai, ș. a., preocupate de dezvoltarea meșteșugurilor, a comerțului și a științei.

Date noi în ceea ce privește răspîndirea creștinismului în Africa sînt prezente și în acest capitol. La jumătatea drumului dintre Nil și Niger, între ruinele de pe dealurile Darfur, localitatea Ain Fara, acolo unde nimeni nu bănuia că ar fi pătruns creștinismul, s-au descoperit ruine de acest fel. Surprinzătoarea descoperire arheologică din 1958 a scos la iveală rămășițe ale unui palat și ale unei mănăstiri din Nubia creștină. Arheologii înclină să creadă că „moscheea” care se găsește lîngă ea (ce are în interiorul ei stîlpi în formă de „L”) a fost în fond o biserică creștină, transformată ulterior în moschee; camerele mici situate în imediata ei apropiere n-au fost — după cum susține tradiția locală — încăperi ale haremului cîrmuitorului ei, inițial, au fost destinate drept chilii pentru călugării creștini.

Această revizuire a părerilor a fost susținută și de următorul fapt: în 1929, Ain Fara — loc plăcut pentru excursii — este vizitat de către o excursionistă engleză, care a adunat mai multe fragmente ceramice din „moscheea” mare. În 1958, făcîndu-și ordine printre lucruri, a găsit cîteva din aceste fragmente pe care le-a oferit prof. Dr. Arkell de la Universitatea din Londra. Doctorul Arkell, studiînd aceste fragmente, și-a dat seama că sînt rămășițe lucrute în Nubia creștină. Un fragment reprezenta un ciob de farfurie foarte frumos lucrat, care avea pictat pe el un pește și o cruce; altul era o bucată teracotată cu un porumbel și o cruce, deci mărturii creștine de o claritate care exclude orice dubiu. Ambele sînt datate în secolul X.

Desigur, s-ar putea obiecta că două mărturii creștine constituie un argument prea slab pentru a putea afirma existența creștinismului în ținuturi în care el n-a fost cunoscut. Dar studiînd cu atenție planul palatului s-a observat că el apare mult mai rațional ca planul unei mănăstiri și atunci s-a reamintit că mănăstirile de pe Nil erau foarte adesea așezate pe virfurile dealurilor, deasupra bisericilor de care țineau. S-a reamintit de asemenea că acele coloane în formă de „L”, ale „moscheii” din Ain Fara, erau foarte asemănătoare cu coloanele pe care și sprijineau cupolele bisericile mici din Nubia creștină, din regiunea Nilului mijlociu. Apoi, s-a constatat că dimensiunile cărămizilor din Ain Fara depășesc de 3—4 ori mărimea unei cărămizi obișnuite și că acest fel de cărămizi au fost întîlnite doar în ruinele Nubiei creștine și nicăieri altundeva.

Am aflat deja din capitolul precedent că creștinismul a rezistat pe teritoriul statului Kush, ocupat apoi de nubieni, pînă prin secolul XIV, în secolul XVI el fiind complet absorbit de islamism. Probabil aceeași soartă a împărțit-o și cel din regiunea Darfur, cu care ocazie bisericele și mănăstirile creștine au fost transformate în moschei și palate guvernamentale.

Regiunea cuprinsă între Niger și Congo formează obiectul cap. IV, în care autorul, bazat pe argumente arheologice, oferă cititorului evoluția culturii congoleze înainte de distrugerile pricinuite de comerțul cu sclavi. Cercetarea atentă a datelor furnizate de descoperirile arheologice spulberă teoria „inferiorității innăscute” a populației din aceste părți. Autorul subliniază în culori vii efectele produse de vînătoarea de sclavi și tirgul odios al ființelor omenesti. Datele pe care le prezintă în aceste pagini sînt un act de acuzare la adresa colonialismului, subliniind în același timp poziția progresistă pe care se situează B. Davidson.

În cap. V—VIII sînt descrise monumentele, tradițiile și în general tot ceea ce e cunoscut pînă la ora actuală din regiunea cuprinsă între hotarele de răsărit ale Congoului și țărmul Oceanului Indian. Sînt tratate aici descoperirile de la Kalambo, bazele civilizației sudice, orașele din Saba, natura comerțului, marea Etiopiei ș. a. În epocă antică și medievală popoarele de aici au creat o civilizație originală, pe care o demonstrează cu o bogăție minunată de exemple. În pagini admirabile este descrisă prelucrarea fierului și comerțul, care s-au întins pînă departe în India, Indonezia, China. Acestor legături autorul le rezervă un rol important în formarea civilizației, precum și influențelor care au venit din nord — Sudan și Etiopia. Însemnările geografilor arabi, chinezi, greci, își au un loc bine definit în aceste capitole, servindu-ne la înțelegerea evoluției istorice a unor state, în special Etiopia, precum și geneza multor monumente de o vechime artistică remarcabilă.

Tratînd capitolul „Neguțători ai Oceanului Indian” și vorbind despre orașele din Saba, autorul amintește de regina Balkis din Saba, cunoscută în epoca Vechiului Testament prin faima pe care i-au adus-o bogățiile, regina care l-a vizitat pe Solomon și i-a „adus în dar regelui 120 de talanți de aur și o mare cantitate de mirodenii și pietre scumpe”.

Habașanii, care locuiau în partea de sud a Mării Roșii, întemeietorii Axumului, au purtat război cu statul Kush, iar acesta din urmă fiind înfrînt a pierdut supremația în sudul strîmtorii amintite. Curînd după anul 300 d.Hr., Aizanas, monarhul cuceritor din Axum (sau poate un succesor al cuceritorului) și-a serbat cu mare fast victoria împotriva dușmanilor, Monedele de aur ce circulau în prima parte a domniei lui, aveau hățute pe ele simboluri ale credinței păgîne: o semilună și două stele; monedele apărute însă ceva mai tîrziu purtau semnul crucii. Creștinismul s-a răspîndit aici prin misionarii bizantini. Încreștinarea statului axumit și a succesorului său, statul ambaric, a avut rolul — spune autorul — de a deosebi civilizația și cultura poporului ambaric — populație care domină astăzi în Etiopia — de culturile păgîne de la sud și cele musulmane de la nord și est.

Cap. IX pune în lumină civilizația popoarelor care au ocupat teritoriul Rhodesiei de Sud și Transvaalul. El constituie o adevărată descoperire pentru mulți cititori. Ruinele de la Zimbabwe, Mapungubwe, Niekerk

sau Inyanga sînt impresionante prin măreția, tehnica construcției și o bogăție de informații științifice ce s-au putut contura din studiul lor. Studiile făcute aici de arheologul englez David Randall-MacIver și apoi de priceputul arheolog dr. Gertrude Caton-Thompson au reliefat caracterul original al culturii Zimbabwe. În lucrarea „Cultura Zimbabwe”, Gertrude Caton-Thompson s-a remarcat printr-o excepțională claritate de spirit și printr-o serioasă pătrundere arheologică, confirmînd pe MacIver și opunîndu-se categoric opiniei reacționare conform căreia monumentele ar fi fost clădite de indigeni sub conducerea, însă, a unor conducători de rasă superioară. „Hotărît nu pot fi de acord (spune autoarea) cu mult repetată și compromițătoare părere că Zimbabwe și construcțiile adiacente au fost clădite de muncitori băștinași sub conducerea sau sub supravegherea „unei rase superioare”, „străine”. Nu sînt negate influențele străine, însă cu toate acestea construcțiile rămîn o creație africană.

O analiză interesantă face autorul în ultimele capitole între civilizație și primitivism. Cu spirit științific critic el arată că arta, religia și tradițiile africane nu pot fi socotite primitive. Ele sînt produsul caracteristic unor anumite popoare din epoci determinate, reprezentînd o cultură ce trebuie bine studiată pentru a putea fi just apreciată. „Inferioritatea” susținută de anumiți apologeți ai colonialismului sau neocolonialismului este o eroare ce urmărește anumite scopuri și nicidecum o realitate istorică. Civilizația africană a început să decadă o dată cu colonizarea continentului negru, cînd s-a înscris în istoria Africii una din cele mai regretabile pagini din istoria omenirii.

B. Davidson are meritul de a se situa pe o poziție progresistă. Bazat pe cercetările arheologice, el respinge orice încercare de denaturare a adevărului istoric, scoțînd în relief valorile culturii africane și aportul adus de ele la dezvoltarea culturii universale. Astăzi, Africa dovedește lumii întregi capacitatea popoarelor ei, care stau alături de celelalte popoare ale lumii, cu drepturi egale, în marea familie a globului.

M. BASARAB

ADUNAREA EPARHIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI

În urma convocării făcute de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu s-a întrunit, la 12 decembrie 1965, în Sibiu, în sesiune ordinară de lucru.

Membrii Adunării au participat mai întâi la Sf. Liturghie slujită de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. vicar Traian Belasçu, în Catedrala mitropolitană și în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae*. După Sf. Liturghie s-a făcut invocarea Sfântului Duh.

Din Catedrala mitropolitană, membrii Adunării Eparhiale au trecut în sala de lectură a Institutului Teologic Universitar, urmînd ca acolo să se desfășoare lucrările propriu zise ale acestui organ statutar al Arhiepiscopiei Sibiului.

Ședința a fost deschisă de P. C. vicar arhiepiscopesc Traian Belasçu, printr-o cuvîntare ocazională, în care, între altele, a arătat că Adunarea Eparhială s-a întrunit în sesiune ordinară de lucru „pentru a analiza și delibera asupra bunului mers al Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, privind în special partea administrativă, cultural-socială și economică din Arhiepiscopia Ortodoxă Română de Alba Iulia și Sibiu”.

Biserica Ortodoxă Română stăruie neconținut pentru pace și înfrățire între credincioși și Biserici, „mergînd pe drumul învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos cel răstignit, pentru a se așeza în lume pacea, urmînd deci porunca dată tuturor creștinilor prin graiul nepieritor al Sf. Evanghelii, de a nu înceta să ostenească întru apărarea și întărirea păcii în lume”.

„Toți oamenii sînt convinși astăzi că pacea este o lege a firii, o cerință a rațiunii umane, o necesitate a vieții. Mai mult decît atît, pentru noi creștinii, pacea este o poruncă a lui Dumnezeu, este o dogmă a credinței noastre. Astfel, la temeiul ei natural noi adăugăm un temei divin; conștiința noastră umană de apărători ai păcii se întărește adăpîndu-se la izvorul revelației divine, prin Domnul nostru Iisus Hristos” (Î. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei).

„Lupta pentru pace este obiectivul principal al epocii noastre; ea este un element permanent al vieții internaționale, cheia de boltă a istoriei contemporane. Omenirea însîngerată și sfîrtecătă de războaie a depus și depune în permanență eforturi pentru vindecarea rănilor, pentru clădirea unei lumi noi, pentru înlăturarea unu nou conflict mondial. Lumea luptă să ocrotească roadele culturii și civilizației, bunuri materiale și morale”.

Subliniind însemnătatea progresului multilateral realizat de știință și tehnică, mai ales deosebirile energiei nucleare, P. C. Sa a arătat că „utilizarea energiei atomice de către om poate aduce și fericirea sa, dar și distrugerea civilizației umane, dacă această energie ar fi folosită într-un eventual război. Impotriva acestei arme și a războiului în general, ca mijloc de soluționare a conflictelor, avem datoria să luptăm, să declarăm război, războiului, să cerem cu tărie dezarmarea generală și totală”... Căci „pacea este garanția armoniei și frumuseții universale; popoarele, orașele, armatele, familiile, căsătoriile, comunitățile, se conservă prin pace și pier prin discordie” (Sf. Grigorie de Nazianz).

Pe plan intern, „Biserica noastră strămoșească și-a găsit poziția firească, de a-și putea desfășura activitatea nestingherită, lucrând cu dragoste și interes, în toate problemele contemporane și de colaborare cu toate cultele din patria noastră”. Iar pe plan extern, „Biserica noastră Ortodoxă, prin ierarhii ei și teologi și-a sporit prestigiul, participând la toate conferințele internaționale, fie pan-creștine, fie ecumeniste sau ale Bisericilor europene”.

Cu prilejul acestei sesiuni, Adunarea îi urează I. P. Sf. Mitropolit Nicolae multă sănătate, lungime de zile, ca drept să îndrepteze cuvântul adevărului.

În ceea ce privește noua Constituție, Constituția Republicii Socialiste România, ea asigură Bisericii deplină libertate. Iar Statul nostru asigură și restaurarea tuturor bisericilor monumente istorice, fapte care fac pe slujitorii Bisericii noastre să fie „în primele rinduri ale luptătorilor pentru pace, pentru însănătoșirea vieții internaționale”.

Un fapt deosebit de însemnat din anul 1965 îl constituie binecuvântarea picturii celei noi din Catedrala mitropolitană din Sibiu (6 dec. 1965). În urma lui, Catedrala Mitropoliei ardelenice, sub înțeleapta arhipăstorie a I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, și-a primit cuvenita haină de înfrumusețare.

În încheiere, P. C. vicar Traian Belascu a exprimat alese mulțumiri Departamentului Cultelor pentru înțelegerea arătată Arhiepiscopiei Sibiului.

*

S-a propus și au fost trimise apoi telegrame ocazionale: Dlui Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat; Dlui Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri; Prea Fericirii Sale Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; Dlui Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului.

*

După ce rapoartele intrate la biroul Adunării Eparhiale au fost studiate și analizate în comisii, s-a trecut la prezentarea lor.

Raportul general (raportor P. C. Prot. I. Munteanu-Sibiu) a prezentat realizările mai importante din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului, în anul 1965. S-a subliniat în raport că Biserica trebuie să fie slujitoare a lui Dumnezeu și a omului, și potrivit acestei misiuni sînt chemați să lucreze slujitorii ei, preoții. De altfel preoția s-a arătat înfrățită cu credincioșii, însuflețiți de năzuințe comune în rugăciunile din sfintele lăcașuri și în

viața zilnică. Preoțimea Bisericii noastre s-a înrolat în lupta pentru pace, activînd și în sprijinirea vieții noi ce se clădește în Patria noastră. Prin reprezentanții ei cei mai de seamă, Biserica a participat și la acțiunile ce se duc pe acest teren în afara hotarelor țării și așteaptă cu încredere ca sămînța cea bună semănată de ei să aducă roade bune.

Biserica lucrează la mîntuirea sufletească a credincioșilor ei. În curgerea anului 1965, ca și în alți ani, ea a săvîrșit acest lucru prin propovăduirea Evangheliei mîntuitoare a lui Hristos și prin administrarea Sf. Taine. Se constată tot mai mult și cu deosebită mulțumire că slujitorii și credincioșii Bisericii noastre înțeleg să fie în același timp și cetățeni harnici și loiali ai Patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România. Biserica se silește să adîncească în conștiința fiilor ei simțul de răspundere față de Dumnezeu și față de semenii lor, fiind convinsă că prin aceasta lucrează la pacea și fericirea omenirii întregi.

Raportul a subliniat apoi că noua Constituție a Patriei noastre „constituie un eveniment istoric, încununînd munca de peste două decenii a oamenilor muncii” în lupta lor pentru progres și prosperitate. Datorită acestui fapt, poporul român a întîmpinat Constituția Republicii Socialiste România cu multă bucurie, căci ea oglindește năzuințele celor mai aleși fii ai poporului nostru, ale luptătorilor pentru dreptate socială, egalitate, libertate de gîndire și de manifestare, pentru libertatea conștiinței.

Noua Constituție asigură exercitarea liberă a cultului religios. De aceea credincioșii Bisericii noastre își și aduc contribuția lor la sporirea binelui comun; ei au la îndemînă toate condițiile atât pentru propășirea cît și pentru cooperarea lor la întărirea păcii în lume.

Rămînînd în făgașul firesc al misiunii sale, Biserica și-a dezvoltat activitatea, în anul trecut, în mod deplin mulțumitor.

Pastoralele I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, la marile praznice creștinești, au adus multă bucurie în sufletele credincioșilor; iar presa bisericească, conferințele de orientare, cursurile de îndrumare misionară și activitatea predicatorială a preoților, — toate au contribuit la buna îndrumare a fiilor Bisericii noastre.

Pe plan extern, activitatea Bisericii noastre s-a evidențiat prin participarea unor profesori la diferite ședințe ale Conferinței Creștine pentru Pace și ale Consiliului Ecumenic, ținute peste hotare, ca și prin vizitele făcute de reprezentanți ai diferitelor organizații bisericești la Sibiu, cercetînd Catedrala mitropolitană și Institutul Teologic.

Relațiile cu celelalte culte religioase s-au dezvoltat normal.

În încheiere, raportul a accentuat că „în zilele noastre trebuie să fim conduși de imperativul acțiunii și mai puțin al vorbei”, în activitatea de fiecare zi.

La discuții asupra raportului au luat parte: P. C. Prot. Dr. Vasile Coman (Brașov), arătînd că preoțimea Bisericii noastre va depune o muncă tot mai sporită pentru prosperarea și înflorirea Patriei noastre. A relevat și faptul că în 1966 se împlinesc 60 de ani de la tîrnosirea marelui Catedrale mitropolitane din Sibiu și 50 de ani de la moartea Mitropolitului Ioan Mețianu sub a cărui păstorie s-a făcut această tîrnosire, evenimente care vor trebui comemorate după cuviință.

Dl Prof. Dr. Iorgu Ivan a subliniat în mod deosebit însemnătatea Constituției Republicii Socialiste România și drepturile pe care ea le asigură tuturor cetățenilor țării noastre.

P. C. Prot. Nicodim Belea (Sf. Gheorghe) a scos în evidență însemnătatea luptei pentru pace și progresul ce se constată în colaborarea dintre reprezentanții diferitelor culte religioase, lucru care se vedește mai ales în protopopiatul unde activează P. C. Sa.

P. C. Prot. David Lazăr (Tg. Mureș) a remarcat rolul prețios pe care îl au conferințele preoțești, în orientarea preoțimii noastre și sprijinul pe care îl aduc, la aceste conferințe, profesorii Institutului Teologic și P. C. consilieri de la Centrul Eparhial.

Raportul secției administrative-bisericești (raportor P. C. Prot. Dr. V. Coman-Brașov) a arătat că preoțimea a ostenit și în anul trecut să facă viu și lucrător cuvântul lui Dumnezeu și mesajul de pace al Sf. Evangheliei. Mijloacele și metodele prin care a căutat să realizeze acest scop au fost variate. Dintre acestea pot fi amintite: misiunile religioase cu prilejul hramului mănăstirii „Brîncoveanu” și cu ocazia sfințirii de biserici, îndrumarea clerului și credincioșilor prin îndemnuri și sfaturi date de Centrul Eparhial, scrisorile pastorale ale I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, activitatea celor 15 protopopi din Arhiepiscopie, colaborarea cu organele locale ale puterii de Stat, sprijinirea acțiunilor de folos obștesc, îndeplinirea conștiințioasă a misiunii preoțești etc. Consiliile și comitetele parohiale au activat îndeosebi la repararea și înfrumusețarea sfintelor lăcașuri de rugăciune. În parohii cu alte confesiuni, activitatea preoțimii s-a desfășurat în spirit ecumenist; credincioșii au fost îndrumați prin predici și prin fapte să fie buni cetățeni și să sprijinească lupta pentru apărarea păcii.

Raportul a menționat apoi numărul mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei și al viețuitorilor din aceste mănăstiri; de asemenea a scos în evidență că preoțimea din Arhiepiscopia Sibiului a dat dovadă de multă disciplină și că ea va munci tot cu mai mult spor pentru propășirea Patriei noastre.

În încheiere, raportul a prezentat date statistice privind numărul bisericilor și parohiilor, numărul preoților, preoți nou hirotoniți, înființări și transformări de posturi, transferări și ieșiri din eparhie, pensionări etc.

La discuții asupra raportului au luat parte: Dl Prof. Dr. Iorgu Ivan, arătând că disciplina dovedită de preoți se explică prin dezvoltarea continuă a simțului de răspundere, a conștiinței datoriei; Dl P. Deji și-a arătat bucuria pentru faptul că biserica din Săsciori (Făgăraș) a fost terminată — și înfrumusețată — cu ajutorul primit de la Centrul Eparhial; P. C. Prot. N. Belea a mulțumit pentru sprijinul acordat multor preoți din protopopiatul Sf. Gheorghe; aceeași mulțumire au exprimat-o și P. C. Prot. P. Boeriu (Mediaș) și David Lazăr (Tg. Mureș), mai subliniind în continuare că patria se înfrumusețează, se înnoiește fără zăbavă. În ultimii ani s-au pictat, înnoit și restaurat biserici. De asemenea, trăim cu toții într-o atmosferă de înalt și cald patriotism.

Raportul secției culturale (raportor P. C. Prot. Petru Boeriu-Mediaș) a arătat că activitatea predicatorială s-a desfășurat viu în toate bisericile

din Arhiepiscopie și că, în parohiile cu confesiuni diferite, preoțimea lucrează într-un spirit irenic și de colaborare frățească. Sprijin bun găsesc preoții în cărțile din bibliotecile parohiale, care își sporesc mereu valoarea prin revistele primite de la Sf. Patriarhie și de la Centrul Eparhial („Mitropolia Ardealului“, „Telegraful Român“, „Îndrumătorul bisericesc“).

A fost reliefată în mod deosebit grija Centrului Eparhial față de Institutul Teologic Universitar din Sibiu, arătându-se însă și activitatea didactică, duhovnicească și patriotică pe care o desfășoară acest Institut prin profesorii săi. Unii dintre profesorii Institutului au reprezentat Biserica noastră la diferite întruniri și congrese în străinătate. Și Seminarul din Cluj activează cu bun succes în pregătirea elevilor săi.

În raport a fost menționată apoi activitatea corului Catedralei mitropolitane din Sibiu. Au fost subliniate și măsurile luate pentru reorganizarea tuturor arhivelor parohiale, elaborându-se în acest scop și un regulament adecvat.

Preoții din cuprinsul Arhiepiscopiei, ca și frații lor din alte eparhii, merg în pas cu vremea, colaborând la construirea vieții noi din Patria noastră. Ei tălmăcesc năzuințele spre progres ale credincioșilor, având mereu înaintea ochilor lor problema temeinicirii păcii în lume, între popoarele lumii.

Raportul a scos în evidență însemnătatea Conferințelor de orientare și a altor conferințe preoțești ținute în cursul anului, ca și activitatea organelor parohiale. Apoi s-a ocupat de activitatea Tipografiei și Librăriei Eparhiale, și a Bibliotecii mitropolitane, arătându-se că circulația cărții a fost în anul trecut de aproape 115 mii volume. Numărul de cărți sporște mereu în această bibliotecă.

În încheiere, raportul a schițat cîteva obiective de viitor.

Raportul secției economice (raportor C. Pr. Ioan Șarlea-Sărmaș) a prezentat situația economică-financiară de la Centrul Eparhial și din cuprinsul Arhiepiscopiei. Astfel: împlinirea prevederilor din planul financiar, venitele realizate și cheltuielile făcute, fondul de asigurare, activitatea atelierului de iluminări, parcul de mașini, situația gospodăriilor de la Alba Iulia și de la Sărăcsău, materiale de construcție, ajutoare date, situația de la Casa de Pensii și Ajutorare, situația Căminului preoțesc din Sibiu și Caselor de odihnă de la Păltiniș și Bazna, biroul tehnic, clădirile Arhiepiscopiei, verificarea gestiunilor la Centrul Eparhial, protopopiate și parohii, activitatea controlului financiar intern, inventare etc.

La raportul economic-financiar a luat cuvîntul Dl Prof. Dr. I. Ivan, aducînd unele completări de amănunt, iar C. Preot I. Șarlea a propus să se elaboreze și să se tipărească un îndreptar care să-i ajute pe preoți la întocmirea unitară a actelor referitoare la gestiunea parohiilor.

Au fost prezentate apoi spre aprobare rapoartele speciale privind: Execuția bugetară pe anul 1964, Planul financiar al Centrului Eparhial pe anul 1966, Execuția bugetară la Institutul Teologic pe anul 1964, Bilanțul financiar al Institutului Teologic pe anul 1966, Bilanțul și Contul de venituri și cheltuieli la Casa de odihnă de la Păltiniș pe anul 1964, Execuția bugetară a Casei de odihnă de la Păltiniș pe anul 1964, și Planul Financiar al Casei de odihnă de la Păltiniș pe anul 1966.

Epuizându-se ordinea de zi, Dl Dr. Iuliu Georgescu-Tîrnăveni a exprimat, în numele membrilor Adunării, satisfacția pentru rezultatele frumoase obținute în anul 1965 în diferite sectoare ale Arhiepiscopiei, cum reiese din rapoartele prezentate. Aceste rezultate se datoresc îndrumării înțelepte date de I. P. Sf. Mitropolit Nicolae și muncii stăruitoare depusă de Centrul Eparhial. Mulțumind tuturor ostenitorilor, a urât realizarea, în viitor, a unor rezultate tot atât de bogate.

P. C. vicar T. Belascu, în cuvîntul de încheiere, a arătat că din cele patru rapoarte prezentate Adunării Eparhiale s-a putut constata bun spor în activitatea Arhiepiscopiei Sibiului. Acest spor se datorește înainte de toate experienței de 30 de ani de păstorie a I. P. Sf. Mitropolit Nicolae.

Apoi a adus mulțumiri I. P. Sf. Sale pentru părinteasca grijă arătată tuturor ostenitorilor, Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat Arhiepiscopiei și membrilor Adunării Eparhiale pentru modul înțeles cum au primit rapoartele de activitate prezentate de Consiliul Eparhial.

D. CĂLUGĂR

ADUNAREA EPARHIALĂ A EPISCOPIEI CLUJULUI DIN 1965

Pe data de 12 decembrie 1965 au fost convocați membrii Adunării Eparhiale în sesiunea anuală de lucru.

În preziua sesiunii (11 decembrie 1965) a avut loc la Episcopie ședința Consiliului Eparhial sub președinția P. Sf. Episcop Teofil. Au participat 3 membri clerici și 6 mireni, precum și membrii Permanenței.

După cuvîntul de deschidere al P. Sf. Sale, P. C. Florian Geomolean, vicar eparhial, citește raportul secției culturale, P. C. Onisie Moraru, cel al secției administrativ-bisericești și P. C. Simion Coman raportul secției economice.

Consiliul Eparhial ia act de cuprinsul rapoartelor și recomandă prezentarea lor în fața Adunării Eparhiale.

În cadrul aceleiași ședințe, Consiliul Eparhial rezolvă probleme curente ale Eparhiei, ca: numiri de preoți la parohii, remunerația corului Catedralei, modificări în clasificarea parohiilor, hotăriri luate în ședințele Permanenței Consiliului Eparhial.

Duminică, 12 decembrie 1965, în soborul format din protopopi și preoți și în prezența P. Sf. Teofil, s-a slujit în Catedrala episcopală Sf. Liturghie, în cadrul căreia P. C. Gheorghe Sîmu, inspector eparhial, a rostit cuvîntul de învățătură. La sfîrșitul slujbei s-a făcut invocarea Sf. Duh peste Sf. noastră Biserică, peste țara noastră și poporul dreptcredincios și peste lucrările Adunării.

La orele 12, în sala festivă a Episcopiei, P. Sf. Episcop Teofil deschide sesiunea de lucru adresînd celor prezenți cuvîntul de salut.

P. Sf. Sa amintește evenimentele mai de seamă petrecute în Patria noastră în anul care se apropie de sfîrșit.

Astfel, vorbind despre alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională din 7 martie, adaugă: „ele au constituit manifestarea unei adeziuni deschise și totale față de o cîrmuire pusă în slujba intereselor poporului, a socialismului, a păcii ... spre înălțarea prestigiului țării noastre în arena internațională și spre făurirea unui trai mai bun“.

Se oprește un moment asupra „pierderii neașteptate a marelui bărbat de Stat Gheorghe Gheorghiu-Dej ... al celui dintâi slujitor al Statului român, a celui mai ales fiu a neamului nostru...”, spunând în continuare P. Sf. Sa: „toate înfăptuirile împunătoare din ultimii 20 ani de viață liberă ai României sînt strîns legate de patriotismul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, de înțelepciunea lui, de energia lui neobosită, de încrederea lui nezdruncinată în puterile de creație și de afirmare ale poporului român... Clerul și credincioșii Eparhiei noastre s-au grăbit să-și exprime omagiul lor cald și recunoscător marelui fiu și înțeleptului conducător al poporului român și al României celei noi și înfloritoare”.

P. Sf. Episcop se ocupă apoi în cuvîntul de deschidere de adoptarea noii Constituții a României Socialiste. „Evenimentul acesta istoric încununează strădaniile de peste două decenii ale oamenilor muncii din Patria noastră. La adăpostul libertății de credință și al libertății exercitării cultului religios ... clerul și credincioșii ortodocși români din eparhia Vadului, Feleacului și Clujului și-au deprins nestingheriți credința lor dreptmăritoare, s-au rugat cu pietate pentru conducătorii Patriei noastre, pentru unirea Sfintelor Biserici, pentru pacea a toată lumea”. „Fericiți că ne întîlnim din nou” — încheie P. Sf. Episcop Teofil — „bucuroși de colaborare, de sugestii și de observații, declar deschisă sesiunea anuală de lucru a Adunării Eparhiale și vă doresc spor la bună treabă”.

Se desemnează doi secretari de ședință: P. C. Protopop Petru Șuteu și Dl Dr. Dragomir Popescu.

La apelul nominal se constată lipsa a doi deputați, iar P. C. consilier Onisie Moraru propune ca în locul deputaților Dr. Liviu Pop și Octavian Goga, decedați, să fie acceptați Dr. Traian Beraru și Nicolae Negru. Adunarea aprobă cu aplauze, propunerea.

Se dă citire componenței celor trei comisii, care se retrag pentru studierea rapoartelor secțiilor respective. Ședința se suspendă pentru timpul necesar acestor examinări.

După reluarea lucrărilor, P. C. Sabin Truția citește referatul Comisiei asupra raportului secției culturale, întocmit de P. C. vicar Florian Geomolean.

Se menționează că raportul cuprinde în introducere, o privire generală asupra celei mai frământate probleme actuale, pacea. În cadrul Eparhiei noastre, P. Sf. Episcop Teofil, în pastoralele marilor praznice, sau în cuvîntul de învățătură cu diferite ocazii, a vestit cuvîntul păcii îndemnînd credincioșii și slujitorii Sf. Biserici să fie entuziaști susținători, luptători pentru pace și bunăînțelegere. Preoții Eparhiei activează în Comitele de luptă pentru pace.

Din raport se constată că preoțimea noastră sprijină activitatea obștească.

Cele 4 conferințe preoțești de orientare, prezidate de P. Sf. Episcop și membrii Permanenței Consiliului Eparhial, au dezbătut cu interes temele date, participarea la discuții fiind deosebit de activă. În cadrul acestor conferințe, informările trimise de Sf. Sinod cu privire la relațiile Bisericii noastre cu Bisericile de peste hotare au fost de un real folos.

În atenția secției culturale este și situația celor două așezăminte pentru pregătirea viitorilor slujitori bisericești: Seminarul teologic din Cluj

și Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu. Este menționat în raport ajutorul dat de Stat acestor două școli, prin salarizarea personalului.

Comisia ia act cu satisfacție de cele 10 albume cuprinzând imagini ale bisericilor monumente istorice și de artă, precum și de întocmirea pliantului Eparhiei noastre.

Lucrările pentru amenajarea colecției eparhiale și a bibliotecii sînt în curs de terminare, urmînd a le îmbogăți cu noi piese și cărți spre folosul celor ce le vor cerceta și vizita.

Raportul aduce la cunoștință inițiativa de a se întocmi biografia amănunțită a episcopului Clujului, Nicolae Ivan.

Adunarea Eparhială apreciază stăruitoarea muncă depusă în acest sector, sub conducerea P. Sf. Episcop Teofil, își însușește mulțumirile Comisiei adresate On. Departament al Cultelor și aprobă raportul.

Comisia bisericească, examinînd raportul Secției, întocmit de P. C. consilier Onisie Moraru, prezintă în fața Adunării referatul pe care-l citește P. C. protopop Roman Răzlog.

Din raport se desprinde stăruința depusă de Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru consolidarea legăturilor de prietenie și colaborare cu Bisericile ortodoxe surori și a acțiunilor în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Mișcării Creștine pentru Pace. Arată sprijinul primit din partea On. Departament al Cultelor.

De asemenea este arătat ajutorul din Fondul Central Misionar, în sumă anuală de 300.000 lei, pentru parohiile mai mici. Se aduc aprecieri PP. CC. protopopi, care au colectat sume pentru Fondul Misionar (Duminea Ortodoxiei).

În continuare, darea de seamă se ocupă de relațiile interbisericești, de vizitele unor delegații și personalități ale Bisericilor de peste hotare. Călduroasa primire ce li s-a făcut, convorbirile utile ce s-au purtat cu aceste prilejuri, vizitele în țară, la așezămintele bisericești, sau realizările pe plan economic, industrial, cultural, în țara noastră au produs o impresie adîncă și au contribuit la creșterea prestigiului Patriei noastre și a Bisericii Ortodoxe Române:

Oaspeților care au vizitat Clujul și Eparhia noastră li s-a făcut primire prietenească, aceștia putîndu-se convinge la fața locului de atmosfera de colaborare între cultele existente în Cluj și reprezentanții lor.

Adunarea păstrează un moment de reculegere pentru cei 9 preoți trecuți la cele veșnice de la ultima Adunare Eparhială.

Raportul amintește drumurile canonice ale P. Sf. Sale concretizate în cele 18 sfințiri și binecuvîntări de biserici, inspecțiile și vizitațiunile canonice din acest an. Au fost hirotoniți 26 preoți pentru parohii, dintre absolvenții de Seminar și Institut.

Se exprimă recunoștință conducerii de Stat și On. Departament al Cultelor pentru grija arătată clerului prin majorarea salariilor începînd cu 1 septembrie c. și contribuția din bugetul Statului.

Adunarea Eparhială ia act de cuprinsul raportului, aprobă cuprinsul lui, precum și obiectivele propuse de raportor.

Comisia economică, prezidată de P. C. protopop Petru Pop, prezintă referatul asupra dării de seamă a Secției, întocmită de P. C. consilier Simion Coman.

Sînt prezentate realizările economico-financiare pe anul 1964, arătîndu-se în special dotațiile de la Stat pentru plata salariilor. Se constată, la venite, volumul de lumînări desfăcute în cursul anului, capitalul ajutoare la: burse, pentru văduve și orfani de preoți, pentru construcții și reparații; o seamă de parohii au primit ajutoare. Conducerea de Stat, prin Direcția Monumentelor Istorice, a alocat sume pentru lucrări de reparații și restaurări ale bisericilor monumente istorice.

Comisia a analizat, în continuare, proiectul planului financiar pe 1966, în care se prevede, alături de venite, cît și la cheltuieli suma de 7.800.000 lei. Proiectul de plan fiind bine întocmit, este aprobat de Adunare.

Se arată apoi grija pentru îmbunătățirea muncii de gestionare a bunurilor și valorilor la parohii, prin îndrumările date și controlul financiar executat de PP. CC. protopopi și revizorul contabil al Eparhiei. Tuturor le aduce calde și sincere mulțumiri.

Comisia prezintă contul de execuție bugetară pe anul 1964 și planul financiar al școlii pe anul 1966. Darea de seamă a Secției economice este aprobată de către Adunarea Eparhială.

P. Sf. Episcop Teofil invită membrii Adunării Eparhiale să ia cuvîntul în legătură cu problemele dezbătute.

Deputații Dr. Mihail Fărcașiu, P. C. Petru Pop, P. C. Dumitru Purdea și P. C. vicar Florian Geomolean, iau cuvîntul pentru lămurirea unor probleme care interesează bunul mers al Eparhiei.

P. C. inspector eparhial Gheorghe Simu dă citire telegramelor adresate: Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian; D-lui Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat; D-lui Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri; D-lui Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor; I. P. Sf. Mitropolit Nicolae Colan și Comitetului Național de Luptă pentru Pace.

Adunarea aprobă cu însuflețire textul acestor telegrame prin care se exprimă recunoștința față de conducerea Bisericii și a Statului nostru, pentru ajutorul pe care l-a primit Eparhia și se angajează — cler și credincioși — să depună toată stăruința pentru slujirea binelui obștesc, a păcii și a înfloririi scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România.

În încheiere, P. Sf. Sa Episcopul Teofil mulțumește colaboratorilor apropiați de la Centrul Eparhial, PP. CC. protopopi și preoți ai Eparhiei, bunilor credincioși și tuturor membrilor Adunării Eparhiale pentru concursul dat în viața duhovnicească și economică a Eparhiei Clujului. Exprimă dragoste, ascultare și recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian și Conducerii de Stat. Declară închisă sesiunea de lucru a Adunării Eparhiale pe anul 1965.

Prot. GHEORGHE SIMU

„...INTRE NOI SĂ NU MAI FIE DECÎT FLORI ȘI ARMONIE“

Unirea Principatelor Române este prăznuită în fiecare an, la 24 ianuarie, de poporul nostru, cu manifestări de unanimă ridicare a sufletelor, cu chiote de bucurie obștească în tălăzuirea cărora inimile noastre își revarsă tot focul iubirii de Patrie.

Au trecut 107 ani de-atunci. Horele încinse năvalnic pe tot întinsul țării dovedesc că izbînda unirii de la 1859 este mereu proaspătă în cugete și stîrnește emoții înălțătoare, ca și în sufletele înaintașilor noștri, care acum un veac și mai bine au dat, spontan și furtunos, semnalul izbăvitoarei înfrățiri între toți „cei cu inima română“.

Și cu drept cuvînt! Acum 107 ani, frații noștri din Muntenia și Moldova — alegîndu-și același domnitor, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza — au îngropat pentru totdeauna neînțelegerile dintre o provincie și cealaltă, încredințați fiind că spulberă astfel piedica de căpetenie ce stătea în calea unirii lor naționale. Țara cea nouă care se închea atunci pe vatra arzîndă a aspirației obștești spre unire, nu mai întreba ... Europa ce trebuie să facă, ci s-a sfătuit cu sufletul ei și a făurit fără preget înscrisul actului de naștere al României moderne. Calea spre independență era astfel deschisă, iar sfîrșitul celui de al doilea deceniu al veacului nostru avea să restituie Ardealul țării celei tinere, desăvîrșindu-i plinătatea. De astă dată nu vremelnic — ca în licărirea de fulger a „Dachiei“ lui Mihai Viteazul — ci pentru totdeauna!

„Carpații nu ne despart, ci ne întregesc. În ei s-au adăpostit și cei de dincolo și cei de dincoace, pe vremuri de năpăstuiiri. În ei s-au strîns cei de-o limbă și de-o lege. Lor și-au spus durerea, cu ei și-au mîncat amarul. În ei s-a dospit și a crescut sufletul nostru... Carpații — cum spunea vibrînd din toate corzile furtunosului său suflet, Delavrancea, în 1915 — sînt șira spinării care nu s-a încovoiat niciodată și nu se va rupe niciodată, decît cu cel din urmă om dintre noi.

România este patria noastră... E România celor de demult și a celor de mai apoi. E patria celor dispăruți și a celor ce va să vie“.

Innoită și înălțată prin munca încordată și entuziastă a întregului nostru popor, pașnică și îmbelșugată, prețuită și înfloritoare ca niciodată, Patria noastră dispune de inimile noastre înfrățite și pătrunse de vrerea de-a viețui și crea în cea mai desăvîrșită armonie națională.

RED.

ȘTIRI ECUMENISTE

— Pentru prima dată în istoria ei, Biserica Luterană din America a așezat într-o funcție conducătoare pe un pastor negru, Lee H. Wesley, din Los Angeles.

Pastorul Wesley este considerat ca expert în probleme de misiune internă. El a fost însărcinat să desfășoare un vast program de educație creștinească — mai ales printre tinerii luterani — în cadrele celor 6.200 de comunități ale Bisericii Luterane din America.

*

— Prima comunitate luterană din Grecia a fost recunoscută oficial de guvern și și-a inaugurat activitatea în anul trecut.

Comunitatea e mică. Ea numără circa o sută de credincioși. De trebuințele

lor religioase se îngrijește pastorul Nicolae Kristodulos. Biserica evanghelică-luterană din Bavaria sprijinește direct această comunitate.

*

— Pastorul Dr. Willem Adolf Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenist al Bisericilor, a adăugat încă o diplomă de doctor honoris causa în teologie la cele pe care le deține. Ea i-a fost conferită nu demult de Facultatea de Teologie protestantă din Berlin.

*

— Consiliul Ecumenist al Bisericilor are acum 214 biserici (comunități) membre titulare și 8 membre auxiliare. Prin acestea din urmă se înțeleg biserici (comunități) care numără mai puțin de zece mii de membri.

Cele mai recente primiri în Consiliul Ecumenist al Bisericilor s-au făcut în ianuarie 1965, în cadrele sesiunii Comitetului executiv care a avut loc la Enugu (Nigeria).

*

— Pastorul luteran Nicolae Maro din Tanganika de Nord — în vîrstă de 30 de ani — este primul negru chemat să îndeplinească funcția de secretar general al Consiliului creștin național din Tanzania, din care fac parte aproape un milion de creștini evanghelici de diferite nuanțe confesionale.

*

— Cunoscutul fruntaș protestant, pastorul D. Martin Niemöller, din Wiesbaden, a fost distins cu titlul de doctor honoris causa al Universității interamericane din San German (S.U.A.). Este al nouălea titlu de doctor honoris causa pe care-l primește pastorul respectiv.

*

— Cunoscutul teolog luteran, pionier al Mișcării Ecumeniste, D. Dr. Anders Nygren, a împlinit venerabila vîrstă de 75 de ani în noiembrie 1965. Profesor de Teologie sistematică și apoi episcop de Lund (Suedia), Anders Nygren s-a pensionat în anul 1958, continuînd să dea și de-atunci încoace sprijin prețios strădăniilor ecumeniste.

DIN MITROPOLIA ORTODOXĂ CEHOSLOVACĂ

Zile de bucurie sufletească au trăit credincioșii eparhiei din Michalovțe, din Răsăritul Slovaciei, oînd la 13 noiembrie 1965 a fost ales ca episcop-vicar P. C. arhimandrit Ciril Mucioika, profesor la Facultatea de Teologie ortodoxă din Prešov. De față erau I. P. Sf. Mitropolit Dorotei de Praga, P. Sf. Episcop Metodie de Michalovțe, P. C. vicar al mitropoliei J. Novak și membrii adunării eparhiale, ca și reprezentanții tuturor eparhiilor și ai Facultății teologice.

Vlădicul Ciril (cu nume de botez Vaslie) s-a născut la 17 aprilie 1924, în comuna Goronda, raionul Mukacevo. După terminarea școlilor elementară și medie a dorit să studieze teologia, dar vremea de război nu i-a permis aceasta. De aceea a funcționat ca învățător. După eliberare, a intrat în mănăstirea Cernecia Gora, de lîngă Mukacevo, primind numele monahal de Ciril și apoi s-a înscris în Academia teologică ortodoxă de la Zagorsk-Moscova. După absolvirea ei, a fost cerut de Mitropolia Ortodoxă de la Praga pentru a intra în serviciile ei. P. F. Patriarh Alexei al Moscovei a îngăduit aceasta, emițînd cuvenita carte canonică. Astfel ieromonahul Ciril a devenit profesor la Facultatea de Teologie ortodoxă de la Prešov, la materiile: Studiul Vechiului Testament și limbilor ebraică, latină și greacă. Numai după trei ani, de activitate, prețuindu-i-se capacitățile pedagogice, a fost investit cu demnitatea de arhimandrit, în 1961.

După cuvîntul festiv al P. Sf. Episcop Metodie, noul vlădică Ciril a precizat

în cuvîntul său inaugural al arhieriei, că potrivit cuvintelor Domnului: „cui i s-a dat mult, i se va cere mult“ (Luc. 12, 48), mai ales că însuși Mîntuitorul Iisus Hristos arată că „împărăția lui Dumnezeu este în mijlocul vostru“ (Luc. 17, 21). Iar această împărăție stă mai întîi în cultivarea păcii și a buneivoinii între oameni, ca bază a vieții umane. De aceea va căuta să umble pe calea înaintașilor întru ortodoxie, care pe pămîntul cehoslovac sînt exprimați prin Sf. Ciril și Metodie.

Drept îmbărbătare, Î. P. Sf. Mitropolit Dorotei i-a amintit noului vîlădică cuvintele Sf. Ap. Pavel: „toate le pot întru Domnul, care mă întărește“ (Filip. 4, 13). (Hlas Pravoslavi 1, 1966).

ACTIVITATEA IRENICĂ DE LA AGAPE

Pornind de la constatarea, că „zilnic realitatea descoperă nevoile noi ale omului și sporesc amenințările cu arme atomice“, se impune ca măsură de frinare a pasiunilor intensificarea contactelor, a dialogului și a înțelegerilor dintre oameni, popoare și state“. Pentru susținerea lor este însă nevoie de curaj și de înțelepciune. De aceea Stabilimentul Agape, care există încă din 1947; și-a precizat, prin activiștii săi, organizarea de întruniri periodice și anuale, modeste, de caracter ecumenist, cu tineri din Răsărit și Apus, de la Nord și Sud, din toate continentele, de orice credință și concepție de viață, spre a se întîlni, a se cunoaște, a discuta și a se înțelege.

În acest scop, pentru vara anului 1966 s-a stabilit următorul program cu întruniri (campamente) internaționale:

— Între 13—22 iulie, cu tema: Creștinii în fața problemei revoluției, îndrumată de prof. G. Crespy de la Montpellier-Franța, cu participanți catolici, ortodocși și protestanți, care o vor privi din punct de vedere al dreptății și libertății.

— Între 23 iulie—1 august, cu tema: Protestul profetic în Biserică, îndrumată de prof. A. Molnar din Praga, pornind de la faptul istoric al reformei cerute de magistrul ceh Ioan Hus.

— Între 1—16 august, cu tema: Conflicte și solidaritate între Africa și Europa, condus de prof. M. Miegge din Roma, spre a căuta care sînt și pot fi legăturile de închegare a societății actuale umane divizate, și în special cu privire la problemele africane.

— Între 13—26 august, cu tema: Istoria Valdensă și problema protestantis-mului italian, în vederea unor contacte mai strînse de caracter ecumenist.

— Între 27 aug.—3 septembrie, cu tema: Lucrare și mărturie pentru pace, ca un campament pentru tineret, în vederea precizării perspectivelor care să ducă neapărat spre pace. Conduce prof. E. Dawe din R.F.G.

COLABORAREA DINTRE SLOVACI ȘI ROMÂNI

În revista lunară slovacă: Svet vedy — Lumina științei, nr. 8 pe 1965, care apare la Bratislava, asistentul științific Milan Kraiciovici se ocupă cu „Congresul românilor, al slovacilor și sîrbilor“ (p. 453—457).

Pornind de la constatarea că spre finea sec. XIX, trecerea de la capitalism la imperialism a ușurat românilor afirmarea drepturilor în Memorandum-ul din 1892, susținut și prin delegația la Curtea Habsburgică de la Viena, în acest cadru I. Rațiu, E. Brote și A. Popovici s-au adresat și slovacilor M. Ștefanovici, J. Minich, Sam Daxner și P. Mudron, pentru acțiune comună. Ziaristul slovac G. Augustini a și venit la Sibiu, ca să stea de vorbă cu redactorii de la Tribuna.

Congresul comun a avut loc la 10 aug. 1895 în Hotelul Național din Budapesta.

M. ȘESAN

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

